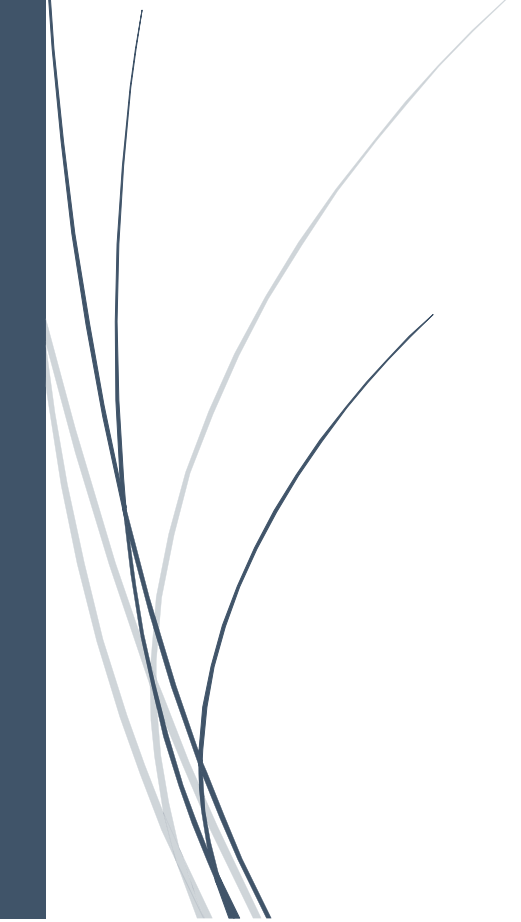

SİLSİLE-İ ALİYYE BÜYÜKLERİ – 1

İÇİNDEKİLER

SİLSİLE-İ ALİYYE BÜYÜKLERİ – I

HAZRETİ EBÛ BEKR-İ SİDDÎK	1
SELMÂN-I FÂRÎSÎ (radiyallahü anh).....	17
KÂSİM BİN MUHAMMED	25
CA'FER-İ SÂDİK.....	28
BÂYEZÎD-İ BİSTÂMÎ.....	37
EBÛ'L-HASEN-İ HARKÂNÎ	46
EBÛ ALÎ FÂRMEDÎ.....	51
YÛSUF-İ HEMEDÂNÎ	53
ABDÛLHÂLIK GONCDÜVÂNÎ	57
ÂRİF-İ RÎVEGERÎ	60
MAHMÛD İNCİRFAGNEVÎ	61
ALÎ RÂMÎTENÎ.....	63
MUHAMMED BÂBÂ SEMMÂSÎ	68
SEYYÎD EMÎR KÛLÂL	70
BEHÂEDDÎN MUHAMMED BİN MUHAMMED BUHÂRÎ (Şâh-ı Nakşibend).....	82
ALÂÜDDÎN-İ ATTÂR	108
YA'KÛB-İ ÇERHÎ	113
UBEYDÛLLAH-I AHRÂR	116
KÂDÎ MUHAMMED ZÂHÎD	137
DERVÎŞ MUHAMMED	141
HÂCEGÎ MUHAMMED İMKENEGÎ	142
MUHAMMED BÂKÎ-BİLLAH.....	143

HAZRETİ EBÛ BEKR-İ SİDDİK

Peygamberlerden sonra, Eshâb-ı kiramın ve insanların en üstünü. Asıl adı Abdullah bin Ebû Kuhâfe bin Âmir bin Amr bin Ka'b bin Sa'd bin Teym bin Mürre'dir. Babasının adı Osman olup, Kuhâfe lakabıyla meşhûrdur. Annesinin adı ise Selmâ binti Sahr'dır. Ümmül-Hayr lakabıyla tanınmaktadır. Hazreti Ebû Bekir, Peygamber Efendimizden 2 yıl 3 ay küçüktür. Fil vak'asından sonra m. 573 yılında dünyâya gelmiştir. Müslüman olmadan önce adı, Abdüluzzâ veya Abdulkâ'be idi. Peygamberimize (aleyhisselâm) îmân ettikten sonra O'nun ismini "Abdullah" olarak değiştirdi. 38 yaşında müslüman olmakla şereflenen Hazreti Ebû Bekir; Peygamber efendimizin vefât ettiği gün halife seçildi. Hilâfeti 2 sene 3 ay 10 gün sürdü. 63 yaşında iken hicretin 13 (m. 634) yılında Cemaziyelâhir ayının yedisinde Pazartesi günü hastalandı. 15 gün hasta olarak yattıktan sonra vefât etti. Vasiyeti üzerine, hanımı Esmâ yıkadı. Cenâze namazını Hazreti Ömer kıldırdı. Peygamber efendimizin kabrinin bulunduğu Hücre-i Se'âdete defn edildi.

Ebû Bekir (radiyallahü anh) Aşere-i Mübeşşerenin yani Cennetle müjdelenen on sahabenin birincisidir. Peygamber efendimizin kayınpederi, Hazreti Âişe'nin babasıdır. Ebû Bekir (radiyallahü anh)'ın Resûlullah efendimize fevkalâde sadâkat ve sevgisi vardı. Vefâtına, Peygamberimizden (aleyhisselâm) ayrıldığından duyduğu aşırı üzüntüsü, gamını ve hasreti sebep olmuştur. Çünkü O'na karşı olan, sevgisi ve bağlılığı kelimelerle tarif edilemeyecek kadar çoktur.

Peygamber efendimiz de, Ebû Bekir'i (radiyallahü anh) çok severdi. O'nun için bizzat kendisine "Sen Allahü teâlânın Cehennemden atîki (yâni azâd ettiği kimse)sin" ve "Cehennemden atık olan (âzâd edilmiş kimse) görüp sevinmek isteyen kimse, Ebû Bekir'e baksın" buyurması bunun bir alâmetidir. Bir rivâyette de, Ebû Bekir'in annesi Ümmül Hayr-ı Selmâ'nın bir iki evladı olmuş ise de hiçbirisi yaşamamış olduğundan, Hazreti Ebû Bekir doğduğu zaman, annesi kucağına alıp, Kâ'beye götürmüş ve yaşaması için "Allahım bu çocuğu ölümünden Âzâd edip bana bağışla!" diye duâ eyleyince; Kâ'be'nin her yanında "Yâ Emetellah, sana müjdeler olsun ki, çocuğun yaşayacak, seni pek sevindirecek Tevrat'da adı Sıddîk olarak bildirildi" nidası geldi. Oradakilerin hepsi bunu duydular. Bu sebeple de Atîk ismini verdiler. Yahud, soy ve sopunda ayıp ve kusur sayılabilecek herhangi bir şey görülmediği için bu lakabı vermişlerdir, denildi.

Hazreti Ebû Bekir, ilk imâna gelen, müslümanlıkla şereflenen hür erkektir. Kadınlardan ilk imâna gelen Hazreti Hadîce, kölelerden Zeyd bin Harise ve çocuklardan Hazreti Ali'dir. Müslüman olmadan evvel, gençliğinde de Resûlullah'ın (aleyhisselâm) arkadaşı idi. Büyük bir tüccârdı. Bütün malını, evini barkını Resûlullah'ın uğrunda harcadı. Ebû Bekir (radiyallahü anh), İslâmiyeti kabûl etmesine kadar geçen 38 senelik hayatında asla içki kullanmamış, putlara tapmamış, her türlü sapıklıktan, hurafelerden kaçınmış, iffetiyle ve güzel ahlâkı ile tanınmış bir kişiydi. Kavmi arasında sevilen ve saygı gösterilen birisi olup, fakîrlere yardım eder, muhtaç olanları gözetirdi. Dürüst bir tüccârdı. Herkesin ona sonsuz bir itimadı vardı.

Hazreti Ebû Bekir'e Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), Peygamberliğini bildirip müslüman olmasını teklif ettiği zaman, hiç tereddüt etmeden İslâmiyeti kabûl etmişti. Babası, annesi, çocukları ve torunları da müslümanlığı kabûl etti. Peygamberimizi görüp Eshâb-ı kiramdan olmakla şereflelendiler. Eshâb-ı kiramdan hiçbirisi, böyle bir şerefe nail olmamıştır.

O'nun müslüman oluşu hakkında bildirilen haberler çeşitlidir. Şöyle ki; Hazreti Ebû Bekir, İslâmiyeti kabûl etmeden yirmi sene önce, bir rüya görmüştü: "Gökten dolunay inip, Kâ'be-i muazzama'ya gelmiş ve sonra parça parça olmuş, parçalardan her biri, Mekke evlerinden biri üzerine düşmüş, sonra bu parçalar bir araya gelerek gök yüzüne yükselmişti. Ebû Bekir'in (radiyallahü anh) evine düşen parça ise, gök yüzüne yükselmemişti. Hadîseyi gören Ebû Bekir (radiyallahü anh) hemen evin kapısını kapamış sanki bu ay parçasının gitmesine mani olmuştu."

Ebû Bekir (radiyallahü anh) heyecanla rüyadan uyanmış, sabah olunca, hemen, yahûdi âlimlerinden birisine koşup, rüyasını anlatmıştı. O âlim cevabında: "Bu karışık rüyalar

biridir, onun için tabir edilmez” demişti. Fakat bu rüya, Ebû Bekir’in (radiyallahü anh) zihnini kurcalamaya devam etmiş, yahûdinin cevabı, O’nu tatmin etmemişti. Bundan dolayı bir zaman sonra ticâretlerinden birinde, yolu rahib Bahîra’nın diyarına uğramıştı. Gördüğü rüyasının tabirini Bahîra’dan istemiş ve şu cevabı almıştı. Bahîra: “Sen neredensin?” dedi. Hazreti Ebû Bekir “Kureyştenim” diye cevap verince, Bahîra: “Mekke’de bir peygamber ortaya çıkıp hidâyet nûru, Mekke’nin her yerine ulaşacak, sen hayatında O’nun veziri, vefâtından sonra da, halifesi olacaksın” deyince Ebû Bekir (radiyallahü anh) bu cevaba çok hayret etmişti. Hatta rahib, O’na şöyle demişti: “Çabuk, şimdi O’na ulaş. Şu anda vahy geldi. Mûsâ aleyhisselâmın da Rabbi olan Allah hakkı için, herkesten önce îmân eyle!” Ebû Bekir (radiyallahü anh) bu rüyasını ve tabirlerini, Peygamber efendimiz, (aleyhisselâm) peygamberliğini açıklayınca kadar kimseye söylememişti.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), peygamberliğini açıklayınca, Ebû Bekir (radiyallahü anh) hemen Peygamber efendimize koşup, “Peygamberlerin, peygamberliklerine delilleri vardır, senin delîlin nedir?” diye suâl etmişti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) cevabında: “Bu nübüvvetime delîl, o rüyadır ki, bir yahûdi âlimden tabirini istedin. O âlim karışık rüyadandır, itibar edilmez dedi. Sonra Bahîra rahib doğru tabir etti.” buyurarak, Ebû Bekir’e (radiyallahü anh) hitaben: “Ey Ebû Bekir! Seni Hüdâya ve Resûlüne davet ederim.” buyurmuştu. Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekir, “Şehâdet ederim ki, sen Allahü teâlânın resûlüsün ve senin peygamberliğin hakdır ve cihanı aydınlatan bir nûrdur.” diyerek, O’nu tasdik edip müslüman olmuştu.

Hazreti Ebû Bekir’in müslüman oluşu, şu şekilde de ifâde edilmiştir: Muhammed aleyhisselâma peygamberlik emri geldiğinde, “Bu sırrı kime söyleyebilirim, bu işi kime açıklayabilirim” diye düşünmüştü. Peygamber efendimizin, Ebû Bekir (radiyallahü anh) ile, yakın arkadaşlığı ve bu sebeple de O’na karşı pek fazla sevgisi vardı. Ayrıca Ebû Bekir (radiyallahü anh) çok akıllı ve doğruyu görüp seçebilmesiyle de meşhûrdu. Bunun için, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) nübüvvet sırrını O’na açmayı tasarlamıştı. Sabahleyin, Ebû Bekir’e (radiyallahü anh) varmak ve bu sırrı O’na açmak maksadıyla evden çıkmıştı.

O gece, Peygamber efendimiz böyle düşünürken, Ebû Bekir (radiyallahü anh) da şöyle düşünüyordu: “Baba ve dedelerimizin seçtiği din, hiç uygun değildir. Zira, hiçbir zarar ve fayda vermeye kadir olmayan bir heykele ibâdet etmek, akıllıca bir iş değildir. Yerin ve göğün yaratıcısı buna râzı olmaz. Bu düşüncüyü ise, Muhammed’den (aleyhisselâm) başkasına arz etmek lâıyk değildir. Zira, olgun ve akıllı, doğru görüşlü olduğu tecrübe edilmiştir. Yarın, ziyâret için O’na varayım, bu hâli arz edeyim. O ne derse, öyle amel edeyim!” Bu düşünce ile Ebû Bekir (radiyallahü anh) sabahlamış, Peygamber efendimize varmak için evden çıkıp, yolda karşılaşmışlar, birbirlerine karşı “Sözleşmeden birleştik” demişlerdi. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) şöyle söze başlamışlar: “Bir meşveret için, sana geliyordum.” Ebû Bekir (radiyallahü anh) da: “Ben de, bir fikir sormak için yanınıza geliyordum” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) “Söyle yâ Ebâ Bekir” buyurdular. Ebû Bekir (radiyallahü anh): “Sen her işte öndersin, önce sen söyle!” dediler. Peygamber efendimiz: “Dün, bana bir melek görünüp, Hak teâlâdan (Halkı dine davet eyle!) diye emir getirdi. Ben endişede kaldım. Bugün sana geldim. Seni, İslâm dinine davet ederim. Ne dersin?” buyurdular. Ebû Bekir (radiyallahü anh): “İslâmiyete önce beni kabûl eyle! Çünkü, dün gece sabaha kadar bu fikirde idim. Şimdi ise bu sözü işittim” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buna çok sevinip, Ebû Bekir’e (radiyallahü anh) İslâmiyyeti anlattılar. Ebû Bekir (radiyallahü anh) da kabûl edip, mü’minlerin serdârı oldu.

Diğer bir rivâyette ise Hazreti Ebû Bekir, Peygamber efendimize peygamberlik gelmeden önce ticâret maksadıyla Yemen’e gitmişlerdi. Bu seferlerinde, Yemen’de bulunan, Ezd kabilesinden, çok kitap okumuş ve ömrü üçyüzdoksan yıla ermiş bulunan bir ihtiyâra rastlamıştı. Bu ihtiyâr Hazreti Ebû Bekir’e bakıp: “Zannederim ki sen, “Mekke halkındansın” deyince, Ebû Bekir (radiyallahü anh) “Evet, öyledir” demiş ve aralarında şu konuşma geçmişti. İhtiyâr: “Sen Kureyşten misin?” “Evet!” “Benî Temimden misin?” “Evet!” “Bir alâmet daha kaldı.” Nedir? diye sormuşlar “Karnını aç, göreyim.” “Bundan maksadın nedir, söyle?” “Kitaplarda okudum ki, Mekke’de bir Peygamber gelir. O’na, iki kimse yardımcı olur. Biri genç, diğeri ihtiyârdır. Genç

olanı, nice zorlukları kolaylığa çevirir. Çok belâları giderir. O ihtiyâr kişi ise, beyaz benizli, ince belli olup, karnı üzerinde bir siyah ben vardır. Zannedirim ki, o kimse sensin. Karnını aç, göreyim” dedi. Ebû Bekir (radiyallahü anh) da açmış; göbeği üzerindeki siyah beni görünce, “Vallahi o kimse sensin” deyip, Ebû Bekir’e bir çok vasiyyetlerde bulunmuştu. Ebû Bekir (radiyallahü anh), işini bitirince, vedalaşmak, için ihtiyârın huzûruna varmış, Peygamber efendimiz hakkında bir kaç beyit söylemesini ondan istemiş, bunun üzerine ihtiyâr, oniki beyt okumuş, Ebû Bekir (radiyallahü anh)’da bunları ezberlemişti.

Ebû Bekir (radiyallahü anh) seferden Mekke-i mükerreme’ye dönünce, Ukbe İbni Ebû Mu’ayt, Şeybe, Ebû Cehil, Ebû'l Bührî gibi, Kureyşten ileri gelen kimseler, O’nu ziyârete evine gelmişlerdi. Ebû Bekir onlara hitaben: “Aranızda hiçbir hâdise oldu mu?” buyurmuş. Cevaplarında: “Bundan daha garip bir hâdise olur mu ki, Ebû Tâlib’in yetimi, peygamberlik dâvası ediyor ve sizler, baba ve dedeleriniz, bâtil dindensiniz diyor. Eğer hatırın olmasaydı, O’nu bu zamana kadar sağ bırakmazdık. Sen O’nun iyi dostusun, bu işi sen hallet” demişlerdi. Ebû Bekir (radiyallahü anh) onlardan özür dileyerek, oradan ayrılmış, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Hadîce’nin (radiyallahü anha) evinde olduğunu öğrenip, varıp kapıyı çalmış, Peygamber efendimiz kendilerini karşılayınca: “Yâ Muhammed (aleyhisselâm), senin hakkında söylenenler nedir?” demiş. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Ben Hak teâlânın peygamberiyim. Sana ve bütün Âdemoğullarına gönderildim, îmân getir ki, Hak teâlânın rızâsına vâsıl olasın ve canını Cehennemden koruyasın” buyurdular. Ebû Bekir (radiyallahü anh) buna delîl nedir? deyince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “O, Yemen’de gördüğün ihtiyârın hikâyesi delîldir”, buyurdular. Ebû Bekir (radiyallahü anh): “Ben Yemen’de pek çok ihtiyâr ve genç gördüm” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) cevabında: “O ihtiyâr ki, sana oniki beyit emânet verdi ve bana gönderdi” diyerek o beyitlerin hepsini okudu. Ebû Bekir (radiyallahü anh) bunu sana kim haber verdi, deyince; cevabında; “Benden evvelki peygamberlere gelen melek haber verdi” buyurdular. Bunu söyler söylemez, elini bana ver deyip, mübârek elini tutmuş, “Eşhedü en lâ ilahe illallah ve Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah” diyerek müslüman olmuştur. Hayatında ilk defa duyduğu, yüksek bir sevinçle evine müslüman olarak dönmüştür. Nitekim bir hadîs-i şerîfte: “Her kime îmânı arz ettiysem, yüzünü buruşturur, tereddütle bakardı. Ancak Ebû Bekir-i Sıddîk (radiyallahü anh) îmânı kabûl etmekte hiç tereddüt ve duraklama etmedi.” buyurulmuştur.

Hazreti Ebû Bekir, müslüman olunca, hemen çok sevdiği arkadaşlarına gitti. Onları da, müslüman olmaları için ikna etti. Eshâb-ı kiramın ileri gelenlerinden ve Cennetle müjdelenenlerden olan Osman bin Affân, Talha bin Ubeydullah, Zübeyr bin Avvâm, Abdurrahmân bin Avf, Sa’d İbni Vakkâs, Ebû Ubeyde bin Cerrah gibi yüksek şahsiyetler onun tavsiyesi ile müslüman olmuşlardır.

İslâmiyeti kabûl eden Hazreti Ebû Bekir’i dininden vazgeçirmek için Kureyş müşriklerinin azılı pehlivanlarından Nevfel bin Adviye, bir ipe bağlayıp işkence etmeye başladı. Kendi kabilesi olan Benî Teym, bunu gördükleri halde aldırış etmediler. Birgün Resûlullah efendimiz, yeni müslüman olanlardan birkaçı ile Erkam bin Erkam’ın (radiyallahü anh) Safa tepesindeki evinde oturuyorlardı. Başta Hazreti Ebû Bekir olmak üzere, hepsi bu yeni dinin müşriklere açıklanmasını arzuladıklarını bildirdiler. Henüz açıkça tebliğ edilmek emri verilmemişti. Peygamber efendimiz de: “Ey Ebû Bekir! Bizim sayımız henüz az. Bu işe yetmeyiz” buyurdu ise de, Ebû Bekir’in ve arkadaşlarının arzularının çokluğundan onları kıramadı. Hemen Mescid-i Haram’ın bir tarafına topluca oturdular. O sırada müşrikler de orada toplu halde bulunuyorlardı. Hazreti Ebû Bekir ayağa kalktı. Putlardan yüz çevirip, Allahü teâlâyâ ve O’nun Peygamberi Muhammed aleyhisselâma inanmanın lâzım olduğunu anlatmaya başlayınca, müşrikler hep birden Ebû Bekir’e ve arkadaşlarına saldırdılar. Yumruk ve tekmelerle ortalığı, alt üst ettiler. Hazreti Ebû Bekir’i fenâ halde tartaklayıp dövdüler. Utbe bin Rebîa, demirli ayakkabılarını Ebû Bekir’in (radiyallahü anh) yüzüne çarpa çarpa yüzünü gözünü kanlar içinde bıraktı, bilinmez hale getirdi. Benî Teym kabilesine mensûb olan kişiler yetişip ayırmasaydılar öldürünceye kadar dövmeye devam edeceklerdi. Kabilesinden olan kişiler bitkin ve perişan bir hale gelen Hazreti Ebû Bekir’i bir çarşafın içine koyarak evine götürdüler. Hemen geri dönüp

Kâ'beye geldiler: "Eğer Ebû Bekir ölecek olursa, yemîn olsun ki, biz de Utbe'yi gebertiriz!" dediler ve yine Hazreti Ebû Bekir'in yanına gittiler.

Hazreti Ebû Bekir, uzun bir süre kendine gelemedi. Babası ve Benî Teym'liler, O'nu ayıltmak için çok uğraştılar. Ancak akşama doğru kendine gelebildi, gözlerini açar açmaz, ezik bir sesle: "Resûlullah ne yapıyor? O, ne haledir? Ona da dil uzatmışlar, hakaret etmişlerdi" diyebilmişti; Annesi Ümm-ül-Hayr'a dediler ki: "Sor bakalım, birşey yer veya içer mi?" Hazreti Ebû Bekir'in yemeğe ve içmeğe ne isteği vardı, ne de bir gücü! Ev, tenhalaşınca annesi ona: "Ne yersin, ne içersin?" diye sordu. Hazreti Ebû Bekir gözlerini açtı ve "Resûlullah ne haledir, ne yapıyor?" dedi. Annesi, "Vallahi arkadaşın hakkında hiçbir bilgim yok!" dedi. Ebû Bekir (radiyallahü anh): "Hattâb'ın kızı Ümmü Cemil'e git, Resûlullah'ı ondan sor!" dedi. Annesi Ümm-ül-Hayr, kalkıp Ümmü Cemil'in yanına gitti ve: "Oğlum Ebû Bekir, senden Abdullah'ın oğlu Muhammed'i (aleyhisselâm) soruyor. Acaba ne haledir?" Ümmü Cemil de: "Benim ne Muhammed (aleyhisselâm), ne de Ebû Bekir hakkında bir bilgim var! İstersen seninle birlikte gidelim?" dedi. Ümm-ül-Hayr, "Olur" deyince, kalktılar, Hazreti Ebû Bekir'in yanına geldiler. Ümmü Cemil, Hazreti Ebû Bekir'i böyle perişan bir vaziyette, yaralar ve bereler içinde görünce, kendisini tutamıyarak çığlık kopardı ve: "Sana bunu yapan bir kavim, muhakkak azgın ve taşkındır. Allah'tan dileğim, onlardan öcünü almasıdır." dedi. Hazreti Ebû Bekir, Ümmü Cemil'e: "Resûlullah ne yapıyor, ne haledir?" diye sordu. Ümmü Cemil, Ona: "Burada annen var, söylediğimi işitir" dedi. Hazreti Ebû Bekir de: "Ondan sana bir zarar gelmez, sırrını yaymaz" deyince, Ümmü Cemil: "Hayattadır, hali iyidir" dedi. Tekrar "Şimdi o nerededir?" diye sordu. Ümmü Cemil: "Erkam'ın evindedir." dedi. Hazreti Ebû Bekir: "Vallahi, Resûlullahı gidip görmedikçe, ne yemek yerim, ne de bir şey içerim!" dedi. Annesi: "Sen, şimdi biraz bekle, herkes uykuya dalsın!" dedi. Herkes uyuyup, ortalık tenhalaşınca, Hazreti Ebû Bekir, annesine ve Ümmü Cemil'e dayanarak, yavaş yavaş Resûlullah'ın yanına vardı. Sarılıp öptü. Müslüman kardeşleriyle kucaklaştı. Ebû Bekir'in (radiyallahü anh) bu hali, Peygamber efendimizi çok üzdü. Hazreti Ebû Bekir: "Yâ Resûlallah! Babam, anam sana feda olsun! O azgın adamın, yüzümü gözümü yerlere sürüp, beni bilinmez hâle getirmesinden başka bir üzüntüm yok! Bu yanımdaki de, beni dünyâya getiren annem Selmâ'dır. Onun hakkında duâ buyurmanızı istirhâm ediyorum. Umulur ki, Allahü teâlâ, Onu senin hürmetine Cehennem ateşinden kurtarır" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz, Selmâ'nın müslüman olması için Allahü teâlâyâ yalvardı. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) duâsı kabûl olunmuştu. Annesi de hidâyete kavuşup müslümanlığı kabûl etti. Böylece ilk müslümanlardan biri olmakla şereflendi.

Hazreti Ebû Bekir, Peygamber efendimiz ne söylerse, itiraz etmez hemen kabûl ederdi. Hatta herkesin itiraz ettiği meseleleri bile itirazsız kabûllenirdi. Meselâ Peygamberimizin Mi'râc mucizesini kabûl etmeleri böyle oldu. Resûlullah efendimiz, Mi'râc'tan dönüp sabah olunca, Kâ'be yanına gidip Mekkelilere Mi'râc'ı anlattı. İşiten kâfirler, alay etti. Muhammed aklını kaçırmış, iyice sapıtmış, dediler. Müslüman olmaya niyeti olanlar da vaz geçti. Birkaçı sevinerek Ebû Bekir'in evine geldi. Çünkü bunun akıllı, tecrübeli, hesaplı bir tüccâr olduğunu biliyorlardı. Kapiya çıkınca hemen sordular: "Ey Ebû Bekir! Sen çok kerre Kudüs'e gittin geldin. İyi bilirsin. Mekke'den Kudüs'e gidip gelmek ne kadar zaman sürer" dediler. Hazreti Ebû Bekir: "İyi biliyorum. Bir aydan fazla", dedi. Kâfirler bu söze sevindiler. Akıllı, tecrübeli adamın sözü böyle olur, dediler. Gülerek, alay ederek ve Ebû Bekir'in de kendi kafalarında olduğuna sevinerek: "Senin efendin, Kudüs'e bir gecede gidip geldiğini söylüyor, artık iyice sapıttı" diyerek, Ebû Bekir'e sevgi, saygı ve güven gösterdiler.

Ebû Bekir (radiyallahü anh), Resûlullahın mübârek adını işitince, "Eğer O söyledi ise, inandım. Bir anda gidip gelmiştir" deyip içeri girdi. Kâfirler neye uğradıklarını anılamadı. Önlerine bakıp gidiyor ve "Vay canına, Muhammed ne yaman büyücü imiş. Ebû Bekir'e sihir yapmış" diyorlardı. Ebû Bekir hemen giyinip, Resûlullahın yanına geldi. Büyük kalabalık arasında yüksek sesle, "Yâ Resûlallah! Mi'râcınız mübârek olsun! Allâhü teâlâyâ sonsuz şükürler ederim ki, bizleri, senin gibi büyük Peygambere, hizmetçi yapmakla şereflendirdi. Parlıyan yüzünü görmekle, kalbleri alan, rûhları çeken tatlı sözlerini işitmekle ni'metlendirdi. Yâ Resûlallah! Senin her sözün doğrudur. İnandım. Canım sana feda olsun." dedi. Ebû Bekir'in sözleri, kâfirleri şaşırttı. Diyecek şey bulamayıp dağıldılar. Şüpheye düşen, imânı zayıf birkaç kişinin de kalbine

kuvvet verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) o gün Hazreti Ebû Bekir'e "Sıddîk" dedi. Bu adı almakla, bir kat daha yükseldi.

Hazreti Ebû Bekir, Resûlullah'ın en yakın dostu idi. Ondan hiç ayrılmazdı. Onların bu beraberliği, Mekke'den Medine'ye hicrette de devam etti. O'na mağara arkadaşı oldu. Mağara'da üç gün kaldıktan sonra, ikisi bir deveye binerek yolculuk ettiler. Medine'ye varıncaya kadar Resûlullah'ın bütün hizmetini O gördü. Medine'deki mescid yapılırken O'nunla beraber çalıştı. Hiçbir hizmetten, fedâkârlıktan geri kalmadı.

Hazreti Ebû Bekir, Resûlullah efendimizle birlikte bütün harplerde bulunmuş, bir kısmında ordu kumandanlığı vazîfesi kendisine verilmiştir. Çok şiddetli muharebelerde, Peygamber efendimizin muhafızlığını yapmış, Efendimize karşı bedenini siper etmiştir. Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te müşriklere karşı büyük kahramanlıklar göstermiştir. Tebük harbinde, sancaktarlık görevini yürütmüştür.

İslâmın zuhurundan 21 yıl sonra Mekke şehri, müslümanlar tarafından feth edildi. Mekke halkı Hazreti Peygamberin huzûruna gelerek İslâm'ı kabûl etmeye başladılar. Hazreti Peygamber, Safa tepesine oturmuş, yeni müslümanların bîatını kabûl ediyordu. Hazreti Ebû Bekir babasının yanına gelerek: "Babacığım! Artık İslâm'ı kabûl etme zamanı geldi. Haydi, seni Resûlullah'ın yanına götürüyüm dedi. Ebû Kuhâfe'nin kabûl etmesi üzerine, Hazreti Ebû Bekir, babasının koluna girerek onu, iki cihanın efendisi Muhammed aleyhisselâmın huzûruna getirdi. Ebû Kuhâfe, gayet ihtiyârdı ve gözleri de görmüyordu. Hazreti Peygamber onları görünce ayağa kalktı ve muhabbet dolu bir sesle: "Ey Ebû Bekir! İhtiyar babana niçin zahmet verdin? Onu buralara kadar yordun. Biz onun ayağına giderdik" diye iltifât buyurdu. İhlâs, takvâ ve sadakat güneşi Hazreti Ebû Bekir "Yâ Resûlallah! Babamın sizin ayağınıza gelmesi daha uygundur" dedi.

Ebû Kuhâfe'nin müslüman olmasıyla Hazreti Ebû Bekir'in ailesi, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti içinde hiçbir aileye nasip olmayan büyük bir şeref ve fazîlete erişti. Çünkü bir ailede dört kuşak müslümanlık ve sahabîlik tacını başlarına giymiş oldular. Ebû Kuhâfe, oğlu Ebû Bekir'in halife olduğu günleri gördü. Hazreti Ömer'in hilâfeti devrinde î mânî olarak âhirete göç etti. Hazreti Ebû Bekir hicretin dokuzuncu (m. 631) senesinde Hac kâfilesi başkanlığında görev yapmıştır. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) son hastalıklarında üç gün imamlık görevinde bulunup, onyedî vakit namaz kıldırması, üç vaktinde de Peygamberimiz (aleyhisselâm), Ebû Bekir'e (radiyallahü anh) uyarak arkasında namaz kılmışlardır.

Hazreti Ebû Bekir, 10 (m. 632) senesinde, Peygamberimizin vefâtı üzerine Eshâb-ı kiramın sözbirliğiyle halife seçilmiştir. Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed aleyhisselâmdan sonra müslümanların halifesi, yani Peygamberimizin vekîli ve müslümanların reîsi, Hazreti Ebû Bekir-i Sıddîk olmuştur. Ondan sonra da sırası ile Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali halife olmuşlardır. Bu dördünün üstünlük sıraları, halifelikleri sırası gibidir. Bunlardan ilk ikisinin, yani Hazreti Ebû Bekir ile Hazreti Ömer'in, diğer ikisinden üstün olduğunu Eshâb-ı kiramın ve Tabî'n hazretlerinin hepsi söylemişlerdir. Bu sözbirliğini bütün din âlimleri haber vermektedir. Ebû'l-Hasen-i Eş'ârî buyuruyor ki "Hazreti Ebû Bekir ile Hazreti Ömer'in (Şeyhaynın), diğer bütün ümmetten üstün olduğu muhakkaktır. Buna inanmıyan ya cahildir veya inatçıdır" Hazreti Ali (radiyallahü anh) buyuruyor ki: "Beni, Hazreti Ebû Bekir ile Hazreti Ömer'den üstün tutan, iftira etmiş olur. İftira edenleri dövdükleri gibi, onu döverim." Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de (Gunyet-üt-Talîbîn) kitabında buyuruyor ki Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâdan istedim ki, benden sonra Ali (radiyallahü anh) halife olsun. Melekler dedi ki: Yâ Muhammed Allahü teâlânın dilediği olur. Senden sonra halife, Ebû Bekir-i Sıddîk'dır", Abdülkâdir-i Geylânî yine buyurdu ki: Ali (radiyallahü anh) dedi ki: Peygamber (aleyhisselâm) bana dedi ki: "Benden sonra halife Hazreti Ebû Bekir olacaktır. Ondan sonra Ömer, ondan sonra Osman, ondan sonra da Sen (radiyallahü anh) olacaksın!"

Hazreti Ali (radiyallahü anh) buyuruyor ki: Ebû Bekir (radiyallahü anh) doğru sözlüdür. Ondan işittim ki, Resûlullah (aleyhisselâm) "Günah işleyen biri, pişman olur, abdest alıp, namaz kılar ve günahı için istiğfar ederse, Allahü teâlâ, o günahı elbette af eder. Çünkü Allahü teâlâ, Nisa sûresi yüzdokuzuncu âyetinde: Biri günah işler veya kendine zulüm eder, sonra pişman olup,

Allahü teâlâyâ istiğfar ederse Allahü teâlâyı çok merhametli ve af ve mağfiret edici bulur buyurmaktadır” dedi.

Resûlullah'ın (aleyhisselâm) vefât ettiği haberi, Eshâb-ı kiram arasında yayılınca herkesin aklı başından gitti. Hazreti Ömer kılıcı eline alıp, “Resûlullah öldü” diyenin kellesini uçururum, deyip ortaya çıktı. Herkes, üzüntüden ve Ömer'in (radiyallahü anh) bu halinden korktuğu halde, Hazreti Ebû Bekir, cesâretini muhafaza ederek, Eshâb-ı kiramın arasına girdi. Onlara Resûlullah'ın da öleceğini, O'nun da bir insan olduğunu bildiren âyet-i kerîmeyi okuyup, te'sîrli sözler söyleyerek nasîhat etti. Halkı sükûna ve huzûra kavuşturdu. Derhal halife seçimi yapıldı. Müslümanlar başsızlıktan, dağınıklıktan kurtarıldı.

Hazreti Ebû Bekir Pazartesi günü halife seçilince, Salı günü, Mescid-i şerîfe gelip, Eshâbı topladı. Minbere çıktı. Hamd ve senadan sonra: “Ey Müslümanlar! Sizin üzerinize halife ve emir oldum. Halbuki, sizin en iyiniz değilim. Eğer iyilik yaparsam bana yardım ediniz. Fenâ bir iş yaparsam, bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk emanettir. Yalancılık hıyânettir. Sizin zayıfınız, bence çok kıymetlidir. Onun hakkını kurtarırım. Kuvvetine güveneniniz ise, bence zayıftır. Çünkü ondan başkasının hakkını alırım. İnşa Allahü teâlâ, hiçbiriniz cihadı terk etmesin. Cihadı terk edenler zelîl olur. Ben Allah'a ve Resûlüne itaat ettikçe, siz de bana itaat ediniz. Eğer ben Allah'a ve Resûlüne âsi olur, doğru yoldan saparsam, sizin de bana itaat etmeniz lazım gelmez. Kalkınız, namaz kılalım. Allahü teâlâ hepimize iyilik versin.” dedi.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) vefât edince, İslâmiyetten ayrılma tehlikesi birdenbire büyüdü. Her tarafı dehşet bürüdü. Yemen'deki ve başka yerlerdeki memurlar geri gelmeye, kara haberler getirmeğe başladılar. Müslümanlar ne yapacaklarını şaşırıldılar. Mekke, Medine ve Tâiften başka bütün Arabistan halkı İslâmiyetten ayrıldılar. Mürtedlerin sayısı yanında müslümanlar pek az idi. Fakat, Resûlullahın halifesi, zamân-ı seâdetteki gelişmeyi hiç değiştirmemeye ve Resûlullahın niyetlerini yerine getirmeye kararlı idi. Halife seçiminden sonra, Eshâb-ı kiram arasında Hazreti Üsâme'nin sefere gidip gitmemesi hakkında ihtilaf edilmişti. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) Üsâme'yi sekizbin kişilik bir kuvvetle Şam tarafına göndermişti. Mübârek eliyle Üsâme'ye bir de bayrak vermişlerdi. Ordu henüz Medine'den çıkmamıştı. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) vefât ettiler. Muhacirler ve ensar (radiyallahü anh) bu kuvvetin Şam'a gönderilmemesini istiyorlardı. Çünkü, bir taraftan yahudi ve hristiyanlar, diğer taraftan mürted ve münâfıklar dine saldırıyorlardı. Bu kadar kuvveti kendimizden uzak tutarsak halimiz ne olur! diyorlardı. Hazreti Ebû Bekir, “Kuvvetimiz olmadığını her tarafın boş olduğunu görerek, kurtlar gelip çoluk çocuğumuzu evden çekip götürmeye kalkışsalar, yine bayrağını Resûl-i Ekrem'in (aleyhisselâm) mübârek eliyle verdiği Üsâme'nin (radiyallahü anh) ordusunu Şam'a göndereceğim” buyurup hemen gönderdi. İslâm düşmanları bu hareketi görüp korktular. Müslümanlar kuvvetli olmasaydı, bu kadar kuvveti uzağa göndermezlerdi, dediler. Mürtedlerle (dinden ayrılanlar) muharebeyi göze aldı. Her tarafa birlikler gönderdi. Medine'ye hücum hazırlanan düşman üzerine, gece şiddetli bir çıkış yaparak, sabaha kadar savaştı. Hepsini dağıttı. Yanındaki askerlerle birlikte, uzaktaki mürtedlerle muharebeye gitmek üzere devesine bindi. Fakat, Hazreti Ali (radiyallahü anh) halifenin devesinin yularını tutup, “Ey Resûlün halifesi! Nereye gidiyorsun? Sana Resûlullahın Uhud muharebesinde söylediğini söylerim. O gün sana (Kılıcını kınına sok! Ölümünle bizi yakma!)buyurmuştu. Vallahi, sana bir hâl olur ise, müslümanlar, sende sonra düzen bulmaz” dedi. Eshâb-ı kiramın hepsi, Hazreti Ali'yi tasdik etti. Bunun üzerine halife hazretleri Medine-i münevvere'ye döndü. Sonra, onbir kabileye bölükler gönderdi. Bunlardan Hazreti İkrime emrindeki asker, Yemâme'de, Müseyleme'nin kırkbin askerine karşı gelemeydi. Halife, Hazreti Hâlid bin Velîd'i imdâda gönderdi. Hazreti Hâlid, Talha ve Sücâh ve Mâlik bin Nüveyre'yi perişan edip, Medine'ye dönmüştü. Yemâme'de de büyük zafer kazandı. Yirmibin mürted öldürdü. İkibine yakın müslüman şehîd oldu. Amr İbn-i Âs (radiyallahü anh) da, Huzâ'a kabilesini hidâyete getirdi. Âlâ bin Hadremi (radiyallahü anh) Bahreyn'de çetin muharebeler yapıp mürtedleri dağıttı. Huzeyfe, Arfece ve İkrime, (radiyallahü anh) Umman ve Bahreyn'de birleşip, mürtedleri bozdular. Onbin mürted öldürdüler. Halife, Hâlid bin Velîd'i (radiyallahü anh) Irak tarafına gönderdi. Hîre'de yüzbin altın cizye aldı. Hürmüz kumandasındaki İran ordusunu bozdu. Basra'da otuzbin kişilik orduyu perişan etti. İmdada gelen büyük ordudan yetmişbin kâfir

öldürüldü. Sonra, çeşitli muharebelerle, büyük şehirler aldı. Halife, Medine’de ordu toplayıp, Hazreti Ebû Ubeyde kumandasında Şam taraflarına, Amr İbni Âs’ı (radiyallahü anh) da Filistin’e gönderdi. Sonra Yezîd bin Ebû Süfyân’ı Şam’a yardımcı gönderdi. Sonra asker toplayıp, Hazreti Muâviye kumandasında, kardeşi Yezîd’e yardımcı gönderdi. Hazreti Hâlid bin Velîd’i de Irak’dan Şam’a gönderdi. Hazreti Hâlid, askerin bir kısmını Müseynâ’ya bırakıp, birçok, muharebe ve zaferlerle Suriye’ye geldi.

İslâm askerleri birleşerek Ecnadin’de büyük Rum ordusunu yendiler. Sonra, Yermük’de 46.000 İslâm askeri, Herakliyüs’ün 240 000 askeri ile uzun ve çetin savaşlar yapıp galip geldi. Yüzbinden ziyâde Rum askeri öldürüldü. Üçbin müslüman şehîd oldu. Bu muharebede İslâm kadınları da harp etti. Baş kumandan Hazreti Hâlid bin Velîd’in ve tümen komutanı Hazreti İkrime’nin şaşılacak kahramanlıkları görüldü. Bütün bu zaferler, halifenin cesâreti, dehası, güzel idâresi ve bereketi ile oldu. Yermük savaşı yapılırken, halife Medine’de vefât etti.

Onun devrinde, İslâm devlet idâresinin temelleri sağlamlaşmış, Kur’ân-ı kerîm’in bir hükmü dışına çıkılmadığı gibi, dinden ayrılmak isteyenlere fırsat verilmemiştir. Mürtedlerle yapılan bu harplerden Yemâme’de, birçok hafız şehîd olmuştu, Hazreti Ömer’in de teklifi ile Kur’ân-ı kerîm’in bir kitap halinde toplanması kararlaştırılıp, bu görev Zeyd bin Sâbit’e (radiyallahü anh) verildi. Hazreti Ebû Bekir’in en büyük hizmetlerinden biri de, Kur’ân-ı kerîmi kitap halinde toplatması olmuştur.

Cebrâil aleyhisselâm her sene bir kerre gelip, o ana kadar inmiş olan Kur’ân-ı kerîm’i, Levh-il-Mahfûz’daki sırasına göre okur, Peygamber (aleyhisselâm) efendimiz dinler ve tekrar ederdi. Âhireti teşrîf edeceği sene, iki kerre gelip, tamamını okudular. Muhammed aleyhisselâm ve Eshâbından çoğu, Kur’ân-ı kerîm’i tamamen ezberlemişti. Bazıları da bazı kısımları ezberlemiş, birçok kısımlarını yazmışlardı. Muhammed aleyhisselâm ahirete teşrîf ettiği sene, halife Ebû Bekir (radiyallahü anh) ezber bilenleri toplayıp ve yazılı olanları getirip, Hazreti Zeyd bin Sâbit’in başkanlığındaki bir hey’ete, bütün Kur’ân-ı kerîm’i kâğıt üzerine yazdırdı. Böylece, Mîshaf veya Mushaf denilen bir kitap meydana geldi. Otuzüçbin Sahâbübu Mushaf’ın her harfinin, tam yerinde olduğuna söz birliği ile karar verdi. Sûreler belli değildi. Üçüncü halife Osman (radiyallahü anh) hicretin yirmibeşinci senesinde, sûreleri birbirinden ayırdı, yerlerini sıraladı. Altı tane daha Mushaf yazdırıp, Bahreyn, Şam, Basra, Bağdâd, Yemen, Mekke ve Medine’ye gönderdi. Bugün, bütün dünyâda bulunan mushaflar, hep bu yedisinden yazılıp, çoğalmıştır. Aralarında bir nokta farkı bile yoktur.

Hazreti Ebû Bekir, Eshâb-ı kiramın en çok ilim sahibi olanlarındandı. Her ilimde müracaat kaynağı olmuştur. İslâmî ilimlerin bütün meselelerini bilirdi. Nitekim Resûlullah efendimiz O’nun hakkında “Allahü teâlânın kalbime akıttıklarını, Ebû Bekir’in kalbine akıttım” buyurmuştur. Böylece O, Muhammed aleyhisselâmdan sonra insanların en üstünü oldu. Hicrette O’nun yol arkadaşı idi. Mağarada beraber idiler. Hayatı boyunca Peygamber efendimizin yanından hiç ayrılmadı. Her işinde O’nun veziri oldu. Bir meselede Eshâb-ı kiram ile istişâre ederken Hazreti Ebû Bekir’i sağına, Hazreti Ömer’i de soluna oturturdu. Görülecek mesele husûsunda, önce bu ikisinin reyini, görüşünü sorar, sonra da diğer Sahâbîlerin görüşlerine yer verirdi. Çünkü Hazreti Ebû Bekir’in ilmi o kadar yüksekti ki, Eshâb-ı kiramın (radiyallahü anh) en yükseklerinden olan Hazreti Ömer, Peygamber efendimizin Hazreti Ebû Bekir seviyesinde anlattığı şeyleri anlayamazdı. Hazreti Ömer bir gün geçerken, Resûlullahın (aleyhisselâm) Ebû Bekir Sıddîk’a (radiyallahü anh) birşey anlattığını gördü. Yanlarına gidip dinledi. Sonra, başkaları da, gördü ise de, gelip dinlemeğe çekindiler. Ertesi gün, Ömer’i (radiyallahü anh) görünce, “Yâ Ömer, Resûlullah (aleyhisselâm) dün size bir şey anlatıyordu. Bize de söyle, öğrenelim” dediler. Çünkü o dâima, “Benden duyduklarınızı, din kardeşlerinize de anlatınız! Birbirinize duyurunuz!” buyururdu. Hazreti Ömer, “Dün Ebû Bekir (radiyallahü anh) Kur’ân-ı kerîm’den anlayamadığı bir âyetin mânâsını sormuş, Resûlullah ona anlatıyordu. Bir saat dinledim, birşey anlıyamadım” dedi. Çünkü Ebû Bekir’in yüksek derecesine göre anlatıyordu. Ömer (radiyallahü anh) o kadar yüksek idi ki, Resûlullah (aleyhisselâm), “Ben Peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra peygamber gelmeyecektir. Eğer, benden sonra Peygamber gelseydi, Ömer Peygamber olurdu” buyurdu. Böyle yüksek olduğu halde ve Arabiyi çok iyi bildiği halde, Kur’ân-ı kerîm’in Hazreti Ebû Bekir’e anlatılan tefsîrini anlıyamadı.

Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) herkesin derecesine göre anlatıyordu. Ebû Bekir'in derecesi, ondan çok daha yüksekti. Fakat, bu da, hatta Cebrâil aleyhisselâm dahi, Kur'ân-ı kerîm'in mânâsını, esrârını, Resûlullah'a sorardı. Resûlullah Kur'ân-ı kerîm'in hepsinin tefsîrini Eshâbına bildirmişti. Kur'ân-ı kerîm'in tefsîri için lâzım olan bütün ilimler, Hazreti Ebû Bekir'de mevcûttu. Yaşadığı zamanda Kureyş'in âlimi olarak tanınırdı. Gayet güzel konuşur, Arap dilinin belagatına da vâkıftı. Resûlullahtan (aleyhisselâm) çok feyizlere kavuşmuş, Kur'ân-ı kerîm'in mânâsına ve hakîkatine âit bütün bilgileri bizzat O'ndan almıştır. Kur'ân-ı kerîm'den hüküm çıkarmak husûsunda üstün bir kudret ve maharet sahibi idi. Âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şeriflerin mânâ ve hakîkatlarına hakkıyla muttali (öğrenmiş) idi. Eshâb-ı kiram ve Tabî'nin âlimleri, birçok âyet-i kerîmelerin tefsîrini O'ndan alıp bildirmişlerdir.

Hazreti Ebû Bekir'in hadîs ilminde de üstün bir hizmeti olmuştur. Resûlullah'ın her haline ve her işine pek yakından vâkıf bulunuyordu. Eshâb-ı kiram, birçok meselede Resûlullah'ın nasıl hareket ettiğini Ebû Bekir'den (radiyallahü anh) soruyordu. Kendisinden, Hazreti Ömer bin Hattâb, Osman bin Affân, Aliyyü'l-Mürtezâ, Abdurrahmân bin Avf, Abdullah İbni Mes'ûd, Abdullah İbni Abbas, Abdullah İbni Ömer, Huzeyfet-ül-Yemânî, Zeyd bin Sabit (r.anhüm.) ve daha birçok Sahâbî hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem'in (aleyhisselâm) vefâtından sonra hemen hilâfet işlerine başlaması ve meşgûliyetinin çok olması ve her işittiğini rivâyet edecek kadar uzun yaşamamış olması sebebiyle rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerin sayısı azdır. Bunların 142 adet olduğu kaynak eserlerde zikredilmektedir. Resûlullah efendimizden bizzat işiterek rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerin bazıları şunlardır:

"Misvak ağız temizlemeğe, Cenab-ı Hakk'ın rızasına kavuşmağa vesiledir."

"Allahü teâlâ'dan ömrünüzün başında ve sonunda afiyet ve yakîn isteyeniz."

"İmamlar (halîfeler) Kureyştendir."

"Doğruluğa ve iyiliğe dikkat edin, zira bu ikisi Cennete götürür. Yalandan ve kötülükten sakının, zira bunlar Cehenneme götürür."

"Peygamberler miras bırakmazlar. Onların bıraktıkları sadakadır."

"Peygamberler, rûhunun kabz olunduğu yere (vefât ettikleri yere) defin olunurlar."

Ebû Bekr-i Sıddîk'in (radiyallahü anh), fıkıh ilminde üstün bir yeri vardır. Eshâb-ı kiramın en büyük fakîhlerindendi. Resûl-i Ekrem'in zamanında bile fetvâ verirdi. Resûlullah'tan yayılan bütün ilimlere ve feyizlere ayna olmuştu. İslâmî ilimlerin her meselesini bilirdi (ve hükümlerinin hepsine hakkıyla vâkıftı). Eshâb-ı kiramın içinde "fukahâ-ı seb'a" adı ile meşhûr olan yedi büyük âlimden biri de Hazreti Ebû Bekir idi. Fetvâlarının adedi itibarıyla bunların mutavassıtlarındandı? Kendi hilafeti devrinde kurulan dîni müesseselerden (kuruluşlardan) biri de, "İftâ makamı" (fetvâ makamı) idi. Bu kuruluşun en önemli görevi, fikhî (dini meseleleri araştırıp, tetkik ve tahkîk edip), dînî hükümlerde icma'ın (birliğin) hâsıl olmasına çalışmaktır. Müslümanların sorularına cevap vermek sûretiyle, hem onlara faydalı olunuyor, hem de, ilmin gelişmesi temin ediliyordu (sağlanıyordu). İslâmiyetin zimmîlere (gayri müslim vatandaşlara) tanıdığı bütün haklar eksiksiz yerine getirilmekteydi.

Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk, tasavvuf ilminin bütün yüksek marifetlerine kavuşmuştu. Resûlullah'ın kalbine akıtılan feyizlerin, marifetlerin hepsi O'na da verilmişti. Resûlullah'tan sonra Allahü teâlâyı en iyi tanıyan ve en çok ibadet eden O'dur. Tasavvuf, Resûlullah'ın (aleyhisselâm) izinde bulunmak, O'nun gösterdiği yoldan ayrılmamaktır. İnsanların yaratılışları ayrı ayrı olduğu için tasavvuf yolları da ayrılmıştır. Bu ümmetin sonra gelen evliyâsı, Resûlullah'tan gelen feyizlere, nûrlara iki yoldan kavuşmuştur. Birisi nübüvvet yolu, diğeri de vilâyet yoludur. Müslümanlar, nübüvvet yolunun bütün marifetlerine, Hazreti Ebû Bekir vasıtası ile kavuşmuşlardır. Eshâb-ı kiramın hepsi, Allahü teâlâyı bu yoldan kavuştular.

Ebû Bekr-i Sıddîk (radiyallahü anh) Neseb ilminde de yükselmişti. Arapların soylarına âit vak'aları (olaylar) en iyi bilendi. Aralarındaki kan davalarını halleder, O'nun hakemliğine ve kararlarına itirazları olmazdı.

Hazreti Ebû Bekir'in fazîletleri, üstünlükleri çoktur. Bunların her biri, Kur'ân-ı kerîm'in, hadîs-i şerîflerin ve Eshâb-ı kiram ile diğer din âlimlerinin haber vermesiyle anlaşılmıştır. Bu ümmet içinde, Peygamberimizden (aleyhisselâm) sonra olma se'âdetinin sahibi, Ebû Bekir Sıddîk'dır. Çünkü dîni kuvvetlendirmek ve Peygamberlerin efendisine yardım etmek için, malını dağıtmakta, cihad etmekte, yani düşmanlarla şiddetli mücadele etmek ve şânını, şerefini kaybetmekte, öncelerin öncesi odur. Ebû Bekir Sıddîk'ın (radiyallahü anh) diğer müslümanların en üstünü olmasının sebebi, imâna gelmekte, malının çoğunu ve canını feda etmekte ve her türlü hizmette, başkalarının önünde bulunmasıdır. Hadid sûresinin onuncu âyetinde: "Mekke-i Mükerremin fethinden önce malını veren ve cihâd eden kimseye, fethiden sonra malını dağıtan ve cihâd edenden daha büyük derece vardır. Allahü teâlâ hepsine Cenneti va'd etti" âyet-i kerîmesi, onun için indirilmiştir ve yine Tevbe sûresinin yüzüçüncü âyetinde, "Önce imâna gelenlerden, her fazilette öne geçenlerden, hem Mekke'den gelen Muhacirlerden, hem de Medine'de bunları karşılayıp, yardım eden Ensârdan, önde olanlardan ve iyilikte bunların izinde gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır. Hepsini sever. Onlar da, Allahü teâlâdan râzıdır. Allahü teâlâ, onlara Cenneti hazırladı. Cennette sonsuz kalacaklardır" buyuruldu.

Feth sûresi onsekizinci âyetinde, "Ağaç altında, sana söz veren mü'minlerden, Allahü teâlâ elbette râzıdır" müjdesine, Ebû Bekir (radiyallahü anh) de dahildir. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) de "Ağaç altında benimle sözleşenlerden hiçbiri Cehenneme girmez!" buyurdu. Bu sözleşmeye "Bî'at-ür-Rıdvân" denir. Çünkü, Allahü teâlâ, bunlardan râzıdır. Bunlar, bindört yüz kişi idi.

Bedir Gazâsında, Ramazan-ı şerîfin onyedinci Cuma günü, Temmuz ayının öğle sıcağında, iki taraf hücum etmişti. Resûlullah (aleyhisselâm) Ebû Bekir, Ömer, Ebû Zer, Sa'd ve Sa'îd ile (radiyallahü anhüm) kumanda yerinde oturmuştu, İslâm askeri sıkıntı çekiyordu. Sa'd ve Sa'îd'i (radiyallahü anh) yardımcı gönderdi. Sonra Ebû Zer'i (radiyallahü anh) gönderdi. Sonra, Ömer'i (radiyallahü anh) gönderdi. Bir saat geçti. Ebû Bekir, sıkıntının azalmadığını görerek, kılıcını çekip, atını sürerken, Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) elinden tutup, "Yanımdan ayrılmaya Ebû Bekir! Bedenime ve kalbime gelen her sıkıntı, senin mübârek yüzünü görmekle hafifliyor. Seninle kalbim kuvvetleniyor." buyurdu. Hicretten evvel altı köle âzâd etmiştir. Yedinci olarak Bilâl-i Habeşî'yi (radiyallahü anh) âzâd edince, hakkında Leyl sûresi onyedinci: "Takvâ sahibi olan Cehennem ateşinden uzaklaştırılacaktır" âyet-i kerîmesi indirildi. İbni Ömer (radiyallahü anh) Resûlullah'dan (aleyhisselâm) bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekir'e: "Sen benim havuz başında ve mağarada arkadaşımın" buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) kâfirlerden mağarada saklanınca, gizli ve aleni herşeyine vâkıf olan sadece Ebû Bekir idi. O ise, sâdık, sıddık, muhlis mü'minlerdendi. Halini bildiği için, bu korkulu yerde onunla arkadaşlığı tercih etti. Bu hicret Allahü teâlânın izni ile idi. Demek ki, Allahü teâlâ, Habîbine, başka akraba ve yakınlarını değil, özellikle Hazreti Ebû Bekir Sıddîk'ı arkadaş etti. Bu özellik Ebû Bekir'in (radiyallahü anh) şerefini ve diğerlerinden üstün olduğunu göstermektedir.

Hazerde ve seferde Resûlullahdan hiç ayrılmadı, hep yanında bulundu. Bu da Resûlullah'a olan sevgisinin doğruluğunu, O'nun arkadaşı olduğunun açık delîlidir. Resûlullahı o kadar severdi ki, malını, canını, her şeyini O'nun için feda etmiş ve her an fedaya hazır halde idi.

Tevbe sûresi kırkinci: "Mekke kâfirleri onu Mekke'den çıkardıklarında ikinin ikincisi, (ya'nî Hazreti Ebû Bekir) ile mağaradaydılar" âyeti ile, Allahü teâlâ onu, Resûlullahın ikincisi kıldı. Bunda Hazreti Ebû Bekir için son derece üstünlük vardır. Bazı âlimler, Hazreti Ebû Bekir, çoğu zaman Resûlullahın yanında idi, dediler.

Resûlullahı insanları imâna davet etti. Ebû Bekir-i Sıddîk imân edenlerin birincisi oldu. Böylece imânda O'nun ikincisi oldu. Sonra Hazreti Ebû Bekir insanları Allah'a ve Resûlüne imâna çağırdı. Birçokları bu çağırışı kabûl etti. Böylece davette de ikincisi oldu. Her savaşta Resûlullahın yanında idi. Bedir'de de O'nun ikincisidir. Resûlullahı hastalanınca, O'nun yerine insanlara imam olup, öne geçti. Bu husûsta da ikincisi oldu. Resûlullahdan sonra O'nun türbesine defin olunmada da ikincisi oldu. Bunlar hep O'na en yakın olma delîlleridir. Allahü teâlâ, Resûlünün arkadaşı olarak, Hazreti Ebû Bekir'i Kur'ân-ı kerîm'de bilhassa bildiriyor ve: "O vakit

Peygamber, arkadaşına, mahzûn olma!” diyordu” buyuruyor. Üçüncüleri Allahü teâlâ idi. Allahü teâlânın kendisiyle olduğu bir kimse ise, şüphesiz, şeref ve fazîlet yönünden diğerlerinden üstündür.

Hazreti Ebû Bekir’in ismi geçince, Hazreti Ömer şöyle dedi: “Ömrümdeki bütün amelimin Hazreti Ebû Bekir’in, bir gün ve gecelik ameli gibi olmasını isterdim. O’nun o mes’ûd gecesi ki, Resûlullah (aleyhisselâm) ile birlikte mağaraya gitti. Mağaraya varınca, “Allah için, yâ Resûlallah içeri girmeyin! Ben gireyim, içerde zararlı bir şey varsa, bana gelsin, mübârek zâtınıza bir keder, bir elem gelmesin” dedi ve içeri girdi. İçeriği süpürüp temizledi. Sağında solunda birçok irili ufaklı delikler gördü. Hırkasını parçalayıp, delikleri kapadı. Bir iki delik kaldı. Onları da ayakları ile kapayıp, sonra Resûlullah’a, içeri girmesini söyledi. Resûlullah (aleyhisselâm) içeri girdi ve mübârek başını Ebû Bekir’in kucağına koyup uyudu. Ayağını yılan soktu. Resûlullah uyanır korkusuyla, sabredip, hiç hareket etmedi. Gözyaşı Resûlullahın mübârek yüzüne damlayınca: “Ne oldu yâ Ebâ Bekir?” buyurdu.

Hazreti Ebû Bekir ayağım ile kapattığım delikten bir yılan ayağımı soktu. Ayağımı çekersem çıkıp size zarar vereceğinden korkuyorum, dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) ayağını çek buyurdular. Ayağını çekince heybetli ve zehirli bir yılan çıktı. “Ey utanmaz yılan, benim mağara arkadaşına, sırdaşıma eziyet etmeğe Allahü teâlâdan korkup, benden utanmıyor musun?” buyurdu. Yılan, “Ey Allahın Habîbi, insanların, cinnin Peygamberi. Sana yalnız insanlar değil, hayvanlar, kuşlar, yılanlar, karıncalar, hepsi âşıktır. Hattâ bu köleniz gözü yaşlı, büyüklerimizden yüksek vasıflarınızı dinlemiş, mübârek yüzünüzü görmeğe âşık olmuştur. Bu mağarayı şerefliendireceğinizi biliyordum. Onun için çok zamandan beri bu sıkıntılı mağarada gece gündüz demeyip yolunuzu bekliyordum. Sıddîk, bu karanlık mağaraya sabahı, siz de güneşi getirdiniz. Fakat Sıddîk, sizi görmeme mani olunca benden korku ve haya kalktı. Bu küstahlığa cesâret ettim.” diyerek özür diledi. Resûlullah (aleyhisselâm) özürünü kabûl etti. Hazreti Ebû Bekir’in yarasına mübârek tükürüğünden sürdü. Hemen iyi oldu.

Peygamberimize, (aleyhisselâm) bir gümüş yüzük hediye getirmişlerdi. Hazreti Ebû Bekir’e, “Yâ Atîk, bu yüzüğü bir kuyumcuya götür. Üzerine (Lâ ilahe illallah) yazılsın.” buyurdu. Hazreti Ebû Bekir yüzüğü alıp kuyumcuya götürdü. Bu yüzüğün üzerine “Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah” yaz, dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), böyle emretmemişdi. Fakat Allahü teâlânın ism-i şerîfi ile Resûl-i Ekrem’in ism-i şerîfinin ayrı olmasını uygun görmemişti.

Kuyumcu Hazreti Ebû Bekir’in söylediği gibi yazdı. Hazreti Ebû Bekir kuyumcudan alıp, Resûlullah’a (aleyhisselâm) götürürken Hak teâlâ Cebrâil aleyhisselâma, “Çabuk git, Habîbimin yüzüğüne Ebû Bekir ismini yaz, çünkü Ebû Bekir benim ismim ile Habîbimin isminin ayrı olmasını uygun bulmadı. Ben de Habîbimin isminden Ebû Bekir’in ismini ayırmağı uygun görmedim” buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm derhal yetişip, mübârek yüzük Hazreti Ebû Bekir’in elinde iken ve haberi yok iken yüzüğe Ebû Bekir ismini yazdı. Sonra Ebû Bekir (radiyallahü anh) yüzüğü Sultân-ı enbiyâya teslim etti. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) yüzüğe baktılar. Yüzüğün üzerinde (Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah, Ebû Bekir Sıddîk) yazılı idi. Hazreti Ebû Bekir’e bu yüzüğün üstüne yalnız Lâ ilahe illallah yazılması söylenmişti. Halbuki fazla yazılmış hikmeti nedir? diye sordular. Hazreti Ebû Bekir çok utandı, terledi. Bir cevap vermeden Cebrâil aleyhisselâm gelip, Hak teâlânın selâmını söyledikten sonra, Ebû Bekir’in kendi adının yazıldığından haberi yoktur, ben yazdırdım. Habîbim üzülmesin buyurduğunu söyledi ve olanları anlattı.

Hazreti Ebû Bekir, müslüman olunca Allahü teâlânın rızası, Habîbullahın aşkı için seksenbin altın fakîrlere sadaka verdi. Kırkbin altını gizli, kırkbini de aşıkâre vermişti. Bundan sonra giyecek elbisesi bile kalmamıştı. Sonra eski bir mutaf (keçi kılından dokunmuş elbise) eline geçti. Arkasına giydi. Namaz vakitleri haricinde göğsüne kadar tandıra girer, mutafı arkasına alırdı. Namazları evinde kılardı. Böylece üç gün geçti. Resûlullah (aleyhisselâm) dördüncü gün sabah namazından sonra Eshâb-ı kirama dönerek, “Ebû Bekir Sıddîk üç gündür mescide gelmiyor. Acaba hasta mıdır, gidip hatırını soralım” buyurdular. O sırada Cebrâil aleyhisselâm siyah mutaf giymiş vaziyette geldi. Resûl-i ekrem Cebrâil aleyhisselâmı görünce rengi değişti. Ey kardeşim Cebrâil bu ne haldir? diye sordular. Yâ Resûlallah gökteki bütün melekler böyle giydiler, dedi. Neden bu şekilde giydiler diye sorunca, Yâ Resûlallah! Hazreti Ebû Bekir Hak

teâlânın rızası ve senin dinin uğruna, kırkbini gizli, kırkbini de aşikâre olarak seksenbin altın sadaka verdi. Hiç giyeceği kalmadığı için üç gündür mescide gelememi. Hak teâlâ sana selâm edip, Hazreti Ebû Bekir'e bir elbise gönderilmesini emir buyurduğunu haber verdi. Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) eshâbına, "Kimde bir fazla elbise varsa versin! Hak teâlâ ona çok sevâb verip, Firdevs Cennetinde bana komşu yapacaktır." buyurdu. Eshâb-ı kiramın hiçbirinin fazla elbisesi yoktu. Sonunda bir Sahâbî başka birisinden bir elbise bulup, Hazreti Ebû Bekir'e gönderdi. Hazreti Ebû Bekir o elbiseyi giyip, Resûl-i Ekrem'in huzûru ile şereflenmek için yola çıktı. Henüz huzûra varmadan Cebrâil aleyhisselâm gelip, Yâ Resûlallah! Hak teâlâ sana selâm edip, Ebû Bekir'i karşılamanızı emir buyurdu, dedi, Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ebû Bekir'e karşı çıkıp musâfaha etti. Bütün Eshâb-ı kiram da musâfaha edip, hepsi candan Hazreti Ebû Bekir'e duâ ettiler.

Eshâb-ı kiramın büyüklerinden Ebû Sa'îd-i Hudrî (radiyallahü anh) şöyle bildiriyor: Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) hutbe okuyordu. Hutbelerinde: "Allahü teâlâ bir kulunu dünyâ ile kendi katında olan arasında serbest bıraktı. O da, Allahü teâlâ katında olanı seçti" buyurdu. Hazreti Ebû Bekir bunu duyunca ağladı. Kendi kendime, bu zatı hangi şey ağlatıyor. Kulunu Allahü teâlâ, dünyâ ile kendi katında olan arasında serbest bıraktı, o da Allahü teâlâ katında olanı seçti. Ebû Bekir-i Sıddîk bizim en âlimimiz idi. Resûlullahın (aleyhisselâm) Ona, "Ey Ebû Bekir, ağlama! Arkadaşlığı ve malı bana Ebû Bekir'den daha bereketli olan yoktur. Eğer ümmetimden dost edinseydim, Ebû Bekir'i edinirdim. Fakat İslâm kardeşliği ve muhabbeti vardır." Hazreti Ebû Bekir'in mescide açılan kapısı hariç, diğer bütün kapıları kapattırdı. "Onun kapısında nûr görüyorum." buyurduğundan, âlimler, bu kendisinden sonra onun halifeliğine işârettir, dediler.

İbni Münzir, Hazreti Ali'den (radiyallahü anh) bildirir: "Bu ümmetin Resûlullahdan sonra en üstünü Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osman'dır (radiyallahü anh)" sonra da kendisinin olduğunda ittifâk vardır. Hazreti Ebû Bekir'den başka hiç kimse Cebrâil aleyhisselâmdan vahiy işitmemiştir.

Resûlullah efendimiz, Mi'râc gecesi Cebrâil aleyhisselâma: "Ümmetimin hepsine sual, hesap var mıdır?" diye sordu. "Ebû Bekir'den başka herkese vardır. Ona, (Buyur! Hesapsız Cennete gir!) denilecektir. O da (Yâ Rabbî! Dünyâda beni sevenleri bana bağışla, onlarla birlikte Cennete girelim) diyecektir."

Diline hâkim olmak, lüzumsuz hiçbir söz söylememek için mübârek ağzına taş koyardı. Mecbûr olmadıkça asla dünyâ kelâmı söylemezdi. Bir hadîs-i şerifte: "Ebû Bekir'in imânı, bütün mü'minlerin imânları ile tartılsa, Ebû Bekir'in imânı ağır gelir" buyuruldu.

Hazreti Ömer anlatır: "Tebûk gazâsında, Resûlullah (aleyhisselâm) herkesin sadaka getirmesini emir buyurmuştu. O sırada benim de malım çok idi. Her zaman Hazreti Ebû Bekir hepimizden fazla sadaka verirdi. Bu sefer de ben en fazla vereyim düşüncesiyle malımın yarısını götürdüm. Resûlullah, "Ey Ömer evine ne kadar mal bıraktın!" buyurdu. Bunun kadar da evimde var dedim. O esnada, Ebû Bekir (radiyallahü anh) geldi. Resûlullah (aleyhisselâm) O'na da, "Evine ne kadar mal bıraktın!" buyurdu. Hiç bir şey bırakmadım dedi. "İkinizin arasındaki fark, cevaplarınız arasındaki fark kadardır." buyurdu.

Hazreti Ebû Bekir ile Ebûdderdâ (radiyallahü anh) beraber bir yolda giderken, dar bir yere geldiler. Hazreti Ebûdderdâ önde, Hazreti Ebû Bekir arkada yürürlerdi. O sırada, karşıdan Resûl-i Ekrem parlak ay gibi göründü. Hazreti Ebûdderdâ'ya hitaben: "Neden Ebû Bekir'in önünde yürüyorsun! Onun daha üstün olduğunu bilmiyor musun? Böyle gitmek edebe aykırı değil midir?" buyurdu. Ebûdderdâ (radiyallahü anh) hatasını anlayıp tevbe etti.

Birgün Eshâb-ı kiram Resûlullah'a, Hazreti Ebû Bekir'den şikâyet için gelip, "Yâ Resûlallah! Hazreti Ebû Bekir, odasında yalnız başına ciğer kebabı yer, kokusunu duyarız, bizi hiç davet etmez" dediler. "Bir daha böyle yaptığında, bana haber verin, beraber evine gidelim!" buyurdu. Birgün haber verdiler. Resûl-i ekrem, hemen kalkıp, Hazreti Ebû Bekir'in evine gitti. Ateş ve kebab yoktu. "Yâ Ebû Bekir, sen ciğer kebabı yiyor muşsun, bize de var mıdır?" buyurdu. Yâ Resûlallah, ben ciğer kebabı yemiyorum, pişen kendi ciğerimdir, dedi. Resûlullah, bunun nasıl olduğunu sorunca: "Hak teâlâ, bana İslâm Dinini nasîb etti. Habîbine dost eyledi. Eshâb-ı kiram

arasında büyük yer verdi. Acaba kıyâmet gününde hâlim ne olur, bu kadar ni'metin şükrünü yapabilir miyim, diye korktuğumdan, ciğerim kebab oluyor” cevabını verdi. Bunu işitince, Eshâb-ı kiramın, Hazreti Ebû Bekir’e olan muhabbetleri daha çok arttı.

Birgün Resûlullah efendimiz, Eshâbı ile mescidde otururken, Cebrâil aleyhisselâm geldi. Resûl-i Ekrem’e, Hazreti Ebû Bekir’in bir saat ibâdeti yetmiş yıllık ibâdet yerini tutar, dedi. Resûl-i Ekrem, birşey söylemeyip, Hazreti Bilâl’e Ebû Bekir’i (radiyallahü anh) çağırmasını emir buyurdu. Hazreti Ebû Bekir’e haber gidince, hemen yola çıktı. Resûlullah Hazreti Ebû Bekir’i karşıdan görünce, karşılayıp, yanına oturttu. Evde ne yapıyordun diye sordu. Hatırıma şu gelmişti: “Hak teâlâ Cenneti ve Cehennemi yarattı. Her ikisini de dolduracağını diledi (takdîr etti). Hak teâlâdan, vücudumu Cehennemi dolduracak kadar büyük yapmasını diledim. Böylece hem Hak teâlânın takdîri yerine gelmiş, hem de bütün insanlar Cehennem korkusundan kurtulmuş olurlar cevabını verdi. Eshâb-ı kiram, Hazreti Ebû Bekir’in bu yüksek arzulu duâsını çok beğenip, O’na, hayır duâ ettiler.

Resûl-i Ekrem bir gün: “Bu gün içinizde oruçlu olan var mıdır?” buyurunca; Hazreti Ebû Bekir, ben oruçluyum, dedi. “İçinizde kim, bugün cenâzede bulundu?” buyurdu. Hazreti Ebû Bekir, ben bulundum, dedi. Yine: “İçinizden kim, bugün bir fakîre yemek verdi?” buyurdu. Hazreti Ebû Bekir, ben verdim cevabını verdi. Sonra: “İçinizden kim, bugün hasta yokladı?” buyurdu. Hazreti Ebû Bekir, ben yokladım dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm): “Bu kadar hasletlerin bulunduğu kimse, muhakkak Cennete girer” buyurdu. Cennete girmekten maksat, kötü işlere yapılan cezayı görmeden, hesapsız Cennete girmektir, denilmiştir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Bize her ni'met verene, iyilik edene mükâfatını verdik. Fakat Ebû Bekir’in iyiliğinin, ikramının karşılığını veremedik. O’na, Hak teâlâ hazretleri, kıyâmette ikramda bulunacak, mükâfatını verecektir. Bana Ebû Bekir’in malının verdiği fayda gibi hiç kimsenin malının faydası olmadı. Dost edinseydim, Ebû Bekir’i edinirdim. Fakat ben Hak teâlânın dostuyum.” Hazreti Ömer: “Hazreti Ebû Bekir, bizim Seyyidimiz, büyüğümüz, hayırlımızdır. Resûl-i Ekrem’e hepimizden çok sevgilidir” buyurmuştur.

Hazreti Ebû Bekir, Resûlullahın vefâtından sonra, her geçen gün biraz daha zayıflıyordu. Birgün kızı Âişe-i Sıddîka hazretleri bu zayıflamanın sebebini sordu. Cevabında: “Beni, Muhammed aleyhisselâmın ayrılığı böyle zayıflattı” buyurdu.

Hazreti Âişe anlatır: Babam vefât edince, Eshâb-ı kiram nereye defn edelim diye tereddüde düştüler. O halde uyumuşum. Kulağıma, “Dostu dosta kavuşturun” diye bir ses geldi. Uyandım, Eshâb-ı kirama anlattım. Onlar da aynı sesi işittiklerini söylediler. Hatta mescidde namaz kılanlar da, işittik dediler. Artık müşavereye lüzum kalmamıştı. Habîb-i Ekrem’in yanına defn ettiler.

Hazreti Ebû Bekir, son hastalığında: “Halifeliği kime bırakacağım husûsunda tekrar istihâre ettim. Hak teâlâdan, rızâsına uygun olmasını diledim. Bilirsiniz, yalan söylemem. Hiçbir akıllı kimse de, Hakteâlâyâ kavuşma zamanında kendisine iftira edilmesini istemez ve müslümanları aldatmayı uygun bulmaz” buyurdu. Orada bulunan Eshâb-ı kiram, ey Allah’ın Resûlünün halifesi! Senin doğruluğunda şüphemiz yoktur. Söyleyeceklerini söyle dediler. Şöyle buyurdu: Gecenin sonuna doğru uyumuşum. Resûl-i Ekrem’i rüyada gördüm. İki beyaz elbise giymişti. O elbiselerin eteklerini ben tutuyordum. O sırada elbiseler yeşil olup, parlamağa başladı. Bakanların gözlerini alırdı. İki yanında, uzun boylu, gayet güzel yüzlü, nûr elbiseli ve bakanlara neşe veren iki kimse vardı. Resûl-i Ekrem selâm verip musafaha etmekle beni şereflendirdi. Mübârek elini göğsüme koydu. Üzüntüm gitti. “Yâ Ebû Bekir, seni çok özledik, kavuşma zamanı yaklaştı” buyurdu. Uykuda o kadar ağlamışım ki, evdekiler uyanmışlar. Sonradan bana söylediler. Ben de seni özledim, yâ Resûlallah dedim. “Bu ümmet için âdil, sâdık, yerde ve gökte herkesin rızasını kazanmış, zamanın en temiz olan Fârûk’u (Hazreti Ömer’i) halife seç!” buyurdular. Yanındakileri göstererek: “Bunlar, dünyâda vezirlerin, vefâtın zamanında yardımcılarının, Cennette komşularındır. Bana senin isminin gökte melekler arasında, yerde halk arasında Sıddîk olduğunu haber verdiler” buyurdu. Yâ Resûlallah, anam babam sana feda olsun, bu iki kişiyi tanıyamadım ve onlar gibi kimse de görmedim, dedim. “Bunlar Cebrâil ve

Mikâil'dir" buyurdular. Sonra gittiler. Uyandım. Yüzüm gözyaşlarımdan ıslanmış, evdekiler baş ucumda ağlıyordu.

Hazreti Ebû Bekir (radiyallahü anh) ölüm hastalığında çocuklarını Hazreti Âişe'ye, iki oğlan, iki kız olarak ısmarladı. Hazreti Âişe, benim bir kız kardeşim var, ikincisi hangisidir? diye sordu. "Hanımım hâmilemdir. Kızı olacağını zan ediyorum" buyurdu. Hakîkaten vefâtından sonra, hanımının bir kızı oldu.

Hazreti Ebû Bekir (radiyallahü anh), hicretin onüçüncü yılında vefât edince, Medine'de herkes ağladı. Hazreti Ali (radiyallahü anh) işitince, ağlayarak geldi ve "Hilâfet bugün tamam oldu" buyurdu. Kapı önünde durup:

Yâ Ebâ Bekir! Sen, Resûlullahın sevgilisi, arkadaşı, dert ortağı, sırdaşı ve müşaviri idin. Önce İslama gelen sensin. Senin imânın, hepimizin imânından daha saf oldu. Senin yakînin, daha kuvvetli, Allah'dan korkun daha büyük oldu. Herkesten zengin, herkesten daha cömert sen idin. Resûlullah'a en şefkatli, en yardımcı, sen idin. Resûlullah ile sohbetin, hepimizin sohbetinden daha iyi idi. Hayır sahiplerinin birincisi sensin. Senin iyiliklerin, hepimizinkinden çoktur. Her iyilikte ileridesin. Resûlullahın huzûrunda, senin derecen en yüksek oldu. O'na en yakın, sen oldun. İkramda, ihsânda, güzel huylarda, boyda, yaşda, O'na en çok benzeyen, sen oldun. Allahü teâlâ, sana, çok mükâfat versin ki, Resûlullah'a herkes yalancı derken sen, doğru söylüyorsun, inandım dedin. Sen, O'nun kulağı ve gözü gibi idin. Allahü teâlâ seni, Kur'ân-ı kerîmde (sıdk) ismi ile şereflendirdi. Resûlullah'a, en sıkıntılı zamanlarında yardımcı oldun. Sulhda, O'nun huzûrunda, harplerde, O'nun yanında idin, O'nun ümmetinin halifesi, O'nun dininin koruyucusu idin. Câhiller dinden çıkarken, sen İslâm dinine kuvvet verdin. Herkes şaşırdığı zaman, sen kükremiş arslan gibi ortaya çıktın. Herkes dağılırken sen Muhammed Mustafa'nın (aleyhisselâm) yolunu tuttun. Eshâbın az konuşanı ve en belîği, edîbi sen idin. Her sözün, her buluşun doğru, her işin temizdi. Gönlün herkesten kuvvetli, yakînin hepimizden sağlam idi. Her işin sonunu, önceden görür, geri kalmışları İslama sokarak aydınlatırdın. Mü'minlere şefkatli, af edici baba idin. İslâm'ın ağır yükünü sen taşıydın, İslâm'ın hakkını herkes elden geçirirken, sen yerine getirdin. Sen rüzgarların oynatamayacağı bir dağ gibi idin. İşin doğruluk idi, ilim idi. Sözün mertçe, doğruyu bildirmek idi. Gerici düşüncelerin, bozuk inançların kökünü kazıydın. Hak dinin ağacını diktin. Güçlükleri, müslümanlara kolaylaştırdın. Kûfür ve mürtedlik ateşini söndürdün. Allah'ın dinini, sen doğrulttun. İslama, imâna sen kuvvet oldun. Göklerde, melekler arasında, senin derecen çok büyüktür. Muhacirler ve Ensâr arasında, senden ayrılık yarası çok derindir) buyurdu. Ve çok ağladı. Mübârek gözlerinden yaşlar aktı. Sonra: "Allahü teâlânın kaza ve kaderine râzı olduk. Verdiği elemeleri kabûl ettik. Yâ Ebâ Bekir! Resûlullahdan ayrılık acısından sonra, bize senin vefâtından daha acı bir musîbet gelmedi. Sen mü'minlere sığınak, dayanak ve gölge idin. Münâfıklara karşı çok sert ve ateşli idin. Allahü teâlâ, seni Muhammed aleyhisselâmın huzûruna kavuştursun! Bize, senden ayrılma acısı için sabırlar ve ecirler versin! Bizleri, senden sonra, azmaktan, sapıtmaktan korusun" buyurdu. Eshâb-ı kiramin hepsi, sessizce, Hazreti Ali'nin sözlerini dinledi. Sonunda hepsi, hüngür hüngür ağladı.

Yine Hazreti Ali, ilk İslâm'a gelen ve en önce Resûlullah (aleyhisselâm) ile kibleye karşı namaz kılan Ebû Bekir'dir" buyurdu. O'nun her sözü, dinleyenin ve okuyanın kalbine tesir etmektedir.

Buyurdu ki:

"Takvâ akıllıca yapılan işlerin en güzelidir. Hakka asî olmak ahmakça yapılan işlerin en çirkinidir. Verilen emâneti yerine getirmek en üstün doğruluk sayılır. Hıyânet olarak da, en önde yalan gelir."

Bir defasında bilmeden şüpheli birşey yiyip hemen anlayınca zorla istifra edip, midesini boşalttı ve sonra şöyle duâ etti: "Allahım, bilmeden yaptım. Çıkarabildiğim kadarını çıkardım. Beni bundan ve damarlarımda kalanlardan sorguya çekme!"

Birine nasîhat veriyordu. Sonunda şöyle buyurdu: "Ey kardeşim, sana yaptığım tavsiyeyi aklında tut ve kaybolmamasına dikkat et! Ölümü özüne sevdin. Nasıl olsa gelecek." Çok kerre dilini parmağıyla tutar ve: "Başıma gelen herşey bunun yüzündendir" derdi. Binekte iken

devesinin yuları düşse, verin demez, deveyi çöktürür alırdı. Sebebini sordular, “Resûlullah bana, insanlardan birşey isteme diye emretti” buyurdu.

“Allah sevgisini hâlis olarak tadanı, bu sevgi, dünyâyı istemekten alı koyar ve bütün insanlardan uzaklaşır, kesilir.”

“Ömrünü faydasız, boş şeylerle geçiren, tarlaya tohum ekme vaktini kaçırmış olur. Vaktinde tohum ekmeyen ise, hasat zamanında pişman olur.”

“Ne söyleyeceğine ve ne zaman söyleyeceğine dikkat et!”

Ordu kumandanlarını bir yere gönderdiği zaman, onlara: “Kadınları öldürmeyiniz, çocuklara dokunmayınız, ihtiyârlara tecâvüz etmeyiniz, meyvalı ağacı kesmeyiniz, ma’mur yerleri tahrip etmeyiniz, haddi tecâvüz etmeyiniz, korkmayınız ve gıdadan başka bir maksatla koyun ve deve kesmeyiniz ve manastırlarına çekilmiş insanlara zarar vermeyiniz” diye emirler ve nasihatler verdi.

Bir hutbesinde buyurdu ki: “Ey insanlar! Allah’tan af ve afiyet isteyiniz. Çünkü mü’mine, İslâm’dan sonra af ve afiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir.”

“Müslümanlardan hiçbiri, diğerini hakîr görmesin! Zira müslümanların küçüğü, Allah yanında büyüktür.”

“Allahü teâlâdan, kendisini, kıyâmet gününde cehennem ateşiden korumasını isteyen bir kimse, mü’minlere karşı çok merhametli ve ince kalbli davransın!”

Oğlu Abdurrahmân’ı, komşusu ile münâkaşa ederken gördü ve oğluna gücenerek: “Oğlum, komşu ile dedikodu yapma! Şu gördüğün insanlar dağılır gider ve sen yine komşunla başbaşa kalırsın” dedi.

Yine bir hutbesinde: Ey insanlar!

Allahü teâlânın “Ey imân edenler, siz kendinize bakınız, siz doğru yolda bulundukça, yoldan çıkanların size zararı olmaz” (Mâide-105) âyet-i celîlesini okuyorsunuz, fakat onu yerine koymuyor, başka mânâda kullanıyorsunuz. Zira ben, Resûl-i Ekrem’den şöyle buyurduğunu işittim: “İnsanlar kötülüğü görüp mani olmadıkları zaman, Allahü teâlânın, onların hepsini azâba uğratmasından korkulur” dedi.

Bir gün Eshâb-ı kirama hitaben buyurdu ki: “Allahü teâlâ size dünyâyı fethettirecek, kapılarını açacaktır. Siz, ihtiyâcınızdan fazlasını almayınız!”

“Bilmiş ol ki, sabah namazını kılan kimse, Allah’ın himâyesindedir. Allah’ın hakkını küçümseme, zira yüzüstü seni Cehenneme atar.”

“Allahü teâlâyâ olan hâlis sevginin zevkine varan, dünyalıktan vazgeçer ve bütün insanlardan yüz çevirir.”

Hazreti Ömer’e şöyle tavsiye buyurdu: “Hak ağırdır. Ağır olduğu kadar da acıdır. Ve aynı zamanda faydalıdır. Bâtıl ise hafif ve aynı zamanda belâlı ve zararlıdır. Eğer tavsiyeme uyarsan, henüz erişemediğin ve mutlak sûrette sana ulaşacak olan ölümden sevimli bir şey senin için olamaz. Vasiyyetime uymazsan da gaybda olan ölümden daha çok buğz ettiğin bir şey olmaz. Halbuki onu önlemeğe gücün yetmez.”

“Kişinin kelâmı, aklının beyânı, faziletinin tercümanıdır.” Yine bir hutbesinde buyurdu ki: Bütün hamd ve senalar Allahü teâlâyâ mahsûstur. O’na hamd eder. O’ndan yardım dilerim. O’ndan af niyaz eder, O’na inanır, O’na güvenirim. Hidayeti Allah’tan bekler, sapıklık düşüklük, şüphe ve körlükten O’na sığınırım. Allah’ın dürüst yürümeyi nasip ettiği kişi dosdoğru yol alır, onun saptırdığı ise ne bir dost, ne de bir mürşid bulabilir.. Bütün varlığımla inanırım ki, Allah’tan başka ilâh yoktur. O tektir ve şeriki yoktur. Mülk ve saltanat O’nundur, hamd O’nadır. Dirilten de öldüren de O’dur. Ve O, hiç ölmeyen diridir. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltır Bütün hayırlar O’nun elindedir, O, her şeye gücü yetendir.

Bütün varağımla inanırım ki, Muhammed Mustafa (aleyhisselâm) O'nun kulu ve Peygamberidir. "O'nu hak ve hakikat olan dîni tebliğ vazîfesiyle göndermiştir ki, Hak din diğer dinlere galip gelsin. Putperestler beğenmeseler de bu böyledir." (Tevbe 33). O'nu bütün insanlığa bir rahmet ve bütün insanlık için bir dayanak ve delîl olarak göndermiştir. O gönderildiği zaman insanlar, olabilecekleri hallerin en kötüsü içindeydiler. Bilgisizlik karanlıklarına gömülmüş durumdaydılar. Dinleri uydurma, davetleri yalan ve sahte idi. Allahü teâlâ hakikat dînini Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm ile azîz kıldı.

Ey mü'minler, Allah sizin gönüllerinizi birbirinize ısındırdı. O'nun ni'meti sayesinde sizler kardeş haline geldiniz. Daha önceleri bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz. Sizi oradan çıkaran O oldu. İşte, Allah size işâretlerini böyle apaçık gösterir ki, doğru yola kavuşabilirsiniz. O halde ey îmân edenler! Allah'a ve O'nun Resûlüne tam uyun! Allahü teâlâ: "Resûle uyan, Allah'a uymuş demektir. Eğer yüz çevirirlerse ey Peygamberim, bu onların bileceği bir şeydir. Biz seni onların başına bekçi göndermedik." buyurmaktadır. (Nisa, 80).

Ey îmân edenler! Size her işte, her durumda Allahü teâlâdan korkmanızı nasîhat ederim. Hoşunuza giden işler kadar, size zor gelen durumlarda da hakîkate sarılın. Şunu bilin ki, doğru söz dışında hiçbir kelâm hayır ve yarar getirmez. Yalan söyleyen, yaradılış hikmetini saptırmış, bunu yapan ise, helak olmuştur. Ey insanlar! Büyüklenmekten sakının. Topraktan yaratılıp, yine toprağa dönecek olan bir varlığın kibirlenmesi de, ne demek oluyor? Bugün var, yarın yok olan bir varlığın kendini beğenmesi ne kadar anlamsız!..

Ey insanlar! Çalışın ve nefislerinizi, içinde yer alacakları ölüm ötesi için hazırlayın. Önünüzde çözümü zorlaşan şeyleri Allah'ın ilmine havale edin. Öbür âleme geçmeden önce bir şey hazırlayın ki, oraya vardığınızda karşınıza çıksın. Çünkü Allahü teâlâ, "Mahşer gününde herkes, dünyâda hayır ve kötülük olarak yaptığı her şeyi hazır bulacak ve isteyecek ki, kötülüklerle arasında uzak bir mesafe bulunsun. Allah size kendinden korkmanızı emreder. Allah kullarını çok esirgeyicidir." (Âl-i İmrân-30).

O halde, Allah'tan korkun, O'nun emir ve yasaklarına iyice kulak verin. Sizden önce gelip geçenlerden de ibret alın. Ve unutmayın ki, Rabbinizin huzûruna mutlaka çıkarılacak ve küçük-büyük bütün davranışlarınızın karşılığını bulacaksınız. Bununla beraber Allah dilediğini bağışlayabilir. O bağışlayıcı ve affedicidir.

Kendinizi iyi tanıyın, sadece kendi noksanlarınızla meşgûl olun. Yardım istenilecek tek kudret sahibi Allahü teâlâdır. O'nun dışında hiçbir güç, ne yapabilir, ne bozabilir.

"Muhakkak Allah ve melekler, sürekli olarak O Yüce Peygambere salât ve selâm getirirler. Ey îmân edenler! Siz de o Yüce Peygamber'e salât ve selâm edin." (Ahzâb-56)

Allah'ım! Kulun ve Peygamberin Muhammed Mustafa'ya (aleyhisselâm) salât ve selâmların en seçkiniyle salât ve selâm et! Bizleri de o âlemlerin Efendisine salât ve selâm etmekle şereflendir, yücelt! Bizleri, ona gönül verenler arasında haşr et! Bizleri onun havzından su içen bahtiyarlardan kıl! Allah'ım, sana boyun eğmemiz husûsunda bize yardımcı ol! Bizleri düşmanlarımız karşısında muzaffer kıl!..

- 1) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-3, sh. 169
- 2) Hilyet-ül-Evliyâ cild-1, sh. 28
- 3) Câmi'u Kerâmât-il-Evliyâ cild-1, sh. 75
- 4) Târîh-i Hulefâ sh. 3, 26
- 5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 315
- 6) El-A'lâm cild-4, sh. 102
- 7) Tezkiret-ül-Huffâz cild-1, sh. 1
- 8) Kâmûs-ul-a'lâm cild-1, sh. 696
- 9) Savâik-ul-Muhrika sh. 9

- 10) El-Kâmil fi't-târîh cild-2, sh. 160
- 11) Târîh-ul-ümem-i ve'l-mülûk cild-4, sh. 46
- 12) El-İstiâb cild-2, sh. 243
- 13) El-İsâbe cild-2, sh. 341
- 14) Sahîh-i Buhârî Bab-ül-hicre
- 15) Müsned-i Ahmed İbni Hanbel, cild-1, sh. 1
- 16) Sahîh-i Müslim Fedâil-üs-Sahâbe
- 17) Tuhfe-i İsnâ Aşeriyye sh. 28
- 18) Hucec-i katiyye sh. 8
- 19) İkd-ül-ferîd, cild-2, sh. 142

SELMÂN-I FÂRİSÎ (radiyallahü anh)

Eshâb-ı kiramın büyüklerinden ve meşhûrlarından. Silsilet-üz-Zeheb diye bilinen “Altın silsilenin” (Büyük veliler silsilesinin) ikinci halkası. Aslen İranlı olup, İsfahan yakınında bir köyde doğup, büyüdü. Gençliğinde mecûsî iken, hristiyan rahibleriyle tanışıp, mecûsîliği terk etti. Kiliseye girip hristiyan oldu. Çok ilim öğrenip âlim oldu. Sonra da uzun yıllar değişik yerlerde kaldı. Nihâyet Medine’ye gelip Peygamberimiz (aleyhisselâm) hicret edince maksadına kavuşup müslüman oldu ve Ehl-i beytten sayıldı. Müslüman olmadan önce, ismi Mabeh idi. Müslüman olunca, Peygamberimiz (aleyhisselâm), O’na Selmân ismini verdi. İranlı olduğu için de Fârisî denildiğinden ismi Selmân-ı Fârisî olarak meşhûr oldu. Nesebi ise; Mabeh bin Buzanşâh bin Mursilân bin Behbudah bin Firûz’dur. Lakabı Selmân-ül-Hayr, künyesi ise Ebû Abdullah’tır.

Ebü’l-Ferec (radiyallahü anh) buyurdu ki: Abdullah İbn-i Abbâs’ın (radiyallahü anh) yanında idim. Bana Selmân-ı Fârisî’nin bir gün hayatını şöyle anlattı:

Selmân dedi ki: “Ben Fâris (İran)’ın, İsfahan şehrinin Cey köyündenim. Babam köyün en zengini olup, arazimiz ve malımız çoktu. Ben babamın tek çocuğu idim. Beni herkesten çok severdi. Bunun için beni kız gibi yetiştirdi. Evden çıkmama izin vermezdi. Babam mecûsî (ateşperest) olduğu için mecûsîliği de bana evde tam bir şekilde öğretti. Evde devamlı bir ateş yanar biz ona tapar secde ederdik. Babamın malı ve mülkü çok olduğu için beni bir ara dışarıya çıkardı ve dedi ki: “Yavrum ben öldüğüm zaman bu malların sahibi sen olacaksın, onun için git mallarını ve arazilerini tanı.” Ben de “peki” deyip bahçelerimizi dolaştım. Bir gün tarlalara bakmaya gittiğimde bir hristiyan kilisesine rastladım. Onların seslerini işittim. Gidip baktım ki, içerde ibâdet ediyorlar. Ben daha önce öyle bir şey görmediğim için çok hayret ettim. Zira bizlerin ibâdeti bir miktar ateş yakar ve ona secde ederdik. Fakat onlar görünmeyen bir Allah’a ibâdet ediyorlardı ve kendi kendime dedim ki, vallahi bunların dîni haktır ve bizimki batıldır. Onun için akşama kadar onları seyrettim. Tarlalarımıza gitmedim, akşam oldu. Onlara dedim ki: “Bu dînin aslı nerededir?” bana, “Bu dînin aslı Şam’dadır” dediler. “Peki dedim ben de Şam’a gitsem beni de bu dine kabûl ederler mi?” “Evet kabûl ederler” dediler. “Sizlerden yakında Şam’a gidecek kimseler var mıdır?” diye sordum “Bir müddet sonra bir kervanımız Şam’a gidecektir, diye cevap verdiler. (İsfahan’daki bu Hristiyanlar, İsfahân’a Şam’dan gelmişlerdi ve sayıları da az idi.)

Ben bunlarla meşgûl olurken vakit geç oldu. Babam benim dönmediğimi görünce, beni aramak için adam göndermiş. Beni aramışlar bulamamışlar ve bulamadıklarını babama söylemişler. Tam bu sırada, ben de eve döndüm. Babam “Bu zamana kadar nerede kaldın. Seni aramadığımız yer kalmadı” dedi. Ben de “Babacığım ben bu gün tarlaları dolaşmak için yola çıktım fakat yolda karşıma bir nasrânî kilisesi çıktı. Ben de içeri girdim, baktım ki; görmedikleri ve herşeye hâkim ve kadir olan bir Allah’a îmân ediyorlar. Onların ibâdetlerine şaşırdım kaldım. Akşama kadar onları seyrettim. Anladım ki onların dîni haktır.” dedim. Babam “Ey oğlum sen yanlış düşünüyorsun senin babalarının ve dedelerinin dîni, onların dîninden daha doğrudur. Onların dîni bozuktur. Sakın onlara aldanma, inanma” dedi. Ben de “Hayır babacığım onların dîni bizimkinden daha hayırlıdır ve onların dîni haktır. Bizimki (ateşperestlik) ise bâtıldır.” Babam buna çok kızdı ve beni el ve ayaklarımdan bağlayıp eve hapsetti. Ben daha önce kilisede hristiyan rahiplere; bu dînin aslının nerede olduğunu sormuştum. Onlar da Şam’da olduğunu söylemişlerdi. Ben evde hapis iken devamlı Şam’a gidecek olan kervanı beklerdim. Nihâyet hristiyan rahibler Şam’a gidecek kervanı hazırlamışlardı. Bunu haber alınca beni bağlayan iplerimi çözüp kaçtım ve kervanın bulunduğu kiliseye gittim. Buralarda duramayacağımı anlattım. O kervanla beraber Şam’a gittim. Şam’da hristiyan dînin en büyük âlimini sordum. Bana bir âlimi tarif ettiler. Onun yanına gittim. Ona durumu anlattım. Onun yanında kalmak istediğimi ona hizmet edeceğimi söyleyip, Ondan bana nasrânîliği öğretmesini Allahü teâlâyı tanıtmasını rica ettim. O da kabûl etti. Ben de Ona hizmet etmeye kilisenin işlerini yapmaya başladım. O da bana dîni öğretmeye başladı. Fakat sonradan Onun kötü kimse olduğunu anladım. Çünkü hristiyanların fakîrlere vermesi için getirdikleri sadaka altın ve gümüşleri kendine alır, fakîrlere vermezdi. Böylece şahsına yedi küp altın ve gümüş biriktirdi. Fakat bunu benden başka kimse bilmezdi. Bir müddet sonra o âlim vefât etti. Nasrânîler onu

defn etmek için toplandılar. Onlara “Neden buna bu kadar hürmet ediyorsunuz, o hürmete layık bir insan değildir.” dedim. “Sen bunu nereden çıkarıyorsun” dediler ve bana inanmadılar. Ben de biriktirdiği altınların yerini bildiğim için onlara gösterdim. Nasrânîler yedi küp altını ve gümüşü çıkardılar ve “Bu, defne ve techîze lâayık bir kimse değildir dediler ve bir yere atıp üzerini taşla kapattılar. Sonra onun yerine başka bir âlim geçti. Çok âlim zâhid bir kimse idi. Dünyaya hiç ehemmiyet vermezdi. Âhirete tâlib bir kimse olup, hep âhiret için çalışıyordu. Gece-gündüz hep ibâdet ederdi. Onu çok sevdim ve uzun zaman yanında kaldım. Onun ve kilisenin hizmetini yapar ve de onunla ibâdet ederdim. Vefât zamanı geldi ve ona “Ey benim efendim uzun zamandan beri yanınızdayım ve sizi çok sevdim. Çünkü sen Allahü teâlânın emirlerine itaat ediyorsun ve men ettiklerinden kaçırıyorsun. Sen vefât ettiğin zaman ben ne yapayım. Bana ne tavsiye edersin” diye sordum. Bana “Oğlum Şam’da insanları ıslâh edecek bir kimse yok. Kime gitsen seni ifsâd ederler. Fakat Musul’da bir zât vardır. Ona gitmeni tavsiye ederim” dedi. “Ben de peki efendim” dedim. O zât vefât edince Şam’dan Musul’a gittim. Onun tarif ettiği zâtı buldum. Başımдан geçenleri anlattım. Beni hizmetine kabûl etti. O da diğer zât gibi çok kıymetli zahid âbid bir kimse idi. Onun vefât zamanı aynı soruları ona da sordum. O da bana Nusaybin’de bir zâtı tavsiye etti. O vefât ettikten sonra ben de derhal Nusaybin’e gittim. Bahsedilen kimseyi bulup yanında kalmak istediğimi söyledim. İsteğimi kabûl etti ve bir müddet de O’nun hizmetinde kaldım. Bu zât da vefât etmek üzere iken, beni başka birine göndermesini söyledim. Bu sefer bana Amuriye’deki bir Rum şehrinde bulunan başka bir kimseyi tarif etti. Vefâtından sonra da oraya gittim. Tarif edilen bu son şahsı da bulup, hizmetine girdim. Uzun bir zaman da O’nun yanında kaldım. Artık O’nun da vefâtı yaklaşıyordu. O’na da beni birine havale etmesini rica edince, vallahi şimdi böyle bir kimse bilmiyorum. Fakat âhir zaman Peygamberinin gelmesi yaklaştı. O Arablar arasından çıkacak, vatanından hicret edip, taşlık içinde hurması çok bir şehre yerleşecek. Alâmetleri şunlardır: Hediye kabûl eder, sadakayı kabûl etmez, iki omuzu arasında nübüvvet mührü vardır, diyerek alâmetlerini saydı. Yanında bulunduğum son zât da vefât edince, O’nun tavsiyesi üzerine, Arab diyarına gitmeye hazırlandım.

Ben Amuriye’de çalışıp, bir kaç öküz ile bir miktar koyun sahibi olmuştum. Benî Kelb kabilesinden bir kâfile Arap beldesine gitmek üzere idi. Onlara dedim ki, bu sığırlar ve koyunlar sizin olsun, beni Arap vilâyetine götürün. Kabûl edip beni kâfilelerine aldılar. Vâdiy-ül-Kura denilen yere gelince bana ihânet edip, köledir diyerek beni bir yahûdiye sattılar. Yahûdinin bulunduğu yerde hurma bahçeleri gördüm. Âhir zaman Peygamberinin hicret edeceği yer herhalde burasıdır diye düşündüm. Fakat kalbim oraya ısınmadı. Bir müddet yahûdinin hizmetinde kaldım. Sonra beni köle olarak amcasının oğluna sattı. O da alıp Medine’ye getirdi. Medine’ye varınca, sanki bu beldeyi önceden görmüş gibiydim, öylesine ısındım. Artık günlerim Medine’de geçiyor, beni satın alan yahûdinin bağında bahçesinde çalışıp, ona hizmetçilik yapıyordum. Bir taraftan da asıl maksadıma kavuşma arzusuyla bekliyordum.

Bir gün beni satın alan yahûdinin bahçesinde bir hurma ağacı üzerinde çalışıyordum. Sahibim, yanında biri ile bir ağaç altında oturup konuşmakta idi. Bir ara dediler ki, Evs ve Hazrec kabileleri helak olsunlar. Mekke’den bir kimse geldi. Peygamber olduğunu söylüyor. Ben bu sözleri işitince kendimden geçip az kalsın ağaçtan yere düşüyordum. Hemen aşağı inip, O şahsa ne diyorsun? dedim. Sahibim bana bir tokat vurdu ve “Senin nene lâzım ki soruyorsun sen işine bak” dedi. O gün akşam olunca bir miktar hurma alıp, hemen Kûba’ya vardım. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) yanına girip “Sen sâlih bir kimsesin yanında fakîrlere vardır. Bu hurmaları sadaka getirdim” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) yanında bulunan Eshâba “Geliniz hurma yiyiniz” buyurdu. Onlar da yediler. Kendisi asla yemedi. Kendi kendime işte bir alâmet budur. Sadaka kabûl etmiyor dedim. Eve dönüp bir miktar hurma daha alıp, Resûlullah’a (aleyhisselâm) getirdim. Bu hediyedir dedim. Bu defa yanındaki Eshâb ile birlikte yediler. İşte ikinci alâmet budur dedim. Götürdüğüm hurma yirmibeş tane kadar idi. Halbuki yenen hurma çekirdekleri bin kadardı. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) mucizesiyle hurma artmıştı. Kendi kendime bir alâmeti daha gördüm dedim. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) yanına ikinci defa varışımda bir cenâze defn ediyorlardı. Nübüvvet mührünü görmeyi arzu ettiğim için yanına yaklaştım. Benim muradıma anlayıp, gömleğini kaldırdı. Mübârek sırtı açılınca Nübüvvet mührünü görür görmez varıp öptüm ve ağladım. O anda Kelime-i şehâdeti söyleyerek

müslüman oldum. Sonra da Resûlullah'a (aleyhisselâm) uzun yıllardan beri başımdan geçen hâdiseleri bir bir anlattım. Halime teaccüb edip, bunu Eshâb-ı kirama da anlatmamı emir buyurdu. Eshâb-ı kiram toplandı, ben de başımdan geçenleri bir bir anlattım..”

Selmân-ı Fârisî îmân ettiği zaman Arap lisanını bilmediği için tercüman istemişti. Gelen yahûdi tercüman, Selmân-ı Fârisî'nin Peygamberimizi (aleyhisselâm) meth etmesini aksi şekilde söylüyordu. O esnada Cebrâil (aleyhisselâm) gelip Selmân'ın sözlerini doğru olarak Resûlullah'a (aleyhisselâm) bildirdi. Durumu yahûdi anlayınca, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu.

Selmân-ı Fârisî müslüman olduktan sonra, köleliği bir müddet daha devam etti. Peygamberimizin (aleyhisselâm), “Kendini kölelikten kurtar yâ Selmân!” buyurması üzerine sahibine gidip, âzâd olmak istediğini söyledi. Buna zorla râzı olan yahûdi, üçyüz hurma fidanı dikerek yetiştirip ve hurma verir hâle getirmesi ve kırk rukye altın (o zamanki ölçüye göre bir miktar altın) vermesi şartıyla kabûl etti.

Bunu Resûlullah'a haber verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâbına; “Kardeşinize yardım ediniz” buyurdu. Onun için üçyüz hurma fidanı topladılar. Resûlullah (aleyhisselâm) “Bunların çukurlarını hazır edip, tamam olunca bana haber ver” buyurdu. Çukurları hazırlayıp, haber verince Resûlullah (aleyhisselâm) teşrîf edip, kendi eliyle o fidanları dikti. Bir tanesini de Hazreti Ömer dikmişti. Hazreti Ömer'in diktiği hâriç, hepsi, Allahü teâlânın izni ile, o sene hurma verdi. O bir taneyi de söküp, kendi mübârek eli ile yeniden dikti ve diktiği anda hurma verdi. Bundan sonra Ehl-i suffâ arasına katıldı.

Buyurdular ki: Bir gün bir zât beni arıyor ve “Selmân-ı Fârisî'yi Mükâtib-i fakîr (Efendisi ile hürriyetine kavuşmak için belli miktarda anlaşılan köle) nerededir” diye soruyordu. Beni buldu ve elindeki yumurta büyüklüğündeki altını verdi. Bunu alıp Peygamberimize (aleyhisselâm) gittim ve durumu arz ettim.

Resûlullah (aleyhisselâm) altını tekrar Selmân-ı Fârisî'ye verip, “Bu altını al borcunu öde” buyurdu. Selmân-ı Fârisî, “Yâ Resûlallah bu altın yahûdinin istediği ağırlıkta değil” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm) o altını alıp, mübârek dilinin üzerine sürdü. “Al bunu! Allahü teâlâ bununla senin borcunu eda eder.” buyurdu. Selmân-ı Fârisî, “Allah hakkı için o altını tarttım, tam istenilen miktarda geldi. Götürüp onu da sahibime verdim. Böylece kölelikten kurtuldum” dedi.

Uzak diyarlardan geldiği için Eshâb-ı kiramdan biriyle kardeşlik kurması emir buyurulunca, Hazreti Ebû Derda ile kardeş oldu. Hendek savaşıdan itibaren bütün gazâlara katıldı. Bedir ve Uhud savaşıdan sonra, Medine üzerine üçüncü defa yürüyen müşriklere karşı nasıl bir savunma yapılması gerektiği istişâre ediliyordu. Bütün müşriklerin birleşerek hücum ettiği bu savaşta Selmân-ı Fârisî, Resûlullah'a (aleyhisselâm) hendek kazmak sûretiyle savunma yapmayı söyledi. O'nun bu teklifi kabûl edilip, hendek kazıldı. Bu sebeple bu savaşa, Hendek Savaşı denildi. Selmân-ı Fârisî, içlerinde Amr bin Avf, Huzeyfe bin Yemân, Nu'man bin Mukarrin ile Ensâr'dan altı kişinin bulunduğu bir grubla beraber bulunuyordu. Kendisi güçlü ve kuvvetli bir zât idi. Hendek kazma işinde gayet mahir ve becerikli idi. Yalnız başına on kişinin kazdığı yeri kazardı. Câbir bin Abdullah (radiyallahü anh): “Selmân'ın (radiyallahü anh) kendisine ayrılan beş arşın uzunluğunda, beş arşın derinliğinde yeri vaktinde kazıp bitirdiğini gördüm.” buyurmuştur. Selmân'ın (radiyallahü anh) çalışmasına Kays bin Sa'sâ'nın gözü değmiş ve Selmân (radiyallahü anh) birdenbire yere yıkılmıştı. Eshâb-ı kiram hemen Resûlullah'a (aleyhisselâm) koşmuş ve ne yapmaları lâzım geldiğini sormuşlardı. Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Kays bin Sa'sâ'ya gidin Selmân için bir kabta abdest alsın. Abdest suyu ile Selmân yıkansın. Su kabı Selmân'ın arkasından baş aşağı çevirilsin” buyurmuştur. Eshâb-ı kiram, Peygamberimizin (aleyhisselâm) buyurduğu gibi yapınca Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) bulunduğu halden kurtulmuş, kendine gelmiş ve açılmıştı. Hendek savaşındaki gayret ve hizmetinden dolayı Selmân-ı Fârisî'ye Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Selmân-ül-Hayr” (Hayırlı Selmân) buyurdu.

Selmân-ı Fârisî müslüman olup, kölelikten kurtulduktan sonra, geçimini sağlamak için ince hurma dallarından sepet örüp satarak geçimini temin ederdi. Kazancının bir kısmını da fakîrlere

sadaka olarak dağıtırdı. Resûlullah'ın (aleyhisselâm) yakınlarından olup, bazı geceler huzûrunda bulunarak başbaşa saatlerce sohbetinde kalırdı. Eshâb-ı kiram tarafından da çok sevilip hürmet görürdü. Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) dünyâya hiç rağbet etmezdi. Ayakta duramayacak hale gelinceye kadar namaz kılar, sonra bedeni yorulunca oturur dili ile zikr ederdi. Dili yorulduğu zaman da Allahü teâlânın yarattığı şeylerdeki hikmetleri düşünürdü ki, bu tefekkürü Peygamberimizin (aleyhisselâm) “Bir saat tefekkür bin sene ibâdetten hayırlıdır” buyurdukları tefekkürdü. Birazcık dinlenince “Ey nefsim sen iyi dinlendin. Şimdi kalk Allahü teâlâya ibâdet et.” Diline de “Ey lisânım, sende Allahü teâlânın zikrine başla” derdi. Müslüman olduktan sonra bütün ömrü boyunca akşamdan sabaha kadar böyle ibâdet etti. Hiç bir gece bu ibâdetleri kaçırmadı. Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) zaten Eshâb-ı Suffe denilen ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) bizzatı kendilerini ilim öğrenmekle vazîfeli kıldıkları ve Peygamberimizden (aleyhisselâm) hizada ve seferde bir an ayrılmayan kimselerdendi.

Kalbinde zerre kadar Allah ve Resûlullah aşkından başka birşey bulunmayan Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh), kendisine gelen bütün dünyâ malını Allah rızası için dağıtırdı. Elinde mal bulundurmazdı. Kinde kabilesinden bir hanım ile evlenmişti. Evlendiği kadının evine girdiği zaman duvarlarına süs eşyalarının asılmış olduğunu gördü. Zinetli, süs örtülerin Kâ'be-i Muazzamaya yakışacağı söyledi ve eve girmede. Kapının örtüsü hariç bütün örtüler kaldırıldı. Eve girdiği zaman bir hayli mal gördü. “Bunlar kimin içindir” diye sordu. Dediler ki, “Senin ve hanımının malıdır. Buyurdu ki: “Resûlullah (aleyhisselâm) bana bunu tavsiye etmedi. Fakat bana bir yolcunun malından ve ihtiyâcından fazla bir şey bulundurmamamı tavsiye etti.” Biraz sonra bir hizmetçi gördü. “Bu hizmetçi kimin” diye sordu. “Senin ve ehlinindir (hanımınıdır)” dediler. Buyurdu ki: “Halîlim (aleyhisselâm) bana bunu tavsiye etmedi ve evinde nikâhlı zevcenden başka kimse bulundurma, buyurdu. Eğer bulundurursam onlar kadınların yapması icabeden şeyleri (yalanı, geçimsizliği, dedikoduyu) yaparlar diye tavsiye etti.” Bunun üzerine hizmetçi kadını da gönderdi. Daha sonra hanımının yanına girdi ve ona “Sen bana emrettiğim şeylerde itaat edecek misin” diye sordu. Hanımı “Senin meclisine itaat etmek üzere oturdum.” Yani sana itaat etmek üzere geldim, evlendim dedi. Bunun üzerine Halîlim (aleyhisselâm) bana buyurdu ki, “Sen ehlinle Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek üzere bir araya gel” dedi. Bundan sonra namaz kılmaya kalktı ve ehline de namaz kılmasını emretti. Çok ibâdet edip gözyaşı döktü ve bereketli kılması için Allahü teâlâ'ya duâ etti. Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) hanımı ile de gayet zâhidâne bir hayat sürdürdüler. Eshâb-ı Suffe içerisinde Resûlullah'ın (aleyhisselâm) önünde, İslâm ilimlerini öğreniyordu. Selmân (radiyallahü anh) senelerce fakîrlik ve kölelik içerisinde çektiği sıkıntıları, vahiy pınarının berrak sularından, kana kana içip gideriyordu. Ehl-i Suffe içerisinde Resûlullah'a (aleyhisselâm) en yakın olan Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) idi. Hazreti Âişe buyuruyor ki: “Selmân-ı Fârisî geceleri uzun zaman Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber kalırdı ve sohbetinde bulunurdu. Neredeyse Resûlullah'ın yanında bizden fazla kalırdı. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ bana dört kişiyi sevdiğini bildirdi. Ve bu dört kişiyi sevmemi emretti. Bunlar: Hazreti Ali, Ebû Zerr-i Gıfârî, Mikdâd ve Selmân-ı Fârisî” buyurdular.

Hazreti Ebû Bekir devrinde Medine'den ve Hazreti Ebû Bekir'in sohbetinden bir an ayrılmayan Hazreti Selmân, Hazreti Ömer zamanında İran fethine katılmıştır. İslâm ordusunun büyük zaferlere kavuştuğu bu seferlerde Selmân-ı Fârisî'nin (radiyallahü anh) çok büyük hizmetleri olmuştur. İranlılar hakkında büyük malûmat sahibi idi. Çünkü kendisi İranlıydı. İranlıları kendi lisanlarıyla dine davet ediyor, onlara İslâmiyeti anlatıyordu. İranlılar savaşlarında fil kullanıyorlardı. Müslümanlar o zamana kadar fil görmedikleri için çok şaşırdılar. Hazreti Selmân fillerle nasıl çarpışılacağını ve nasıl öldürüleceğini İslâm askerlerine gösterdi. İran'ın Medayin şehri alınınca, Onu Hazreti Ömer şehre vâli tayin etti. İlmi, basîreti, vazîfesindeki adâleti ve nezâketi ile Medayin halkı tarafından çok sevilip sayıldı. Böylece İslâmiyet orada sûratle yayıldı.

Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) Hazreti Ömer zamanında Medayin vâlisi iken otuzbin kişiye hutbe okuduğu zaman yanında da iki parçadan müteşekkil bir hırka vardı. Hırkasının bir parçasını namazlık olarak serer namaz kılar, diğer parçasını da giyerdi. Ondaki hiçbir elbisesi yoktu. Vâli olduğu için kendisine maaş verildi. Maaşını aldığı zaman ondan hiçbir şey

harcamaz hepsini fakîrlere dağıtırdı. Kendi el emeği ile geçinirdi. Topraktan tabak çanak yapar üç dirheme satardı. Onun bir dirhemi ile bir daha tabak yapmak için malzeme alır, bir dirhemini sadaka verir bir dirhemiyle de evinin ihtiyâcı olan şeyleri alırdı. Üzerinde damı (tavanı) bulunmayan basit bir evde yaşırdı. Bir taraftan güneş gelince, duvarlardan güneş gelmeyen yere geçer, oraya güneş gelince güneş gelmeyen diğer tarafa geçerdi. Medayin’de vâli iken Şam’dan bir kimse geldi. Yanında bir çuval incir vardı. Selmân-ı Fârisî’yi (radiyallahü anh) tek bir hırka ile görünce işçi zannetti ve “Gel şunu taşı” dedi. Selmân (radiyallahü anh) çuvalı yüklendi ve yürümeye başladı. Selmân’ı (radiyallahü anh) tanıyanlar adama “Sen ne yapıyorsun bu vâlidir” dediler. Adam Selmân’a (radiyallahü anh) dönüp “Kusurumu bağışlayınız, sizi tanıyamadım. Çuvalı indirin” dedi. Selmân (radiyallahü anh) “Hayır niyet ettim gideceğin yere kadar götürüleceğim” dedi ve adamın evine kadar götürdü. Selmân (radiyallahü anh) böylesine de tevâzu sahibi idi.

Çok sade bir hayat yaşayan Selmân-ı Fârisî, Hazreti Osman devrinde hastalandı. Bu sırada kendisini ziyârete gelen Sa’d bin Ebî Vakkas’a artık dünyâdan ayrılacağını ve bütün servetinin bir kâse (tas), bir leğen, bir kilim ve bir hasırdan ibâret olduğunu söyledi. Kendisini ziyârete gelen Eshâb-ı kiram nasîhat isteyince, onlara hasta olduğu halde devamlı nasîhatde bulunuyordu. Bu hastalığı neticesinde Medayin’de vefât etti. Vefât ettiğinde ikiyüzelli yaşında bulunuyordu 35 (m. 655).

Selmân-ı Fârisî, Peygamberimizden (aleyhisselâm) altmış civarında hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunlardan otuz kadarında Buhârî ve Müslim ittifâk edip, kitaplarına almışlardır. İlim öğretmeyi çok severdi. Çok âlim yetiştirmiştir. Ebû Sa’îd el-Hudrî, İbn-i Abbâs Evs bin Mâlik, Onun talebeleri arasında idi. Ebû Hureyre ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Tabîînin büyüklerinden ve o zaman Medine’de Fukaha-i Seb’a denilen, yedi büyük âlimden biri olan, Kâsım bin Muhammed de Selmân-ı Fârisî’nin talebelerindendir. O’nun derslerinde ve sohbetlerinde kemâle gelmiştir.

Selmân-ı Fârisî, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda ve sohbetlerinde kemâle geldi. Zâhir ve batın ilimlerinde çok yüksek derecelere kavuştu. Eshâb-ı kiramın hepsi de böyle olmuştu. Fakat Resûlullahdan herkes, kendi kabiliyeti ve kapasitesi kadar feyz alırdı. Hazreti Ebû Bekir’in kavuştuğu derecelere hiçbir Sahâbî kavuşamadı. Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh), Resûlullahdan (aleyhisselâm) sonra Hazreti Ebû Bekir’in sohbetinde ve hizmetinde de çok bulunarak, O’ndan da feyz aldı.

Hanımı anlatır: Vefâtına yakın bana: “Evde biraz misk olacak, onu suya koy ve başımın etrâfına saç, insan ve cin olmayan kimseler (melekler) yanıma geleceklerdir” dedi. Söylediği gibi yaptım. Dışarı çıktım. Odadan, “Esselâmü aleyke, ey Allah’ın velisi ve Resûlullahın arkadaşı” diyen bir ses duydum. İçeri girdiğimde rûhunu teslim etmişti. Yatağında uyuyor gibiydi.

Sa’îd bin Mûseyyeb, Abdullah bin Selâm’dan naklen anlatır: “Selmân-ı Fârisî bana: “Ey kardeşim hangimiz evvel vefât edersek, vefât eden kendini, hayatta olana göstereyim” dedi, ben de bu mümkün müdür? dedim. “Evet, mümkündür. Çünkü mü’minin rûhu bedeninden ayrılınca, istediği yere gidebilir, kâfirin rûhu Siccinde hapsedilmiştir” dedi. Selmân (radiyallahü anh) vefât etti. Birgün kaylûle yaparken (gün ortasında uyurken) Selmân’ın geldiğini gördüm. Selâm verdi. Selâmına cevap verdim. Yerini nasıl buldun diye sordum, “İyidir. Tevekkül et. Tevekkül ne iyi şeydir” dedi ve üç kere tekrarladı.”

Selmân-ı Fârisî’nin (radiyallahü anh) ilmi ile fazîleti pek çoktu. Her ilimde âlim idi. Hazreti Ali “Selmân-ı Fârisî evvelkilerin ve sonrakilerin ilmini öğrenmiş bitmez tükenmez bir denizdir” buyurmuşlardır. Resûlullah (aleyhisselâm) sıdk ve muhabbeti sebebiyle Eshâb-ı kiramın seçkinleri arasına Resûlullah (aleyhisselâm) tarafından dahil edildi. Muhacirlerle Ensâr arasında, Muhacirlerden mi yoksa Ensârdan mı meselesinde ihtilaf çıkınca Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Selmân bizdendir, ehl-i beyttendir” buyurdu. Hadîs-i şeriflerde buyuruldu ki: “Cennet üç kişiye müştaktır (Ya’nî şevkle onları beklemektedir) Aliyyül-Murtâza, Ammâr bin Yâser ve Selmân-ı Fârisî.”

“Dört kişi fazîlette öne geçmiştir. Ben Arabları, Süheyl Rumları, Selmân Farsları, Bilâl Habeşîleri geçmiştir.”

“Ey Selmân, hastanın duâsı kabûl olunur. Duâ et ve anlıyarak duâ yap! Sen duâ et, ben de âmin diyeyim!”

“Ey Selmân Kur’ân-ı kerîmi çok oku!”

Ebû Hureyre (radiyallahü anh) Onun iki kitabı da bildiğini söylemiştir. Bunlardan birisi İncîl, diğeri de Kur’ân-ı kerîmdir. Buyurdu ki:

“Mü’mîn, doktoru yanında olan hastaya benzer. Doktoru, ona yarayan ve yaramıyanı bilir. Hasta, kendine zararlı bir şeyi isterse, mâni’ olur ve yersen ölürsün der. Mü’mînin hâli budur. O birçok şeyleri arzular, ama Allahü teâlâ mâni’ olur, tâ ölünceye kadar. Sonra Cennete gider.”

“Şaşılır şu kimseye ki, dünyâyâ hırsla sarılır, ama ölüm onu aramaktadır. Unutmuş ama unutulmuş değildir. Güler, ama bilmez ki, Rabbi ondan râzı mıdır, yoksa değil midir?”

“Üç şey beni hayrete düşürdü. Bunlar; ölüm kendisini yakalamak üzere olduğu halde, dünyalık peşinde olan kimselerin hâli, kendisi gaflete dalıp, kendini unuttuğu halde unutulmamış olup, hesaba çekilecek olan kimseler ve Rabbinin kendinden râzı olup, olmadığını bilmediği halde, ağız dolusu gülen kimselerin hâli.”

Gayet az yerdî. Bir sofrada kendisine daha ziyade yemesi için ısrar edilince Peygamberimizin (aleyhisselâm) kendisine; “İnsanların ahirette çok açlık çekecek olanları, dünyâda doyuncaya kadar yemek yiyenlerdir.” buyurduğunu haber verdi. Çok cömert olan Selmân (radiyallahü anh) günlük gelirinin çoğunu dağıtırdı ve el emeği ile geçinirdi. Fakîrleri dâima doyurur, onlarla beraber yerdî. Kendisi çok ihtiyâr olduğu hâlde kendi işini kendi görürdü. Bir şey taşıırken elleri titrerdi. Halk etrâfına toplanır, eşyalarını biz taşıyalım derler, onlara; “Hayır yerine kadar kendim götüreceğim” derdi. Halbuki emrinde binlerce kişi vardı.

Buyurdular ki; “İlim çoktur fakat ömür kısadır. O hâlde önce dinde zarurî lâzım olan ilimleri öğren!” “Kalb ile bedeninin hâli kör ve topal bir kimsenin hâli gibidir. Kör bir ağacın altına gider, fakat onda meyve olduğunu göremez. Topal, ağaçtaki meyveyi görür fakat alamaz. İlâhi ni’metleri kalb bilmeli, inanmalı, beden de onunla âmil olmalı ki âhiretteki sonsuz ni’metlere kavuşmak nasîb olsun.”

“Sizler mümkün olduğu kadar sabah çarşıya ilk çıkan ve akşam en son dönen olmayınız. Çünkü bu iki vakit şeytanların harp ettikleri zamanlardır.”

“Mü’mînler de çok şeyler arzu ederler. Fakat Allahü teâlâ onlara faydalı olanları yaratır, zararlı olanları yaratmaz. Mü’mînler bu şekilde vefât ederler. Ve Allahü teâlânın Cennetine girerler.”

“Bir kimse Allahü teâlâyâ açık günah işlerse; tevbesi açık, gizli olarak günah işlerse tevbesi gizli olur. Tevbe ettikten sonra: “Yâ Rabbi bu tevbe ile günahımı affet” diye duâ etsin.”

“Üç şey beni devamlı ağlatır: Birincisi, Resûlullah’ın (aleyhisselâm) vefâtı. Bu ayrılığa dayanamadım ve durmadan ağlıyorum. İkincisi, kabirden kalktığım zaman halim ne olur, onu bilmediğim için ağlıyorum. Üçüncüsü, Allahü teâlâ beni hesaba çekeceği zaman Cennetlik miyim Cehennemlik miyim bilemiyorum. O zaman halim ne olur, bilemiyorum, onun için ağlıyorum.”

Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) bir gün bir vesk (bir deve yükü=250 litre) nafaka satın aldı. Bir kimse onu gördü ve “Yâ Selmân bu kadar nafakayı ne yapacaksın. Bunu bitirecek kadar ömrün olduğunu biliyor musun?” diye sordu. Selmân (radiyallahü anh); “Nefis nafakasını aldığı zaman insan mutmain (rahat) olur. Ondan sonra nafaka ve başka bir şey düşünmeden Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olabilir. İnsan nafakası tamam olunca, ibadetler de vesveselerden emîn olur.”

Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) arkasından bir kimsenin yürüdüğünü gördüğü zaman, “Bu hâl, sizin için hayırlı, fakat benim için fenâdır” buyurur, hiç kimsenin arkasından yürümesini istemezdi.

“Bir zenginle arkadaş olduğun zaman, onun yanında derecenî düşürmek istemiyorsan kendisinden bir şey isteme. Çünkü istemek insanoğlunun yüzünde siyah bir lekedir. Verileni red eden kimse ise, verenin gözünde büyük ve ona karşı makamını korumuş olur.”

“Farzları tam yapmadığı halde, nafilelerle derecesini yükseltmeye çalışan kimsenin hâli, sermâyesi elinden çıktığı (iflas ettiği) hâlde kâr peşinde koşan bir tüccârın hâline benzer.”

“Mü'minin ölüm zamanında alınının terlemesi, gözleri yaşarıp, burun deliklerinin kabarması, Allahü teâlânın rahmetine nail olduğunun alâmetidir.”

Kur'ân-ı kerîmi tilâvet eden bir kimseden Hicr suresindeki, “Şüphesiz ki o azgınlara hepsine vadolunan yer; Cehennemdir.” âyetini işitince, feryâd etti ve başını iki eli arasına alıp, çıkıp gitti. Üç gün kendine gelemedi. Ne yaptığını dahi fark edemiyordu.

Medâyin'de iken Ebû'd-Derdâ'ya (radiyallahü anh) yazdığı mektûbta, “Hastaları tedâvi etmek için tebâbete başladığını öğrendim. Gerçek tabib isen nasîhata devam et. Çünkü sözün şifâdır. Yok eğer hakiki tabib değil isen Allah'dan kork, müslümanların kanına girme” buyurdu.

“Namaz bir ölçektir. Kim dolu dolu ölçer, onu hakkıyla kılsa, büyük ecir ve mükâfata kavuşur. Kim ki, eksik ölçerse (adabına uygun kılmazsa) Allahü teâlâ'nın buyurduğu Veyl'i (Cehennemi) hatırlasın”

Ebû Vail diyor ki: Bir arkadaşım Selmân'ın (radiyallahü anh) ziyâretine gittim. Bize bir miktar arpa ekmeği ile biraz da tuz getirdi. Arkadaşım “Şu tuzun yanında biraz da sağter (kekik gibi bir ot) olsaydı” dedi. Bunun üzerine Selmân (radiyallahü anh) matarasını rehin vererek o otu aldı geldi. Yemeği bitirince arkadaşım, “Bize verdiği ni'mete kanâat ettiğimiz, Allahü teâlâ'ya hamd ederiz” dedi. Selmân (radiyallahü anh): “Eğer kanâat etseydin, benim matara rehin olmazdı” buyurdu.

“Eline geçmediği halde geçmiş gibi ni'metlere şükr edip râzı olan, eline geçmiş hükmündedir” buyurdu.

Kendisine hakaret edip, kötü sözler söyleyen birisine “Eğer ahirette günahlarım ağır, sevâblarım hafif gelirse; senin söylediğinden çok daha kötüyüm. Yok günahlarım hafif, sevâblarım ağır gelirse; senin sözlerinin bana bir zararı olmaz” diye cevap verdi.

“Dünyada Allah için tevâzu' ediniz. Dünyada tevâzu' sahibi olanları Allahü teâlâ kıyâmet günü yüceltir.”

“Cehennemin zulmeti ve azâbı, dünyâda iken insanların kendilerine ve başkalarına yaptıkları zulümdür.”

Kendisine niçin yeni güzel elbise giymiyorsun diyenlere buyurdu ki: “Kölenin güzel ve iyi elbise ile ne münâsebeti olabilir, âzâd olduğu (Cehennemden kurtulduğu) zaman hiç eskimeyecek ve çok güzel elbiseler kendisine giydirilecektir.”

Sa'd'a (radiyallahü anh), nasîhatında “Bir şeyi yapmaya niyet ettiğin zaman niyetinin, azminin üzerinde Allahü teâlâ'dan kork (haram ve günah olan bir şeye azmetme)” buyurdu.

Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) ölüm döşeğine yattığı vakit ağladı. Sebebini soranlara “Dünyadan ayrıldığım için ağlamıyorum. Ancak Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) “Dünyadan ayrılırken sermâyeniz bir yolcunun yol azığından fazla olmasın” buyurmuştu, işte buna ağlıyorum” dedi. Halbuki öldüğü vakit bıraktığı malın kıymeti on dirhem civarında idi.

Bir gün yanında misâfiri olduğu halde Medayinden çıkıp bir yere gidiyorlardı. Yolda karınları açtı. Yiyecek bir şeyleri de yoktu. Orada geyikler vardı ve süvari atıyla dahi onlara yetişemezdi. Kuşlar vardı. Fakat avcılar onları vuramazlardı. Zira uzaktan hemen kaçarlardı. Selmân-ı Fârisî (radiyallahü anh) bir geyik ile bir kuşu yanına çağırırdı. İkisi de yanlarına geldi. Onlara “Bu kimse benim misâfirimdir. Sizi ona ikram etmek istiyorum” buyurdu. Geyik ve kuş hiç itiraz etmediler. Onları kesip yediler. O zât bu işe çok hayret etti ve “Ey efendim geyik ve kuşu çağırırdınız hiç kaçmadan yanınıza geldiler, ben buna hayret ettim” dedi. Selmân (radiyallahü anh) buyurdu ki: “Bunda hayret edilecek bir şey yok. Bir kimse Allahü teâlâ'ya itaat eder ve O'na hiç günah işlemezse, her şey ona itaat eder.”

“Allahü teâlâ mü'minin hastalığını ona keffâret yapar ve günahlarının affına sebep olur. Fâsıkın hastalığı ise, sahibi tarafından bağlanan devenin hâli gibidir. Daha sonra salındığında niçin bağlandığını ve neden salındığını bilmez.”

Selmân-ı Fârisî'nin (radiyallahü anh), Peygamberimizden rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

“İnsanlar ilim öğrenip ameli terk ettikleri, dil ile sevişip kalbten düşmanlık besledikleri ve sıla-i rahmi (akraba ziyâretini) terk ettikleri zaman, Allah onlara lanet eder, kulaklarını sağır (hakîkatî dinlemez), gözlerini kör (doğruyu göremez) eder.”

“Allahü teâlâ'nın yüz rahmeti vardır. Bunlardan yalnız birini dünyâyâ indirdi. İnsan ve cin, kuş ve bütün hayvanlar, bu bir rahmetin tesiriyle birbirine acır ve birbirlerine merhamet ederler. Diğer doksan dokuz rahmeti âhirete bıraktı. Onlar ile de kullarına merhamet edecektir.”

“Muhakkak ki sizin Rabbiniz haya ve kerem sahibidir. Kulları, ellerini kaldırıp kendisinden birşey istedikleri zaman, onları boş çevirmekten haya eder.”

Selmân (radiyallahü anh) “Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), bizde olmayan şeyi misâfir için almak sûretiyle külfete girmememizi ve mevcûd ile yetinmemizi bizlere emretmiştir, demiştir.

“Dünya malından nasîbiniz, yolcunun azığı gibi olsun”

“Malıyla, Allahü teâlâ'ya itaat eden ve malının zekâtını veren mal sahibi, kıyâmet günü serveti ile beraber gelir. (Sırat köprüsünden geçerken) her ne zaman Sırat önüne dikilirse, malı, “geç geç, zira sen Allahü teâlâ'nın bende olan hakkını ödedin” der. Sonra da malındaki Allahü teâlâ'nın hakkını ödemeyen gelir. Malı yanında Sırat köprüsü önüne çıkınca, mal, “Yazık sana, neden Allahü teâlâ'nın bende olan hakkını ödemedin?” diye onunla alay eder durur. Tâki adam “Vay bana, ben ne yaptım” deyinceye kadar. Sıratı geçip Cennete kavuşamaz”

“Misâfir için külfete girmeyin; misâfir buna üzülür. Kim ki misâfiri küstürürse, Allahü teâlâ'yı küstürmüş olur. Allahü teâlâ'yı küstürüne de Allahü teâlâ buğz eder.”

“Dünyada iyilik işleyenler, ahirette yaptıkları iyiliklere kavuşurlar.”

- 1) Sahih-i Buhârî cild-6, sh. 63
- 2) Müsned-i Ahmed bin Hanbel cild-5, sh. 351
- 3) El-İsâbe cild-2, sh. 62
- 4) El-İstiâb cild-2, sh. 56
- 5) Hilyet-ül-Evliyâ cild-1, sh. 185
- 6) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-1, sh. 185, cild-4, sh. 75
- 7) İbn-i Hişâm cild-1, sh. 232
- 8) Şifâ-i şerîf cild-1, sh. 278
- 9) El-Kâmil fit-târîh cild-2, sh. 178
- 10) Câmi-ul-Kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 84
- 11) Kâmûs-ül-A'lâm cild-4, sh. 2606
- 12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1063
- 13) Eshâb-ı Kirâm sh. 391
- 14) Herkese Lâzım Olan İmân sh. 315
- 15) Hadâik-ul-verdiyye sh. 15

KÂSİM BİN MUHAMMED

Tabîînin büyüklerinden, Medîne-i münevveredeki yedi büyük âlimden biri. İnsanları hakka da'vet eden onlara doğru yolu gösterip, hakiki se'âdete kavuşturan ve kendilerine "silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin üçüncüsüdür. Adı, Kâsım bin Muhammed bin Ebû Bekr-i Sıddîk et-Teymî'dir. Babası Muhammed, Hazreti Ebû Bekir'in oğludur. Annesi Sevde, Yezdücerd'in kızı olduğundan, İmâm-ı Zeynel-âbidin ile teyze çocuklarıdır. Babası Mısır'da şehîd edilip küçük yaşta yetim kalınca, halası ve Peygamberimizin mübârek hanımı Hazreti Âişe'nin, yanında büyüdü. Tabîîn devrinde ve Hazreti Osman'ın hilâfeti zamanında 31 (m. 653) yılında doğdu ve 101 (m. 721) veya 106 (m. 725) yılında Mekke ile Medîne arasında Kudeyd denilen yerde hacca veya umreye giderken vefât etti.

Kâsım bin Muhammed, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'ın torunudur. Eshâb-ı kiramdan birçoğuna yetişmiş ve onlardan birçok ilim öğrenip başta halası Hazreti Âişe, Ebû Hüreyre, Abdullah İbni Abbâs ve Abdullah İbni Ömer, Hazreti Muâviye gibi meşhûr sahâbîlerden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de, Tabîînin büyüklerinden oğlu Abdurrahmân, Sâlim bin Abdullah, İmâm-ı Şa'bî, akranlarından İbn-i Amr, Yahyâ bin Saîd ve Sa'd bin Saîd el-Ensârî, Abdullah bin Ömer, Sa'd bin İbrâhîm, Abdullah bin Avn ve daha birçoğu hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Tasavvuf ilminde mütehasıs idi. Vera' ve takvâda (Allahü teâlânın haram ettiklerinden sakınıp kaçınmada) eşi yoktu.

Dedesı Ebû Bekr-i Sıddîk (radiyallahü anh) Peygamber efendimizden ve Peygamberlerden sonra insanların en üstünü oldu. Resûlullahdaki bütün üstünlükler, ilimler ve feyizler onda toplanmış ve her bakımdan üstün olmuştur. Kalbe, rûha âit ilimlerin kaynağı idi. Resûlullahın Peygamberlik vazîfelerinden biri de, Kur'ân-ı kerîmin ma'nevî hükümlerini, ya'nî Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ma'rifetleri, yüksek bilgileri, ümmetinin kalblerine akıtmaktı. Resûlullah efendimiz, tasavvuf ilminin bu yüke ma'rifetlerinin hepsini, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'ın kalbine akıttı. O, rûh ilminde de bir mütehasıs oldu. Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk da Resûlullahdan aldığı bu feyzleri, Eshâb-ı kiramdan Selmân-ı Fârisî'nin (radiyallahü anh) kalbine akıttı. Rûhu yükselten ve onu besleyen bu ma'rifetlere, Muhammed bin Kâsım da, Selmân-ı Fârisî'nin sohbetlerinde bulunarak yetişip bir rûh mütehasısı olmuştı. Silsile-i âliyye büyüklerinden dördüncüsü olan İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık da, bunun sohbetinden feyz aldı (Bkz. Ca'fer-i Sâdık).

Kâsım bin Muhammed, hadîs ve fıkıh ilminde zamanının en yükseğı idi. İlimde ve takvâda eşine rastlanamayacak bir yüksekliğe erişmişti. Büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden Yahyâ bin Saîd: "Medine'de Kâsım'dan üstün bir kimseye yetişmedik" derken, İbn-i Sa'd da, "Tabakât" adındaki eserinde: "Kâsım, hadîs ilminde sika (güvenilir) bir râvi, fıkıh ilminde yüksek bir âlim ve her bakımdan imâm, önder olan zâtı. Çok hadîs-i şerîf bildirdi. Takvâ ve verâ' sahibi idi" diyerek kendisini medhetmekte, övmektedir. Ebû'z-Zenâd da: "Ben, Kâsım'dan daha çok hadîs ve fıkıh bilen bir kimse görmedim" demektedir. Yine büyük hadîs âlimlerinden Süfyân İbn-i Uyeyne de, Kâsım bin Muhammed'in devrinin en büyük âlimi olduğunu söylemiştir. Ömer bin Abdülazîz'in de: "Eğer birini yerime halife seçmem icâb etseydi, Kâsım'ı seçerdim" dediğı rivâyet edilmiştir. Ömer bin Abdülazîz, halifeliğı zamanında Kâsım bin Muhammed'i, halası Hazreti Âişe'ye âit olan ne kadar hadîs-i şerîf ve başka rivâyetler biliyorsa, onların hepsini toplamakla görevlendirmiştir. Hattâ Ömer bin Abdülazîz bir keresinde, ilmin yok olup, âlimlerin son bulması endişesi üzerine Medine vâlisi Ebû Bekir bin Muhammed bin Hazne'ye mektûb yazarak şöyle demiştir: "Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini, sünnetlerini, Amre binti Abdurrahmân el-Ensârî'nin ve Kâsım bin Muhammed'in rivâyetlerini araştır ve yaz! Zira ben ilmin yok olup, âlimlerin de tükenmesinden korkuyorum." Amre ve Kâsım bin Muhammed'in her ikisi de Hazreti Âişe'nin talebesi olup, O'nun Resûlallahtan rivâyet ettiğı hadîs-i şerîfleri en iyi bilenlerdi.

Kâsım bin Muhammed, hadîs-i şerîflerin hem ma'nâsına ve hem de lâfzlarına, harflerine dikkat ederek rivâyet ederdi. Halbuki Tabîînden ba'zı hadîs âlimleri, hadîs-i şerîfleri ma'nâsı ile rivâyet etmekte bir beis görmüyorlardı. Fakat Tabîînden muhaddislerin çoğı hadîs-i şerîflerin, Peygamberimizden işitildiğı şekilde rivâyet edilmesi üzerinde ittîfâk etmişlerdir. Kâsım bin

Muhammed, hadîs-i şerîf rivâyet ederken en ince noktalarına kadar dikkatli hareket eder, bir harfin bile değiştirilmesini uygun görmezdi.

O, fıkıh ilminde de yüksek bir âlimdi. Medine’de yetişen ve kendilerine “fukahâ-i seb’a” adı verilen yedi büyük âlimden birisiydi. Allah ve Resûlü adına konuşmanın ve dînî mes’elelerde fetvâ vermenin mes’ûliyetini en iyi şekilde idrak edenlerdendi. Yahyâ bin Saîd’in bildirdiği şu sözleri, bunu açıkça göstermektedir: “İnsanın, Allahın hakkını bildikten sonra câhil olarak yaşaması, bilmediği şeyi söyleyerek fetvâ vermesinden hayırlıdır.” Halbuki, Abdurrahmân bin Ebû Zenâd, O’nun hakkında: “Peygamberimizin sünnetini Kâsım bin Muhammed’den daha iyi bilen birisini görmedim. Hattâ öyle idi ki, sünneti bilmeyeni âlim saymazdı” diyor. Kendisinden bir mes’ele sorulunca; “Anlamıyorum, bilmiyorum!” derdi. Ona sormayı çoğalttıkları zaman da: “Vallahi, sorduğunuz her şeyi bilmiyoruz. Şayet bilseydik, sizden saklamazdık. Çünkü bildiklerimizi saklamamız bize helâl olmaz” derdi. Dînî mes’eleler hakkında çok hassas davranır, ancak açık olanları hakkında fetvâ verirdi. Her sabah Mescid-i Nebî’ye gelir, iki rek’at namaz kılar, sonra Resûlullahın minberi ile kabri arasına oturur, kendisine sorulan mes’elelere fetvâ verirdi. Nitekim mezheb imamlarından Mâlik bin Enes (radiyallahü anh) de onun hakkında: “Kâsım, bu ümmetin, fakîhlerinden idi” buyurmuştu.

Kâsım bin Muhammed, çok mütevâzi, alçak gönüllü idi. Bir gün köylünün birisi O’na gelip; “Sen mi daha çok biliyorsun, Sâlim bin Abdullah mı?” diye sordu. Ona cevap olarak “Burası Sâlim’in evidir” deyip başka hiçbir şey konuşmadı. Muhammed bin İshâk bunun hakkında: “O benden daha iyi bilir deyip, yalan söylemeyi veyahut ben ondan daha iyi bilirim diyerek kendisini üstün göstermeyi istemedi” derdi. Halbuki Kâsım bin Muhammed, her ikisinden daha çok âlimdi. Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî de: “Ondan daha faziletli bir kimse görmedim” dedi. İmâm-ı Buhârî de, “Zamanının en faziletlisiydi” demiştir.

Hazreti Aîşe: Peygamberimizin, yağmur yağdığını gördüğü zaman “Allahım! Onu bereketli, mübârek eyle!” diye duâ ettiğini bildirdi.

“Muhakkak ki Allahü teâlâ sizin her birinizi, yavrunuzu beslediğiniz gibi yiyeceklerle rızıklandırır. Hattâ onu Uhud dağı kadar yapar.”

Peygamberimiz bir kerresinde: “Sizden öncekilerden mahşerde gölgelenecek olanların kimler olduğunu biliyor musunuz?” deyince, Eshâb-ı kiram, “Allah ve Resûlü daha iyi bilir!” dediler. “Onlar, kendilerine haklarından birşey verildiği zaman kabûl ederler. Kendilerinden bir şey istendiğinde hemen verirler ve insanlar hakkında kendileri için olan hüküm gibi hüküm verirler” buyurdular.

“Bir kimse, bir kadının güzelliğine bakmak isteyip de, ondan gözünü çevirirse, Allahü teâlâ onun kalbine ibadet zevkini sokar ve böylece ibadetin tadını bulur.”

Kâsım bin Muhammed şöyle bildiriyor: Resûlullah efendimizin eshâbından birisinin gözleri görmeyip, a’mâ oldu. Sonra O’nu ziyârete gittiler. Bu zât şöyle dedi. “Ben, Peygamberimizi (aleyhisselâm) görmek için gözlerimin görmesini istiyordum. Fakat şimdi Resûlullah (aleyhisselâm) âhirete irtihâl etti. Allaha yemîn ederim! Eğer Yemen’deki Tûbâle beldesinin geyiklerinin bir geyiğindeki gözler bende olsa artık buna sevinmem”.

İmâm-ı Buhârî, Kâsım bin Muhammed’in “Bülûğa erdiğimiz günden beri hep üç rek’at vitir namazı kıldığımı gördük” dediğini naklediyor.

Kâsım bin Muhammed, şöyle bildiriyor: “Bir gün halam Hazreti Âîşe’nin yanına vardım. O’na: “Ey Ana! Bana Peygamber efendimizin kabrini aç!” dedim. Bunun üzerine bana Hücre-i Se’âdeti açtı. Üç kabir gördüm. Pek yüksek değillerdi. Pek yerle beraber de değillerdi. Üzerlerine kızılca Batha taşçağızları dökülmüştü. Peygamber efendimizin şerefli kabri hepsinden ilerde idi. Hazreti Sıddîk’ın başı, Fahr-i kâinat hazretlerinin mübârek sırtı hizasında, Hazreti Ömer’in başı da Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin ayağı hizasında idi.”

Yine Kâsım bin Muhammed anlatıyor: “Âdetim üzere yine bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, halam Hazreti Âîşe’yi ziyârete gittim. O kuşluk namazını kılıyor ve namazında, “Allah, lütuf edip bizi kavurucu azâbdan korudu.” âyet-i kerîmesini okuyor, ağlıyor ve durmadan tekrar

ediyordu. Beklemekten usandım. O bitirmedi, ben de bırakarak çarşıya çıktım. Kendi kendime: “İşimi bitireyim, sonra ziyâretine giderim” dedim, işimi bitirip döndüğümde yine aynı hâlde âyet-i kerîmeyi tekrar ederek ağlamakta olduğunu gördüm.

Buyurdu ki: “Bizden önce yaşayan büyüklerimiz, başa gelen musîbetleri güzellikle karşılamayı, kendilerine verilen ni’metleri de tezellül (alçak gönüllülük) ederek karşılamayı severlerdi.”

- 1) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 59
- 2) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-5, sh. 187
- 3) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 183
- 4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 333
- 5) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 135
- 6) El-A’lâm cild-5, sh. 181
- 7) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 96
- 8) Reşâhat Ayn-ül-hayat sh. 12 (Arapça)
- 9) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 236
- 10) Rehber Ansiklopedisi cild-9, sh. 324
- 11) Se’âdet-i Ebediyye sh. 1027

CA'FER-İ SÂDİK

İslâm âlimlerinin gözbebeklerinden olup, seyyid ve oniki imâmın altıncısı. Hazret-i Ali'nin torununun torunu olup, Eshâb-ı kirâmı görmekle şereflenen Tabiîn devrinin yükseklerinden ve evliyânın büyüklerinden olup, silsile-i âliyyenin dördüncüsüdür. Künyesi, "Ebû Abdullah"dır. Tâhir, Fadıl gibi birçok lakabı vardır. En meşhûru "Sâdık"tır. Babası Muhammed Bâkır, onun babası İmâm-ı Zeynel'âbidîn, onun babası Hazreti Hüseyin ve onun babası da Hazreti Ali'dir. Annesi Ümmü Ferve'dir. Annesinin babası Kâsım, onun babası Muhammed ve onun babası da Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'tır. Annesinin annesi, Abdurrahmân bin Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dır. 83 (19 Nisan Çarşamba m. 702) senesinin Rebûl-evvel ayının onyedisinde Pazartesi günü Medîne-i münevverede doğdu. Altmışbeş senelik ömrünün otuzdört senesinde imamlık yaptı. 148 (6 Eylül Cuma m. 765) senesinin Recep ayının onbeşinde Pazartesi günü Mekke'de vefât etti. Kabri, Cennet-ül-Bâki'de olup, babası ve dedesi yanındadır.

Ca'fer-i Sâdık hazretleri, temiz ve yüksek bir nesebe (soya) sahip olduğu gibi, güzel yüzlü ve tatlı dilliydi. Bedeni sanki nûr saçıyordu. Yüzünün renginde beyaz ve kırmızı karışmış olup, tatlı bir çehresi vardı. Kuvvetli ve orta boylu idi. Kısa ve şişman değildi. Saçı kumrala yakındı. Hazreti Ali'ye çok benzerdi. On evlâdı olup, yedisi erkek, üçü kız idi. Oğulları: Mûsâ Kâzım, İshâk, Muhammed, İsmail, Abdullah, Abbâs ve Ali'dir. Evlâdlarının hepsi zamanının süsü, âlimi ve üstünlerinden olup, evliyânın rehberiydiler. Mûsâ Kâzım, oniki imâmın yedincisidir.

İmâm-ı Ca'fer ilmi, oniki imâmdan beşincisi olan babası Muhammed Bâkır'dan öğrendi. İlim ve fazîlette zamanının bir tanesi oldu. Bütün din bilgilerinde olduğu gibi, zamanının bütün fen ilimlerinde de söz sahibiydi. Yetiştirdiği talebeler, cebir ve kimya ilimlerinde çeşitli keşifler yapmışlar, bu ilimlerin temel sistematiğini kurmuşlardır. Fizik ve kimya ilimlerinin konusunu teşkil eden madde ve onlar üzerindeki bilgisi, o kadar çoktu ki, bu husûslarda zamanında yaşayan herkese akıl-ilim hocalığı yapardı. Kimyanın babası sayılan Câbir de, Ca'fer-i Sâdık'ın talebesidir. İmâm-ı Ca'fer'in en meşhûr talebesi, Hanefî Mezhebî'nin kurucusu ve Ehl-i sünnetin reîsi olan İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe Nu'man bin Sâbit'tir. İmâm-ı â' zam, Ca'fer-i Sâdık'ın derslerine ve sohbetlerine devam ederek, o gizli ve aşikâr ma'rifet kaynağından ilim ve evliyâlık yolunda çok istifâde etti. İmâm-ı a'zam, O'nun huzûrunda kavuştuğu yüksek mertebeleri anlatmak için, "O iki sene olmasaydı, Nu'man helak olmuştu" buyurmuştur, İmâm-ı a'zam (radiyallahü anh), bu sözü ile hocası Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin büyüklüğünü, kıymetini, kavuştuğu dereceleri anlatmak istemiştir.

Kalbi, bütün kötü huylardan temizleyip, Allahü teâlâyâ kavuşmak için lâzım gelen ma'rifetleri, ibâdet ve işleri öğreten tasavvuf yollarının çeşitli isimler alması, başka başka olduklarını göstermez. Aynı mürşidin talebeleri, birbirlerini tanımak ve hocaları (mürşidleri) ile öğrenmek için bulundukları yola, mürşidlerinin isimlerini vermişlerdir. Hazreti Ebû Bekir vasıtası ile gelen yolda "zikr-i Hafî" ya'nî sessiz zikir yapılmış olup, Hazreti Ali vasıtası ile gelen yolda da "zikr-i cehri" ya'nî yüksek sesle zikir yapılmıştır. Bütün tasavvuf yolları, İmâm-ı Ca'fer Sâdık hazretlerinde birleşmektedir, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık, iki yoldan Resûlullah'a bağlıdır. Birisi babalarının yolu olup, Hazreti Ali vasıtası ile Resûlullah'a bağlıdır. Bu yola "vilâyet yolu" denir. İkincisi anasının, babalarının yolu olup Hazreti Ebû Bekir vasıtası ile Resûlullah'a bağlanmaktadır. Bu yola da "Nübüvvet yolu" denir, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık, hem ana tarafından Ebû Bekr-i Sıddîk soyundan, hem de, onun vasıtası ile Resûlullahtan feyiz almış olduğu için "Ebû Bekr-i Sıddîk, beni iki hayata kavuşturmuştur" buyurdu. Ca'fer-i Sâdık hazretleri, Resûlullahtan gelen Peygamberlik (Nübüvvet) üstünlüklerine Hazreti Ebû Bekir, Selmân-ı Fârisî ve Kâsım bin Muhammed bin Ebû Bekir silsilesi ile kavuşmuştur. Evliyâlık (velâyet) üstünlüklerine de, Hazreti Ali, Hazreti Hasan ve Hüseyin, Zeynel'âbidîn ve babası Muhammed Bâkır yolu ile kavuşmuştur, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ta bulunan bu iki feyiz ve ma'rifet yolu, birbirleri ile karışmış değildir. İmâm hazretlerinden, Ahrâriyye büyüklerine, Hazreti Ebû Bekir yolu ile, öteki silsilelere ise, Hazreti Ali yolu ile feyiz gelmektedir.

İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın ilimde, ma'rifette, zühd, takvâ, kanâat ve bütün güzel ahlâktaki üstünlüğünü, büyüklüğünü duymayan kalmamıştır. Büyükler gibi çocuklar arasında da meşhûr

olmuştur. Hikmetli sözleri ve menkıbeleri (ibret dolu hayat olayları) her yere yayılmış, kitaplara yazılmıştır. Onun büyüklüğü ba'zı eserlerde şöyle anlatılmaktadır.

Ca'fer-i Sâdık; Muhammed aleyhisselâmın milletinin (dininin) sultanı, peygamberlik kemâlâtının (üstünlüklerinin) burhanı (delîli, senedi), hakîkatların âlimi, evliyânın gönüllerinin meyvası, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" vârisi, âriflerin, Hak âşıklarının serveri (önderi) idi. Zevk, aşk sahiplerinin rehberi idi. Tefsîr ilminde eşi yoktu. Namazda kendinden geçip düştüğü olurdu. Ca'fer-i Sâdık, Ehl-i beytten olup, Ehl-i sünnetin gözbebeğidir. Ehl-i sünnetin reîsi olan İmâm-ı a'zâmın ma'rifette, tasavvuf ilimlerinde hocasıdır. Ehl-i sünnet vel-cemâat ve Ehl-i beyt sevgisi ile doludur. Ya'nî Ehl-i beyti sevenler ve onların yolunda gidenler, aslında Ehl-i sünnet olanlardır. Ehl-i beyte olan hakîki ve samîmi sevgisinden dolayı, İmâm-ı Şafî'ye (ki, Ehl-i sünnetin imamıdır) "Rafızî" diyenler oldu. Halbuki O, kimseyi kötülemedi, hepsini sevdi. Nitekim bütün Ehl-i sünnet âlimleri, "Ehl-i beyti sevmek âhirete îmân ile gitmeye son nefeste selâmete, hidâyete kavuşmaya sebep olur" buyurdular. İmâm-ı Şafî (radiyallahü anh) buyurdu ki: (Sizi sevmeyi, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde emrediyor. Namazlarında size duâ etmeyenlerin namazlarının kabûl olmaması, kıymetinizi, yüksek derecenizi gösteriyor. Şerefiniz ne kadar büyüktür ki, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde sizleri selâmlıyor).

Tasavvuf ilimlerinde yüksek ma'rifetlere kavuşmuş olan ve bu bilgileri arzu edenlere öğretmek onlara mürşidlik, rehberlik eden Ca'fer-i Sâdık, (radiyallahü anh) kelâm, tefsîr, hadîs ve diğer din ilimlerinde de yüksek derecelere ulaşmıştır. Bu ilimlerde kendisine izafe edilen eserler (risaleler) sonradan yazılmıştır. Din bilgisi üzerinde hiç kitap yazmadı. Kelâm ilminde, sapık i'tikâd (inanç) sahibi olan Ehl-i bid'ate ve felsefecilere karşı verdiği sağlam, vesîkalı cevaplar, bu husûsta yazılan Ehl-i sünnetin kelâm kitaplarında yer almıştır.

Ca'fer-i Sâdık hazretleri, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmanın şartlarından birisi olan Peygamberimizin (aleyhisselâm) dört halifesinin üstünlük ve halifelik sırasını inkâr edenlere ve Eshâb-ı kirama dil uzatanlara, onları sevmeyenlere karşı vesîkaları ile cevap vermektedir. Birgün, bu konuda bozuk bir inanca sahip olan sapık birisi, gelip Ca'fer-i Sâdık'a dedi ki:

- Ey Ca'fer! Eshâb arasında, en üstün kimdir?
- Ebû Bekr-i Sıddîk, hepsinden üstündür.
- Böyle olduğunu nereden biliyorsun?
- Allahü teâlâ O'nun için, Resûlden sonra ikinci buyurdu. Bundan üstün şeref olmaz.
- Ali "radiyallahü anh", Resûlün yatağında, kâfirlerden korkmadan yatmadı mı?
- Ebû Bekir (radiyallahü anh), bir şeyden korkmadan mağaraya önce girdi.
- Kâfirlerden korkmasaydı, girmezdi. Halbuki, Allahü teâlâ, Resûlüne haber verip, Ebû Bekir'e "Korkma" dedi. Demek ki, korktu.
- O, Resûlullah'a bir zarar gelirse diye korktu. Ayağını bir deliğe koydu. Yılan onu kaç kere ısırды. Acısına katlanıp, Resûlü rahatsız etmemek için, ayağını çekmedi. Resûlü uyandırmamak için, hiç ses de çıkarmadı. Kendinden korksaydı, zehirlenerek, canını Resûle feda etmezdi.
- Mâide sûresi, ellisekizinci âyetinde, "Rûkû'da iken sadaka verirler" diye medh olunan (öğülen) Ali'dir.
- "Allahü teâlâ mürtedlerle cihad eden bir kavim getirir. Allahü teâlâ bunları sever" âyet-i ke rîmesi, Ebû Bekir Sıddîk içindir ve daha çok yükseltmektedir.
- Bekâra sûresi ikiyüzyetmişdördüncü âyetinde, "Mallarını, gece, gündüz, gizli, göz önünde ve renler" medh olunan Ali değil midir?
- Ebû Bekr-i Sıddîk'ı medh eden (Velleyl) sûresi, şânını çok yükseltmektedir. Çünkü Ebû Bekir, kırkbin altın verdi. Kendisine hiç bırakmadı. Allahü teâlâ, Resûlüne, Cebrâil "aleyhisselâmı" gönderip "Ben Ebû Bekir'den râzıyım. O benden râzı mıdır?" buyurdu. Ebû Bekir, (Ben, Allahü teâlâdan râzı yım, râzıyım, râzıyım) diyerek cevap verdi.

- Tevbe sûresinin yirminci âyetinde “Hacılara su vermeği ve Mescid-i Haramı bina etmeği, imân etmekle ve Allah yolunda cihâd etmekle bir mi tutuyorsunuz? Hayır. Böyle değildir” Ali öğülmektedir.

- Hadîd sûresi, onuncu âyetinde, “Mekke’nin fethinden önce, sadaka verip, cihâd eden ile, fetihden sonra veren ve cihad eden bir değildir. Önce olanın derecesi daha yüksektir.” Ebû Bekir medh olunuyor. Ebû Cehl (Amr bin Hişâm bin Mugîre) Resûlullah’a vurmak istedi. Ebû Bekir yetişip, ön ledi.

-Ali, hiç kâfir olmadı.

- Evet öyledir. Fakat, Allahü teâlâ, Tevbe sûresi, yüzbirinci âyetinde “Muhacir ve Ensârın önce gelenlerinden Allahü teâlâ râzıdır. Onlara Cennette sonsuz ni’metler vardır”ve Zümer sûresi, otuzüçüncü âyetinde, “Doğru haberle gelen ve O’na inanan için, Cennette, istedikleri her şey vardır.” Ebû Bekir’in îmânını medh etmektedir. Başkasının îmânı, böyle öğülmedi. Mekke’de, Resûlullah her ne söylese, kâfirler, yalan söylüyorsun derdi. Ebû Bekir hemen yetişip, doğru söylüyorsun yâ Resûlallah derdi.

- İmrân sûresi, yüzellibeşinci âyetinde, Allahü teâlâ, “Uhud gazâsında, şeytana uyup, dağılanlar” diye şikâyet etmiyor mu?

- Âyet-i kerîmenin sonunu da oku. Bak ne buyuruyor. “Onların bu kusurlarını affettim.” buyuruyor.

- Ali’yi sevmek farzdır. Şûra sûresi yirmiüçüncü âyetinde “Size İslâmiyeti bildirdiğim ve Cenneti müjdelediğim için, bir karşılık beklemiyorum. Yalnız yakınım olanları seviniz” buyuruldu ki, bunlar Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin’dir.

- Ebû Bekir’e duâ etmek ve O’nu sevmek farzdır. Allahü teâlâ, Haşr sûresi onuncu âyetinde, “Mu hacirlerden ve Ensârdan sonra, kıyâmete kadar gelen mü’minler, yâ Rabbi! Bizi affet ve bizden önce gelen din kardeşlerimizi (Ya’nî Eshâb-ı kiramı) affet derler,” buyuruyor. Hüseyin tefsîrinde diyor ki; (Âlimler buyurdu ki; Eshâb-ı kiramdan birini sevmiyen kimse, bu âyetle bildirilen mü’minlerden olmaz. Bu duâdan mahrûm olur).

- Resûl aleyhisselâm, “Hasan ve Hüseyin, Cennet gençlerinin üstünüdür. Babaları ise, daha üstündür” buyurdu.

- Ebû Bekir-i Sıddîk için bundan daha iyisini buyurdu. Babam Muhammed Bâkır’dan işittim. Ceddîm İmâm-ı Ali buyurdu ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda idim. Başka kimse yoktu. Ebû Bekir’le Ömer geldi. Resûlullah buyurdu ki: “Yâ Ali! Bu ikisi, Cennet erkeklerinin en üstünüdür.”

- Yâ Ca’fer, Âişe mi üstündür. Fâtıma mı?

- Âişe (radyallahü anha), Resûlullahın zevcesi idi. Cennette onun yanında olur. Fâtıma (radyallahü anha), Ali’nin zev cesi idi. Onun yanında olur.

- Âişe, Ali ile harb etti. Cennete girer mi?

- Ahzâb sûresi, elliüçüncü âyetinde “Resûlullahı incitmeyiniz. Ondan sonra, zevcelerini nikâh ile hiç almayınız. Bunların ikisi de büyük günâhtır” buyuruldu. Beydâvî ve Hüseyin tefsîrlerinde diyor ki, “Bu âyet gösteriyor ki, Resûlullah vefât ettikten sonra da, O’na saygı göstermek için zevcelerine saygı lâzımdır.”

- Ebû Bekir’in halife olacağını, Kur’ân-ı kerîmde gösterebilir misin?

- Hem Kur’ân-ı kerîmde, hem Tevrat’ta ve hem de İncil’de gösterebilirim. En’âm sûresi, yüzaltmışbeşinci âyetinde, “Allahü teâlâ, sizi yer yüzünün halifesi yaptı, birbirinizin yerini tutarsınız.” Nûr sûresi elliibeşinci âyetinde “İmân eden ve emirlerimi yapanlarınızı, yeryüzüne hâkim kılma çağımı söz veriyorum. İsrâiloğullarını halife yaptığım gibi, sizi de, birbiriniz ardı sıra halife yapa çağım” buyurdu. Beydâvî ve Hüseyin diyor ki: “Bu âyet-i kerîme gaybten haber verip, Kur’ân-ı kerîmin, Allah kelâmı olduğunu ve dört halifesinin meşrû, haklı olduğunu göstermektedir.” Tevrat’ta ve İncil’de, Feth sûresi son âyetinde “Resûlullah ve O’nunla birlikte

olanlar, birbirlerini her zaman ve çok severler ve her zaman kâfirlere düşman olurlar.” Bütün Eshâb bildirilmekte ve Ebû Bekr’in şerefine işaret edilmektedir. Bu âyetin sonunda “Eshâbının misâlleri Tevrat’ta ve İncîl’de bildirildi.” buyuruyor. Ceddîm Ali’nin haber verdiği hadîs-i şerîfte: “Allahü teâlâ, hiçbir Peygamberine vermediği kerâmetleri bana verir. Kıyâmette mezardan, önce kalkarım. Allahü teâlâ, dört halifeni çağır buyurur. Onlar kimdir yâ Rabbi? derim. Ebû Bekir’dir buyurur. Yer yarıp Ebû Bekir, herkesden önce mezardan çıkar. Sonra Ömer, sonra Osman, sonra Ali kalkar...” buyuruldu.

Sapık, hemen söz alıp:

- Yâ Ca’fer, bunlar, Kur’ân-ı kerîmde var mı?

- Zümer sûresi, altmışdokuzuncu âyetinde “Peygamber ve bunların şâhidleri, hesap için getirilir” buyuruldu. (Yahut şehîdleri getirilir.) denildi.

Yâ Ca’fer, şimdiye kadar, üç halifeyi sevmiyordum. Şimdi buna pişman oldum. Tövbe edersem kabûl olur mu?

- Çabuk tövbe et. Bu tövbe, se’âdetine alâmettir. Bu hâl ile âhirete gitseydin, dînin boşa giderdi.

İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık, hadîs ilmînde sika (güvenilir) bir râvî olup ve kendisinden pek çok hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir. Bu hadîs-i şerîfleri, babasından, o da kendi babasından ve annesinden, Atâ bin Ebî Rebâh’dan ve Zührî gibi birçok râvîden alıp öğrenmiş ve kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, Mâlik bin Enes, Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî gibi zâtlar hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Buhârî’nin dışında kalan Kütüb-i sitte’nin hepsinde yer alır. Hadîs ilminde, İmâm-ı Şafiî ve Yahyâ bin Muîn, O’nun sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, O’nun hakkında, “O’ndan daha fakîh (fıkıh ilmini bilen) kimse görmedim” buyurdu. Ebû Hâtem de, onun sika bir râvî olduğunu söylüyor. Sâlih bin Ebil-Esved, İmâm-ı Ca’fer’in “Beni kaybetmeden önce, her ilimden sorunuz. Benden sonra, size, benim gibi söyleyen birisini bulamazsınız” buyurduğunu haber verdi. Her ilimde üstâd, her ma’rifette mahirdi. Doğruluğu ve sadâkati o kadar çoktu ki, bundan dolayı kendisine “Sâdik” lakabı verildi.

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” nurlu yolunu, hiç değiştirmeden, apaçık ve tam doğru olarak bugüne kadar ulaştırmada, Ehl-i sünnet âlimlerinin hizmeti çok büyüktür. Bu büyük hizmet için, aralarında vazîfe taksimi yapan bu âlimlerden îmân, inanç bilgilerini anlatıp öğretenlere “Mütekellimin” denildi. İbâdetlerin ve işlerin nasıl olacağı, haram ve helâli, farzı, vacibi öğreten âlimlere de “Fukahâ” dendi. Kalb ile yapılacak ve sakınılacak şeyleri öğreten ilme “Tasavvuf ve bu ilmin âlimlerine de “Mutasavvifîn”, denildi. İşte İmâm-ı Ca’fer hazretleri, bu üçüncü ilmi anlattı, öğretti. Kelâm ve fıkıh âlimlerinin uğraştığı sahada ayrıca kitap yazmadı. Yoksa bu bilgilerde de, bütün âlimlerin ve evliyânın üstadı idi.

Bu büyük imâmın hayatı, hâli, ibret dolu menkıbeleri o kadar çoktur ki, anlatmak ve yazmakla bitirilemez. Okuyanların, işitenlerin gönüllerinde bu büyük velîye karşı, çok az da olsa sevgiye, muhabbete vesîle olması için menkıbelerinden ve hikmetli sözlerinden seçerek ba’zılarını yazıyoruz:

Bir gün devrin meşhûr âlim ve zâhidlerinden Dâvûd-i Tâî, Ca’fer-i Sâdık’ın (radiyallahü anh) yanına gelmişti. O’na dedi ki: -Ey Peygamberin “aleyhisselâm” torunu! Bana bir nasîhat ver. Çünkü kalbim karardı. O da buyurdu ki:

“Ey Dâvûd! Sen, zamanımızın en zahidi, Allahtan en çok korkanısın. Benim nasihatime ne ihtiyâcın var?”

“Ey Resûlullahın torunu. Sizin bütün yaratılmışlara üstünlüğünüz var. O büyük Peygamberin kanı damarlarınızda dolaşmaktadır. Onun için herkese nasîhat vermeniz, üzerinize vâcibtir, borçtur.”

“Ey Dâvûd! Ben kıyâmet günü gelince, ceddîm olan Muhammed “aleyhisselâmın” elimden yakalayıp: “Niçin bana hakkıyla uymadın?” demesinden korkuyorum. Bu işler, nesep (soy) işi değil, ibâdet ve amel işidir. Dâvûd-i Tâî bu sözleri duyunca ağlamaya başladı ve dedi ki: “Yâ

Rabbi! Onun varlığı Peygamberlik; soyundan meydana gelmiştir. Sözleri yaşayışı herkese senettir, delîldir. Dedesi Resûl) aleyhisselâm, annesi Betûl (Hazreti Fâtîma evlâdından) olduğu halde, böyle düşünürse, Dâvûd da kim oluyor ki, yaptıklarının bir Kıymeti olsun!” Hazreti İmâm mütevâzi ya’nî çok alçak gönüllü idi. Kimseyi incitmezdi. Her mü’mini kendisinden daha kıymetli bilirdi. Bir gün kölelerini çağırdı. Onlara dedi ki: “Geliniz, sizinle sözleşelim. Kıyâmet günü içinizden hanginiz kurtulursa, onun diğerlerine şefaâtçi olması için birbirimize söz verelim!” “Ey Allahü teâlânın Resûlünün evlâdı! Sizin bizim şefaâtimize ihtiyâcınız yoktur. Dedeniz Muhammed aleyhisselâm, re bütün insanların ve cinlerin şefâatçisidir.” “Ben bu amellerimle, işlerimle yarın kıyâmet gününde ceddimin yüzüne bakmaya utanırım” buyurdu.

İmâm-ı Ca’fer hazretleri bir müddet halvet (yalnızlık) hâlinde kalmış, evinden re- İnsanlar arasına çıkmamıştı. Evliyânının büyüklerinden Süfyân-ı Sevrî evine gelip: “Ey Resûlullahın torunu! İnsanlar bereketli nefesinizden, faydalı sohbetinizden mahrûm kaldı. Niçin uzlete çekildiniz?” deyince buyurdu ki: “Şimdi böyle gerekiyor. (Zaman bozuldu ve dostlar değişti). Sözümüzün hakîkati meydana çıktı.” ve şu iki beyti okudu:

Geçen gün gibi geçip gitti, vefa da,
İnsanların kimi hayâl, kimi ümitpeşinde.
Dostluk, vefa görünüşte kaldı aralarında,
Fakat kalbleri akreplerle dolu gerçekte.

Zamanın hükümdârı bir gece vezirine dedi ki: “Hemen git, İmâm-ı Ca’fer’i buraya getir. Onu hemen öldürmek istiyorum.”

Vezir: “Evinde oturmuş, gece-gündüz ibâdetle meşgûl olan, devlet işlerine karışmayan bu kimseyi öldürmekten vazgeç!” Vezir, hükümdârı bundan vazgeçirmek için epey dil döktü. Fakat ikna edemedi. Mecbûren gidip çağırdı. Vezir çağırmaya gidince hükümdâr cellâtlara emir verdi.

“İmâm-ı Ca’fer içeri girince, ben başımdan külahımı çıkardığım zaman hemen başını vuracaksınız!”

Bir müddet sonra, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretleri içeri girdi. Hükümdâr bunu görünce, derhal ayağa kalktı. Büyük bir tevâzu ile O’nu karşıladı. Koltuğuna oturttu. Kendisi edeble karşısına diz çöküp oturdu. Cellâtlar ve hizmetçiler şaşırıp kaldılar. Hazreti İmâma:

“Efendim, benden bir emriniz, isteğiniz olursa hemen emredin, yapayım” dedi.

Hazreti İmâm buyurdu ki: “Senden bir ricam yok. Beni bir daha yanına çağırma! Rabbime ibâdetten beni alıkoyma, başka bir şey istemem.”

Gitmek üzere ayağa kalktı. Hükümdâr, izzet ve ikramla onu uğurladı. Hazreti İmâm gittikten sonra vücûdunda bir titreme oldu, bayılıp düştü. Kendine gelince, veziri sordu: “Bu ne hâldir. Hani o zâtı öldürtecektiniz?”

Hükümdâr cevap verdi: “Hazreti İmâm içeri girince, yanında büyük bir arslan gördüm. Lisân-ı hâl ile bana, “Onu incitirsen seni parça parça ederim” diyordu. Bunu görünce ne yapacağımı şaşırdım.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri, bir gün Ca’fer-i Sâdık’ın evine gitmişti. Huzûruna girip görüşmek için izin istedi. Kendisine izin verdi. Yanına geldiği zaman O’na dedi ki: “Ey Süfyân! Sen, zaman zaman sultan ile görüşüyorsun. O seni arıyor, sen de ona gidiyorsun. Ben ise, mümkün mertebe sultandan uzak duruyorum. Zamanın hâli bunu icâb ettiriyor. Yanımdan hemen çık, git”

“Bana bir hadîs-i şerîf nakletmedikçe buradan ayrılmayacağım, ey İmâm! Senden nasîhat alacak bir hadîs-i şerîf iştir gideyim.”

“Çok sözün sana faydası yoktur. Ben babamdan, o da babasından, dedem de babasından rivâyet ederek Resûlullahdan (aleyhisselâm) bildirilen üç şeyi anlattı:

Allahü teâlânın ni'metine kavuşan ve bu ni'metin devamlı olmasını isteyen kimse, Allaha hamd ve şükrünü çoğaltsın! Zira Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde İbrâhîm sûresi onuncu âyetinde, “Ni'metlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetini bilmez, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim”buyurdu.

Bir kimse, rızkı azaldığı zaman çok tövbe ve istiğfar etsin! Zîrâ Allahü teâlâ Nûh sûresinde tövbe ve istiğfar edenlerin, günâhlarını bağışlayacağını ve rızıklarını arttıracağını va'dediyor.

Bir kimse sultandan veya herhangi şeyden bir sıkıntı görürse ve bir belâyâ düçar olursa “Lâ havle velâ kuvvete illâ billah-il-aliyyil-azîm” desin.

Bunun üzerine Süfyân-ı Sevrî, İmâm-ı Ca'fer'in elini tuttu ve O'na dedi ki: “hepsi bu üçü müdür?”

“Bunları iyi anla! Allahü teâlâyâ yemîn ederek söylüyorum ki, bunları yaparsan çok ihsânlara, iyiliklere kavuşursun.”

Bir gün Ca'fer-i Sâdık'a sordular “Allahü teâlâ, faizi niçin haram kılmıştır?” Buyurdu ki: “İnsanların birbirine iyilik yapmaları, ihsânda bulunmaları için, Allahü teâlâ onu haram etti. Faiz haram olmasaydı, birbirine karşılıksız iyilik yapan kalmazdı. Yapılan her iyiliğin karşılığı olarak dünyâda menfaat bekleyen çok olurdu.”

İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretleri duâsı makbûl olanlardandı. Allahü teâlâdan birşey istediğinde daha sözü bitmeden isteği verilirdi. Bir gün yalnız başına yolda gidiyordu. Kendisini sevenlerden biri de arkasından yürüyordu. Bir ara Ca'fer-i Sâdık hazretleri “Yâ Rabbi! elbisem yoktur, bana elbise gönder” buyurdu. Aniden bir paket içinde elbise geldi. Arkadan takip eden zât evlerine kadar geldi. Hazreti İmâma (Yâ efendim siz duâ ederken ben de âmin dedim. Eski elbiselerinizi bana verin) dedi. Bu söz Hazreti İmâmın hoşuna gitti ve elbiselerini ona verdi.

Bir şahıs, İmâm-ı Ca'fer hazretlerinden, Allahü teâlânın kendisine çok mal verip, çok hac yapması için duâ buyurmasını istedi. “Yâ Rabbi” Buna elli hac yapacak kadar mal ver! diye duâ etti. O şahıs elli hac yaptı. Ellibirinci hac için Cühfe denilen yerde gusûl edecekti. Sel geldi ve orada vefât etti.

Hakem bin Abbâs-ı Kelbî buyuruyor ki; “Benim Zeyd isminde bir amcam var idi. O Ca'fer-i Sâdık hazretlerine çok itirazda bulunurdu. Bir gün bir hurma mevzûsu açıldı. O anda çok itirazda bulundu ve dedi ki; Ca'fer-i Sâdık nerede, böyle işler nerede?”

Ca'fer-i Sâdık'ın bu işden haberi oldu ve şöyle buyurdu: “Yâ Zeyd-i Kelbî, eğer böyle bir şey varsa, Allahü teâlâ sana, kelb büyüklüğünde bir hayvan musallat etsin ki o hayvan seni helak etsin.”

Birgün Zeyd bir yere giderken, yolda köpek büyüklüğünde bir arslan saldırdı ve onu öldürüp ciğerlerini söktü. Bu olaydan sonra kimse Ca'fer-i Sâdık'a itirazda bulunmadı.

İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretleri, Ehl-i beyt'in en büyüklerindendir. Nûrlu kalbine akıp gelen ilmin ve feyzin çokluğu akıl ve dil ile anlatılamaz. İnce ma'rifetleri bildiren sözleri, nûkte ve latifeleri çok meşhûrdur. Sayılamayacak kadar hikmetli sözleri vardır.

Buyurdular ki: “Beş kimsenin sohbetinden, ya'nî beş kimse ile beraber bulunmaktan sakın: Birincisi, yalan söyleyenden sakın. Çünkü ona dâima aldanırsın. Çünkü sana iyilik yapayım derken, kötülük yapar. İkincisi, cimriden sakın. Üçüncüsü, ahmaktan ya'nî akli az olandan sakın. Çünkü en çok işine yarıyacağı zaman, seni bırakır. Dördüncüsü, kötü kalbli kimseden sakın. Çünkü işi bozulunca (düşünce) seni harcar. Beşincisi fâsıktan ya'nî günâh işlemekten utanmayan kimseden sakın! Çünkü, seni bir lokma ekmeğe satar.”

“Bir mü'min kardeşine âit hoş olmayan bir iş duyarsan, birden yetmiş kadar özür kapısını araştır. Bulamazsan belki benim anlamadığım bir özür kapısı vardır de ve kapa.”

“Müslüman kardeşinizden ma'nâsını anlamadığınız bir söz duyarsanız, iyiye yorunuz. Daha iyisi kabil olmayacak kadar iyiye yorumlayınız. Anlayamamaktan dolayı kendinizi ayıplayın.”

“Bir hatâ işlediğiniz zaman istiğfar edin, hatâda ısrar helak olmaya sebeptir. Bir kimse geçim darlığı çekiyorsa istiğfara devam etsin.”

Allahü teâlâ, dünyâyâ emretti ki: “Ey dünyâ, bana hizmet edene, sen de hizmetçi ol! Senin peşinden koşana da zahmet, sıkıntı ver!”

“Bu dört şeyi, her şerefli kimsenin yapması gerekir. Yapmaması ona yakışmaz:

1. Bulunduğu meclise babası gelirse ayağa kalkmak,
2. Misâfire hizmet etmek.
3. Yüz tane hizmetçisi olsa, muhtaç olmadığı zaman bineğine yardım istemeden binmek.
4. İlim öğrendiği hocasına hizmet etmek.

“Bir kimse, sevdiği bir malının elinde devamlı kalmasını isterse, ona baktıkça, “Mâşâallah, lâ havle velâ kuvvete illâ billahi (ya'nî, Allah'ın dilediği olur, kuvvet O'nundur) desin!”

“Malı ve evlâdı çok olmasını isteyen, nebati (sebze) yemek çok yesin!”

“Din âlimleri (Fakîhler), sultanların, devlet adamlarının kapısına gidip, onlara yaltaklanmadıkça Peygamberlerin vekîlleridir.”

“Namaz, her takvâ sahibi için yakınlıktır. Hac, her güçsüzün cihâdıdır. Bedenin zekâtı oruçtur. Amel (ibâdet, hayırlı iş) yapmadan karşılık bekleyen, yaysız ok atana benzer.”

“Sadaka vererek rızınızı çoğaltınız. Zekât vererek mallarınızı koruyunuz, iktisat eden, tasarrufa riâyet eden aldanmaz. Tedbirli, düzenli yaşamak, geçimin yarısıdır, insanlarla iyi geçinmek, aklın yarısıdır.”

“Ana-babasını üzen, onlara isyan etmiş olur. Musibet zamanında dizini döven, sevâbından mahrûm olur. Allahü teâlâ sabrı, musîbet miktarınca indirir.”

“Takvâdan (Allahü teâlâdan korkup haramlardan sakınmaktan) daha üstün azık yoktur. Susmaktan güzel şey yoktur. Bilgisizlikten zararlı düşman yoktur. Yalandan büyük hastalık yoktur.”

“İyilik üç şeyle tamam olur.

1. O iyiliği yapmakta acele etmek.
2. Yaptığı iyiliği gözünde büyütmemek, dâima küçük görmek.
3. İyiliği yaparken, gizlice yapmak.

Günâhlara tövbe etmeyi geciktirmek, Allahü teâlâyâ karşı mağrur olmak, kibirli olmaktır.” “Uzun emel sahibi olmak ve her şeyi sonraya bırakmak perişanlık ve düşüncesizliktir.”

“Allahü teâlânın yarattığı işlere karışmak, felâketine sebep olur. Meselâ, Allah bana mal verseydi, hacca giderdim. Sıhhat verseydi ibâdet ederdim... gibi sözler söylemek, kişinin helakidir.”

“Dört şey vardır ki, onların azı da çoktur 1- Ateş, 2- Düşmanlık, 3- Fakîrlilik, 4-Hastalık.”

“Kız evlâtlar, ana-babası için hayır ve hasenattırlar. Oğlanlar ise, ni'mettirler. Hasenat sahibi olanlar sevâb kazanır. Ni'metlerden ise hesaba çekilir, suâl sorulur.”

“Bir kimse, kusur, günah işlediği zaman utanmıyorsa, yaşlandığı zaman pişmanlık duyup kötü işlerinden vazgeçmezse ve tehna bir yerde olduğu zaman Allahü teâlâdan korkmazsa, onda hayır yoktur.”

“Üç şey vardır ki, müslümanları çok azîz, şerefli eder:

1. Kendisine zulüm edeni affetmek.

2. Kendisine bir şey vermeyene iyilikte bulunmak.

3. Kendisini aramayanları, arayıp hâllerini sormak.”

Ca’fer-i Sâdık hazretlerinin, oğlu Mûsâ Kâzım için olan nasîhati pek meşhûrdur. Oğluna buyurdu ki:

“Ey oğlum, kendi rızkına râzı ol! Kendi rızkına râzı olan, kimseye muhtaç olmaz. Gözü başkasının malında olan, fakîr olarak ölür. Allahü teâlânın taksim ettiği rızka râzı olmayan, O’nu kaza ve kaderinde, dilediğini yaratmakta töhmet altında tutmuştur. Kendi kusurlarını küçük gören, başkasınıninkilerini büyümüş olur. Her zaman kendi kusurlarını büyük gör. Başkasının gizli bir şeyini açığa vuranın, evindeki gizli şeyler herkesçe bilinir. Kardeşi için kuyu kazan, o kuyuya kendisi düşer. Ahmaklar arasında bulunan horlanır, âlimler arasında bulunan hürmet görür.

- Ey oğlum, insanlara kızmaktan çok sakın, yoksa sana da kızarlar. Boş iş ve söze karışmaktan sakın, sonra aşağılanırsın.

- Ey oğlum, lehinde veya aleyhinde de olsa, hakkı, doğruyu söyle! Böyle yaparsan herkes seninle istişâre eder (danışır, fikrini alır).

- Ey oğlum, arkadaşlık yaptığın, ziyâretine gittiğin kimse, iyi ahlâk sahibi olsun, kötü ahlâkı olanlarla arkadaşlık etme, onlarla görüşme! Çünkü onlar, suyu olmayan çöl, dalları yeşermiyen ağaç, ot bitme yen topraktırlar.

-Ey oğlum, Allahü teâlânın kitabını okuyucu, iyilikleri emredici, kötülüğü nehy edici, sana gelmeye sen gidici, seninle konuşmayanla konuşucu ol! İsteyene ver. Gıybetten, koğuculuktan sakın. Çünkü söz taşımak, insanların kalbinde düşmanlığı artırır. İnsanların ayıplarını görme, insanların ayıplarını gören, onların hedefi olur.”

İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretlerinin, rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları şunlardır: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Allahü teâlânın ni’metlerine kavuşan, bu ni’mete hamd ve şükür etsin! Rızkı azalan kimse, çok tövbe istiğfar yapsın. Sıkıntıya düşen, bir musîbete yakalanan kimse de, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” desin.”

“Allahü teâlânın hidâyete kavuşturduğunu kimse saptıramaz. Allahü teâlânın hidâyet vermediğini, kimse hidâyete erdiremez. Sözlerin en iyisi, Allahü teâlânın kitabıdır. Yolların en iyisi, Muhammed aleyhisselâmın gösterdiği yoldur. İşlerin en kötüsü, bu yolda yapılan değişikliklerdir. Bid’atlerin hepsi, dalâlettir, sapıklıktır.”

“İlim hazînedir. Anahtarı, sorup öğrenmektir. İlimi isteyiniz ki, Allahü teâlâ size merhamet etsin. İlim öğrenmekte dört kişiye sevâb vardır. Talebeye, hocaya, dinleyenlere ve onlara icabet edenlere.”

Rivâyet ettiği hadîs-i kudsî’de: “Lâ ilahe illallah kal’amdır. Bunu okuyan, kal’aya girmiş olur. Kal’ama giren de, azâbımdan kurtulur” buyuruldu.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri (Müsned’inde) buyuruyor ki: Cebrâil’in (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan naklen, Peygamber efendimize “Lâ ilahe illallah hısnî, men kâlehâ, dehaile hısnî ve men dehaile hısnî, emîne min azâbî” şeklindeki duâyı her kim rivâyet edenlerin isimleriyle, inanarak ihlâsla bir deliye veya hastaya okursa şifâ bulur.

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-3, sh. 192

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 166

3) Kâmûs-ul-a’lâm, cild-3, sh. 820

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d, cild-5, sh. 187

5) Vefeyât-ül-a’yân, cild-1, sh. 327

6) Şezerât-üz-Zeheb, cild-1, sh. 220

- 7) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-3, sh. 145
- 8) Sıfat-üs-safve, cild-2, sh. 94
- 9) Miftâh-us-se'âde, cild-1, sh. 15, 343, cild-2, sh 39, 202, 538, 549, cild-3, sh. 94, 138, 140, 154, 300
- 10) El-A'lâm, cild-2, sh. 126
- 11) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye, sh. 994
- 12) Fâideli Bilgiler, sh. 42, 72, 156
- 13) Eshâb-ı Kirâm, sh. 111, 114, 319
- 14) Şevâhid-ün-nübüvve, cüz: 7, sh. 11

BÂYEZÎD-İ BİSTÂMÎ

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakka da'vet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî se'âdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin beşincisidir. "Sultân-ül-ârifîn" lakabıyla meşhûrdur. Künyesi, Ebû Yezîd'dir. İsmi Tayfur, babasının adı İsâ'dır. 160 veya 188 (m. 803)'de İran'da Hazar Denizi kenarında Bistâm'da doğdu. 231 veya 261 (m. 874) senesinde Şabân-ı şerîfin onbeşinci günü Bistâm'da vefât etti. Hanefî mezhebinde idi.

Annesi diyor ki, "Kendisine hâmile iken şüpheli bir şeyi ağızıma alacak olsam, onu geri atıncaya kadar karnıma vururdu."

Üveysî olup, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın vefâtından kırk yıl sonra doğdu. İmâm-ı Ali Rızâ'nın sohbetinden ve bunun bereketiyle İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın rûhâniyetinden istifâde etmiştir. Hazreti Bâyezîd, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın rûhâniyetinden feyz almakla meşhûr olmuştur. Otuz sene Şam civarında bulunup, yüzonuç âlimden ilim öğrenmiştir. Aşk-ı ilâhîde o kadar ileri ve ibâdetle o derece yüksekte idi ki, namaz kılarken Allah korkusundan ve İslâmiyete saygısından göğüs kemikleri gıcırdar, yanında bulunanlar bunu işitirlerdi. Son derece âlim, fadıl ve edîb idi. Şiirleri meşhûrdur.

Hazreti Bâyezîd, ilim tahsil ettiği üstâdlarından birine olan hürmet ve muhabbetinden dolayı, onun kabrinin yanına defn edilmeyi ve kabrinin, hocasının kabrinden, daha derin yapılmasını, kendi vücûdunun, hocasının vücûdundan aşağıda olmasını vasiyyet etti. Hocalarının en büyüğü, Allahü teâlâyâ kavuşmak yolunda çok yüksek derecelere kavuşmasına vesîle olan, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretleridir. Feyz ve ma'rifeti, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın mübârek rûhâniyetinden, O da, Medîne-i münevverenin yedi büyük âliminden biri olan Kâsım bin Muhammed'den, O da, Selmân-ı Fârisî'den, O da, Eshâb-ı kiramın en yükseği Sıddık-ı ekber'den (r.anhüm), O da, Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) almıştır.

Çocukken bir gün câmi avlusunda oynarken, oradan geçmekte olan Şakîk-i Belhî (radiyallahü anh) kendisini görüp, "Bu çocuk büyüyünce zamanının en büyük velîsi olacak" buyurdu. Küçük yaşta iken, annesi, kendisini mektebe gönderdi. Bâyezîd (radiyallahü anh), büyük bir dikkatle derse devam ediyordu. Bir gün Kur'ân-ı kerîm okumak için gittiği mektebde, okuduğu bir âyet-i kerîmenin (Lokman-14) te'sîri ile erkenden eve döndü. Annesi merak edip niçin erken döndüğünü suâl edince, şöyle cevap verdi: "Bir âyet-i kerîme gördüm. Allahü teâlâ o âyet-i kerîmede kendisine ve sana hizmet ve itaat etmemi emrediyor. Ya benim için Allahü teâlâyâ duâ et, sana hizmet ve itaat etmem kolay olsun, veyahut da beni serbest bırak, hep Allahü teâlâyâ ibâdet ile meşgûl olayım" dedi. Annesi, "Seni Allahü teâlâyâ emânet ettim. Kendini O'na ver" dedi. Bundan sonra Bâyezîd (radiyallahü anh), kendini Allahü teâlâyâ verdi. Emirlerinin hiç birisini yapmakta gevşeklik göstermedi, ama annesinin hizmetini de ihmâl etmedi. Annesinin küçük bir arzusunu, büyük bir emir kabûl edip, her durumda yerine getirmeye çalışırdı. Çünkü Allahü teâlânın emri de böyle idi. Soğuk ve dondurucu bir kış gecesi idi. Annesi yattığı yerden oğluna seslenip su istedi. Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) hemen fırlayıp su testisini almaya gitti. Fakat testide su kalmamış olduğundan çeşmeye gidip, testiye doldurdu. Buzlarla kaplı testi, ile annesinin başına geldiğinde, annesinin tekrar dalmış olduğunu gördü. Uyandırmaya kıyamadı. O halde bekledi. Nihâyet annesi uyandı ve "Su, su" diye mırıldandı. Bâyezîd (radiyallahü anh) elinde testi bekliyordu. Şiddetli soğuk te'sîri ile eli donmuş parmakları testiye yapışmış idi. Bu hâli gören annesi "Yavrum, testiye niçin yere koymuyorsun da elinde bekletiyorsun?" dedi. Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) "Anneciğim uyandığınız zaman, suyu hemen verebilmek için testi elimde bekliyorum" dedi. Bunun üzerine annesi "Yâ Rabbî! Ben oğlumdan râzıyım. Sen de râzı ol!" diye cân-ü gönülden duâ etti. Belki de annesinin bu duâsı sebebiyle, Allahü teâlâ ona evliyâlığın çok yüksek mertebelerine kavuşmağı ihsân etti. İstanbul'a geldiği, papazların bir toplantısında bulunduğu ve aralarından yüzlercesinin îmânla şereflenmesine vesîle olduğu rivâyet edilmektedir.

Menkıbeleri, kerâmetleri ve hikmetli sözleri meşhûrdur.

Nakledildiğine göre Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) hocalarından birinin huzûrunda bulunuyordu. Hocası “Şu rafdaki kitabı getir” dedi. Bâyezîd, “Hangi rafdaki kitabı istiyorsunuz efendim?” dedi. Hocası, “Bunca zamandır buraya gelip gidiyorsun. Dershânede oturduğun yerin üstündeki rafı diyorum” deyince, Hazreti Bâyezîd, “Efendim, mübârek sohbetinizi dinlemekteki dikkat ve edebe riâyetten dolayı, şu âna kadar başımı kaldırıp etrâfa bakmış değilim” diye cevap verdi. Hocası bu söz karşısında “Madem ki durum böyledir. Senin işin tamamdır. Şimdi artık Bistâm’a dönebilirsin ve bizden öğrendiklerini başkalarına öğretebilirsin” buyurdu.

Bir gün kendisine, “Mürşidin kimdir?” diye sordular. O da “Bir kadın” dedi. “Bu nasıl olur?” dediler. Cevâbında şöyle buyurdu: “Bir gün Allahü teâlânın sevgisi ile kendimden geçmiş olarak yolda yürüyordum. Bir kadın gördüm. Elinde bulunan bir çuval unu, taşımam için bana ricada bulundu. Gücüm yetmez diye düşündüm. Orada kafes içinde bulunan bir arslana işâret ettim. Kafes açılıp, arslan geldi. Un çuvalını yükledim. Fakat açıktan kerâmet göstermiş olduğum için de çok korktum ve mahcûb oldum. Kadının beni tanıyıp tanımadığını öğrenmek için, “Pazara varınca kimi gördüm diyeceksin?” dedim. Kadın, “Zâlim Bâyezîd’i gördüm diyeceğim” dedi. Ben hayretle “Neden?” diye sordum. Kadın şöyle cevap verdi: “Allahü teâlâ, bu arslanı yük taşımak için yaratmadığı hâlde, sen niçin yük yükledin? Bu zulüm değil de nedir? Bunu, insanlar sana kerâmet sahibi desinler diye yapmış isen çok fenâ.” Bunun üzerine çok ağlayıp istiğfar ettim. Bundan sonra benden fevkalâde bir hâl meydana gelse, “Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah, Nûh Neciyullah, İbrâhîm Halîlullah, Mûsâ Kelîmullah, İsâ Rûhullah; yazısını veya bir nûr görüyorum. Böylece, benden meydana gelen hâllerin doğru olduklarını, Allahü teâlâ tarafından tasdîk olunduğunu anlıyorum.”

Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî, Allahü teâlânın aşkı ile öyle bir hâlde idi ki, O’ndan başka hiçbir şeyi tanımazdı. Yirmi yıl yanında bulunan ve hiç ayrılmayan talebesine her çağırdığında “Yavrum ismin nedir?” diye sorardı. Bir defasında, o talebe dedi ki, “Efendim. Yirmi yıldır hiç ayrılmadan, hizmetinizde bulunmakla şerefeleniyorum. Lâkin her defasında ismimi sormanızın hikmetini anlayamadım.” Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî “Evlâdım, kusura bakma. Her defasında ismini soruyorum. Allahü teâlânın muhabbeti kalbime gelince, beni öyle bir hâl kaplıyor ki, O’ndan başka her şeyi unutuyorum. Senin ismini de hatırımda tutmaya çalışıyorum, fakat böyle hâl olunca unutuyorum. Sen hiç üzülme” buyurup talebesinin gönlünü aldı.

Birgün yakınları kendisine, “Efendim, filan yerde büyük bir zât var. Fazîlet ve kerâmet sahibi bir velîdir” dediler ve daha başka sözlerle o zâtı çok medh ettiler. Bunun üzerine Hazreti Bâyezîd “Madem öyledir. O halde o büyük zâtı ziyârete gitmemiz lâzım oldu” buyurdular. Talebelerinden ba’zıları ile birlikte tarif edilen zâtın bulunduğu yere geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bildirilen zâtın, mescide gitmekte olduğunu gördü ve kibleye karşı tükürdüğünü müşâhede etti. Görüşmekten vazgeçip derhal geri döndü. Sonra o kimse hakkında şöyle buyurdu: “Dînin hükümlerini yerine getirmekte, sünnet-i seniyyeye uymakta ve edebe riâyette zayıf olan birisine, nasıl olur da kerâmet sahibi denilir. Böyle bir kimsenin, Allahü teâlânın evliyâsından olması mümkün değildir.”

Bâyezîd-i Bistâmî’ye (radiyallahü anh) “Bu yüksek makamlara nasıl kavuştunuz?” diye sordular. Cevâbında şöyle anlattı: “Bir gece herkesin uyuduğu bir sırada, Bistâm’dan çıktım. Ay her tarafı aydınlatıyordu. Gidiyor iken, aniden karşımda çok heybetli bir makam gördüm. Onsekizbin âlem O’nun heybeti yanında bir zerre gibi kalıyordu. Aklım başımdan gitti. Beni fevkalâde bir hâl kapladı. O halde iken (Yâ Rabbi, bu kadar büyük, bu kadar güzel bir dergâh acaba niçin böyle boş?) dedim. Bir nidâ geldi ki: (Bu dergâhın boşluğu, kimse gelmediği için değil, belki gelenlerin lâıyk olmadığı ve uygunsuzluğu sebebiyle gelenleri bizim kabûl etmeyişimizdendir.” Bir an, herkesin bu huzûra kavuşması için şefaâtçi olayım diye kalbime geldi. Fakat, bu şefaât makamının Sultân-ül-Enbiyâ Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) efendimize mahsûs olduğunu hatırlayıp, benim öyle düşünmemin, bu şefaât makamına karşı edebe riayetsizlik olacağını anlayıp, o düşüncemden vazgeçtim. Bir ses duydum ki (Ey Bâyezîd, Sultân-ül-Enbiyâ’ya olan muhabbetin ve edebe riâyetin sebebiyle, biz de senin edebini ve mertebeni yükseltiyoruz. Kıyâmete kadar (Sultân-ül-ârifin) diye anılırsın; buyuruyordu.

Sultân-ül-ârifin, Bâyezîd-i Bistâmî'yi (radiyallahü anh) bir gece uyku bastırıp, sabah namazına uyanamadı. Namazını kaza edip o kadar ağlayıp inledi ki, bir ses'ışitti. "Ey Bâyezîd, bu günahını affeyledim. Bu pişmanlık ve ağlamana da, ayrıca yetmişbin namaz sevâbı ihsân eyledim" diyordu. Aradan bir kaç ay geçtikten sonra onu, yine uyku bastırdı. Şeytan gelip, Hazreti Bâyezîd'in mübârek ayağından tutarak uyandırdı ve "Kalk namazın geçmek üzeredir" dedi. Bâyezîd (radiyallahü anh) Şeytan'a, "Ey mel'ûn! Sen hiç böyle yapmazdın. Herkesin namazının geçmesini, kazaya kalmasını isterdin. Şimdi nasıl oldu da beni uyandırdın?" buyurunca; Şeytan şu cevâbı verdi: "Bir kaç ay önce sabah namazını kaçırdığında, pişmanlığın ve üzüntün sebebiyle çok ağlayıp inlediğin için ayrıca yetmişbin namaz sevâbı almıştın. Bu gün, onu düşünerek seni uyandırdım ki, sadece vaktin namazının sevâbına kavuşasın, yetmişbin namaz sevâbına kavuşmayasın."

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri şöyle anlatıyor: "Benim zamanımda binlerce velî vardı. Hepsi de ibâdet, riyâzet, keşif ve kerâmet sahibi idi. Fakat asrın kutupluğu, ümmî bir demircinin üzerinde idi. Ben bu işin sır ve hikmetine karşı hayretler içindeydim. Çoluk çocuğunun nafakası için geceli gündüzlü örs başından ayrılmayan demirciyi görmek istedim. Birgün dükkânına gittim. Selâm verdim. Beni görünce, çocuklar gibi sevindi. Ellerime sarıldı, uzun uzun öptü ve benden duâ rica etti. Henüz keşif âlemine girmemiş olduğu için kendi makamından habersizdi. Benden duâ isteyince dedim ki: "Ben senin ellerinden öpeyim de, sen bana duâ et! Sizin duânıza muhtaç olan benim!" O ise şöyle cevap verdi:

"Benim sana duâ etmemle, içimdeki dert hafiflemez ki!" Bunun üzerine ben de "Derdin nedir? Söyle bir çâre arayalım?" dedim. "Acaba kıyâmet gününde, bunca insanın hâli ne olur? Bunu düşünmekten, buna yanmaktan başka derdim yok" dedikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı. Beni de ağlattı. O vakit içimden bir nidâ duydum: "Bunlar nefsim, nefsim diyenlerden değil, ümmetim ümmetim diyenlerdendir." Hemen içimdeki hayret silindi. Kutupluk makamının bu demirciye niçin verildiğini sezdim. Anladım ki, böyleleri, sevgili Peygamber efendimizin kalbine her an bağlıdır. Onun hakîkatine mazhardır. Demirciye dedim ki:

"İnsanların azâb çekmesinden sana ne?" Demirci de, "Bana mı ne? Benim fitratımın mayası, şefkat suyuyla yoğurulmuştur. Cehennem ehlinin bütün azâbını bana yükleseler de, onları bağışlasalar, ben se'âdete ererim ve derdimden kurtulurum" dedi.

O, namazda okunmak için, farz miktarından fazla sûre ve âyet bilmiyordu. Bilmediklerini öğrettim. Ben de, kırk yıldır elde edemediğim ma'nevî derecelere yükseldim, içim feyz-i ilâhi ile doldu. O vakit iyice anladım ki, kutupluk sırrı başka bir ma'nâ imiş."

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, kabristanda çok dolaşırdı. Bir gece yine gezerken, gece bekçisi elindeki sopayla vurdu. Bâyezîd (radiyallahü anh) "La havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyl azîm" dedi. Bekçi birkaç kere daha vurunca sopa kırıldı.

Bâyezîd hazretleri eve dönünce talebelerine sopanın fiatanı sordu. O kadar parayı bir keseye koyarak, bir miktar da tatlı ile beraber bir talebesiyle, o bekçiye gönderdi. Bir de mektûb yazarak bekçiye vermesini söyledi. Mektûp şöyle idi:

(Muhterem Bekçi efendi, belki beni hırsız sanarak dövdün. Kabahat bendedir. Gece kabristanda gezmeseydim, dövmezdin. Sopanızın kırılmasına da sebep oldum. Gönderdiğim parayla kendine bir eli sopa al! Sopanın kırılma üzüntüsünün kalbinden gitmesi için de, yolladığım tatlıyı ye! Allahü teâlânın selâmı üzerine olsun.) Genç bekçi mektûbu okuyunca, gelip özür dileyerek tövbe etti. Onunla birlikte birkaç bekçi daha hak yola girdi. Bir gün Yûsuf-i Bahirânî isminde bir zât kendi kendine düşündü ki, "Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanına gideyim. Eğer, açıktan bir kerâmet gösterirse velî olduğunu kabûl edeyim. Böylece O'nu imtihan etmiş olayım." Bu düşünce ile, Hazreti Bâyezîd'in bulunduğu yere geldi. Hazreti Bâyezîd onu görünce buyurdu ki: "Biz kerâmetlerimizi, talebelerimizden Ebû Sa'îd Râî'ye (radiyallahü anh)'e havale ettik. Sen ona git." Bu kimse gidip, Ebû Sa'îd Râî'yi sahrada buldu. Kendisi namaz kılıyor, koyunlarına da, kurtlar bekçilik ediyordu. Namaz bitince, gelen kimse kendisinden taze üzüm istedi. Oralarda üzüm bulunmazdı ve zamanı da, değildi. Ebû Sa'îd Râî (radiyallahü anh) asasını ikiye bölüp, bir parçasını gelen kimsenin tarafına, diğer kısmını da kendi tarafına dikti. Allahü teâlânın izni ile, hemen o parçalar asma oldu ve taze üzüm verdi. Fakat, Ebû Sa'îd

tarafında bulunan üzümler beyaz, gelen kimsenin tarafında bulunan üzümler siyah renkte idi. O kimse, üzümlerin renklerinin farklı olmasının sebebini sordu. Ebû Sa'îd Râî. (radiyallahü anh), "Ben Allahü teâlâdan, yakın yolu ile istedim. Sen ise imtihan yolu ile istedin. Dolayısıyla, renkleri de niyetlerimize uygun olarak meydana geldi" buyurdu ve o kimseye bir kilim hediye edip, kaybetmemesini tenbîh etti. O kimse kilimi alıp, hacca gitti. Fakat, kilimi, Arafat'da kaybetti. Çok aradı ise de bulamadı. Hacdan dönüşünde, Bistâm'a, Bâyezîd hazretlerinin yanına uğradı. Baktı ki kaybettiği kilim, Hazreti Bâyezîd'in önünde duruyor. Bu hâdiselere şahid olduktan sonra, böyle yüce bir zâtın, kerâmet istediğine çok pişman oldu. Tövbe ve istiğfar edip, Bâyezîd-i Bistâmî'nin talebeleri arasına katıldı.

Bir sene hacca gitmek üzere yola çıktı. Bir devesi vardı. Azığını ve eşyasını o deveye yüklemişti. Birisi kendisine, "Bu kadar uzun yol için, bu kadar yük bu deveye fazla gelmez mi?" dedi. Bâyezîd (radiyallahü anh) "Acaba yükü taşıyan deve midir? dikkat et bakalım, devenin sırtında yük var mı?" dedi. O kimse dikkatle baktığında gördü ki, yük devenin sırtından bir karış yukarıda durmaktadır. O kimse hayretini gizliyerek "Sübhânallah! Ne kadar acâib bir iş" deyince, Hazreti Bâyezîd, "Hâlimi sizden gizlesem, bana dil uzatıyorsunuz. Hâlimi size açık açık göstersem hayret ediyorsunuz, takat getiremiyorsunuz. Ben size ne yapayım bilemiyorum?" buyurdu ve yoluna devam etti. Ziyâretleri esnasında kendisine, annesinin hizmetine gitmesi bildirildi. Bistâm'a giden bir kâfile ile hemen yola çıktı. Bistâm'a geldiği duyulunca bütün halk yollara dökülüp, kendisini karşıladılar. Seher vakti evlerine geldi. Annesi abdest almış şöyle duâ ediyordu, "Yâ Rabbî! Benim garîb oğlumu her kötülükten muhafaza buyur. Büyükleri kendisinden hoşnud eyle. Oğluma güzel hâller ve iyilikler ihsân buyur..." Bunun üzerine Bâyezîd (radiyallahü anh) kapıyı çalıp izin istedi. Annesinin "Kim o?" suâline Bâyezîd (radiyallahü anh) "Senin garîb oğlun" cevâbını verdi. Annesi koşup kapıyı açtı ve "Senden ayrılık hasretiyle ağlaya ağlaya saçlarıma ak düştü, belim büküldü" dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bir sene hac dönüşünde Hemedan'a uğrayıp, oradan bir miktar tohum satın aldılar. Bistâm'a gelip, Hemedan'dan aldığı tohum torbasını açınca içinde bir kaç adet de karınca bulunduğunu gördü. Bunları yuvalarından ayırmanın münâsip olmayacağını düşünüp, tekrar Hemedan'a gitti Tohumu aldığı yere bırakıp, ondan sonra Bistâm'a döndü.

Bir gün yolda yürürken, bir gencin kendisini takip etmekte olduğunu fark edip döndü ve gence, "Niçin beni takip ediyorsun, istediğin nedir?" dedi. Genç, edeble, "Efendim, sizin gibi olmak, yolunuzda bulunmak istiyorum. Lütuf elinizi uzatıp himmet buyurun da ben de kazanayım" dedi. Cevâbında "Benim yaptıklarımı yapmadıkça, benim derimin içine girsen istifâde edemezsin. Bu Allahü teâlânın bir lütfudur" buyurdu.

Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî'ye bir kimse gelip: "Efendim, ben Taberistan'da idim. Bir zâtın cenâze namazını kılıyorduk. Siz de orada idiniz, cenâze namazından sonra Hızır aleyhisselâmın elinden tutunuz. Daha sonra sizin havada uçtuğunuzu gördüm" dedi. Bâyezîd (radiyallahü anh), ona "Doğru söylüyorsun" buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye (radiyallahü anh) bir gün bir kimse gelip dedi ki, "Efendim. Ben otuz senedir, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılıyorum. Ama, kendimde hiç bir ilerleme göremiyorum. Halbuki i'tikâdım da düzgündür." Bâyezîd (radiyallahü anh) "Sen bu hâlde üçyüz sene daha devam etsen bir şeye kavuşamazsın. Çünkü nefis engelin var" buyurdu. O kimse, "Efendim. Bunun hâl çaresi yok mu?" diye sordu. Bâyezîd (radiyallahü anh): "Var ama sen kabûl etmezsin" buyurdu. O kimse ısrar edip "Aman efendim, lütfen bildiriniz ve beni talebeliğinize kabûl ediniz. Ne emrederseniz yaparım" dedi. Bâyezîd (radiyallahü anh) buyurdu ki: "Öyle ise şimdi evine git. Bu kıymetli elbiseleri çıkarıp, adi ve eski bir elbise giy. Boynuna bir torba asıp içine ceviz doldur. Seni en iyi, tanıyanların bulundukları sokağa git. Çocukları başına topla, (Bana bir tokat vurana bir ceviz, iki tokat vurana iki ceviz, veriyorum) de." O kimse bunları duyunca, "Sübhânallah, Lâ ilahe illallah. Ben bunları yapamayacağım. Bana başka bir şey emretseniz" dedi. Hazreti Bâyezîd, "Senin ilâcın ancak budur ve biz de baştan (Sen bunları kabûl etmezsin) diye söylemiştik. Yolumuzun esası nefsi terbiye etmektir." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî'nin mecûsî olan bir komşusu ve sût emme çağında bir de çocuğu vardı. Bu mecûsî sefere çıktı. Evlerini aydınlatacak bir şeyi bulunmadığı için çocuk ağlıyordu. Hazreti Bâyezîd her gün bir çıra alıp, komşusunun evine götürdü. Mecûsî seferden dönünce durumu haber alıp, kendisinde değişiklikler hissetti Hazreti Bâyezîd'e karşı kalbinde bir sevgi hâsıl olduğu hâlde, "O zâtın aydınlığı varken bizim karanlıkta bulunmamız hiç uygun değildir" dedi ve hemen Bâyezîd-i Bistâmî'nin huzûruna gidip müslüman oldu.

Bir gün sohbetinde bulunanlara, "Kalkınız, Allahü teâlânın velî kullarından birini karşılamaya çıkalım" buyurup, kalktılar. Yola çıktıklarında, İbrâhîm bin Şeybe-i Hirevî ile karşılaştılar. Hazreti Bâyezîd ona, "Hatırıma, seni karşılamak ve Allah katında sana şefa'at etmek geldi" buyurdu. O da, "Efendim siz bütün mahlûkâta şefa'at etseniz yine fazla sayılmaz" dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bir gün talebeleriyle giderken delîlerin bulunduğu bir tımarhânenin önünden geçiyorlardı. Talebelerinden birisi, orada, delîlerin tedâvileri için bir şeyler yapmaya çalışan baştabibe yaklaşıp, "Günah hastalığı ile hasta olanlar için bir ilâcınız var mıdır?" diye sordu. Baştabib cevap veremeyip susunca, ayağı zincirle bağlı delîlerden biri, Bâyezîd'in (radiyallahü anh) teveccühü ile şöyle dedi: "O derdin ilâcı şöyledir: Tövbe kökünü istiğfar yapr ağıyla karıştırıp, kalb havanına koyarak, tevhd tokmağıyla iyice dövmeli. Sonra insaf eleğinden eleyip, gözyaşıyla hamur etmeli. Daha sonra aşkullah ateşinde pişirip, muhabbet-i Muhammediyye balından katarak, gece gündüz kanâat kaşığıyla yemelidir."

Ebû Türâb Nahşebî'nin bir talebesi vardı. Allahü teâlâyâ olan muhabbetinin çokluğundan dolayı hemen hergün yüzlerce defa kendinden geçip bayılırdı. Bir gün hocası, kendisine "Sen Hazreti Bâyezîd'i görsen daha çok derecelere kavuşurdun" dedi ve o talebe ile beraber Hazreti Bâyezîd'in yanına geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) ile o talebe göz göze geldikleri anda talebe düşüp vefât etti. Bunun üzerin; Ebû Turâb Nahşebî dedi ki: "Yâ Bâyezîd, bu talebe öyle idi ki, Allahü teâlânın aşkı ile kendisinde ba'zı hâller olur, kendisinden geçerdi. Fakat sizi bir defa görmekle düşüp can verdi. Bu nasıl oluyor?" Hazreti Bâyezîd buyurdu ki: "O kişinin hâli doğru idi. Önceden, onun müşâhedesi kendi makamı kadar idi. Beni gördüğü anda, müşâhedesi benim makamım kadar oldu. Lâkin o kimse buna takat getiremeyip, can verdi."

Bir gece, ba'zı kimseler Hazreti Bâyezîd'in nasıl ibâdet yaptığını, neler söylediğini işitmek için penceresinin altında dinlemeye başladılar. Seher vakti olduğunda bütün kalbiyle "Allah" dedi. Sonra düşüp bayıldı. Bayılmasının sebebi sorulduğunda "Sen kim oluyorsun? Senin haddine mi düştü ki, ismimi ağzına alıyorsun? şeklinde bir nidâ gelir diye çok korktum da onun için bayılmışım" buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) namaz kılmak için mescide gelince kapıda bir miktar durur ve ağlardı. Sebebinin soranlara da, "Câmiyi, vücûdumla kirletmekten korkuyorum. Tövbe edip Allahü teâlâyâ yalvarıyorum, ondan sonra giriyorum" dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye (radiyallahü anh) sordular ki: "Nefsine verdiğin en hafif ceza nedir?" Cevâbında buyurdu ki: "Bir defasında nefsim, bir itaatsizlikte bulundu. Buna ceza olarak bir yıl boyunca hiç su içmedim." Bir gün ba'zı kimseler, Bâyezîd'in huzûruna gelip, yağmur yağması için duâ etmesini talep etmişlerdi. Hazreti Bâyezîd mübârek başını eğip, bir miktar duâ ettikten sonra, "Gidiniz, damlarnızın oluklarını kontrol ediniz" buyurdu. Ondan sonra 24 saat durmadan yağmur yağdı.

Bir defasında Hazreti Bâyezîd'in kalbine şöyle ilham olundu: "Ey Bâyezîd! Hazinelerim, başkaları tarafından yapılan ibâdetlerle ve güzel hizmetlerle doludur. Sen bize öyle bir şeyle gel ki, o bizde olmasın." Hazreti Bâyezîd, "Yâ Rabbî! Hazinende bulunmayan şey nedir?" Kalbime ilham olundu ki, "Acizlik, zavallılık, çaresizlik, zillet ve ihtiyâç."

Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bir defasında şöyle anlattı: Bizim rûhumuzu, semâlara götürdüler. Cenneti, Cehennemi gösterdiler. Hiçbir şeye bakmadım. Hep Allahü teâlâyı düşünüyordum. Nice makamlardan geçirdiler. Nihâyet ezeliyyet ağacını gördüm. Sonra "Yâ Rabbî! Sana gelebilmem için beni benliğimden kurtar" diye yalvardım. Bana bildirildi ki: "Ey Bâyezîd! Benliğinden kurtulup bana yaklaşman, Sevgili Peygamberime tâbi olmana bağlıdır.

Onun ayağının tozunu, gözüne sürme yap. Onun bildirdiği hükümlere uymaya devam et. (Tasavvuf ehli arasında bu menkıbeye Bâyezîd'in mi'râcı" denir.)

"Bulunduğunuz şu derecelere nasıl kavuştunuz?" diye kendisine sordular. Cevâbında buyurdu ki: "Her yerde Allahü teâlânın gördüğünü ve bildiğini düşünüp, edebe riâyet etmekle" buyurdu.

Sâlihlerden bir zât şöyle anlatıyor: "Abdurrahmân bin Yahyâ'ya "Tevekkül nedir?" diye sordum "Elin, bileğine kadar ejderhanın ağzında olsa, Allahü teâlâyı düşünüp, başkasından korkmamandır" buyurdu. Aynı suâli Hazreti Bâyezîd'e de sorayım. Onun da cevâbını alayım düşüncesiyle kapısını çaldım. Kapıyı açmadan ve kim olduğumu sormadan, "Abdurrahmân'ın sözü sana kâfi gelmedi mi?" buyurdu. Kapıyı açmalarını istihâm ettim. "İyi ama sen ziyâret için değil, suâl sormak için geldin ve kapının arkasında iken cevâbını aldın" buyurdu. Ben dönüp gittim. Bir sene sonra kendisini ziyâret etmek niyetiyle yanlarına geldim. "Hoş geldin. Şimdi bizi ziyârete gelmişsin" buyurdu. Yanında bir ay kaldım. Bu zaman içinde kalbimden geçenleri bana haber verirdi."

Bir gün Hazreti Bâyezîd'e "Peygamberler hakkında ne buyurursunuz?" diye sordular. Cevâbında buyurdu ki: "Biz onlar hakkında bir şey söyleyemeyiz ve onları anlayamayız. Hâllerini anlamaktan âciziz. Onlar, bizim anlayabildiğimizden çok daha yüksektirler. Diğer insanlar, büyük velîleri ne kadar anlayabilirse, velîler de peygamberleri ancak o kadar tanıyabilirler."

Bâyezîd (radiyallahü anh) yanında bulunanlara, Allahü teâlâ kendilerinden râzı olduğu kimseleri Cennetine koyuyor değil mi?" diye sordu. Onlar "Evet efendim, öyledir" diye cevap verdiler. Bunun üzerine "Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuştuktan sonra, bir andaki duyduğu zevk vesaâdet Cennetteki bin köşkten daha fazladır." Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bir defasında bir imâmın arkasında namaz kıldı. Namazdan sonra, o imâm, Hazreti Bâyezîd'e "Siz bir yerde çalışıp para kazanmıyorsunuz. Başkalarından da bir şey istemiyorsunuz. O halde siz, nafakanızı nereden temin ediyorsunuz?" dedi. Hazreti Bâyezîd bunu duyunca, "Ben hemen namazımı iade edeyim. Zira, rızıkları kimin verdiğini bilmiyen birinin arkasında namaz kılmışım, bu ise caiz değildir" buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bir gün, talebeleri ile birlikte, gayet dar bir sokaktan geçiyorlardı. Hazreti Bâyezîd, karşıdan bir köpeğin gelmekte olduğunu gördü ve geri çekilip köpeğe yol verdi. Talebelerinden birinin hatırına şöyle geldi: "İnsanoğlu hayvanlardan şereflidir. Hem bizim üstadımız, Sultân-ül-ârifîndir. Hem de etrâfındakiler onun, her biri çok kıymetli sâdik talebeleridir. Bütün bunlara rağmen, üstadımızın bu köpeğe yol vermesinin hikmeti acaba nedir?" Bunun üzerine Hazreti Bâyezîd buyurdu ki: "Şu köpek, hâl lisânı ile bana dedi ki, "Sana Sultân-ül-ârifîn olmak hil'atini ve bana da köpeklik postunu giydirdiler. Bunun tersi de olabilirdi." Bunun üzerine ben de ona yol verdim."

Bir defasında şöyle anlattı: "Bir gece sahrada vaha kenarında hırkamı üzerime örtüp uyumuştum. İhtilâm oldum. Hemen kalkıp gusletmek istedim. Hava çok soğuk olduğu için, nefsim, güneş doğduktan, hava ısındıktan sonra gusletmemi istiyerek gevşek davrandı. Nefsimin bana yaptığını görünce hemen kalkıp, buzı kırdım ve nefsimi ceza olarak, hırka ile beraber guslettim. Gusülden sonra da, hırkamı çıkarmadım. Hırka buz bağlamıştı. Sonra "Ey Nefsim! Tenbelliğinin cezası işte budur" dedim.

Hazreti Bâyezîd, "Oniki sene nefsimin ıslahı için çalıştım. Nefsime riyâzet (nefsin arzularını yapmamak) körüğünde, mücâhede (nefsin istemediği şeyleri yapmak) ateşiyle kızdırdım. Mezemmet (nefsini kınayıp, ayıblamak) örsünde, melâmet (azarlama) çekici ile dövdüm. Böyle uğraşa uğraşa kendi benliğimden bir ayna yapıp beş sene kendimin aynası oldum. Yapabildiğim ibâdet ve tâatlarla bu aynayı cilalayıp parlattım. Bir sene ibret nazarı ile bu aynaya baktım. Neticede bu aynada gördüm ki, belimde, gurûr, riya, ibâdete güvenip amelini beğenmek gibi kalb hastalıklarından meydana gelen bir zünnar bulunuyor. Bu zünnarı kesip atabilmek için beş sene daha uğraştım. Yeniden müslüman oldum" buyurdu.

"Ömrüm boyunca, Allahü teâlâyâ lâyıkiyla ibâdet edebilmeyi, namazımı lâyıkiyla kılâbilmeyi arzu ettim. Bu arzu ile, belki güzel namaz kılarım diye sabaha kadar namaz kıldım. Fakat kıldığım bütün namazları O'na lâyık olarak bulmuyordum. Nihâyet, Allahü teâlâyâ şöyle

yalvardım: “Yâ Rabbî! Sana lâıyk şekilde tam ve kusursuz olarak hiç namaz kılamadım. Kıldığım bütün namazlar hep Bâyezîd’e yakışır şekilde oldu. Beni ve ibâdetlerimi kusurlarımla birlikte kabûl eyle.” “Bir zaman “Artık ben, zamanın en büyük evliyâsıyım” düşüncesi kalbime geldi. Hemen, buna pişman olup gönlüm hüznle doldu. Şaşkınlık içerisinde Horasan’ın yolunu tuttum. Bir müddet gittikten sonra “Allahü teâlâ beni, kendime getirecek birini bana gönderinceye kadar buradan ayrılmayacağım” diye niyet ettim ve orada üç gün bekledim. Dördüncü gün dışı bir devenin üzerinde bir gözü görmeyen bir kişi geldi. “Nereden geliyorsun?” dedim. “Sen niyet ettiğin zaman üçbin fersah uzakta idim. Oradan geliyorum. Kalbini koru “zamanın en büyüğü benim” gibi düşünceleri hatırına getirme!” dedi ve kayboldu.

“Uzun seneler nefsimi terbiye etmekle uğraşıp çile çektikten sonra, bir gece, Allahü teâlâyâ yalvardım, ilham olundu ki, “Şu testi ve aba sende oldukça, sana ruhsat yoktur.” Bunun üzerine yanımda bulunan testi ve abayı terk ettim. Bundan sonra bana bildirildi ki, “Ey Bâyezîd, nefsin hevâ ve hevesi için tuzaktaki tane misâli olan dünyâ mallarına gönül bağlayıp, sonra da Allahü teâlâyâ kavuşmak için yol istiyen kimselere de ki, “Bâyezîd, nefsin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapmak sûretiyle kırk yıl uğraştığı hâlde, yanında bulunan kırk bir testiye ve eski bir abayı terk etmedikçe izin alamadı. Siz, bu hâlinizle size izin verileceğini mi zannediyorsunuz. Asla izin alamazsınız.” Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) vefât ederken, kendisini sevenlerden Ebû Mûsâ ismindeki zât yanında bulunamamıştı. Fakat o gece rü’yâda “Arşı, başı üzerine alıp taşıyordu.” Bu rü’yâyâ çok hayret edip, hikmetini anılamadı ve bunu Hazreti Bâyezîd’e sormak için yola düştü. Yolda, Hazreti Bâyezîd’in vefât ettiğini haber aldı. Bistâm’a geldiğinde cenâze merasimi için, hesabı mümkün olmayan fevkalâde bir kalabalık gördü. Tabutunu taşımakla şereflenmek için yanaşmaya çalıştı. Fakat yanaşıp da tabutu taşımak mümkün olmuyordu. Diyor ki, “Gördüğüm rü’yâyı, unutmuş vaziyette, Hazreti Bâyezîd’in tabutunu taşımakla şereflenmek istiyordum. Bu mümkün olmayınca tabutu taşıyanlar arasından meşakkatle geçip tabutun altına girdim ve başımı tabuta dayayıp öylece gidiyordum. Birden tabutun içinden bana şöyle hitâb ettiğini duydum. “Ey Ebû Mûsâ! İşte şu bulunduğun hâl akşamki gördüğün rü’yânın tâbiridir.”

Bâyezîd (radiyallahü anh) devamlı “Allah! Allah!..” derdi. Vefâtı ânında da yine “Allah!.. Allah!..” diyordu. Bir ara şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Senin için yaptığım bütün ibâdet tâat ve zikirleri hep gaflet ile yaptım. Şimdi can veriyorum. Gaflet hâli devam ediyor. Allahım! Bana huzûr ve zikir hâlini ihsân eyle.” Bundan sonra, zikir ve huzûr hâli içinde rûhunu teslim etti.

Sultân-ül-ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) vefât ettikten sonra, büyüklerden biri kendisini rü’yâda görüp, “Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi” diye sordu. Buyurdu ki, “Beni toprağa koydukları zaman bir ses duydum ki, “Ey Bâyezîd! Bizim için ne getirdin?” diyordu. “Yâ Râbbî! Sana lâıyk hiç bir iyi amel yapamadım. Huzûruna lâıyk hiçbir şey getiremedim, ama şirk de getirmedi” dedim.

Hazreti Bâyezîd, vefât ettikten sonra, büyük zâtlardan birisi kendisini rü’yâda görüp sordu. “Münker ve Nekir sana nasıl muâmele eyledi?” Cevâbında şöyle buyurdu: “O iki mübârek melek gelip (Rabbin kimdir?) diye sorunca onlara dedim ki: Bunu sormakla sizin maksadınız hâsıl olmaz. Siz bana O’nu soracağınıza, beni O’na sorun. Eğer O, beni, kulu olarak kabûl ederse ne a’lâ. Maazallah O, beni kulu olarak kabûl etmezse, ben, yüz defa (O, benim Rabbidir) desem ne faydası olur?”

Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî vefât ettikten onra, O’nun sâdık talebelerinden olan bir hanımefendi şöyle anlattı: “Kâ’be-i muazzamayı tavaf ettikten sonra bir saat kadar tefekkür ettim. Bu sırada uykum geldi ve birazcık uyudum. Rü’yâmda beni göğe çıkardılar. Allahü teâlânın izni ve lütfu ile, arş-ı a’lânın altını gördüm. Çok güzel kokusu vardı. Nûrdan yazılmış bir yazı gördüm (Bâyezîd Veliyyullah) yazılı idi ve yazının eni ve boyu da görünmüyordu.”

Velîler taifesinin efendisi Cüneyd-i Bağdadî (radiyallahü anh) buyuruyor ki: “Velîler arasında Bâyezîd-i Bistâmî’nin yeri Melekler arasında Cebrâil’in (aleyhisselâm) yeri gibidir.”

Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin tasavvufta derecesi çok yüksek idi. Tasavvuf ilminde sekr hâli (ilâhi aşk ile kendinden geçmiş iken) denilen bir hâlin kendisini kapladığı bir an, içinde bulunduğu durumu, müşâhede ettikleri şeyleri anlatmak için “Sübhânî” demiştir. Bu sözü ba’zı

kimseler anlayamamış, Bâyezîd hazretlerinin şânına uygun olmayan sözler sarf etmişlerdir. Halbuki bu sözü büyük âlim İmâm-ı Rabbânî hazretleri birinci cild 43. mektûbunda şöyle açıklamaktadır: “Hallâc-ı Mensûr’un “Enelhak” ve Bâyezîd-i Bistâmî’nin (Sübhânî) sözünü tevhit-i şühûdî bilmemiz lâzımdır. Bu sûretle dîne uygun olurlar. Bu büyükler o hâl içinde, Allahü teâlâdan başka, hiçbirşey göremeyince, bu sözleri söylemiş, Allahü teâlâdan başka birşey yoktur demek istemişlerdir. “Sübhânî” sözü Hak teâlâyı tenzihtir. Kendini tenzih değildir. Çünkü kendi varlığını bilmemektedir. Birşeye hüküm veremez.”

Böyle hâllerle ilgili olarak Hindistanda yetişmiş büyük İslâm âlimi Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri, (Merec-ül-Bahreyn) adlı kitabında diyor ki: “Tasavvuf büyükleri, İslâmiyete uymayan sözleri söylerken, çok kızan ve çok sevinen insan gibidirler. Kızmak ve sevinmek, insanın aklını örter, ihtiyârını giderir, ilâhî aşk ile kendinden geçmiş ba’zı tasavvuf erbâbı da böyle şuursuz konuşmuşlardır. Bu hâllerinde onlar ma’zûrdurlar. Yalnız böyle sözlerine uymak caiz değildir buyurmaktadır. Yine İmâm-ı Rabbânî hazretleri mektûbâtının üçüncü cild 121. mektûbunda: “Esrârı ortaya dökmek olan böyle sözler, herkesin anladığı ma’nâ ile söylenmiş değildirler” buyurmaktadır.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri bu söz için, “Allahü teâlânın büyüklüğünü, hiç kusurlu olmadığını en iyi şekilde bildirmektedir” dedi. Tenzihin tenzihidir, buyurdu.

Görülüyor ki, bu sözü ile İslâmiyete uygun olan bir şeyi anlatmak istemiştir. Sekr hâlinde olduğundan başka kelime bulamamış, ince bilgilerini, herkesin anlayamayacağı kelimelerle bildirmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri buyuruyor ki:

“Dilini, Allahü teâlânın ismini anmaktan başka işlerle uğraşmaktan ve başka şeyler konuşmaktan koru. Nefsini hesaba çek. İlme yapış ve edebi muhafaza et. Hak ve hukuka riâyet et ibâdetten ayrılma. Güzel ahlâklı, merhamet sahibi ve yumuşak ol. Allahü teâlâyı unutturacak her şeyden uzak dur ve onlara kapılma.

“Otuz sene mücâhede eyledim, ilimden ve ilme uymaktan daha zor bir şey bulamadım.”
“Gözlerini harama bakmaktan ve başkalarının ayıplarını görmekten koru.”

“Bir gece karanlığında odamda otururken ayaklarımı uzatmışım. Hemen bir ses duydum. Sultanla oturan edebini gözetmelidir diyordu. Hemen toparlandım.”

“Ey Allahım! Ey kusurlardan uzak olan sonsuz kudret sahibi Rabbim. Sen ne dilerse yaparsın. Benim vücûdumu öyle büyült, öyle büyült ki Cehennemi ağzına kadar doldursun. Böylece başka kullarına yer kalmasın. Onların yerine ben yanayım.” (Hazreti Ebû Bekir de (radiyallahü anh) böyle duâ ederlerdi.)

“Siz havada uçan birisini gördüğünüz zaman hemen o kimsenin fazîletli, kerâmet sahibi birisi olduğuna hüküm yermeyin. Hatâ edebilirsiniz. O kimsenin hakîkaten fazîlet ve kerâmet sahibi olduğunu anlamak için, İslâmiyetin emirlerine uymaktaki hassasiyetine, Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklanması ve sünnet-i seniyyeye uymasına, hakîkî İslâm âlimlerine olan muhabbet ve bağlılığına bakın. Bunlar tam ise, o kimse fazîlet ve kerâmet sahibidir. Bunlara uymakta en ufak bir gevşeklik ve zayıflık bulunursa, o kimse için fazîlet ve kerâmet sahibidir demek mümkün olmaz.”

“(Yâ Rabbî! Sana kavuşmak nasıl mümkün olur?) diye duâ ettim. Bir nidâ geldi, (Nefsini üç talakla boşa) diyordu.”

“Bu kadar zahmet ve meşakkatlere katlanarak aradığımı, annemin rızâsını almakta buldum. Çok basit gibi gelen anne rızâsını almanın, bütün işlerin evvelinde lâzım olduğunu anladım.”

“Günahlara bir defa, tâatlere ise bin defa tövbe etmek lâzımdır. Ya’nî yaptığı ibâdet ve tâatlere bakıp kendini beğenmek, o ibâdeti hiç yapmamak günahından bin kat daha fenâdır.”

“İnsana zararı en şiddetli olan şeyin ne olduğunu bilmek istedim. Anladım ki, bu gaflettir. Gafletin insana yaptığı zararı Cehennem ateşi yapmaz. Yâ Rabbî! Bizleri gaflet uykusundan uyandır. Lütuf ve keremin ile bu duâyı kabûl eyle.”

“Bütün âlemin yerine beni Cehennemde yaksalar ve ben de sabretsem, Allahü teâlâyâ muhabbeti da’vâ edinmiş birisi olarak yine bir şey yapmış olmam. Allahü teâlâ da benim ve bütün âlemin günahını affetse rahmetinden ve ihsânından bir şey eksilmiş olmaz.”

“Bir kimsenin, Allahü teâlâyâ olan muhabbetinin hakîkî olup olmadığının alâmeti, kendisinde deniz misâli cömertlik, güneş misâli şefkat ve toprak misâli tevâzu gibi üç hasletin bulunmasıdır.”

“Allahü teâlânın ni’metleri, her an herkese gelmektedir. O halde her zaman ona şükretmek lâzımdır.”

Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bir gece, talebelerinden bir kısmı ile bir yere misâfir oldular. Ev sahibi evin aydınlanması için bir kandil yaktı. Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) yanında bulunanlara, “Bu kandilde bir garîplik görüyorum. Yanıyor ama ışık vermiyor. Hikmeti nedir?” diye sordu. Ev sahibi, “Efendim. Biz bu kandili bir gece yakmak için komşumuzdan emânet’ olarak almıştık. Bu akşam ikinci gece yakıyoruz” deyince, Hazreti Bâyezîd, kandili söndürdü ve hemen kandili sahibine götürüp teslim edin. Arzu ederseniz, bir gece daha yakmak için izin isteyin” buyurdu. Ev sahibi kandili alıp komşusuna götürdü. Olanları anlattı ve tekrar izin alıp geri getirdi. Eve gelince kandili yaktılar ve oda aydınlandı. Bâyezîd (radiyallahü anh) buyurdu ki, “İşte şimdi ışığını görüyorum.”

Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî bir gün yanlışlıkla bir karıncayı öldürdü. Haberi olunca, çok pişman olup üzüldü, ölü karıncayı avucuna alıp, şefkat, merhamet ve hüzün ile ve kırık kalbi ile karıncaya üfürünce, Allahü teâlânın izni ile karınca canlanıp yürümeye başladı.

Bâyezîd-i Bistâmî (radiyallahü anh) bir gün çamurlu bir sokakta yürürken ayağı kaydı, düşmemek için duvara tutundu. Sonra araştırıp duvarın sahibini buldu. “Sokakta yürürken ayağım kaydı. Sizin duvarınıza tutundum. Belki de duvarınızdan bir miktar toprak yere dökülmüştür. Hakkınızı helâl etmenizi istirhâm ediyorum” dedi. Meğer o kimse mecûsî imiş, “Sizin dîninizi bu kadar ince ve hassas mıdır?” dedi. Hazreti Bâyezîd “Evet” deyince, o kimse hakkını helâl etti ve müslüman oldu. Bunun üzerine o mecûsînin evindekiler de müslüman oldu.

- 1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 67
- 2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 33
- 3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 89
- 4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 17
- 5) Vefeyât-ül-a’yân cild-2 sh. 531
- 6) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 89
- 7) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 481
- 8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 143
- 9) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 173
- 10) Nefehât-ül-üns sh. 109
- 11) Rehber Ansiklopedisi cild-2, sh. 285
- 12) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 86
- 13) Se’âdet-i Ebediyye sh. 989
- 14) Eshâb-ı Kirâm sh. 203
- 15) Keşf-ül-mahcûb sh. 210
- 16) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî cild-1, mek. 43 cild-3, mek. 121

EBÜ'L-HASEN-İ HARKÂNÎ

Allahü teâlâyâ ve âhirete âit ilimler ya'nî ma'rifetler sahibi büyük bir âlim. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi Ali bin Ca'fer'dir. Bistâm'ın bir kasabası olan Harkân'da dünyâyâ geldi. Ebü'l-Hasen-i Harkânî, uzun boylu, güzel yüzlü, geniş alınlı, iri gözlü ve kumral idi. Hazreti Ömer'e benzerdi, insanları hakka da'vet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakiki saadete kavuşturan ve kendilerine silsile-i âliyye denilen büyük âlim ve velilerin altıncısıdır. Büyük İslâm âlimi Bâyezîd-i Bistâmî'nin rûhâniyetinden istifâde ederek kemâle gelmiş, yükselmişti. Zamanının kutbu idi. 425 (m. 1034) senesinde Harkân'da vefât etti.

Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretleri, oniki sene Harkân'dan Bistâm'a, hocasının kabrini ziyâret için gitti. Bu ziyârete giderken, yolda Kurân-ı kerîmi hatim ederdi. Her gittiğinde ziyâret ile ilgili vazîfelerini yaptıktan sonra, "Yâ Rabbî! Bâyezîd'e ihsân ettiğin sana âit ilimlerden, büyüklüğünün hakkı için, Ebü'l-Hasen kuluna da ihsân eyle" diye yalvarırdı. Gerî dönerken, hiçbir zaman Bâyezîd'in türbesine arkasını dönmezdi. Yatsı ve sabah namazlarını türbede kılardı. Oniki sene sonra, Allahü teâlânın lütfu ile Bâyezîd'in rûhaniyetinden istifâde edip olgunlaştı. Allahü teâlâyı tanıtan kalb ilimlerinde ve diğer ilimlerde talebe yetiştirmeye başladı. Pekçok talebesi vardı. Kerâmetleri, menkıbeleri ve veciz sözleri çoktur. Çok anlatılan kerâmetlerinden biri de şudur:

Bir kâfilede bulunan insanlar, üstadın huzûruna gelip "Yollar korkuludur. Bize bir duâ öğretiniz" diye istirhâm edince; buyurdu ki: "O zaman, Ebü'l-Hasen'i hatırlınıza getiriniz!" Bu söz, gelenlerin hoşlarına gitmedi. Yolda eşkiya, önlerine çıktı. Hepsinin mal ve meta'larını aldı. Yalnız, Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerini hatırlayan bir kimsenin malına zarar gelmedi. Bu hâle arkadaşları şaşırıp, sebebini sorduklarında, "Hazreti Ebü'l-Hasen'i hatırladım ve kurtuldum" cevâbını aldılar. Gelip durumu Ebü'l-Hasen hazretlerine anlattılar. Ve "Biz Allahtan yardım istedik, eşkiyalar bizi soydu.. Fakat seni hatırlayıp, senden yardım isteyen şu arkadaş kurtuldu. Bunun hikmeti nedir?" diye sordular. "O arkadaşınızı kurtaran, Allahü teâlâdır. Günahkâr ağızdan çıkan duâyı cenâb-ı Hak kabûl etmez. Bunun için siz Allaha Yalvardığınız zaman duânız kabûl olmadı. Bu arkadaşınız beni hatırlayıp imdat isteyince, ben de Rabbime duâ ettim, "Yâ Rabbî! Şu kulunu içinde bulunduğu belâdan kurtar" dedim. Rabbim benim duâmı kabûl ettiği için, o arkadaşınız kurtuldu. Mes'ele bundan ibârettir" buyurdu.

Birgün İbn-i Sina, Harkân'a Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerini ziyârete geldi; evinden sordu. Hanımı, azarlayarak, ormana gittiğini söyledi. Hanımı, Ebü'l-Hasen hazretlerinin büyüklüğüne inanmadığı için, ona uygunsuz şeyler söyledi. İbn-i Sina ormana doğru giderken Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinin, bir arslana odun yüklemiş gelmekte olduğunu gördü. "Bu ne hâldir?" diye sorunca, "Evimdekinin sıkıntı ve belâ yükünü taşıdığım için, bu arslan da bizim yükümüzü taşıyor" buyurdu.

Şöyle anlatırlar: Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, her sene bir defa, Dıhistan'da şehidlerin kabirlerinin bulunduğu kum tepeyi ziyârete giderdi. Harkân'dan geçerken durur ve havayı koklardı. Talebeleri kendisine: "Efendim, sizin bu şekilde havayı koklamanızda hikmet nedir? Biz herhangi bir şeyin kokusunu duymuyoruz" diye sorduklarında buyurdu ki? "Evet öyledir. Fakat bu kasabadan öyle birisinin kokusu geliyor ki, onun adı "Ali", künyesi "Ebû Hasen"dir. O, zamanın kutbu olacaktır."

Vaktiyle Bistâm şehrine bir çekirge sürüsü hücum etti. Bütün ekinleri ve sebzeleri yediler. Halk, bu hayvanlardan ve bu musibetten kurtulmaları için feryad ederek duâ ediyordu. Fakat bu musibetten bir türlü kurtulamıyorlardı. Halkın telâşını ve üzüntüsünü gören Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretleri, "Ne oldu, bu halkın feryadı nedir böyle?" diye sordu. Çekirgelerin ortalığı istilâ, ettiklerini, bütün ekinleri perişan ettiklerini ve halkın üzüntüsünün bundan olduğunu söylediler. Bunun üzerine, ayağa kalkarak dama çıktı. Ve etrâfa bir nazar etti. Çekirgeler derhal toplanıp şehirden uzaklaştılar, ikinci namazı vaktine kadar bir tek çekirge kalmadığı gibi, bütün ekinlerin yaprakları da eski hâline gelip, hiç ziyan olmadı.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri Mektûbât kitabında, Seyyid Şeyh Ferid'e yazmış olduğu mektûpta buyuruyor ki: "İşittiğimize göre, Sultan Mahmûd Gaznevî, bütün Asya'ya hâkim olduğu

zamanda, Harkân şehrine yakın gelmişti. Adamlarından bir kaçını, Harkân'a Şeyh Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinin huzûruna göndermişti. Şeyh hazretlerini yanına çağırmıştı. Şeyh hazretleri buna karşılık, bir özür beyân ederek gitmek istemediler. Bu durum, Mahmûd Gaznevî'ye bildirilince, "Haydi kalkınız! Zîrâ o, bizim sandığımız kimselerden değildir. Biz ona gidelim" dedi. Sonra kendi elbisesini Kâdî İyâd'a giydirdi ve on tane kadın câriyeyi erkek köle kılığına soktu. Kendisi de silâhtar olarak, Kâdî İyâd'ın yanında Ebü'l-Hasen-i Harkânî'nin evine girdi. Mahmûd Gaznevî selâm verince, Ebü'l-Hasen hazretleri selâmını aldı. Fakat ayağa kalkmadı. Mahmûd Gaznevî, Ebü'l-Hasen-i Harkânî'ye "Sultan için neden ayağa kalkmadınız?" diye sorunca, Ebü'l-Hasen, Sultan Mahmûd'a "Madem ki seni öne geçirmişler, yanıma gel bakalım" dedi. Soruya o ânda cevap vermediler.

Sultan Mahmûd Gaznevî, Ebü'l-Hasen-i Harkânî'ye "Bâyezid-i Bistâmî nasıl bir zât idi?" diye sordu. Ebü'l-Hasen-i Harkânî: "Bâyezîd, öyle kâmil bir velî idi ki, onu görenler hidâyete kavuşurdu. Allahü teâlânın râzı olduğu kimselerden olurdu" diye cevap verdi. Sultan Mahmûd bu cevâbı beğenmedi ve "Ebû Cehl, Ebû Leheb gibi kimseler, Fahr-i kâinatı, Server-i âlemi (aleyhisselâm) nice kere gördüler. Bunlar hidâyete gelmedi de, Bâyezid'i görenlerin hidâyete geldiklerini nasıl söylüyorsun?" dedi. O, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden daha yüksek mi ki, iki cihanın efendisini, üstünlerin üstünü olan Allahü teâlânın sevgili Peygamberini gören, küfürden kurtulamadı da, Bâyezid'i görenlerin hepsi kurtulur" diyorsun demek istedi. Ebü'l-Hasen "Rahmetullahi aleyh" "Ebû Cehl ve Ebû Leheb gibi ahmaklar, Allahü teâlânın sevgili Peygamberini, insanların en üstünü olan Hazreti Muhammed (aleyhisselâm) olarak görmediler. Ebû Tâlib'in yetimi, Abdullah'ın oğlu Muhammed'i (aleyhisselâm) gördüler. O gözle baktılar. Eğer, Ebû Bekr-i Sıddîk gibi bakarak, Resûlullah olarak görselerdi, eşkiyalıktan, küfürden kurtulur, onun gibi kemâle gelirlerdi" buyurdu. Ebû Cehl gibiler, dışdan baktı. Maddeye saplandı. Fahr-i âlemin, Ebû Tâlib'e ve pederi Abdullah'a olan bağlantısına baktı. Allahü teâlânın peygamberi olduğuna bakmadı. Allahü teâlâ bu inceliği bildirmek için, A'râf sûresi yüzdoksanyedinci âyet-i kerîmede meâlen; "Onların sana baktıklarını görürsün. Onlar seni anlamıyorlar. Üstünlüğünü görmüyorlar" buyurdu. Sultan Mahmûd Hân bu cevâbı çok beğendi. Din büyüklerine olan sevgisi arttı. Sultan Mahmûd, "Bana nasihat ediniz" deyince Ebü'l-Hasen-i Harkânî "Şu dört şeye dikkat et: Günahlardan sakın, namazını cemâ'atle kıl, cömert ol, Allahü teâlânın yarattıklarına şefkat göster" dedi. Sultan Mahmûd "Bana duâ buyurun" deyince, Ebü'l-Hasen-i Harkânî, "Ey Mahmûd, akıbetin makbûl olsun" dedi. Bunun üzerine Sultan Mahmûd, Ebü'l-Hasen-i Harkânî'nin önüne bir kese altın koydu. Buna karşılık Ebü'l-Hasen, sultânın önüne arpa unundan yapılmış bir yufka ekmeği koydu. Sultan ekmekten bir lokma aldı. Fakat lokmayı yutamadı. Bunun üzerine Ebü'l-Hasen hazretleri, "Bir lokma ekmeği yutamıyorsun, ister misin, şu bir kese altın bizim de boğazımızda dursun? Biz paralarla olan alâkamızı kestik. Şu altınları önümden alınız" dedi. Sultan, Ebü'l-Hasen'in paraları almasını çok istedi ise de, kabûl etmeyince, ondan bir hâtıra istedi. Ebü'l-Hasen hazretleri ona hırkasını verdi.

Sultan Mahmûd giderken, Ebü'l-Hasen ayağa kalktı. Bunun üzerine Sultan Mahmûd: "Geldiğim zaman hiç iltifât etmemiştin, fakat şimdi ise ayağa kalkıyorsun. O hâl niye idi? Bu ikram nedir?" diye sordu. Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretleri; "Buraya padişahlık gurûru ile beni imtihan için geldin. Şimdi ise dervişlik haliyle gidiyorsun ve dervişlik devletinin güneşi üzerinde ışıldamaya başladı, önce gurûr içinde olduğundan dolayı ayağa kalkmadım. Fakat şimdi derviş olduğun için ayağa kalkıyorum" dedi.

Sultan, sonra gazâyâ gitmek üzere Harkân'dan ayrıldı. Sevmenât'a geldi. İçine mağlûb olma korkusu düştü. Birden atından inip, bir köşede Ebü'l-Hasen hazretlerinin hırkasını eline alıp: "Yâ ilâhî! Şu hırkanın sahibinin yüzü suyu hürmetine, şu kâfirlere karşı bizi muzaffer kıl. Ganîmet olarak ele geçireceğim herşeyi dervişlere vereceğim" diye duâ eder etmez, düşman tarafından bir toz-duman ortaya çıktı. Düşmanlar, bu toz-duman içinde birşey görmiyerek, kılıçlarını birbirlerine vurdular ve kendi kendilerini öldürdüler. Sağ kalanları dağılıp gitti. O akşam Sultan Mahmûd, rü'yâsında Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerini gördü. Ebü'l-Hasen-i Harkânî Sultan Mahmûd'a, "Allahü teâlânın dergâhında, hırkamızın yüzü suyu hürmetine zafer kazandın. Eğer o anda isteseydin, kâfirlerin hepsinin müslüman olmasını sağlayabilirdin" dedi.

Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretleri şöyle anlatır: “İki kardeş vardı. Bu iki kardeşin bir anneleri vardı. Her gece sırayla kardeşlerinden biri annenin hizmetiyle uğraşır, diğeri Allahü teâlâyâ ibâdet ederdi. Bir akşam, Allahü teâlâyâ ibâdet eden kardeş, yaptığı ibâdet, duyduğu hazdan dolayı çok memnun oldu. Bu sebepten kardeşine, “Bu gece de anneme sen hizmet et, ben ibâdet edeyim” dedi. Kardeşi kabûl etti. İbâdet ederken secdede uyuya kaldı ve o anda bir rüyâ gördü. Rü'yâsında bir ses ona: “Kardeşini affettik, seni de onun hatırı için bağışladık” deyince genç, “Ben Allahü teâlâyâ ibâdet ediyorum. Kardeşim ise anneme hizmet ediyor. Fakat beni, onun yaptığı amel yüzünden bağışlıyorsunuz” dedi. Ses ona; “Evet, senin yaptığın ibâdetlere bizim hiç ihtiyâcımız yok; Fakat’ kardeşinin annene yaptığı hizmetlere, annenin ihtiyâcı vardı” dedi.”

Şöyle anlatılır: Birgün, Ebü'l-Hasen-i Harkânî kırk talebesiyle dergâhında oturuyorlardı. Bir haftadır ağızlarına bir lokma yemek koymamışlardı. Bu arada bir adam gelip bir çuval un ve bir koyun getirdi. “Bunları sûfiler için getirdim” deyince, Ebü'l-Hasen-i Harkânî, “İçimizden kim gerçek sûfi olmuş ve tasavvuf yolu olan nisbetini sıhhatli bir hâle getirmişse bunları alsın. Ben kendimde sûfilikten bahsetme cesâreti bulamıyorum” dedi. Bunun üzerine mecliste bulunanların hiçbiri adamın getirdiklerini almadı. Daha sonra o da getirdiklerini geri götürmek zorunda kaldı. Birgün, Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinin bir talebesi çok hastalandı. Hangi tabibe gösterdi iseler, hastalığa çâre bulamadılar. Talebe, hastalığın ağrısına dayanamaz hâle gelmişti. Sonunda durumu Ebü'l-Hasen-i Harkânî'ye bildirdiler. Bunun üzerine Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretleri terliklerini vererek, “Bunları ağrıyan yere sürün” buyurdu. Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinin dediği gibi yaptıklarında, Allahü teâlânın yardımıyla talebe iyileşti ve hiçbir rahatsızlığı kalmadı.

Şöyle anlatılır: “Talebelerinden biri Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinden, “Lübnan dağına gidip Kutb-i âlemi görmek için bana izin ver” diye ricada bulundu. Ebü'l-Hasen hazretleri izin verince, o talebe Lübnan dağına vardı. Orada, yüzleri kibleye dönmüş hâlde oturan bir cemaat gördü, önlerinde bir cenâze duruyordu. Fakat cenâze namazını kılmıyorlardı. Talebe dayanamıyarak sordu; “Niçin cenâzenin namazını kılmıyorsunuz?” Oradakiler, onun sorusuna: “Kutb-i âlemin gelmesi lâzımdır. Kutb-i âlem buraya hergün beş kere gelir ve imamlık yapar” diye cevap verdiler. Talebe bunu duyunca çok sevindi ve beklemeye başladı. Bir süre sonra herkes ayağa kalktı. Kendi hocası Ebü'l-Hasen-i Harkânî'nin Kutb-i âlem olduğunu gördü. Bu durum onu dehşete düşürdü ve kendinden geçti. Tekrar kendine geldiğinde, namaz kılınmış ve cenâze defn edilmiş idi. Kutb-i âlem de gitmişti. Talebe orada bulunanlara, “Kutb-i âlem tekrar ne zaman gelir?” diye sorunca, “Önümüzdeki namaz vakti” diye cevap verdiler. Talebe onlara “Ben onun talebesiyim. Ona karşı şöyle şöyle demiştim. Uzun süreden beri yollardayım. Ona durumumu arzedin de, beni beraberinde Harkân'a geri götürsün” diye yalvardı. Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretleri, tekrar namaz kıldırmak için oraya geldiklerinde, talebe elini ona doğru uzattı ve tekrar bayıldı. Ayıldığı vakit, Rey şehrinin çarşısında idi. Harkân'a hocasının yanına gidince, Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretleri ona, “Görmüş olduğun şeyi hiç kimseye anlatma. Çünkü, Allahü teâlâdan bu dünyâda beni halktan gizlemesini ve bir tane ârif ve büyük zât hariç, hiçbir kimsenin görmemesini istedim. Öyle de oldu. O zât da Bâyezîd-i Bistâmî'dir” buyurdu.”

Ebü'l-Hasen-i Harkânî'nin bir kerâmeti de şöyle anlatılır: “Birgün Ebû Saîd, Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinin yanına büyük bir kalabalıkla ziyâret için gelmişti. Hizmetçi olan kadın, arpadan yapılmış birkaç adet ekmeği, bir sepet içinde Ebü'l-Hasen-i Harkânî'nin yanına getirdi. Ebü'l-Hasen hazretleri o kadına, “Şu ekmeklerin üzerine bir örtü ört ve oradan istediğin kadar ekmek çıkar” diye tenbih etti. Kadın onun dediği gibi yaptı. Kalabalık bir halk topluluğuna, kadın durmadan örtünün altından ekmek çıkardığı hâlde, ekmekler bitmiyordu. Bir süre sonra kadın örtüyü kaldırdı, sepetin içinde hiçbir şey kalmadığı görüldü. Bunun üzerine Ebü'l-Hasen hazretleri, “Şayet örtüyü kaldırmasaydın, tâ kıyâmete kadar bunun altından ekmek çıkarıp duracaklardı” buyurdu.”

Bir gece Ebü'l-Hasen-i Harkânî, “Bu gece falan sahrada savaş yapılıyor. Şu kadar kişi de yaralandı” buyurdu. Durumu araştırdıklarında, Ebü'l-Hasen hazretlerinin dediği gibi olduğu anlaşıldı. Aynı gece, Ebü'l-Hasen hazretlerinin oğlunun kafasını kesip, kapısının eşigine attılar. Ebü'l-Hasen-i Harkânî'nin hiç haberi olmadı. Kendisini inkâr eden hanımı, “O kimseye ne

demeli, Őu kadar mesafe uzaklıktaki cereyan eden bir olayı haber veriyor, ama oğlunun kafasını kesip kapısına attıkları hâlde, bundan haberi olmuyor?” deyince, Ebü’l-Hasen-i Harkânî; “Evet, dediğin doğrudur. Ama biz onu gördüğümüz vakit, aradaki perde kaldırılmıştı. Oğlanı katlettikleri zaman ise, perde çekmişlerdi” dedi.

Ebü’l-Hasen-i Harkânî hazretleri vefâtları yaklaştığında, “Kabrimi derin kazın. Yatacağım yer, hocam Bâyezîd hazretlerinin mezarından aşağıda bulunsun” diye vasiyyet etti. Bu vasiyyetini yaptığı gece de vefât etti. Toprağa verildiği günün akşamı, çok fazla kar yağdı. Ertesi gün baş ucuna, büyük bir beyaz taşın dikildiğini gördüler. Mezarın çevresinde, sâdece bir arslanın ayak izleri vardı.

Kim kabrinin üzerine elini sürerek, cenâb-ı Haktan maksadının hâsıl olmasını istese, Allahü teâlânın izniyle duâsının kabûl edildiği ve hâlis kalble yapılan duâların da kabûl olduğu çok görülmüştür.

İhlâs ve riya nedir? diye sorduklarında Ebü’l-Hasen hazretleri buyurdular ki: “Allahü teâlâ için yaptığın herşey ihlâstır. Halk için yaptığın herşey de, riya’dır.”

Ebü’l-Hasen-i Harkânî hazretleri, birgün sohbetinde bulunanlara şöyle sordu: “Dünyâda en iyi şey nedir?” Orada bulunanlar “Siz, bizden daha iyi bilirsiniz. Siz bildirin” dediler. Bunun üzerine Ebü’l-Hasen hazretleri, “En iyi şey Allahü teâlâyı unutmayan gönüldür” buyurdu.

Ebü’l-Hasen-i Harkânî hazretlerine, “Kişi, kendinin uyanıklığını ne ile bilir?” diye sorulunca, “Hakkı yâd ettiği zaman, baştan ayağa kadar, Halkın kendini yâd, ettiğinden haberdâr olması ile bilir!” buyurdu.

Ebü’l-Hasen-i Harkânî hazretleri buyurdular ki: “Ni’metlerin en iyisi, çalışarak kazanılanıdır. Arkadaşların en iyisi, Allahü teâlâyı hatırlatandır. Kalblerin en nurlusu, içinde mal sevgisi olmayandır.”

“Dünyâda, âlimler ve âbidler (ibâdet eden) çoktur. Ama, akşam ve sabah cenâb-ı Hakkın rızâsı üzere bulunmak mühimdir.” “Kalblerin en nurlusu, içinde Allahü teâlânın sevgisinden başka birşey bulunmayandır. Amellerin en iyisi, riya’dan uzak olan, ya’nî ihlâs üzere olanıdır.”

“Siz Allahü teâlâdan konuşurken, başka şeyden bahsedenle arkadaşlık etmeyiniz.”

“Cennette Tûbâ ağacının altında, Allahü teâlâdan bihaber olarak bulunmaktansa, dünyâda bir diken ağacının altında, dâima O’nu hatırlamayı çok daha fazla arzu ederim.”

“Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm); vârisi; O’nun fiiline uyan ve eserine tâbi olandır.”

“Ömrüme bakınca, yetmişüç yıllık ibâdetlerimin hepsini, bir saatlik kadar kısa, günahlara bakınca da, Nûh aleyhisselâmın ömrü kadar uzun gördüm.”

“Dünyâ, peşinden koştüğün sürede senin pâdişâhındır. Ondandır yüz çevirince, sen ona sultan olursun.”

“Allahü teâlâ, nasıl senden vaktinden evvel namaz kılmanı istemiyorsa, sen de O’ndan, vaktinden önce rızkı isteme.”

“Ulemâ; “Biz Peygamberin vârisiyiz” diyor. Fakat Peygamber efendimizin vârisleri arasında biz de varız. Çünkü O’nda olan şeylerin ba’zısı bizde de var. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) fakirliği seçmişti. Biz de fakirliği tercih etmiş bulunuyoruz. O cömertti. Güzel bir ahlâkı vardı. Hainlik bilmezdi. Basiret sahibiydi. Halkın rehberi idi. Tama’ sahibi değildi. Hayır ve şerri Allahü teâlâdan bilirdi. Tabiatında yalan ve kandırma diye birşey yok idi. Zamanın esîri değildi, insanların korktuğu şeyden korkmazdı, insanların güvendiği şeye güvenmezdi. Hiç gurûrlanmazdı, işte bunlar evliyânın sıfatlarıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), ucu bucağı bulunmayan bir umman idi. Eğer o ummandan bir damla ortaya çıksaydı, bütün âlem ve mahlûkât şaşırır kalırdı. Sûfilerin kervanı; Allahü teâlâ, Resûlullah ve Eshâb-ı Kirâm sevgisinden ibârettir. Bu kervanda bulunan ve rûhları bunların rûhlarıyla kaynaşan kimseye ne mutlu.”

“Yol ikidir Biri hidâyet, öbürü dalâlet yoludur. Kuldan Allahü teâlâyâ giden yol dalâlet yoludur. Allahü teâlâdan kula gelen yol ise hidâyet yoludur. Şimdi her kim, hidâyete erdim derse, o hidâyete ermemiştir. Her kim, beni hidâyete erdirdiler derse, o hidâyete ermiştir.”

“Allahü teâlânın karşısında şu üç şeyi muhafaza etmek zordur Hak ile iken sırrı, halk ile iken dili, amel (iş, ibâdet) yaparken temizliği.”

“Şu iki kişinin çıkardıkları fitneyi, şeytan bile çıkaramaz: Dünyâ hırsına sahip âlim ve ilimden yoksun sûfi.”

“Şayet bir mü’mini ziyâret edersen, hâsıl olan sevâbı, yüz adet kabûl edilmiş hac sevâbı ile değiştirmemen lâzımdır. Çünkü bir mü’mini ziyâret için verilen sevâb, fakirlere verilen yüzbin altın sadakanın sevâbından daha fazladır. Bir mü’min kardeşinizi ziyârete gittiğinizde, Allahü teâlânın rahmetine kavuştuk diye i’tikâd edin.”

“İlimden en fazla nasîb alan, onunla amel edendir. En faziletli amel ise, üzerine farz olandır.”

“Dilini, Allahü teâlâdan başkası hakkında konuşmamak için mühürle! Kalbini, Allahü teâlâdan başkasını düşünmemek için mühürle! İhlâssız olarak bir iş yapmaman ve helâl olmayan birşeyi yememen için de, davranışlarına, dudaklarına ve dişlerine aynı şekilde mühür vur!”

“Allahü teâlânın lütfu dostları, rahmeti ise günahlar içindir.”

“Bir mü’min kardeşini sabahtan akşama kadar incitmeyen kimse, o gün akşama kadar Peygamber efendimizle (aleyhisselâm) yaşamış olur. Eğer bir mü’min kardeşini incitirse, Allahü teâlâ onun o günkü ibâdetini kabûl etmez.”

“Allahü teâlâ kuluna, imândan sonra temiz yürek ve doğru dilden daha büyük hiçbirşey ihsân etmemiştir.”

“Çok ağlayınız, az gülünüz, çok susunuz, az konuşunuz. Çok veriniz, az yiyiniz, çoy uyanık olunuz, az uyuyunuz.”

“İnsanoğlu, şu üç şeyle sürekli olarak tâati yaparsa, sorgusuz sualsiz Cennete gidebilir. Kalb, nefis ve dil.”

Ebü'l-Hasen-i Harkânî'nin “Beşâretnâme” adlı eseri ve Türkçeye tercüme edilen “Esrâr-üs-Sülûk” kitapları vardır.

- 1) Nefehât-ül’üns sh. 337
- 2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 352, 889, 964, 997, 1000
- 3) Keşf-ül-mahcûb sh. 268
- 4) Hadâik-ül-verdiyye sh. 105
- 5) Behcet-üs-seniyye sh. 16
- 6) Reşahât sh. 14
- 7) Müjdecî Mektûplar sh. 225
- 8) Eshâb-ı Kirâm sh. 150
- 9) Rehber Ansiklopedisi cild-4, sh. 323

EBÛ ALİ FÂRMEDÎ

Horasan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Fadl bin Muhammed'dir. 433 (m. 1042) senesinde doğdu. Yaşadığı devrin âlimleri arasında bir tane idi. Zâhîrî din ilimlerini, Ebû'l-Kâsım Kuşeyrî hazretlerinden öğrendi. Ayrıca Ebû Abdullah Muhammed bin Muhammed Şîrâzî, Ebû Mensûr Temimî, Ebû Abdurrahmân Neylî, Ebû Osman Sabûnî ve daha başka âlimlerden de ilim tahsil etti. Sözü, nasihatları pek te'sîrli idi. Selçuklu devletinin meşhûr veziri Nizâm-ül-mülk ve zamanının devlet erkânı, ona çok hürmet ederdi. 478 (m. 1085) senesinde vefât etti. Kabri Tûs ya'nî Meşhed şehrinde dir.

Tasavvuf ilminde yüksek derecelere kavuşması iki vasıta ile olmuştur. Birisi Ebû'l-Kâsım Gürgânî-i Tûsî diğeri de Ebû'l-Hasen-i Harkânî'dir. Ebû Ali Fârmedî, insanların i'tikâd, amel, ibâdet ve ahlâk husûsunda doğruyu öğrenmeleri ve yapmaları, böylece Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için onlara rehberlik edip, buna kavuşturan ve kendilerine silsile-i aliyye denilen meşhûr velilerden olup, bu âlimlerin yedincisidir. Rûh ilimlerinin mütehasşısı idi. Ebû Saîd-i Ebûlhayr'dan da istifâde ederek feyz aldı. Hocası Ebu'l-Kâsım-ı Gürgânî, Ebû Osman-ı Magribî'nin, bu da Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin talebesi olup, herbirisi, insanlara doğru yolu göstermek için yetişmiş yetkili kimselerdir. Ebû Ali Fârmedî hazretleri, hem İmâm-ı Gazâlî, hem de Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin hocası idi. Her ikisi de ondan istifâde ederek kemale gelmiş, yüksek derecelere kavuşmuştur.

Tasavvuf yoluna girişini, bizzat kendisi şöyle anlatır: "Gençliğimin başlangıcında, Nişâbûr'da ilim öğrenmekle meşgûl idim. Ebû Saîd-i Ebûlhayr hazretleri ilim meclisimize teşrîf ettiler. Hemen huzûrlarına gelip hizmete başladım. Hallerindeki ve yüzündeki güzelliğe âşık olmuştum. Bu büyüklerin yoluna bağlı olan evliyânın sevgisi kalbime yerleşmişti. Birgün evine gitmiştim. Gizlice bir köşeye oturdum. Şeyh hazretlerine hiç görünmedim. O sırada kendileri, tam bir vecd hâlinde idiler. Kendisinden geçmiş bir haldeydi. Üzerinde bulunan elbiseleri birkaç parçaya ayırmıştı. Bu parçaları, bereketlenmek için talebeleri topladılar. Kendi yanında bulunan parçalardan birini saklayıp, "Ey Ebû Ali Tûsî neredesin?" diye seslendi. Bu mübârek zât beni tanımaz ve gözlerinin önünde değilim düşüncesiyle cevap vermedim. Fakat bu seslenmeyi üç defa tekrarladılar. Bunun üzerine beni çağırdıklarını anlayarak yanlarına gittim. Yanında sakladığı elbisesinin parçalarını bana verip gönlümü hoş ettiler. O esnada kalbimde öyle bir nûr parladı ve bir ferahlık ve huzûr hâsıl oldu ki, ta'rîf edemem. Bu hâl günden güne arttı. Kendimde, anlayamadığım ve anlatamayacağım bir takım haller meydana çıkmaya başladı. Huzûrlarından ayrılıp, hocam Ebû'l-Kâsım Kuşeyrî'nin huzûrlarına vardım. Başıma gelenleri anlattım. "Mübârek olsun!" buyurdular. Bundan sonra üç yıl daha ilim tahsili ile meşgûl oldum. Birgün kalemi mürekkebe batırdım. Siyah mürekkebe beyaz oluvermişti. Şaşırıp kaldım. Doğruca hocamın huzûruna gittim. Durumu arz ettim. "Madem ki kalem senin elinden kaçtı. Sen de onu terk eyle ve başka bir işle meşgûl ol" buyurdu.

Birgün hocam Ebû'l-Kâsım Kuşeyrî hamamda gusl (boy abdesti) alıyordu. Sormadan ve istemedikleri halde, kuyudan bir kova su çıkarıp hamamın havuzuna boşalttım. O anda hakîkten bu miktar suya olan ihtiyâçlarını bilmiyordum. Sonra öğrendim. Hamamdan çıkınca, "Hamamın havuzuna su boşaltan kimdi?" diye sordu. Niçin yaptın? diyeceğinden korktum. Şaşırdım. Nihâyet "Ben idim" dedim. "Ey Ebû Ali! Ebû'l-Kâsım'ın yetmiş senede elde ettiği dereceleri, sen bir kova su ile kazandın. Allah senden râzî olsun" buyurdu. Bir müddet daha hocamın huzûrunda bulunarak, nefsimin terbiyesi ile meşgûl oldum. Birçok ma'rifetlere kavuştum.

Yine birgün bana bir hâl olmuştu. Kendimden geçtim. Bu hâl içinde sanki yok ve fark edilmez oldum. Bu hâlimi hocama anlattım. "Ey Ebû Ali! Benim gönül kuşum, buradan yukarısını bilemez" buyurdu. Ben de kendi kendime, beni bu makamdan ileri götürecek bir mürşide (rehbere) ihtiyâcım var, diye düşündüm. Bunun üzerine bir müddet geçti. Gün geçtikçe bu hâl artardı. Bu sırada Ebû'l-Kâsım Gürgânî'nin ismini işitmiştim. Tûs şehrine hareket ettim. Evini bilmiyordum. Şehre gelince sordum. Yerini ta'rîf ettiler, gittim.

Talebelerinden bir cemâatle mescidde oturuyorlardı. Ben de iki rek'at mescidi ziyâret namazı kılıp, önüne diz çöktüm. Şeyhin başı önüne eğikti. Başını kaldırdı ve "Gel, ey Ebû Ali!" buyurdu.

Vardım, selâm verip oturdum. Ma'nevî hâllerimi anlattım. “Evet.. Başlangıcın mübârek olsun! Henüz bir dereceye kadar erişmişsin, ama terbiye görürsen, yüksek derecelere erişeceksin” buyurdu. Ben de gönlümde, “Benim rehberim budur” dedim. Yanında kaldım. Uzun müddet nefsimin terbiyesini emrettikten sonra, yüksek ma'nevî derecelere kavuşturdu. Cemâatini toplayıp, kızını bana nikâh etti.

Kalbimde hasıl olan aşk ve şevk ziyadesiyle artmıştı. Bu arzumun çokluğu sebebiyle, Ebû'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinin sohbetine kavuştum. Hizmetinde bulundum. Nihâyetsiz feyzlere, ma'nevî zevklere eriştim.

Ebû Ali Farmedî, zamanında evliyânın önderi ve hidâyet güneşiydi. Nizâm-ül-mülk'ün makamına gelince, büyük vezir derin bir hürmetle ayağa kalkar, onu kendi makamına oturturdu. Halbuki İmâm-ül-Haremeyn ve Ebû'l-Kâsım Kuşeyrî geldiği zaman, sâdece ayağa kalkar, yerini terk etmezdi. “Neden böyle yapıyorsun?” diye sorduklarında, “Ebû Ali Farmedî hazretleri benim yüzüme karşı kusurlarımı söylüyor, yaptığım yanlış işleri, haksızlıkları açıklayıp beni ikaz ediyor. Diğer âlimler ise, beni yüzüme karşı övüyorlar. Bu yüzden de nefsim gurûrlanıyor. Ebû Ali Farmedî hazretlerinin yermesi, benim için daha hayırlı olduğundan, ona daha çok hürmet ediyorum” derdi.

Ebû Ali Fârmedî buyurdu ki: Talebenin hocasına karşı dili ile saygılı olması gerektiği gibi, söylediğini kalbinden de reddetmemelidir.” Bununla ilgili şu rû'yâsını anlatır: Hocam Ebû'l-Kâsım Gürgânî'ye bir rû'yâmı anlattım ve ona, “Senin bana rû'yâmda şöyle böyle dediğini gördüm ve niçin böyle yaptığını sordum” dedim. Hocam, bunun üzerine bir ay benimle konuşmadı ve “Eğer içinde benim söylediklerimi reddetmek duygusu ve cevap almak arzusu olmasa, rû'yânda bana bunu bu şekilde sormazdın” dedi.

- 1) Nefehât-ül-üns sh. 402
- 2) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 885, 997, 1095
- 3) Rehber Ansiklopedisi cild-4, sh. 304
- 4) Tabakât-üş-Şâfiyye cild-5, sh. 304
- 5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 355
- 6) Mu'cem-ül-buldân cild-3, sh. 829
- 7) El-İber cild-3, sh. 288
- 8) El-Lübâb cild-2, sh. 191
- 9) Reşehât (Arâbî) sh. 16
- 10) El-Ensâb sh. 316
- 11) Hadâik-ül-verdiyye sh. 106
- 12) Behcet-üs-seniyye sh. 13
- 13) İrgâm-ül-merid sh. 48

YÛSUF-İ HEMEDÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûsuf bin Ya'kûb Hemedânî olup, Künyesi Ebû Ya'kûb'dur. İnsanları hakka da'vet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin sekizincisidir. 440 (m. 1048) senesinde Hemedan'da doğdu. 535 (m. 1140)'de Herat'tan Merve giderken yolda vefât etti.

Onsekiz yaşında iken Bağdad'a gelip, fıkıh ilmini Ebû İshâk-i Şîrâzî'den öğrendi. Yaşı küçük olmasına rağmen, Ebû İshâk (radiyallahü anh) kendisine husûsî ihtimâm gösterirdi. Bunun ve diğer fıkıh âlimlerinin derslerine devâm etmekle, Hanefî mezhebinde fıkıh ve münâzara âlimi oldu. İsfahan ve Semerkand'da, zamanın meşhûr hadîs âlimlerinden hadîs ilmini öğrendi. Tasavvufu Ebû Ali Fârmedî hazretlerinden öğrenip, onun sohbetinde yetişerek kemâle ulaştı. Abdullah-ı Cüveynî, Hasen Simnânî ve birçok büyük zâtlar ile görüşüp, sohbet etti. Kendilerinden ilim öğrendi.

Altmış yıldan fazla, insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. Yüzlerce talebe ondan ders aldı. Abdullah-i Berkî, Hasen-i Endâkî, Ahmed Yesevî ve Abdülhâlık-ı Goncdüvânî gibi büyük velîler yetiştirdi. Bunlardan Ahmed Yesevî, Türkistan tarafına göç edip, insanları irşâd ederek büyük hizmetler yaptı. Yûsuf-i Hemedânî, bütün dostlarına, talebesi Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'ye tâbi olmalarını söyledi. Kendisinden sonra, bu talebesi insanlara doğru yolu gösterdi.

Yûsuf-i Hemedânî (radiyallahü anh), önce Merv şehrinde bir müddet kalıp Hirat'a gitti. Hirat'ta uzun zaman kaldıktan sonra, tekrar Merv'e gelip bir müddet daha orada kaldı ve Hirat'a döndü. Hirat'tan Merv'e yolculuğu sırasında vefât etti. Kabri Merv şehrinde olup, ziyâret edilmektedir. Yûsuf-i Hemedânî, İmâm-ı a'zama pekçok bağlı idi. Irak, Horasan, Mâverâünnehr bölgelerinin muhtelif şehirlerinde bulunarak, halka saadet yolunu anlatmak ile meşgûl olmuştur. İlmî, fazileti ve kerâmetleriyle İslâm dünyasında tanınıp, çok sevilmiştir.

Hakîkî İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden olan Yûsuf-i Hemedânî (radiyallahü anh) orta boylu, buğday benizli, kumral sakallı, zayıf bir zât idi.

Eline ne geçerse muhtaçlara verir, kimseden birşey istemezdi. Herkese karşı çok iltifât eder, yumuşak ve merhametli davranırdı. Yolda yürürken bile Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûldü.

Hoşdûd denilen yerden, câmiye gelinceye kadar bir hatim indirir, mescid kapısından, Hasen Endâkî ve Ahmed-i Yesevî hânesine varıncaya kadar Bekâra sûresini okurdu. Geri dönerken Âl-i İmrân sûresini bitirirdi. Arada bir yüzünü Hemedân'a çevirir ve çok ağlardı. Selmân-ı Fârisî hazretlerinin âsâsı ile sarığı kendisinde idi. Her ay başında, Semerkand âlimlerini çağırarak onlarla sohbet ederdi. Bir taraftan köylülere ve yanına gelen herkese doğru din bilgilerini öğretmeye çalışır, insanlarla uğraşmaktan, onları yetiştirmek için çalışmaktan hiç sıkılmazdı. Diğer taraftan, ağırlara ve yaralara ilâç yaparak herkesin derdine yetişmeye çalışırdı. Böylece, maddî ve ma'nevî hastalıkların tabibi, mütehassısı olduğunu isbât ederdi.

Talebelerine ve kendisini sevenlere dâima Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı Kirâmın yolunda gitmelerini tavsiye ederdi. Kalbi, bütün mahlûkat için derîn bir sevgi ile dolu idi. Gayr-i müslimlerin evlerine giderek, onlara İslâmiyeti anlatırdı. Herşeye sabır ve tahammül eder, herkese karşı muhabbet gösterirdi. Altın ve gümüş eşya kullanılmasına müsâade etmez, fakirlere zenginlerden daha fazla i'tibâr ederdi.

Zühd sahibi idi. Dünyâya ehemmiyet ve kıymet vermezdi. Odasında hasır, keçe, ibrik, iki yastık ve bir tencereden başka birşey bulunmazdı. Talebelerine, dört büyük halîfenin menkıbe ve faziletlerinden bahseder, Onlar gibi ahlâklanmalarını nasihat ederdi.

Yûsuf-i Hemedânî, birgün kendi evinde idi. Gönlüne dışarı çıkmak arzusu geldi. Hâlbuki Cum'a gününden başka bir günde dışarıya çıkmak âdeti değildi. Bu arzu ona, o kadar ağır bastı ki, niçin gitmek gerektiğini bilemedi. Merkebine bindi, (Allahü teâlâ nereye dilerse oraya gitsin!) diyerek hayvanının yularını salıverdi. Merkep onu şehirden çıkarıp, vadi tarafında bir mescide götürdü. Gördü ki, bir genç başını önüne eğmiş, tefekkür ediyordu. Onu bekledi. Ancak bir saat sonra başını kaldırdı. Heybetli görünüşü olan bu genç, Yûsuf-i Hemedânî'nin (radiyallahü anh

) talebelerinden biri idi. Hocasına dedi ki: “Ey Hocam! Başımda halledemediğim bir müşkil mes’ele var. İyi oldu ki, siz geldiniz! Ne yapacağımı şaşırmıştım.” Genç, mes’elesini hocasına anlattı. Hocası da, onu sıkıntıdan kurtaracak bir şekilde cevaplandırdı. O andan sonra, talebesi olan bu gence dedi ki: “Ey genç! Ne vakit bir sıkıntıya düşersen şehre gel, benden sor! Beni buraya kadar yorma!”

Muhyiddîn-i Arabî, bu hâdiseyi anlattıktan sonra buyurdu ki: “Sâdık bir talebe, doğruluğu ve ihlâsı ile, hocasını kendi yanına hareket ettirip getirmeğe muktedir olabilir.”

Birgün, Hemedân’dan bir kadın, ağlayarak Yûsuf-i Hemedânî’nin huzûruna geldi ve dedi ki: “Oğlumu Bizanslılar esîr etmişler.” Kadına; “Sabredin” buyurdu. Kadın, “Sabredecek hâlim kalmadı” dedi. Bunun üzerine Yûsuf-i Hemedânî hazretleri; “Yâ Rabbî, bu kadının oğlunu esîrlikten kurtar. Üzüntüsünü neş’eye çevir!” diye duâ etti. Kadın eve gelince, bir de ne görsün. Oğlu evde oturuyor! Hayret etti. Oğluna; “Anlat evlâdım! Buraya nasıl geldin?” dedi. Oğlu; “Biraz evvel İstanbul’da idim. Ayaklarım bağlı idi, başımda muhafız vardı. Aniden, bir kimse geldi. Beni kaptığı gibi, bir anda buraya getirdi” dedi.

Yûsuf-i Hemedânî’ye, İslâm âlimlerinin ve kıymetli rehberlerin azalıp yok olduğu zaman ne yapmak lâzım? denildiğinde, buyurdu ki: “O zaman, her gün o büyüklerin yazdığı kitaplardan bir miktar okuyunuz.”

Sayırsız kerâmetlerin ve faziletlerin kendisinde toplandığı velîyy-i kâmil bir zât idi. Kerâmetlerinin en büyüklerinden birisi; Allahü teâlâyı tanımak yolunda çok yüksek derece ve makamlar sahibi olan, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî gibi büyük bir velîyi yetiştirmesidir.

Yûsuf-i Hemedânî (radiyallahü anh) hakkında uygunsuz şeyler söyleyip, onu kötüleyen bir kimse vardı. Bu durum Yûsuf-i Hemedânî hazretlerine intikâl edince, üzüldü ve yakında cezasını görür buyurdu. Birkaç gün içinde o kimse, eşkiyalar tarafından öldürüldü.

Bir defa Yûsuf-i Hemedânî (radiyallahü anh) insanlara va’z ederken iki kimse gelip, “Sus! Yanlış şeyler söylüyorsun” dediler. “Asıl siz susunuz. Size diri denmez” buyurdu. O anda, o iki kişi orada ölüverdiler.

Necîbüddîn Şîrâzî isimli bir zât şöyle anlatıyor: Bir zamanlar evliyâ zâtların sözlerinden birkaç parça elime geçmişti. Mütâlâa ettim. Bana gayet hoş geldi. Bu sözü araştırdım. Kimin sözüdür, bundan başka eserleri var mıdır, bu zâtı bulayım da, önüne diz çökeyim dedim. Bir gece rû’yâda, heybetli, vekarlı, ak sakallı, pek nûrânî bir zâtın evimize girdiğini gördüm. Hemen abdesthâneye gitti. Abdest alacaktı. Beyaz bir kaftan giymişti. Kaftanın üzerinde iri hatla, altın suyu ile, Âyet-el-kürsî baştan ayağa kadar yazılmıştı. Ben onun arkasından gittim. Kaftanı çıkarıp bana verdi. Bu kaftanın altında ondan daha göz kamaştırıcı bir yeşil kaftan daha vardı. Bunda da, önceki gibi aynı hatla, altın yazıyla Âyet-el-kürsî yazılmıştı. Onu da hana verdi. “Ben abdest alıncaya kadar bunları tut!” buyurdu. Abdest aldı ve: “Bu iki kaftandan hangisini istersen sana vereyim” buyurdu. Hangisini verirseniz, bence sevgilidir dedim. Yeşil kaftanı bana giydirdi. Beyazı da kendisi giydi. Sonra: “Beni bilir misin? Ben, o okuduğun parçaların musannıfıyım. Sen onu arzuluyordun... Ben Ebû Ya’kûb Yûsuf-i Hemedânî’yim. Ona, ya’nî o okuduğun yazılara Zînet-ül-hayât adını verdim. Ayrıca Menâzil-üs-sâlikîn ve Menâzil-üs-sâyirîn gibi sevilen eserlerim de vardır” buyurdu. Uyanınca çok sevindim. Ona olan muhabbetim çok arttı.

İbn-i Hâcer-i Mekkî hazretlerinin Fetâvâ-i hadîsiyye isimli eserinde anlatıldığına göre, Ebû Sa’îd Abdullah ve İbn-üs-Sakkâ ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî ilim öğrenmek için Bağdad’a geldiler. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri o zaman çok genç idi. Hâce Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin, Nizâmiyye Medresesi’nde va’z ettiğini duymuşlardı. Bunlar, onu ziyâret etmeye karar verdiler. İbn-üs-Sakkâ, “Ona bir soru soracağım ki cevâbını veremeyecek” dedi. Ebû Sa’îd Abdullah, “Ben de bir soru soracağım. Bakalım cevap verebilecek mi?” dedi. Küçük yaşına rağmen büyük bir edeb timsâli olan Abdülkâdir-i Geylânî de (radiyallahü anh), “Allah korusun. Ben nasıl soru sorarım. Sâdece huzûrunda beklerim, onu görmekle şereflenir, bereketlenirim” dedi. Nihâyet Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin bulunduğu yere vardılar. O anda orada yoktu. Bir saat kadar sonra geldi. İbn-üs-Sakkâ’ya dönerek, “Yazıklar olsun sana, ey İbn-üs-Sakkâ! Demek bana,

cevâbını bilemiyeceğim suâl soracaksın ha! Senin sormak istediğin suâl şudur. Cevâbı da şöyledir. Ben görüyorum ki, senden küfür kokusu geliyor” buyurdu. Sonra Ebû Sa’îd Abdullah’a dönerek; “Sen de bana bir suâl soracaksın ve bakacaksın ki, ben o suâlin cevâbını nasıl vereceğim. Senin sormaya niyet ettiğin suâl şudur ve cevâbı da şöyledir. Fakat sen de edebe riâyet etmediğin için, ömrün hüznü ile geçecek” buyurdu. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî’ye (radiyallahü anh) döndü. Ona yaklaştı ve “Ey Abdülkâdir! Bu edebinin güzelliği ile, Allahü teâlâyı ve Resûlünü râzı ettin. Ben senin Bağdad’da bir kürsîde oturduğunu, çok yüksek bilgiler anlattığını ve “Benim ayağım, bütün evliyânın boyunları üzerindedir” dediğini sanki görüyör gibiyim ve ben, yine senin vaktindeki bütün evliyâyı, senin onlara olan yüksekliğin karşısında boyunlarını eğmiş hâlde olduklarını görüyör gibiyim” buyurdu ve sonra gözden kayboldu. Kendisini bir daha görmediler.

Aradan uzun seneler geçti. Hakîkaten Abdülkâdir-i Geylânî (radiyallahü anh) yetişti. Zamanında bulunan evliyânın en üstünü, baştacı oldu. Öyle yüksek derece ve makamlara kavuştu ki, insanlardan ve yüksek zâtlardan herkes gelerek, mübârek sohbetlerinden istifâde ederlerdi. Birgün yüksek bir kürsîde oturuyor va’z ediyordu. Buyurdu ki; “Benim ayağım, bütün evliyânın boyunları üzerindedir.” Zamanında bulunan bütün evliyâ, onun kendilerinden çok yüksek olduğunu bilirler ve üstünlüğü karşısında boyunları eğri olurdu. Bunlar meydana çıktıkça, Hâce Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin senelerce önce kerâmet olarak haber verdiği hâller anlaşıyordu.

İbn-üs-Sakkâ’ya gelince, o Yûsuf-i Hemedânî (radiyallahü anh) ile aralarında geçen o hâdiseden sonra, şer’î ilimlerle meşgûl oldu. Çok güzel konuşurdu. Şöhreti zamanın sultânına ulaştı. O da bunu elçi olarak Bizans’a gönderdi. Hristiyanlar buna çok alâka gösterdiler. Nihâyet, onların yalanlarına aldanarak hristiyan oldu. Bu hâdiseyi anlatan zât diyor ki: “Birgün onu gördüm. Hasta idi. Ölmek üzere idi. Ben yüzünü kibleye döndürdüm. O başka tarafa çevirdi. Tekrar kibleye döndürdüm. O tekrar başka tarafa çevirdi ve öylece öldü.” Ebû Sa’îd Abdullah da diyor ki: “Ben Şam’a geldim. Ba’zı vazîfelerde bulundum. Çeşitli sıkıntılar ile hayâtım geçti. Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin, her üçümüz hakkında da söylediği aynen meydana geldi.”

El-Müşerre-ir-revî kitabının sahibi olan Cemâleddîn Muhammed bin Ebî Bekr el-Hadramî eş-Şâfiî (radiyallahü anh) buyuruyor ki; “Bu menkıbe, rivâyet edenlerin çokluğu sebebiyle lafızları değişik olsa bile, ma’nâ yönünden tevâtür hâlini almış olan bir menkıbedir. Allahü teâlânın evliyâsını inkâr etmeye cür’et edenler, ne’üzü billâh, İbn-üs-Sakkâ’nın durumuna düşmekten çok korkmalıdır. İlminin ve amelinin çok olmasına rağmen, İbn-üs-Sakkâ’nın, sonunda böyle sonsuz bir felâkete düşmesinin sebebinin, evliyâ hakkında edepsizlik yapması olduğu Behcet-ül-Mûsânnife’de Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin menkıbeleri anlatılırken zikredilmektedir.

- 1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1086
- 2) El-A’lâm cild-8, sh. 220
- 3) Şezerât-üz-zeheb cild:4, sh. 110
- 4) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 289
- 5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 135
- 6) Hadâik-ül-verdiyye sh. 106
- 7) Reşâhat (Arabî) sh. 14
- 8) Reşâhat (Osmanlıca) sh. 17
- 9) Kalâid-ül-cevâhir sh. 110
- 10) Hadîkat-ül-evliyâ sh. 14
- 11) İrgâm-ül-merîd sh. 48

12) Behcet-üs-seniyye sh. 11

13) Rehber Ansiklopedisi cild-18, sh. 232

ABDÜLHÂLIK GONCDÜVÂNÎ

Evliyânın önderlerinden, İslâm âlimlerinin büyüklerindendir. Babası Abdülcemîl, âlim ve ârif bir kimse olup, Malatyalı idi. İmâm-ı Mâlik hazretlerinin soyundandır. Zâhirî ve bâtînî ilimlerde üstün olup, müşkül olanlar ona başvururdu. Hızır aleyhisselâm ile görüşür, sohbet ederlerdi. Birgün Hızır (aleyhisselâm) kendisine: “Senin sâlih bir erkek evlâdın olacak, ismini Abdülhâlık koyarsın!” buyurdular. Çocuk doğmadan Abdülcemîl (radiyallahü anh) Buhârâ’ya göç etti. Goncdüvân kasabasına yerleşti. Abdülhâlık Goncdüvânî orada doğdu. Çocukluğunu burada geçirdi. Yine burada 575 (m. 1179) târihinde vefât etti.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri, ilim öğrenmek için, beş yaşında iken Buhârâ’ya gönderildi. Buhârâ’nın büyük âlimlerinden Hâce Sadreddîn’den (radiyallahü anh) Kur’ân-ı kerîm ve tefsîrini öğrenmeye başladı. Okuma esnasında “Rabbimize tezarrû’ ederek ve gizli duâ ediniz” (A’râf-55) meâlindeki âyet-i kerîmeye gelince hocasına; “Efendim! Bu “gizli”den murâd edilen nedir? Kalb ile yapılan zikrin aslı nedir? Eğer zikir ve duâ, aşikâr (açıktan, sesli olarak), dil ile olursa riyaadan korkulur. Araya riya girerse, hakkı ile (lâyık olduğu şekilde) zikir edilmemiş olur. Şayet kalb ile zikretsem, “Şeytan insanın damarlarında kan gibi dolaşır” hadîs-i şerîfi gereğince, şeytan bu zikri duyar. Ne yapacağımı bilemiyorum, bu müşkülümü halletmenizi istirhâm ederim, efendim!” diye arz etti. Hocası, büyük âlim Sadreddîn hazretleri, bu yaştaki bir çocuğun kendisinin bile anlayamadığı böyle bir suâl sorabilmesine hayret etti, hayran kaldı. Cevâb olarak, “Evlâdım! Bu mes’ele, kalb ilimlerinin bir konusudur. Allahü teâlâ nasîb ederse, sana bu ilimleri öğretebilecek bir üstada kavuşturur. Kalb ile zikri ondan öğrenirsin, böylece bu müşkülün halledilmiş olur” buyurdu. Abdülhâlık Goncdüvânî (radiyallahü anh) bu işâret üzerine, mes’elelerini halledecek o büyük zâtı beklemeye başladı. Birgün Hızır aleyhisselâm yanına geldi. Ona, Allahü teâlâyı gizli ve açık zikretme, anma yollarını öğretti ve onu ma’nevî evlâtlığa kabûl edip, “Kalbinden “La ilahe illallah, Muhammedün Resûlullah” Kelime-i tayyibesini şöyle şöyle zikredersin!” diye ta’rîf etti. Abdülhâlık hazretleri de, ta’rîf üzere, bu mübârek Kelime-i tevhîdi sessiz olarak, kalben söylemeğe başladı. Bunu, kendisine bir ders olarak kabûl etti. Bu hâl, kendisinin ma’nevî makamlarda pekçok yükselmesine sebep oldu.

Abdülhâlık Goncdüvânî (radiyallahü anh) buyurdu ki: “Yirmiiki yaşında idim. Hızır aleyhisselâm beni, Mâverâünnehr’de yaşayan büyük âlim ve velî Yûsuf-i Hemedânî hazretlerine gönderdi. Ondan tam istifâdeye kavuştum.”

Bu sebeple, Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin sohbette üstadı Yûsuf-i Hemedânî (radiyallahü anh), zikir tâlim hocası da Hızır (aleyhisselâm) idi.

Abdülhâlık Goncdüvânî (radiyallahü anh) beş vakit namazını Kâ’be-i muazzamada kılar, tekrar Buhârâ’ya dönerdi. Bir Aşure günü talebelerine ders veriyordu. Evliyâlık hallerini anlatıyordu. Görünüşü müslüman kıyâfetine olan bir genç kapıdan girip, talebelerin arasına oturdu. Abdülhâlık hazretleri arada sırada o gence bakıyordu. Bir müddet onun sohbetini dinleyen genç. “Efendim! Resûlullah (aleyhisselâm) “Mü’minin firâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allahın nûru ile bakar” buyuruyor. Bu hadîs-i şerîfin sırrı nedir?” diye sordu. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri, “Sırrı şudur ki; belindeki zünnârını (hıristiyanların ibâdetinde bellerine bağladıkları ve ucunda haç asılı parmak kalınlığında yuvarlak ip) kesip çıkar ve müslüman olmakla şereflen!” buyurdu. Genç i’tirâz edip, “Allahü teâlâyı sığınırım, benim belimde zünnâr mı var?” deyince, Abdülhâlık (radiyallahü anh) bir talebesine işâret etti. Talebe, o gencin üzerindeki hırkasını çıkarınca, belinde zünnâr bağlı olduğu görüldü. Bu hâdis karşısında genç, çok mahcûb oldu. Ne yapacağını şaşırdı. Kalbinde İslâmiyete karşı bir sevgi meydana geldi. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine muhabbet, sevgi duymaya başladı. Böylece evliyânın, Allahü teâlânın nûruyla baktığının ne demek olduğunu çok iyi anladı. Kelime-i şahadet getirip müslüman olmakla şereflendi. Sâdık talebelerinden oldu. Bunun üzerine Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri talebelerine dönerek buyurdu ki, “Ey dostlar! Gelin biz de ahde uyalım, zünnârımızı keselim, imân edelim. Şöyle ki, bu genç maddî zünnârı kesti, biz de kalbe âid zünnârı keselim. O da, kibr ve gurûrdur. Bu genç, af dileyenlerden oldu; biz de affa mazhar olalım” buyurdu. Dostlar arasında şaşılacak hâller görüldü. Hazreti Hâcenin

ayaklarına düştüler, tövbelerini yenilediler. Hep birlikte tövbe ettiler ve kalblerinin Allahü teâlâdan başka bir şeye bağlılıkları kalmadı.

Birgün huzûruna bir kimse gelip, “Eğer Allahü teâlâ beni Cennet ile Cehennem arasında muhayyer kılrsa, ben Cehennemi seçerim. Zira bütün ömrümde nefsimin arzusu üzerine amel etmedim. O halde Cennet nefsin muradıdır. Cehennem ise, Allahü teâlânın muradıdır” dedi. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri bu sözü red ederek, “Kulun seçme hakkı yoktur. Her nereye git derlerse oraya gideriz. Nerede kalın derlerse orada kalırız. Kulluk budur. Senin dediğin kulluk değildir” buyurdu. O kimse de, “Efendim! Tasavvuf yolunda bulunan kimseye şeytân yaklaşabilir mi?” diye sordu. Tasavvuf yoluna yeni gelmiş bir talebe, nefsin emmâre olmaktan kurtaramamış ise, birşeye öfkelenildiği zaman şeytan ona yaklaşabilir. Şayet nefsi mutmainne derecesine çıkmış ise, o kimsede öfkelenmek yerine, gayret hâsıl olur. Her ne zaman gayret etse, şeytan ondan kaçır. Bu kadar sıfat o kimseye kâfidir. Yeter ki, Hakka yönelsin. Allahü teâlânın Kitabına ve Resûlünün sünnetine sarılsın. Bu iki nûr arasında tasavvuf yolunda yürüsün” buyurdu.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri, Allahü teâlânın indinde duâsı makbûl olan kimselerden idi. İnsanlar ve cinler onun duâsına kavuşmak için, uzak yerlerden bile gelirlerdi. Birgün Abdülhâlık Goncdüvânî'nin (radiyallahü anh) huzûruna uzak yerden bir misâfir, biraz sonra da yanlarına, güzel sûretli, temiz giyimli bir genç geldi Abdülhâlık hazretlerinden duâ isteyip hemen ayrıldı. Misâfir, “Efendim! Bu gelen genç kimdi acaba? Gelmesi ile gitmesi bir oldu” dedi. O da, “Bizi ziyârete gelip duâ isteyen bir melek idi” buyurdu. Misâfir hayret etti ve “Efendim! Son nefeste îmân selâmeti ile gidebilmemiz için bize de duâ buyurur musunuz?” diye arzuda bulundu. Bunun üzerine Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri, “Her kim farzları eda ettikten sonra duâ ederse, duâsı kabûl olur. Sen, farz olan ibâdeti yaptıktan sonra duâ ederken bizi hatırlarsan, biz de seni hatırlarız. Bu durum hem senin, hem de bizim için duânın kabûl olmasına vesîle olur” buyurdu. (Allahü teâlâ, Resûlullahın ve evliyâsının duâsını kabûl edeceğini Kur’ân-ı kerîmde bildirmektedir. Nitekim hadîs-i şerîfte, “Saçları dağınık ve kapılardan kovulan öyle kimseler vardır ki, bir şey için yemîn etseler, Allahü teâlâ, onları doğrulamak için o şeyi yaratır” buyuruldu. Allahü teâlâ sevdiği kullarını yalancı çıkarmamak için, yemîn ettikleri şeyleri bile yaratınca, duâlarını elbet kabûl buyurur. Allahü teâlâ mü’min sûresinin altmışıncı âyetinin meâlinde, “Bana duâ ediniz! Duânızı kabûl ederim” buyurdu. Duâların kabûl olması için şartlar vardır. Bu şartları taşıyan duâ elbet kabûl olunur. Herkes bu şartları bir araya getiremediği için, duâlar kabûl olmuyor. Bu şartları yaptıklarına güvenilen âlimlerin, velilerin duâ etmeleri için, onlara yalvarmak şirk olmaz. Allahü teâlâ, sevdiklerinin rûhlarına işittirir. Onların hatırı için istenileni yaratır. Onların rûhları diri iken de, öldükten sonra da, Allahü teâlânın verdiği kuvvet ile ve izni ile dirilere yardım ederler. Böyle inanarak evliyâdan yardım istemek, Allahü teâlâdan başkasına tapınmak olmaz. Allahü teâlâyâ tapınmak, O’na inanmak, O’ndan istemek olur.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri, Vasıyyetname risalesinde ma’nevî oğulları Hâce Evliyâyı Kebîr’e buyurdular ki: “Sana vasiyyet ederim ey oğul ki; her hâlinde ilim, edeb ve takvâ üzere ol! İslâm âlimlerinin kitaplarını oku! Fıkıh ve hadîs öğren! Câhil tarikatçılarından sakın! Şöhret yapma! Şöhretde âfet vardır. Aslandan kaçır gibi câhillerden kaç! Bid’at sahibi sapıklar ile ve dünyâyâ düşkün olanlar ile arkadaşlık etme! Helâlden ye! Çok gülme! Kahkaha ile gülmek gönlü öldürür. Herkese şefkat ve merhamet et! Kimseyi hakîr görme! Kimse ile münâkaşa, mücâdele etme! Kimseden bir şey isteme! Tasavvuf büyüklerine dil uzatma! Onları inkâr eden felâkete düşer. Mayan fıkıh, evin mescid olsun!”

Tasavvufta meşhûr olan (onbir temel kelime), Abdülhâlık Goncdüvânî'nin sözlerindendir.

- 1) Reşâhat sh. 25
- 2) Câmi’-il-kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 50
- 3) Kâmûs-ül-a’lâm cild-4, sh. 3066
- 4) İrgam-ül-mürîd sh. 51

- 5) Behcet-üs-seniyye sh. 13
- 6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 972
- 7) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 28
- 8) Menâkıb-ı Abdülhâlık Goncdüvânî, Fadlullah bin Rüzbehân İsfehânî. Yahyâ Tevfîk kısmı No. 190
- 9) Risale fî âdâb-ı tarikatı li-Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî Yahyâ Tevfîk kısmı. No: 190

ÂRİF-İ RÎVEGERÎ

Peygamberimizin (aleyhisselâm) ve Eshâbının yolunu insanlara öğreten büyük âlim ve velî. Aslen Buhârâlıdır. Buhârâ'ya 30 km. uzaklıkta bulunan Rîvgir kasabasında doğmuştur. Doğum târihi kat'î olarak bilinmemektedir. Peygamber efendimizden sonra insanlara doğru yolu gösteren âlimler silsilesinin onuncusudur.

Medrese tahsili görüp, zâhirî ilimlerde büyük gayret ve çalışma gösterirdi. Hocası kendisini çok sever ve takdîr ederdi. Bu tahsil sırasında Ârif-i Rîvegerî, birgün çarşıda büyük âlim Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'ye rastladı. Baktı ki, şeyh yüklenmiş evine erzak götürüyor. Edeple yaklaşıp eşyaları taşımak için izin istedi. Şeyh yükünü Ârife verdi ve beraberce eve gittiler. Eşyaları bıraktıktan sonra, "Bir saat sonra gel, yemeği beraber yiyelim" da'vetini aldı. Rîvegerî evden ayrıldıktan sonra, kendisinde bir boşluk hissetti. Kalbindeki bu boşlukta, sâdece Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'ye karşı hizmet aşkı vardı. Bir saat sonra eve gitti, iltifâtlar görüp, evlâtılığa kabûl edildi. Hocası tarafından ma'nevî ilimler ve evliyâlık yolunun esasları öğretilmeye başlandı. Ârif-i Rîvegerî, hep bunlarla meşgûl olup medreseye ve eski hocasına dönmedi.

Ârif-i Rîvegerî'yi her gördükte eski hocası azarlıyor, hakaret ediyor, medreseye dönmesi için baskı yapıyordu. O, her seferinde mukâbele etmiyor, hiç sesini çıkarmıyordu. Bir gece eski hocası, kendisine ve bir müslümana yakışmayacak bir günah işledi. Ertesi gün o Ârifi gördüğünde, yine hakarete başlayınca, Ârif-i Rîvegerî ona şunları söyledi: "Hocam, niye hep benim gibi bir gariple uğraşırsın? Sen, dün gece büyük bir günah işledin; kendi hatânız yetmiyormuş gibi, beni de doğru yoldan ayırmak istiyorsun." Bunu duyan eski hocası çok utandı. Eski talebesinin durumunu anladı, tövbe etti. Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'ye gidip talebe oldu.

Ârif-i Rîvegerî hazretleri, hocasının derslerini büyük bir dikkatle ta'kib eder, onun her söylediğini ezberlerdi. Böylece zâhirî ilimlerde büyük bir âlim, bâtınî ilimlerde ise çok üstün bir velî oldu. Hocası Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin hayatları boyunca hizmetiyle şereflendi. Onun pekçok feyz ve bereketlerine kavuştu. Hocasının vefâtından sonra, yerine geçip talebelere kendisi ders vermeye başladı. Pekçok talebenin hidâyete ve evliyâlık makamlarında yüksek derecelere kavuşmalarına vesile oldu. Zamanının bir tanesi idi. Herkese çok iyi ve yumuşak davranır, kimsenin kalbini kırmazdı. Nefsinin istediklerini hiçbir zaman yapmaz, istemediklerini yapmak, rûhunu yükseltmek için çok çalışırdı. Haramlardan şiddetle kaçır, hattâ harama düşmek korkusu ile mübahların fazlasını terk ederdi. Geceleri vaktini hep ibâdetle, gündüzleri talebe okutmakla geçirir, sünnet olduğu için; gündüz öğleden önce bir miktar kaylûle yaparak uyurdu. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesini çok iyi bilir, onun unutulmaması için nasihatlerinde üzerinde durur, tarif ederdi. Sünnet-i şerîflerin yaşanması için çok gayret gösterirdi. Onun böyle gayretine karşılık cenâb-ı Hak da kendisine büyük makamlar ihsân etti. Uzun bir ömür yaşadı. 606 (m. 1209) senesinde Rîvgir'de vefât etti. Kabri oradadır. Ziyâret edenler, onun feyz ve bereketlerine kavuşmaktadır. Onu vesile ederek Allahü teâlâyâ yapılan duâlar kabûl olmaktadır.

- 1) Reşehât (Osmanlıca) sh. 51
- 2) Reşehât (Arabî) sh. 35
- 3) Hadâik-ül-verdiyye sh. 119
- 4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 987
- 5) Nefehât-ül-üns sh. 413
- 6) Hadîkât-ül-evliyâ sh. 28
- 7) El-Behcet-üs-seniyye sh. 16
- 8) İrgâm-ül-merid sh. 52

MAHMÛD İNCİRFAGNEVÎ

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İnsanları Hakka da'vet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakiki saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velilerin onbirincisidir. Mâverâünnehr ilinin (bölgesinin) Tûr-i Sina gibi mukaddes bir yer olmasına vesile olan, orayı nûrlandıran büyük âlim ve velîlerden olan Mahmûd-i İncirfagnevî (radiyallahü anh), Buhârâ'nın Fagne köyünde doğdu ve Akbenî nahiyesinde yerleşti. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 715 (m. 1315) senesinde Vefât etti. Mi'mârlık ile geçinirdi.

Hâce Ârif-i Rîvegerî hazretlerinin derslerinde ve sohbetlerinde yetişip, kemâle geldi. Maddî ve ma'nevî ilimlerde zamanının en büyük âlimlerinden oldu. İnsanları irşâd etmek (onlara saadet yolunu göstermek) için hocasından icâzet aldı. Birçok âlim yetiştirdi. Binlerce kimsenin, dalâletten hidâyete (doğru yola, saadete) kavuşmasına vesile oldu. Yetiştirdiği âlimlerin en büyüğü ve kendisinden sonra halîfesi Hâce Ali Râmîtenî hazretleridir.

Hocası Ârif-i Rîvegerî'den icâzet alıp, insanları doğru yola irşâd ile vazîfelendirilince, vaktin gereği olarak sesli zikre başladı. Sesli zikre ilk başlaması, hocası Hâce Ârif-i Rîvegerî'nin vefât hastalığı sırasında, Rîveger tepesi üzerinde olmuştu. Hâce Ârif bu zaman; "Şimdi vaktidir" buyurdu. Bu sözünü, kabûlüne işâret tutmuşlardır. Hâce Ârif Rîvegerî'nin vefâtından sonra, Kale Kapısı önündeki mescidde sesli zikre devam eyledi. Vaktinin büyük âlimlerinden olan Hâce Muhammed Pârisâ'nın dedelerinden Mevlânâ Hâfızuddîn, âlimlerin üstadı Şemsüleimme Hulvânî'nin işâreti ile, Buhârâ'da, o zamanın en büyük İmâm ve âlimlerinin huzûrunda, Hâce Mahmûd'a; "Siz hangi niyetle cehri (sesli) zikir ile meşgûl oluyorsunuz?" diye sordu. Cevâbında; "Uyuyanları uyandırmak, gâfillere işittirmek ve insanları dinin ana caddesi ve doğru yolu üzerinde yürütmek, hakîkate teşvik etmek, böylece insanların, bütün iyiliklerin anahtarı, her saadetin esâsı olan tövbeye ve bir büyüğe bağlanmalarına sebep olmak istiyorum" buyurdu. Bunu duyunca, Mevlânâ Hâfızuddîn ona; "Niyetiniz böyle dürüst olunca, böyle zikir etmeniz helâl olur" dedi ve hakîkatin mecazdan ayrılma hududunun olması için, sesli zikrin sınırını (şartını) rica etti. Bunun üzerine Mahmûd-i İncirfagnevî (radiyallahü anh) şöyle buyurdu: "Sesli zikri ancak, dili yalandan ve gıybetten, boğazı, mi'desi haram ve şüpheliden temiz, kalbi riyadan ve gösterişten uzak, sırrı Rabbinden başka herşeye teveccühden münezze olan yapabilir" buyurdu.

Büyük âlim Ali Râmîtenî anlatır: "Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî zamanında, dervişlerden biri Hızır aleyhisselâmı gördü ve ona; "Bu zamanda kendisine uyulacak şeyh kimdir?" diye sordu. Hızır (aleyhisselâm); "Şimdiki hâlde, bu dediğiniz sıfatları taşıyan Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî hazretleridir" dedi. Ali Râmîtenî hazretlerinin önde gelen talebelerinden ba'zıları, Hızır aleyhisselâm ile görüşüp o suâli soran zâtın, Ali Râmîtenî hazretlerinin kendisi olduğunu bildirmişlerdir. Bir gün Hâce Ali Râmîtenî, Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî'nin bağlıları ile Râmîten sahrasında zikir ile meşgûl olurken, havada uçan büyük beyaz bir kuş gördüler. Onların başlarının üzerine gelince, açık bir dille; "Ey Ali, kâmil er ol!" sözlerini söyledi. Bu kuşu görmek, söylediklerini duymakla, arkadaşlarını bir hâl kapladı, kendilerinden geçtiler. Sonra kendilerine geldiklerinde, kuştan ve konuşmasından sordular. Ali Râmîtenî; "O, Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî idi. Allahü teâlâ ona bu kerâmeti ihsân eyledi. Evliyâlık yolundaki çok yüksek makamında, binlerce söz ve kelâm ile dâima uçmaktadır. Şimdi Hâce Dîhkân hazretleri hastadır, son anlarını yaşamaktadır. Onu ziyârete, yoklamağa gidiyor. Çünkü o, Allahü teâlâdan son nefeste, kendisine yardımcı olması için evliyâsından birini göndermesini istemişti. Hâce Mahmûd, bu sebeble onun yanına gidiyor" buyurdu.

- 1) Hadîkat-ül-evliyâ 1, kısım, sh. 30
- 2) Reşehât ayn-el-hayât (Arabî) sh. 35
- 3) Reşehât ayn-el-hayât (Osmanlıca) sh. 51
- 4) Nefehât-ül-üns (Osmanlıca) sh. 413
- 5) Hadâik-ül-verdiyye sh. 119

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1033

7) Rehber Ansiklopedisi cild-11 sh. 160

ALİ RÂMÎTENÎ

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. “Hâce Azîzân” ve “Pîr-i Nessâc” isimleri ile meşhûrdur. Mahmûd-i İncirfagnevî'nin talebesidir. Buhârâ'ya onbeş kilometre olan Râmîten köyünde doğdu. Râmîten'de ilim tahsiline başladı. Çok kısa zamanda ilim yolunda mertebeler katetti. O devrin en büyük âlimi olan Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî'nin derslerine büyük bir aşkla devam etti. Hocasının iltifâtlarına kavuştu. Ma'nevî ve maddî ilimlerde kemâle erdi. Böylece zamanın en büyük âlimlerinden, yol göstericilerinden oldu. Öyle ki, şaşırılmışların sığınağı, doğru yoldan ayrılanların rehberi, hakka da'vet edenlerin büyüklerinden oldu. Ali Râmîtenî (radiyallahü anh), silsile-i âliyye denilen büyüklerin teşkil ettiği altın halkalar diye isimlendirilen Hak yolu zincirinin onikinci halkası olma şerefine kavuştu. Helâl lokma kazanmak için dokumacılık yapardı. Yüksek makamlar, şaşılacak kerâmetler sahibi idi. 721 veya 728 (m. 1328)'de yüzotuz yaşında Hârezm şehrinde vefât etti. İhtiyâç sahipleri kabrini ziyâret ederek, mübârek rûhâniyetinden istifâde etmektedir.

Ali Râmîtenî hazretlerine, “Azîzân” denmesinin sebebi şöyle anlatılır: Bir zaman Ali Râmîtenî'nin evinde iki-üç gün yiyecek birşey bulunmadı. Evdekiler açlık sebebiyle çok üzülüyorlardı. Gelen misâfire de evde ikram edecek birşey yoktu. O sırada Ali Râmîtenî hazretlerinin talebelerinden yiyecek satan bir genç, pirinç doldurulmuş bir horoz hediye getirdi. “Bu yemeği, sizin ve yakınlarınız için hazırladım. Eğer hediyemizi kabûl buyurursanız, bizi memnun edersiniz” diyerek yalvardı. Bu nâzik anda gelen yemekten son derece hoşnut olup, o talebesine iltifâtlarda bulundu. Bu yemeği, misâfirine ikram ederek ağırladı. Misâfir gittikten sonra o talebesini çağırarak; “Getirdiğin bu yemek, sıkıntılı bir ânımızda imdâda yetişti. Sen de bizden her ne muradın var ise iste. Çünkü hacet kapısı şu ânda açıktır” buyurdu. Genç de; “Zâhirde ve bâtında size benzemekten başka bir arzum yoktur. Beni bu hâle kavuşturmanızı istirhâm ediyorum efendim” dedi. Ali Râmîtenî hazretleri; “Çok zor ve yükü ağır bir iş arzu ettin. Bunun yükünü kaldıramazsın. Üzerimizdeki yük, senin omuzlarına çökecek olursa ezilirsin, istersen başka bir arzuda bulun” buyurdu. Genç ise; “Dünyâda tek muradım, aynen sizin gibi olmaktır. Size benzemekten başka birşey beni teselli etmez. Buna rağmen, siz nasıl arzu buyurursanız, ona râzıyım efendim” dedi. Bunun üzerine Ali Râmîtenî (radiyallahü anh); “Pek a'lâ” buyurup, elinden tutarak beraberce husûsî halvethânesine girdiler. Yüzyüze oturarak, o şahsa teveccüh etmeye başladı. O genç, bir müddet sonra zâhir ve bâtında Allahü teâlânın izniyle Ali Râmîtenî'nin şekline girdi. Onun derecelerine kavuştu. Fakat aşktan sarhoş olup, kendinden geçti, öylece kırk gün daha yaşayıp vefât etti. Ona bir anda kendi makamlarını verip, kendisi gibi yaptığı için, iki azîz ma'nâsında, hazret-i üstadın ismi “Azîzân” olarak kalmıştır.

Azîzân hazretleri, Seyyid Atâ ismindeki zât ile görüşür, aralarında yazışmalar olurdu. Buna rağmen Seyyid Atâ, Ali Râmîtenî'nin büyüklüğünü anlayamamıştı. Bu sebeple kendisinde ona karşı, zâhirde edebe uymaz gibi görünen bir hâl meydana geldi. O sıralarda Kıpçak sahrâsındaki Türklerden bir grup, Seyyid Atâ'nın bulunduğu havâliyi yağmaladılar. Oğlunu da esîr ettiler. Seyyid Atâ, bu üzüntünün, Azîzân hazretlerini üzmenin cezası olduğunu anladı, yaptığına pişman oldu. Büyük bir ziyâfet hazırladı. Özür dilemek için Ali Râmîtenî'yi (radiyallahü anh) da'vet etti. Azîzân (radiyallahü anh), Seyyid'in maksadını anlayıp, ricasını kabûl etti ve da'vetine geldi. Bu mecliste çok sayıda âlim ve evliyâ var idi. Bugün; Ali Râmîtenî'nin (radiyallahü anh) üzerinde büyük bir rahatlık vardı. Sofralar kuruldu. Herkes buyur edildiğinde, Ali Râmîtenî; “Seyyid Atâ'nın oğlu gelmeyince, Ali bu sofradan ağzına tuz koymaz ve elini yemeklere uzatmaz” dedi ve sonra bir müddet sessiz beklediler. Orada bulunanlar, bu sözün ne demek olduğunu düşünürken, birden kapı çalındı, içeriye Seyyid Atâ'nın oğlu giriverdi. Bu hâli görünce meclisten bir feryâd-ü figândır koptu. Oradakiler şaşırdılar, dona kaldılar. Gelen gençten, nasıl kurtulduğunu sordular. Genç de; “Şu anda bir grup kimsenin elinde esîr idim. Elim ayağım iplerle bağlı idi. Şimdi ise kendimi yanınızda görüyorum. Nasıl oldu, ellerim nasıl çözüldü, beni kim kurtararak on günlük yoldan yanınıza geldim, hiçbir şey bilmiyorum” dedi. Meclistekiler bunun Azîzân hazretlerinin bir kerâmeti ve tasarrufu ile olduğunu anladılar. Herbiri onun talebesi olmakla şereflenmenin büyük bir ni'met olduğunu anladılar.

Ali Râmîtenî (radiyallahü anh), Hârezm şehrine göç etmek istedi. Yakınlarıyla birlikte Hârezm'e gelip, oranın sultânına iki talebesini gönderdi. Talebelerine; "Sultâna gidiniz. Fakir bir dokumacı şehrinize gelmiştir. Müsâade ederseniz burada kalacak, izin vermezseniz tekrar geri gidecektir deyiniz. Şayet izin verirse, sultânın elinden mühürlü bir vesîka alınız" buyurdu. Talebeleri de gidip sultâna durumu arz ettiler. Sultan böyle bir isteği ilk defa duyduğu için tuhaf karşıladı. Fakat gelen talebeleri de kurmayarak mühürlü bir vesîka verdi. Bu vesîkayı talebeler hocalarına getirdiler. Azîzân hazretleri şehrin kenarında bir semte yerleşti. Hergün işçilerin toplandığı pazara gidip, içlerinden birkaç kişiyi alırdı. Onlara günlük yevmiyelerini sorduktan sonra; "Şimdi abdestlerinizi alıp, ikinci namazına kadar sohbetimize katılınız, ikindiden sonra da ücretlerinizi alıp evlerinize dönünüz" buyururdu, işçiler, çalışmadan oturmak sûretiyle, hem de ibâdetlerini yaparak hiç işitmedikleri şeyleri öğreniyorlar, akşama doğru da ücretlerini almayı ganîmet biliyorlardı. Ali Râmîtenî'nin (radiyallahü anh) sohbetine bir katılan kimse, sohbetin lezzetine doyamayıp, bir daha Azîzân hazretlerinden ayrılamıyordu. Bu durum, bütün şehre yayıldı. Herkes Ali Râmîtenî'nin (radiyallahü anh) talebesi olmak, cana can katan sözlerini işitmekle şereflenmek için kapısına koştu. Hergün evi dolup dolup boşaldı, onun duâsını almak için herkes birbiriyle yarıştı. Nihâyet ba'zıları, durumu sultâna şöyle anlattılar: "Şehirde bir hoca türedi, herkes akın akın ona koşuyor. Onun yolunda yürüyor, bir dediği iki edilmiyor. Bir arzusunu, emirmiş gibi yapmak için yarış ediyorlar. Bu gidişle şehirdekiler, onu başlarına sultan seçerler de saltanatınızdan olursunuz. Şimdiden çâresine bakmazsanız, sonu iyi olmaz. Yine de siz bilirsiniz..." Sultan, Ali Râmîtenî'nin şehirden çıkması için bir ferman yazdırıp adamlarıyla gönderdi. O da gelen adamlara; "Biz, koynumuzda şehre girebileceğimize ve orada yerleşeceğimize dâir altı imzalanmış, mühürlenmiş bir ferman taşıyoruz. Sultan, eğer kendi imzasını, mühürünü ve müsâadelerini inkâr ediyorsa, biz çıkıp gitmeye râzıyız" cevâbını verdi. Bu cevâbı sultâna bildirdiler. Sultan, verdiği müsâadeyi geri almak küçüklüğüne düşmedi. Ayrıca Ali Râmîtenî hazretlerini ziyâret edip sohbetine katıldı. Onun sohbetindeki lezzeti, nasîhatlerindeki inceliği iyi anlayan sultan, onun en önde gelen talebelerinden oldu.

Ali Râmîtenî hazretleri anlatır: "Hocam Mahmûd İncîrfagnevî (radiyallahü anh) zamanında, talebelerden biri Hızır aleyhisselâmı gördü ve ona; "Bu zamanda kendisine uyulacak rehber, üstâd kimdir?" diye sordu. Hızır (aleyhisselâm); "Şimdiki hâlde, bu dediğiniz vasıfları taşıyan Hâce Mahmûd İncîrfagnevî hazretleridir" diye cevap verdi."

Birgün Azîzân Ali Râmîtenî, talebe arkadaşları ile Râmîten sahrasında Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları hakkında sohbet ederlerken, havada uçan büyük beyaz bir kuş gördüler. Kuş onların üzerine gelince, açık bir lisân ile; "Ey Ali! Kâmil bir er ol!" sözlerini söyledi. Bu kuşu görmek, söylediklerini duymakla, arkadaşlarını bir hâl kapladı, kendilerinden geçtiler. Sonra kendilerine geldiklerinde, kuştan ve konuşmasından sordular. Ali Râmîtenî; "O, hocam Mahmûd İncîrfagnevî idi. Allahü teâlâ, ona bu kerâmeti ihsân eyledi. Kelîmullah Mûsâ aleyhisselâmın makamında, binlerce söz ve kelâm ile dâima uçmaktadır. Şimdi Hâce Dihkan (radiyallahü anh) hastadır, son anlarını yaşamaktadır. Onu ziyârete, yoklamağa gidiyor. Çünkü o, Allahü teâlâdan, son nefeste yardımcı olması için evliyâsından birini kendisine göndermesini istemişti. Hocam Mahmûd İncîrfagnevî, bu sebeple onun yanına gidiyor" diye anlattı.

Azîzân hazretlerinin dört büyük halîfesi olup, hepsi de fazilet ve kemâl sahibi idiler. Her biri onun vefâtından sonra, cenâb-ı Hakki isteyen talebeye ders öğretmekle meşgûl oldular. Dört halîfesinin de adları Muhammed'dir. Birincisi, Hâce Muhammed Külâhdûz'dur. Hârezm'de medfûndur. İkincisi, Hâce Muhammed Hallâc-ı Belhî'dir. Belh şehrinde medfûndur. Üçüncüsü, Hârezm'de medfûn olan Hâce Muhammed Bâverdî'dir. Dördüncüsü ve halîfelerinin en büyüğü, Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî olup, vefâtı yaklaştığında bütün talebelerini yetiştirmesi için onu vazîfelendirdi. Yerine Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerini vekîl olarak bıraktı.

Ali Râmîtenî buyurdu ki: "Allahü teâlâ, mü'min bir kulunun gönlüne bir gecede üçyüzaltmış defa nazar eder" sözünün ma'nâsı şudur: "Kalbin, vücûda açılan üçyüzaltmış penceresi vardır. Gönül, Allahü teâlânın zikriyle kaynayıp coşunca, Allahü teâlâ o kalbe nazar eder. Bu nazar ile kalbe doğan feyzler ve nûrlar, bu üçyüzaltmış koldan bütün vücûda yayılır.

Böyle nûrların ve feyzlerin yayıldığı bir uzuv, kendi hâline göre zevkle ibâdet eder, yapılan tâat ve ibâdetlerden lezzet alınır."

Yine buyurdu ki: “Talebenin, maksadına kavuşması için çok çalışması, nefsinin terbiye etmek için çok uğraşması lâzımdır. Fakat bir yol vardır ki, nefsi itminana kavuşturup, rûhu kısa zamanda yüksek derecelere kavuşturur. O da; Allahü teâlânın sevgili kullarından birinin gönlünü kazanmaktır. Zîrâ, onların kalbi, Allahü teâlânın nazar ettiği yerdir.”

Rûkneddîn Alâüddeve Semnânî (radiyallahü anh), Azîzân hazretlerinin zamanında yaşamış idi. Birbirlerine mektûp yazarlardı. Derler ki, bir defasında Rûkneddîn bir kimse gönderip, suâllerinin cevâbını istedi. Suâllerinden birisi şöyle idi: Biz, gelenlere her hizmeti yaptığımız hâlde, gelenler size gelir. Biz mükellef sofralar, çeşit çeşit yemekler ikram ettiğimiz hâlde, sizde böyle birşey yok iken, gene de insanlar sizden râzıdırlar, bizden değillerdir. Bunun sebebi nedir?”

Cevap: Minnet karşılığı hizmet edenler çoktur. Hizmetini minnet bilenlerse azdır. Çalışınız ki, hizmetinizi minnet bilesiniz. O zaman şikâyetçiniz olmaz.”

İkinci Suâl: Duyduğumuza göre, sizi Hızır aleyhisselâm terbiye etmiş; bu nasıl olmuştur?

Cevap: Allahü teâlânın, zâtına âşık öyle kulları vardır ki, Hızır da onlara âşıktır.

Buyurdu ki: “Hallâc-ı Mensûr zamanında, büyük mürşid Abdülhâlık Goncdüvânî (radiyallahü anh) hazretlerinin talebesinden birisi bulunmuş olsa idi, elbette ona imdâd edip, tasavvufun en yüksek makamlarına çıkarır idi. Hallâc-ı Mensûr o hâllere düşmezdi.”

Buyurdu ki: “Allahü teâlâyâ hiç isyan etmediğiniz bir dille duâ ediniz ki, duânız kabûl olsun.”

“İki hâlde kendinizi sakının: Söz söylerken ve yemek yerken.”

“Halkı hakka da’vet eden kimse, canavar terbiyecisi gibi olmalıdır. Canavar terbiyecisi, nasıl uğraştığı hayvanın huyunu ve istidâdını bilip de ona göre davranırsa, o da öyle...” Fârisî şiirlerinden bir kıt’a:

Birisiyle oturup kalbin toparlanmazsa,

Kalbindeki dünyâ derdini senden almazsa,

Onun ile sohbetten etmez isen teberri,

Sana yardıma gelmez azîzândan hiçbiri.

İki oğlu olup, ikisi de maddî ve ma’nevî ilimlerde söz sahibi idiler. Hâce Azîzân, vefâtından sonra bulunduğu yerdeki talebelerle meşgûl olmayı küçük oğlu İbrâhim’e bıraktı. Büyük oğlu da maddî ve ma’nevî ilimlerde büyük âlimdi, insanlara doğru yolu gösterme vazîfesi, niye büyük oğluna verilmedi? diye, bunları tanıyanlarda bir düşünce hâsıl oldu. Büyük âlim Hâce Ali Râmîtenî, bu düşünceleri anlayıp buyurdu ki: “Büyük oğlum bizden sonra fazla yaşamaz. Kısa zamanda bize kavuşur.” Gerçekten onun vefâtından ondokuz gün sonra büyük oğlu da babasına kavuştu.

Ali Râmîtenî hazretlerinin yazdığı, Süleymâniye Kütübhânesi’nin Tâhir Ağa kısmında, 265/2 nolu risalede buyuruluyor ki: “Allahü teâlânın sevdiği kul olabilmenin on şartı vardır. Birincisi; temiz olmaktır. Temizlik de iki kısma ayrılır, 1- Zâhirî temizlik: Dış görünüşün temiz olmasıdır ki, bütün insanların dikkat edeceği husûslardandır. Giyecek, yiyecek, içeceklerin ve kullanılacak bütün eşyâların temiz olmasıdır. 2- Bâtın temizliği: Kalbin iyi huylarla dolu olmasıdır. Hased etmemek, başkaları hakkında kötülük düşünmemek, Allahü teâlânın düşmanlarından nefret etmek, dostlarına da muhabbet etmek gibi cenâb-ı Hakkın beğendiği iyi huylardır. Kalb, Allahü teâlânın nazargâhıdır. Bu sebeple kalbe dünyâ sevgisi doldurmamalıdır. Haram olan yiyeceklerle beslenmemelidir. Nitekim hadîs-i şerîfte; “Uzak yoldan gelmiş, saçı sakalı dağılmış, yüzü gözü toz içinde bir kimse, ellerini göğze doğru uzatıp duâ ediyor. Yâ Rabbî! diye yalvarıyor. Hâlbuki, yediği içtiği haram gıdası hep haram. Bunun duâsı nasıl kabûl olur?” Ya’nî haram yiyenin duâsı kabûl olmaz buyurdu. Gönül ya’nî kalb temiz olmazsa ibâdetlerin lezzeti alınamaz, ma’rifete, Allahü teâlâyâ âit bilgilere kavuşulamaz.

İkincisi; dilin temizliğidir. Dilin münasebetsiz ve uygun olmayan sözleri söylemeyip susması, Kur'ân-ı kerîm okuması, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerde bulunması, ya'nî Allahü teâlânın emirlerini yapmayı ve yasaklarından kaçınmayı bildirmesi, ilim öğretmesi gibi, Zîrâ sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İnsanlar, dilleri yüzünden Cehenneme atılırlar."

Üçüncü şart; mümkün olduğu kadar insanlardan uzak durmağa çalışmalıdır. Bu sebeple göz haram olan şeylere bakmamış olur. Zîrâ kalb, göze tâbidir. Her harama bakış, kalb aynasını karartır. Nitekim Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Yabancı kadınların yüzlerine şehvet ile bakanların gözlerine, kıyâmet günü ergimiş kızgın kurşun dökülecektir." Yabancı kadınlara bakmak haramdır. Allahü teâlâ, Nûr sûresinin otuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey Resûlüm mü'minlere söyle, harama bakmasınlar ve avret yerlerini haramdan korusunlar! imânı olan kadınlara da söyle, harama bakmasınlar ve avret yerlerini haram işlemekten korusunlar!" buyurdu.

Dördüncü şart; oruç tutmaktır, insan oruç tutmak sûretiyle meleklerle benzemiş ve nefsini kahretmiş olur. Bununla ilgili hadîs-i kudsîde; "Oruç bana âittir. Orucun ecrini ben veririm. Sevâbı nihâyetsizdir. Muhakkak, sabrederek ölenlerin ecirleri hesapsızdır" buyurulmaktadır. Yine hadîs-i şerîfte; "Oruç, Cehenneme kalkandır" buyuruldu. Oruç tutarak gönlü huzûra kavuşturmalı ve şeytanın yolunu kapatıp, siper hâsıl etmelidir. Yine hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Oruçlu için iki ferahlık (sevinç) vardır. Birincisi iftar ânında, ikincisi de Rabbine kavuştuğunda." Oruç tutarak sıhhate kavuşulur. Bilhassa Receb, Zilka'de, Zilhicce ve Muharrem aylarında tutulan orucun faziletleri hakkında hadîs-i şerîfler pek çoktur.

Beşinci şart; Allahü teâlâyı çok hatırlamak. İsmi çok söylemektir. En faziletli olan zikir, "La ilahe illallah"tır. Lâ ilahe illallah diyen kimse ihlâs sahibi olur. İhlâs, bütün işlerini Allahü teâlânın rızâsı için yapmak, dünyâyâ âit mal ve makamlardan hevesini kesip âhireti talep etmektir. İhlâslı olan kimse; "İlâhî! Benim maksudum sensin, seni istiyorum" der. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm), "La ilahe illallah" demenin çok faziletli olduğunu ve günahların affedileceğini buyurdu. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, Ahzâb sûresinin kırkbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler! Allahı çok zikrediniz" buyurdu. Nefsin arzu ve isteklerinden kurtulmak için devamlı zikretmelidir.

Altıncı şart; hâtıra ya'nî kalbe gelen düşüncelerdir. İnsanın kalbine gelen düşünceler dört kısımdır. Bunlar; Rahmânî, melekânî, şeytanî, nefsânî'dir. Hâtır-ı rahmânî; gafletten uyanmak, kötü yoldan doğru yola kavuşmaktır. Hâtır-ı melekânî; ibâdete, tâate rağbet etmektir. Hâtır-ı şeytanî; günahı süslemektir. Hâtır-ı nefsânî de; dünyâyı talep etmek, istemektir. Eğer insan buna güç yetiremiyorsa, şöyle duâ etmelidir: "Allahümme erinel hakka hakkın verzukenâ ittibâ'ahû ve erinel bâtila bâtilân verzukenâ ictinâ-behu bi-hurmeti seyyidil-beşer sallallahü aleyhi ve sellem."

Yedinci şart; Allahü teâlânın hükmüne rızâ göstermek, tevekkül ve tevfiiz eylemek, ya'nî dünyâdaki şeylerden birşeyi beğenmeyip, cenâb-ı Hakkın ihtiyâr ve irâdesine teslim olmaktır. Havf ve recâ, korku ve ümid arasında yaşamaktır. Zîrâ Allahtan korkan kimse, günah işlemez. Ayrıca mü'min, ümitsizliğe de düşmez. Allahü teâlâ, ümitsizliğe düşmemeyi emretmektedir.

Sekizinci şart; sâlihlerle sohbeti seçmektir. Sâlihlerle sohbet edildiği takdirde, günahlara perde çekilir, haramlar gözüne kötü görünür.

Dokuzuncu şart; iyi ve güzel hasletlerle bezenmektir. Bu da, herşeyi yaratan Allahü teâlânın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın ahlâkıyla ahlâklanınız" buyurdu.

Onuncu şart, helâl ve temiz lokma yemektir. Bu da farzlardandır. Nitekim Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin yüzaltmış sekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Yeryüzündekilerden helâl ve temiz olanını yiyiniz" buyurmaktadır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ise; "İbâdet on cüzdür. Dokuzu helâli talep etmektir." Geriye kalan bütün ibâdetler bir cüzdür. Helâl yemeyen kimse, Allahü teâlâyâ itaat etme gücünü kendisinde bulamaz. Helâl yiyen kimse de, Allahü teâlâyâ isyankâr olmaz. Helâl ve temiz yer, isrâf etmez. Nitekim Allahü teâlâ, A'râf sûresinin otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Yiyiniz, içiniz, fakat isrâf etmeyiniz" buyurmaktadır. Aynı zamanda,

Besmelesiz kesilenleri de yememelidir. Zîrâ Allahü teâlâ, En'âm sûresinin yüzyirmibirinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Üzerlerine Allahın ismi zikredilmeyen (Besmele çekilmeyen) şeyden yemeyiniz" buyurmaktadır. Gâfillerle beraber oturmamalıdır. Yiyeceği temiz ve Besmele ile yemek pişiren kimselerin yiyeceğini yemelidir. Çünkü, bu husûs gaflet sebebidir. Allahü teâlânın dostları, uygunsuz kişilerin elinden gelen lokmayı, yaradılışlarına lâıyk görmeyerek, yememişlerdir. Allahü teâlâ bizi ve bütün mü'minleri, helâl ve temiz rızıklarla rızıklandırsın."

- 1) Hadâik-ül-verdiyye sh. 120
- 2) Nefehât-ül-üns sh. 413
- 3) Reşehât sh. 52
- 4) Hadîkat-ül-evliyâ sh. 28
- 5) Reşehât (Arabî) sh. 37
- 6) İrgâm-ül-merîd sh. 54
- 7) Behcet-üs-seniyye sh. 12
- 8) Tam İlmihal Se'âdet-i Ebediyye sh. 401, 985

MUHAMMED BÂBÂ SEMMÂSÎ

Hâce Ali Râmîtenî hazretlerinin yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden. Kendilerine Silsile-i Âliyye denilen büyük İslâm âlimlerinin onüçüncüsüdür. Râmîten ile Buhârâ arasında bulunan ve Râmîten'e iki kilometre, Buhârâ'ya ise altı kilometre uzaklıkta bulunan Semmâs köyünde doğdu. 755 (m. 1354)'de orada vefât etti. Tasavvuf ilmini büyük âlim Ali Râmîtenî'den öğrendi. Onun derslerinde ve sohbetlerinde yetişip, tasavvufda yüksek dereceye ulaştı. Hocası, kendisinden sonra irşâd makamına Muhammed Bâbâ Semmâsî'yi vekîl bıraktı. Diğer talebelerine de, ona tâbi olmalarını vasiyyet etti.

Hocasının vefâtından sonra irşâd makamına geçen Muhammed Bâbâ Semmâsî, çok talebe yetiştirdi ve içlerinden bir kısmını tasavvufda yüksek makamlara kavuşturdu. Bu talebelerinin başında, kendisinden sonra yerine geçen ve ilim deryasında sade misâli olan Seyyid Emîr Külâl hazretleri gelmektedir. Bir talebesi de, Şâh-ı Nakşibend Behâüddîn-i Buhârî hazretleridir. Behâüddîn Nakşibend hazretleri, Kasr-ı Hindüvân'da doğdu. Henüz o doğmadan evvel, hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî onun doğduğu yerden geçerken; "Bu yerden büyük bir zâtın kokusu geliyor. Pek yakında Kasr-ı Hindüvân, Kasr-ı ârifân olur" buyurdu. Birgün yine oradan geçiyordu. "Şimdi o güzel koku daha çok geliyor. Ümîd ederim ki, o büyük insan dünyâya gelmiştir" buyurdu. Böyle buyurduğu zaman, Behâüddîn-i Buhârî hazretleri doğal üç gün olmuştu. Dedesi, çocuğun göğsünün üzerine hediye koyup, Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye getirince; "Bu bizim oğlumuzdur. Biz bunu kabûl eyledik" buyurup, talebelerine de; "Kokusunu aldığım işte bu çocuktur. Zamanının rehberi ve bir tanesi olacaktır" buyurdu. Sonra halîfesi Emîr Külâl hazretlerine, bu çocuğun iyi yetiştirilmesini tehbîh etti.

Behâüddîn Buhârî hazretleri anlatır; "Evlenmek istediğim zaman, büyük babam beni Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerine gönderdi. Ona gideceğim günün gecesi, içimde gözyaşı ve duâ isteği kabardı. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin mescidine gidip iki rek'at namaz kıldım ve Allahü teâlâyâ şöyle duâ ettim: "İlâhî! Bana, belâlarına tahammül için kuvvet ve aşkın yüzünden doğacak mihnetlere (meşakkat ve sıkıntılara) karşı güç, kuvvet ver!" Sabahleyin hocamın huzûruna varınca; "Bir daha duâ ederken, "İlâhî, senin rızân nerede ise, bu kulunu orada bulundur!" diye duâ et! Eğer Allah, dostuna belâ gönderirse, yine inâyeti ile o belâyâ sabır ve tahammülü de ihsân eder. Fakat, Allahtan ne geleceğini bilmeden, belâ ister gibi duâ doğru değildir" buyurdu. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin bir gece evvelki hâlimi keşfetmekteki kerâmetini anladım ve ona tam bağlandım."

Yine Behâüddîn-i Buhârî hazretleri anlatır: "Bir defasında Hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî ile yemek yiyorduk. Yemek bitince, bana bir ekmek uzatıp; "Al, bunu sakla!" buyurdu. Yemek yediğimiz hâlde, bana bu ekmeği vermesinin hikmetini düşünmeye başlamıştım. Bu sırada bana; "Faydasız düşüncelerden kalbi muhafaza etmek lâzımdır!" buyurdu. Daha sonra yolculuğa çıktık ve bir tanıdığının evinde misâfir olduk. Misâfir olduğumuz evin sahibinin sıkıntılı bir hâlde olduğu görülüyordu. Hocam ona; "Niye üzülüyorsun?" buyurdu. O da; "Bir kâse sütüm var, fakat ekmeğim yok ki, süte banıp da yiyeyim. Ona üzülüyorum" dedi. Hocam bana dönüp; "İşte acaba ne için ayırıyoruz? diye düşündüğün ekmek bu iş için idi, ver sahibine yesin" buyurdu.

Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın en büyüklerinden olan Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin yetiştirdiği, tasavvufta yüksek derecelere kavuşmalarına vesile olduğu yüzlerce evliyâ olup, bunlar içinde dört tanesini kendisine halife seçmiştir. Bunlardan birincisi Hâce Sûff Suhârî, ikincisi kendi oğlu Hâce Muhammed Semmâsî, üçüncüsü Mevlânâ Dânişmend Ali, dördüncüsü ve en büyükleri Seyyid Emîr Külâl hazretleridir.

- 1) İrgâm-ül-merid sh. 55,
- 2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 153
- 3) Hadâik-ül-verdiyye sh. 122
- 4) Hadîkat-ül-evliyâ 1, kısım, sh. 16

- 5) Nefehât-ül-üns tercümesi (Osmanlıca) sh. 414
- 6) Reşehât Ayn-ül-hayât (Arabî) sh. 41
- 7) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca) sh. 62
- 8) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1041
- 9) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 285

SEYYİD EMİR KÜLÂL

Evliyânın büyüklerinden, insanları Hakka da'vet eden, doğru yolu göstererek saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin ondördüncüsüdür. Hazreti Hüseyin'in soyundan olup, seyyiddir. Evliyânın meşhûrlarından olan Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin talebesi ve Behâeddîn-i Buhârî Nakşibend hazretlerinin hocasıdır. Çömlekçilik yaptığı için "Külâl" ismiyle meşhûr olmuştur. Buhârâ'nın Sûhârî kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 772 (m. 1370) senesinde Sûhârî'de vefât etti. Kabri oradadır. Büyük bir âlim ve mürşid-i kâmil olup, her ânını İslâmiyete uygun olarak geçirirdi. Pekçok kimse onun sohbetinde ve derslerinde kemâle ulaşmıştır. Onun üstün hâllerini gösteren çok menkıbesi vardır.

Annesi şöyle anlatmıştır: "Emîr Külâl'e hâmile iken, şüpheli bir lokma yesem, karın ağrısına tutulurdum. O lokmayı mi'demden geri çıkarmadıkça, karın ağrısından kurtulamazdım. Bu hâl üç defa başıma gelince, çok temiz ve hayırlı bir çocuğa hâmile olduğumu anladım. Bunun üzerine yediğim lokmaların helâlden olmasına çok dikkat edip, ihtiyâtlı davrandım."

Babası Seyyid Hamza, Medine'den gelip, Buhârâ'nın Efşene köyüne yerleşmişti Sâlih bir zât idi. Bir defasında, zamanın en meşhûr evliyâsı Seyyid Atâ, yanında zamânın meşhûr zâtlarıyla büyük bir cemâat hâlinde, Emîr Külâl hazretlerinin babası Seyyid Hamza'nın bulunduğu köyden geçiyordu. Bu yolculuğu sırasında tanışıp dost oldular. Bundan sonra Seyyid Atâ'nın her ne zaman oraya yolu düşse, önce doğruca Seyyid Hamza'nın evine gider, başkalarıyla daha sonra görüşürdü. Yine bir defasında Efşene köyüne uğramış ve Seyyid Hamza'nın yanına gelmişti. Bu gelişinde ona bir müjde verip, şöyle demiştir: "Ey Kardeşim! Allahü teâlâ sana öyle bir evlât verecek ki, şânı pek yüce olacak. Cihan, baştan başa onun hizmetine girecektir. Bu çocuğun doğduğu zaman. İsmi Emîr Külâl koy." Aradan yıllar geçti. Seyyid Hamza'nın bir oğlu oldu. Seyyid Atâ'nın işâreti üzerine. İsmi "Emîr Külâl" koydu. Seyyid Atâ yine Efşene köyüne gelmişti. Bu sırada Seyyid Emîr Külâl dört-beş yaşlarına girmişti. Seyyid Atâ, Efşene köyüne geldiği sırada, çocuklardan bir kısmı sokakta oynuyor, Emîr Külâl de oyuna karışmadan kenarda duruyordu. Seyyid Atâ'yı görünce, koşup yanına geldi. O da elinden tutup, beraberce eve gittiler. Evlerine varınca, Seyyid Atâ onu yanına oturtup, kendi sarığını ikiye bölüp, bir kısmını kendi başına, bir kısmını da Seyyid Emîr Külâl'in başına sardı. Ona teveccüh ve himmette bulunup, çok duâ etti. Duâsı ve himmeti bereketiyle, tasavvuf hâllerinden ve mertebelerinden çok ni'metlere kavuşturdu. Sonra da; "Emîr Külâl'in öyle derecelere kavuşacağını müşâhede ediyorum ki, onun derecesi, benim derecemden üstün olacak buyurdu. Böylece Emîr Külâl, henüz küçük yaşında büyük bir evliyânın teveccühüne ve duâsına kavuşmakla şereflendi ve bu saadette büyüdü.

Emîr Külâl ilk gençlik yıllarında, onbeş yaşlarında iken güreşmeye heves etmiş ve bu işle meşgûl olmaya başlamıştı. Birgün güreş meydanına çıkıp dönerken, seyircilerden birinin kalbine şöyle gelir "Bu seyyid çocuk, güreş ile meşgûl oluyor, hâlbuki böyle bir hâlde bulunmak, kendisinin yüksek değerine ve seyyidlik şerefine uygun değildir. Kalbine bu düşüncenin gelmesiyle, oturduğu yerde uyur; rü'yâda görür ki, kıyâmet kopmuş ve kendisi göğsüne kadar bir bataklığa batmıştı. Çıkmaya gücü yoktu. Fakat, öteden Emîr Külâl hazretleri gelip, elleriyle onu pazusundan tutup, bataklıktan çıkarır. Sonra uykudan uyanınca, görür ki, güreş bitmiştir. Seyyid Emîr Külâl hazretleri, ona dönüp; "Senin rü'yâda gördüğün gün için pehlivanlık ediyorum; senin gibi çamura ve bataklığa batmış olanları kuvvet ve himmetle kurtarırım" buyurmuştur. O zât, Emîr Külâl'in ellerine kapanıp, tövbe ve istiğfar etmiştir.

Yine gençlik yıllarında birgün, er meydanında güreş tutmakta ve büyük bir kalabalık da onu seyretmekte idi. Zamanın büyük âlimi ve mürşid-i kâmil olan Muhammed Bâbâ Semmâsî, o güreşirken tam oradan geçmekte idi. Orada durup, uzun müddet ayakta onu seyretti. Yanında bulunan talebeleri onu seyretmesine şaşır, kendi kendilerine; acaba bu işle meşgûl olanları seyretmesinin sebebi nedir? diye düşündüler. Muhammed Bâbâ Semmâsî, yanında bulunan talebelerinin kalblerinden geçeni anlayıp buyurdu ki: "Bu meydanda öyle bir mert vardır ki, pekçok kimse onun sohbetinin bereketiyle evliyâlık konaklarının üstün mertebelerine kavuşacaktır.

Onu, bulunduğumuz yola bağlamak istiyorum. Onlar böyle konuşurken, Emîr Külâl'in gözleri Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye takıldı. Onu görür görmez, birdenbire kalbi ona tutulup değişiverdi. Hemen koşup yanına yaklaştı. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin ellerine kapandı. O güne kadar yaptığı bütün hatâ ve günahlardan tövbe etti ve Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye sâdik bir talebe oldu. Bundan sonra, hayâtında yeni ve bambaşka bir safha başlamıştı. Hocasının sohbetinden ve hizmetinden hiç ayrılmadı. Yirmi sene sohbetine ve derslerine devam etti. Her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri, Sûhârî'den beş fersah (30 km. kadar) uzakta bulunan ve hocasının ikâmet etmekte olduğu Semmas'a gider gelirdi. Hocasına olan bağlılığı, temizliği, gayreti, ilme olan arzu ve isteği, onu kısa zamanda olgunlaştırdı. Hocasının derslerinde ve sohbetlerinde kemâle ulaştı, insanlara doğru yolu gösteren kıymetli bir rehber oldu. Hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin vefâtından sonra, onun yerine geçip, irşâd vazîfesi yaptı.

İnsanların İslâm ahlâkı ile ahlâklanmasını, kalbin ve rûhun kötü huylardan kurtulmasını, Allah rızâsı için güzel iş ve ibâdet yapmayı sağlayan ve bu iş için lâzım olan bilgileri öğreten tasavvuf ilminde çok talebe yetiştirdi. Nakledilir ki, bir defasında Mekke-i mükerrermeden ve Medîne-i münevvereden tasavvuf ehli olan kimseler, bir cemâat hâlinde Buhârâ'ya geldiler, Buhârâ'da Sûhârî köyüne gitmek istediklerini söyleyerek, bu köyü sordular. Bunun üzerine kendilerine; "Siz nereden geliyorsunuz ve bu köyü niçin Soruyorsunuz?" dediler. Onlar da Mekke ve Medine'den geldiklerini, Sûhârî köyünü sormalarından maksadlarının, orada ikâmet etmekte olan Emîr Külâl hazretlerini ziyâret etmek ve onunla görüşmek olduğunu söylediler. Buhârâ'da görüştükleri kimseler, onlara; "Mâlesef, Emîr Külâl hazretleri vefât etti" dediler. Gelenler dediler ki: "Madem mübârek yüzünü görmek nasîb olmadı, bari oğullarıyla görüşelim." Bu maksadla Sûhârî köyüne gittiler. Emîr Külâl hazretlerinin oğulları, onlarla görüşüp sohbet ettiler. Onlara; "Babamız Mekke ve Medine'ye hiç gitmemişti. Siz onu nereden tanıyorsunuz?" dediler. Gelenler, "Biz de buralara hiç gelmedik. Fakat biz Emîr Külâl hazretlerini Kâ'be'de gördük. İki-üç seneden beri hac mevsiminde bizimle beraber Kâ'be'yi tavaf ederdi. Mekke ve Medine'de pekçok kimse ona bî'at edip talebe olmuştu. Fakat bu sene Kâ'be'ye gelmedi. Merak edip, ona olan muhabbetimiz ve hasretimiz sebebiyle görmeye gelmiştik, fakat nasîb olmadı" dediler. Böylece, Emîr Külâl hazretlerinin, kerâmetle, her sene hac mevsiminde, bulunduğu beldenin halkı farkına varmadan Ka'be'ye gittiği anlaşıldı. Gelen ziyâretçiler, daha sonra Emîr Külâl hazretlerinin kabrini ziyâret edip, duâ ettiler. Sonra da oğullarından müsâade alarak Sûhârî köyünden ayrıldılar.

Nakledilir ki, birgün Emîr Külâl hazretleri sohbet ederken, kendisini bir hâl kapladı. Bu sırada hac yapmakta olanların hâllerini, nerede ve ne yapmakta olduklarını gördüğünü söyleyerek, anlatmaya başladı. Meclisinde bulunanlardan biri; "Kâ'be'yi nasıl görüp de anlatıyor? Kâ'be buraya çok uzaktır" diye düşündü. Biraz sonra Emîr Külâl hazretleri, böyle düşünen kimsenin yanına yaklaşıp, elinden tuttu ve; "Gözlerini yum, başını kaldır, bak ne göreceksin" buyurdu. O da söylediği gibi yaptı. Birden gözüne Kâ'be ve tavaf edenler göründü. Emîr Külâl hazretlerini de tavaf edenler arasında gördü. Bunun üzerine adam hayretler içinde kalıp, Emîr Külâl hazretlerinin ellerine kapandı, yanlış düşüncelerinden af diledi. Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: "Ey câhil kişi, bir kimse, kendisinde birşey olmazsa, başkasında da yok zanneder. Gönül aynası açılmadıkça da, hiçbir şeyi göremez, idrâk edemez." O kimse tövbe edip, sâlih ve makbûl kimselerden oldu.

Seyyid Emîr Külâl bir defasında, talebeleriyle birlikte evliyânın meşhûrlarından Hayran Atâ'nın kabrini ziyârete gitmek için yola çıkmıştı. Yolun bir kısmını yürümüşlerdi ki, yolun ilerisinden bir heybetli arslan ortaya çıkıp, yolda durdu. Arslanı gören talebeler endişelenip, huzûrsuz olmaya başladılar. Emîr Külâl hazretleri hiç aldırmadı. Arslanın yanına yaklaşıncaya, yelesinden tutup yoldan çekip çıkardı ve kenara bıraktı. Talebeleri geçtiler. Baktılar ki, arslan, Emîr Külâl hazretlerine yaklaşıp, başını yere koyarak, saygı gösterir gibi hareketler yaptı. Sonra oradan uzaklaştılar. Bu hâli gören talebeleri; "Efendim, bu nasıl bir işdir" diye suâl ettiler. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ey dostlarım, şunu biliniz ve dikkat ediniz ki, her kim gerçekten Allahü teâlâdan korkarsa, herşey ondan korkar, zarar vermez. Allahtan korkmayan kimse, herşeyden korkar.

Bir kimse, dâima Allahü teâlâdan korkar bir hâlde olursa, Allahü teâlâ ona korkutucu birşeyi musallat etmez. Hattâ o kul, Allahtan korkduğu için herşey ondan korkup, çekinir.”

Emîr Külâl, hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin yanında, Semmâsî'da bulunduğu sırada, orada oturan bir grup insanla, başka bir köyden bir cemâat arasında anlaşmazlık çıkmıştı, iş kavgaya dökülüp, birinin dişi kırılmıştı. Dişi kırılan kimse ve taraftarları, kırılan dişin diyetini almak için hakime müracaat etmeye karar verdiler. Fakat önce Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye danışalım, kendi başımıza iş yapmayalım, ne buyurursa öyle yapalım dediler. Doğruca Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin huzûruna gidip, durumu arzetteler. “Kırılan dişi verin” buyurdu. Dişi alıp, o sırada henüz yanında talebe olan Emîr Külâl'e kırık dişi verip; “Ey evlâdım, şu işi hallet de, aralarındaki anlaşmazlık bitsin” buyurdu. Emîr Külâl, kırık dişi alıp, evliyânın rûhâniyetini vesile kılıp, Allahü teâlâyâ duâ ederek, kırık dişi yerine koydu. Hemen o anda, duâsı bereketiyle dişi, eskisi gibi sağlam bir hâlde geldi. Dişi kırılan kimse, bu hâdis karşısında hayret edip, dişini kıranları şikâyet etmekten vazgeçti. Yanında bulunanlarla birlikte, yaptıklarına pişman olup, tövbe ettiler ve doğru yol üzere yürüyen sâlih kimselerden oldular.

Nakledilir ki, bir köyde zamanın sâlih zâtlarından biri vefât edeceği sırada, cenâze namazını Emîr Külâl hazretlerinin kıldırmasını vasiyyet etmişti. Fakat Emîr Külâl, uzak bir yerde bulunuyordu. O zât vefât edince, o beldenin âlimleri, velileri toplandı. Emîr Külâl'in çağırılması için, bulunduğu yere bir kişi gönderelim dediler. Bunun üzerine orada bulunan Şeyh Sûfî; “Haberci göndermenize lüzum yok, bu durum ona Allahü teâlânın izni ile ma'lûm olur ve buraya gelir” dedi. Bu arada iki kişi gidip, haber vermek üzere hazırlanmıştı. Tam gidecekleri sırada, Emîr Külâl hazretleri aniden karşıdan gözüktü. Halk onu görünce, hemen karşılamaya koştular ve bu kerâmeti karşısında onu daha çok sevip, bağlandılar. Bundan sonra Emîr Külâl, vefât eden zâtın cenâze namazını kıldırdı ve toplananlarla birlikte kabre götürüp, defnettiler. Cenâze defn edildikten sonra, cemâat câmide toplandı. Cemâat çok kalabalık idi. Orada bulunan âlimler, bu iş için kendisine bir işâret ulaşıp, ulaşmadığını ve nasıl ma'lûm olduğunu sordular. Bunun üzerine Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki “Ey kardeşlerim, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kalb, kalbe karşıdır.” yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Mü'min, mü'minin aynasıdır.” “Her kabdan içindeki sızar.” Emîr Külâl bunları söyledikten sonra, halk onun ma'rifet sahibi büyük bir evliyâ olduğunu anlayıp, kendi kendilerine; “Biz bu zâtın büyüklüğünü bilmiyormuşuz” dediler. Aralarında bulunan âlimler, cemâate şöyle dediler; Hadîs-i kudside buyuruldu ki: “Evlâyâm, kubbelerim altında gizlenmiştir. Onları başkaları bilemezler.” (Bu hadîs-i şerîfi İslâm âlimleri şöyle açıklamışlardır: Allahü teâlâ, evliyâ kullarını insanlık sıfatları ile gizlemiştir. Onlar, diğer insanlar gibi gözükürler. Herkes onları kendileri gibi zanneder, tanıyamaz.) Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri, cemâatte bulunan o âlimlere; “Bu naklettığınız şeyleri Resûlullah (aleyhisselâm) böyle buyurmuştur” dedi. Okunan hadîs-i şerîfleri tekrar okudu. Orada bulunanların hepsi işitti. Bu sırada cemaat içinde bulunan âlimlerden Mevlânâ Tâceddîn, Emîr Külâl hazretlerine, kendisini talebeliğe ve hizmetkârlığa kabûl etmesini söyledi “O bizim vazîfemiz değildir” buyurarak; “Bari seni ma'nevî evlâtlığa kabûl edeyim” deyip, onu ma'nevî evlâtlığa kabûl etti. Öyle bir teveccühde bulundu ki, Mevlânâ Tâceddîn, hemen o ânda ma'rifet ilmine kavuşup, maksadına ulaştı.

Nakledilir ki, Kebş şehrinde Mevlânâ Celâleddîn Kebşî, bir cemaatla oturmuş sohbet ediyorlardı. Tasavvuf ehlinin ve evliyânın kerâmetinden söz açılmıştı. Mevlânâ Celâleddîn; “Şimdi bizim zamanımızda böyle kerâmet ehli, dîn-i İslâmın emirlerine tam uyup, Resûlullahın (aleyhisselâm) yolunda olan büyük bir evliyâ yok gibidir” dedi. Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bu cemâat arasında idi. Bu zât, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî'ye; “Bu zamanda sayılan sıfatlara ve üstünlüklere sâhib bir zât vardır. Tasavvufda o kadar yükselmiştir ki, bir göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda içinde, doğudan batıya dünyâyı dolaşacak bir hâl sahibidir” dedi. Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; “Ah şimdi böyle zât nerede bulunur?” deyince, o talebe; “Evet şimdi böyle bir zât vardır. O da benim hocam Seyyid Emîr Külâl'dir” dedi. Bunun üzerine Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; “Bizi sohbetine kavuştur da, onun ayaklarının tozunu gözlerimize sürme yapalım” dedi. Sizin oraya kadar gitmenize lüzum yok, eğer buraya teşrîf etmesi için tam bir teveccüh yaparsanız, bir anda burada olur” dedi. Bu söz üzerine, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî teveccüh edip, Allahü teâlâyâ hâlis kalble duâ etti ki, içeride bulunan cemâat

birdenbire ayağa kalktı. Çünkü Emîr Külâl hazretleri çok uzakta olmasına rağmen, o meclise giriverdi. Bu hâle çok şaşılar Sonra da oturup sohbete başladılar. Mevlânâ Celâleddîn, Emîr Külâl'e; "Efendim, sizi bu hâle kavuşturan şey nedir? Buraya bir ânda teşrîfiniz nasıl oldu?" diye sordu. Bunun üzerine Emîr Külâl, sohbete başlayıp buyurdu ki: "Bizi sizin samîmi arzunuz bu diyara getirdi. Bir kimse Allahü teâlâyı ihlâs ile yalvarır, tam samimiyetle birşey isterse, duâ ederse, Allahü teâlâ onu maksadına kavuşturur. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Efendim, talebeniz ve hizmetçiniz olmakla şereflenmek istiyorum" dedi. Emîr Külâl hazretleri ona; "Biz seni evlâtlığa kabûl ettik" buyurdu. Sonra ona teveccüh nazarlarıyla bakıp, bir ânda yüksek derecelere kavuşturdu. Orada bulunanlar bu hâli görüp; "Ey Mevlânâ Celâleddîn, uzun zamandan beri uğraşıp ömür tükettin, fakat şimdi maksadına kavuştun" dediler. Onların böyle söylemeleri üzerine, Emîr Külâl buyurdu ki: "Siz kendi işinizi onun işiyle bir mi tutuyorsunuz? O, işini tamamlamış, yolları katetmiş ve vakti gelmiş. Sâdece bizim bir işâretimize, teveccühümüze ihtiyâcı kalmıştı.

Abdullah Ensârî'nin oğlu Kutb-i Hirevî Câbir bin Abdullah buyurdu ki: "Rahmet bir anda gelir, fakat kalb, hazır ve uyanık olmaz." Bir kimse kendini riyâzet sahrasında yorar (nefsine uymaz), ömrünü din ilmini öğrenmekle ve Muhammed aleyhisselâmın dinine uymakla geçirirse ve daha gençliğinde, ihtiyârlıkta yapılacak güzel işleri yaparsa, ihtiyârlığında bu güzel amellerinin faydasından mahrûm kalmaz.

Allah, mülkü dilediğine verir. İlim ehlinde, dilleri âlim olan çoktur. Fakat kalbleri âlim değildir. Böyle olanlar, Allah adamı olan büyüklerin teveccüh nazarlarına müstehak değildirler. Kutb-ül-ârifîn Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî buyurmuştur ki: Beyt:

"Perde ardından güzel görünen çirkinlere âh!
Dışardan güneş gibi olmalı, içerden de mâh."

Âlim o kimselere denir ki, onlar Allahü teâlâyı, O'nun sıfatlarının sırları ile, kendine ihsân edildiği kadar bilendir. Peygamberimiz (aleyhisselâm); mert olan kimsenin, olduğu gibi gözüken kimse olduğunu bildirmiştir. Meşhûrdur ki: Bâyezîd-i Bistâmî "kuddise sirruh", kadınlara benzemeye özenen bir adamın süslenmekte olduğunu görünce, ondan yüzünü çevirdi. O adam, Bâyezîd-i Bistâmî'nin kendisinden yüz çevirdiğini görünce, dedi ki:

"Ey büyük zât ve Hak yolunun seçilmiş, ben görüldüğüm gibiyim, siz de görüldüğünüz gibisiniz." Büyüklerden birine, ârif kimdir? diye soruldu. Âlimler o kimselerdir ki, ilimleri amellerinden çoktur. Ârifler ise, o kimselerdir ki, amelleri çoktur, ilimlerini aşmıştır. Bütün ilimlerden maksad, Allahü teâlâyı tanımaktır. Bu da ilim ile, amel etmekle olur. Âlim, ilmiyle amel edip, ilmini Allahü teâlâyı tanımaya sarf eder. Allahü teâlâyı tanımanın alâmeti, zâhiren ve bâtinen Allahü teâlâdan korkmaktır. Her işin başı, Allah korkusudur. Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki: "Allahtan ancak âlim olan kulları korkar." (Fâtır-28) Allahtan korkan, Cennete kavuşur. Cennet, Allahü teâlâdan korkup, sâlih amel işleyenler içindir. Korkup çekenin, kurtulmuştur. Her kim ki korkup, temkinli davranırsa, her maksadına ulaşmıştır. Bütün kitapları okuyup, ezberlemiş olsan, fakat ilminle amel etmezsen, ilmin sana mahcubiyetten başka birşey kazandırmaz. Faydalı ilim odur ki, insanı Allahü teâlâyı bağlayıp, herşeyi bıraktıran ve nefsin hevâ ve hevesinden uzak tutandır. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri şöyle vasiyyet etmiştir: "Câhil tarikatçılardan uzak durunuz. Onlar, din düşmanı ve müslümanların yollarını kesicidirler. Bunun için, sâlih kimselerle görüşüp, yol kesicilerden uzak durmak lâzımdır. Resûlullah (aleyhisselâm): "Önce arkadaş, sonra yol" buyurdu.

Nakledilir ki, Türkistan'dan Buhârâ'ya bir grup insan, Emîr Külâl'i ziyârete geldi. Buhârâ'dakiler, gelenlere; "Emîr Külâl sizin diyarınıza gitmemiştir, siz onu nereden tanıyorsunuz?" dediler. Gelenler dediler ki "Emîr Külâl, bizim memleketimizde o kadar tanınmış ve sevilmiştir ki, bunu anlatmakla bitmez. Biz, onun talebeleriyiz. O çok defa bir ânda bizim memlekete teşrîf eder, biz de sohbetinde bulunurduk. Bu hâdis çok vukû' buldu. Biz böyle aniden teşrîf edip, bizimle sohbet eden zâta kim olduğunu sorduğumuz zaman, Emîr Külâl olduğunu söylerdi, işte biz de, böylece onun talebelerinden olduk. Buhârâ'dakiler, anlatılan bu hadîseye hayret edip, Emîr Külâl hazretlerini daha çok sevip, bağlılıkları kat kat arttı. Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki:

“Allahü teâlâ, sevdiği kullarına öyle ihsânda bulunmuştur ki, bir ânda doğudan batıya gidip gelirler. Başkalarının bundan haberi olmaz.”

Nakledilir ki, bir gece Emîr Timur, Şeyh Şemseddîn Gülâl ile birlikte, Emîr Külâl hazretlerinin ziyâretine gitmişlerdi. Giderken, yolda yanında bir koyun götürmekte olan bir adama rastladılar. O da Emîr Külâl'i ziyârete gidiyordu. Beraberce, ikâmet ettiği köye vardılar. Fakat Emîr Külâl'in evini soracak hiçbir kimse bulamadılar. Onlar araştırırken, birden karşılarında biri çıkıverdi. Onları eve götürdü. Emîr Külâl hazretlerinin evine varınca, kendilerine yol göstermek için karşılarında çıkan ve eve götüren kimsenin Emîr Külâl olduğunu öğrendiler. Onun ellerine sarılıp; “Efendim affediniz, dışarıda karşılaştığımızda sizin Emîr Külâl hazretleri olduğunuzu anıyamamıştık” dediler. Buyurdu ki: “Bir dervişi ziyâret için yola çıkan kimse, yolunu şaşırmasın, hatâ etmez.”

Bu misâfirlerden biri koyun hediye getirmişti. Koyunu bırakınca, koyun birdenbire kaçmaya başladı. Adam da peşinden koşarken, Emîr Külâl hazretleri; “Kendini yorma, otur. O, şimdi kendisi geri gelir” dedi. Sonra gelen misâfirlerle cemâat olup namaz kıldılar. Namazdan sonra oturmuşlardı ki, kaçan koyun gelip, yanlarında bir yere durdu. Bundan sonra Emîr Külâl; “Ey Şeyh Şemseddîn! Bir kimse Allahü teâlâyâ yönelir, onun rızâsını ararsa, işte Allahü teâlâ, onun her işini böyle rastgetirir. O, rızâsını arayan kuluna kâfidir.” Bu hâdiseyi görüp şaşan Şeyh Şemseddîn ve Emîr Timur, Emîr Külâl hazretlerine tam bir bağlılık ile bağlanıp, kendilerine himmet etmesini istediler. Emîr Külâl de, onları ma'nevî evlâtlığa kabûl ettiğini söyleyip, teveccüh etti. Emîr Timur'un yetiştirilmesini Şeyh Şemseddîn'e havale etti. O da Emîr Timur'un yetişmesinde titizlik gösterip, onu yetiştirdi.

Bir defasında Emîr Külâl, Buhârâ'da Cum'a namazını kılıp, talebeleri ile birlikte ikâmet ettiği yere dönüyordu. Yolculukları sırasında, Gülâbâd ile Fetihâbâd arasında, yeşillik bir yerde oturan bir cemâate rastladılar. Sohbet ediyorlar ve sohbetlerinde; evliyâlıktan, kerâmetten bahsediyorlardı. Bu cemâat arasında, Timur Hân da bulunuyordu. Emîr Külâl, talebeleriyle birlikte oradan geçerken, Timur Hân onları görüp; “Bunlar kimdir?” diye sordu, “Emîr Külâl ve talebeleridir” dediler. Timur Hân bu sözü duyar duymaz, kalkıp sür'atle yanlarına koştu. Huzûruna varıp, fevkalâde bir edeble önünde durdu. Sonra şöyle dedi: “Ey, dinin büyük âlimi! Ey doğru yolun ve yakîn yolunun kılavuzu! Burada biraz durup sohbet ediniz ve bize nasihatle bulununuz da, dervişler istifâde edip, bereketlensinler” dedi. Bunun üzerine Emîr Külâl buyurdu ki: “Dervişlerin sözleri gizli olur. Bu bizim vazîfemiz değildir. Büyüklerin rûhâniyetinden bir işâret olmadıkça, birşey söylemeyiz. Hiçbir zaman kendinden bir söz söyleme ve gâfil olma. Görüyorum ki, senin başına mühim bir iş çıkacak ve bunda muvaffak olacaksın” buyurdu.

Sonra yola devam ettiler. Evine varınca, zaviyesinde bir müddet durup, yatsı namazı vaktinde dışarı çıktı. Cemâatle birlikte yatsı namazı kıldı. Namazdan sonra bir müddet oturup, büyüklerin rûhâniyetine teveccüh etti. Sonra hemen, talebelerinden Şeyh Mensûr adında bir talebesini yanına çağırdı. Talebe huzûruna gelince, ona dedi ki: “Hiç durma sür'atle Emîr Timur'a git söyle, derhâl Harezm tarafına harekete geçsin. Eğer oturuyorsa, hemen kalksın, ayakta ise harekete geçsin, hiç durmasın. Çünkü velilerin rûhâniyetleri, onun ve oğlunun bütün memlekete baştan başa hâkim olacağını bildirdi. Harezm'i alınca, Semerkand'a hareket etsin.” Haberi götüren Şeyh Mensûr, sür'atle Timur Hân'ın bulunduğu yere gitti. Timur Hân'ı ayakta bekler hâlde buldu. Haberi aynen ilettiler. Timur Hân, bu haberi alır almaz hiç durmadı, hemen ordusunu harekete geçirdi O harekete geçip, gideceği yolun yarısına vardığı sırada, düşmanları Timur Hân'ın çadırına hücum ettiler. Fakat o, çoktan yola çıkmış bulunuyordu. Timur Hân, Harezm'e yürüyüp, orayı aldı. Sonra Semerkand'a yürüdü, orayı da fethetti. Böylece hergün yeni bir zafere ulaşıp, hep muzaffer oldu ve işleri dâima iyi gitti.

Nakledilir ki, Timur Hân Semerkand'a yerleşince, Buhârâ'ya gitmeyi arzu etti. Bu sebeple Emîr Külâl hazretlerine haber gönderip, bizim Buhârâ'ya gelmemize müsâade ederler mi? Şayet izin verilmezse; kendilerinin Semerkand'a teşrîf etmelerini arzu ediyoruz, nasıl buyurlarsa öyle yapalım” dedi. Timur Hân'ın bu arzusu üzerine, Emîr Külâl hazretleri ne gelmesini, ne gitmeyi kabûl edemeyeceğini ve kendilerine duâ etmekte olduğunu söyledi Bunları bildirmek ve Timur Hân'la görüşmek üzere, oğlu Emîr Ömer'i vazîfelendirdi Oğlunu gönderirken şöyle dedi: “Ey oğlum! Emîr Timur'a söyle! Eğer Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümek istiyorsa, takvâdan

ve adâletten asla ayrılmasın. Bunları kendisine şiar edinsin ki, kıyâmet günü kurtulabilsin! Yine söyle ki, biz ve talebelerimiz, her zaman ona duâ etmekteyiz. Eğer dünyâyâ meylederse; bu durumların fâidesine kavuşamaz.” Emîr Külâl hazretlerinin oğlu Emîr Ömer, Semerkand’a gidip, Timur Hân ile görüştü. Babasının söylediği şeyleri aynen bildirdi. Birkaç gün sonra da, Buhârâ’ya dönmek üzere Timur Han’dan müsâade istedi. Ayrılırken, Timur Han ona; “Buhârâ ve çevresini sizin emrinize bırakayım, ne olur kabûl edin” dedi. Emîr Ömer; “Buna izin yok” dedi. Bunun üzerine Timur Hân; “Öyleyse Buhârâ şehrini Emîr Külâl hazretlerine bağışlayayım” deyince, Emîr Ömer yine; “Buna izin yok” dedi” Timur Hân; “Hiç olmazsa, Buhârâ yakınında ikâmet etmekte olduğunuz köyü size bağışlıyayım” diyerek, çok temennide bulundu. Emîr Ömer şöyle dedi: “Babamdan şu sözleri işittim: Sizin için şöyle buyurdu: “Eğer, Allah adamı olan büyüklerin kalbinde bir yer kazanmak istiyorsa, takvâdan ve adâletten ayrılmasın. Kıyâmet günü Allahü teâlânın rahmetine kavuşmak bununla olur.”

Birgün Emîr Külâl hazretleri, talebeleri ile birlikte Buhârâ’da bir câmiye gidiyorlardı. Yolda, bahçesinde çalışmakta olan bir kimse ve yanındaki çocuğu, onları görmüşlerdi. Çocuk, adama; “Bunlar kimdir?” diye sorunca, adam, Emîr Külâl’e ve talebelerine dil uzatıp, haklarında uygunsuz sözler söyledi. Adam bu sözleri söyleyince, Emîr Külâl buyurdu ki: “Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri buyurdu ki: “Kim evliyâyâ hakaret gözüyle bakarsa, iflah olmaz.” Emîr Külâl, sonra üzerinde durmayıp, câmiye gitti. Onlar gider gitmez, dil uzatan adam uyuz hastalığına tutuldu, rahatsızlandı. Tutulduğu hastalığa tahammül edemeyip, Emîr Külâl’in yanına götürülmesini istedi. Gidip yalvarmak, af dileyip hastalıktan kurtulmak istiyordu. Durum arz edilince; “Onun hastalığı ilâç kabûl etmez, çünkü o, oku yedi.” buyurdu. Bunun üzerine adam, ayrılıp gitti. Daha evine varmadan, yolda düşüp öldü.

Birgün Emîr Külâl hazretleri, talebeleriyle bir talebesinin evine gitmişti. Evine gittiği talebesi ise, ava gittiğinden evde yoktu. Bu sebeple, evine Emîr Külâl hazretlerinin teşrîf ettiğini haber vermek üzere, bir haberci gönderildi; Hiçbir av bulamamıştı. Hemen evine dönmek üzere hareket etti. Bir av bulamadığı için üzülmüştü. Dönerken, birden karşısına iki kuş çıktı. Kuşlara atıp, vurdu ve yanına alıp sevinerek evine döndü. Emîr Külâl hazretlerinin teşrîfine çok sevinip, avladığı iki kuşu pişirip ikram etti. Kuşlar pişirilip sofraya konduğu sırada, Emîr Külâl hazretleri talebesine; “Eğer bu iki kuş da karşına çıkıp avlamasaydın, hiç av getiremezdin, o zaman ne yapardın?” deyip, talebelerine şöyle buyurdu: “Ey dostlarım şunu biliniz ve rahat olunuz ki, bizim maksadımız, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaktır. Allahü teâlâ sizi, hem dünyâda, hem de âhirette utandırmaz, mahrûm bırakmaz, İnşâallah fadl ve keremine kavuşturur.”

Emîr Külâl hazretleri, birgün Şeyh İbrâhim adında bir zâtin bulunduğu Kıraman denilen yere gitmişti. Şeyh İbrâhim Kıramanî’ye; “Bize helâl et bul” dedi. Şeyh İbrâhim; “Bu iş oldukça zor, helâl et az bulunur” dedi. Emîr Külâl ona; “Sen silâhını al, ava çık. Kuşları kendine çağır, geldiklerinde birkaç tane avla” dedi. Bunun üzerine Şeyh İbrâhim, silâhını alıp, ava çıktı. Kuşları çağırırdı. Yanına pekçok kuş toplandı. Birkaç kuş avlayıp, Emîr Külâl’e götürdü. Bu hâdiseden sonra, Şeyh İbrâhim şöyle demiştir: “Her ne zaman ava çıkıp kuşları çağırırsam, Emîr Külâl hazretlerinin bereketiyle yanıma toplanırlar, ben de avlardım.”

Bir defasında Buhârâ’da bulunan âlimler hep birlikte Emîr Külâl’i ziyârete gitmeye karar verdiler. Kendi kendilerine dediler ki: “Eğer Emîr Külâl gerçekten evliyâ ise, her birimize birer kızarmış kaz, hizmetçilerimize de ördek ikram eder.” Aralarında bulunan Havend Şah, ayrıca şöyle der: “Kazı önüme koyduğu zaman, onu parçalayarak yemem için, bana bir de bıçak vermesini beklerim.” Bu düşüncelerle, ziyâret için yola çıktılar. Bu sırada Emîr Külâl’in oğlu Seyyid Hamza, babasına çok miktarda kaz ve ördek getirdi. Babası ona duâ edip; “Ey oğlum! Buhârâ’da bulunan meşhûr kimseler, bize gelmek üzeredirler. Hatırlarından geçen ve düşündükleri şeyler var. Sen, şimdi kazları ve ördekleri hemen pişir ve onları bekle” dedi. Nihâyet misâfirler, Emîr Külâl’in evine gelip oturdular. Bir müddet sonra Seyyid Hamza sofrayı kurup, gelenlerin akıllarından geçirdikleri gibi, önlerine pişmiş kaz ve ördekleri koydu. Bana bir de bıçak verilmesini isterim diye düşünen Havend Şah’a da bir bıçak verdi. Yemeğe başladılar. Havend Şah, verilen bıçak ile kazı parçalayıp yiyordu. Bir ara, verilen bıçağı kullanırken elini kestirdi Devamlı kan akıyor, bir türlü kesilmiyordu. Bu arada hemen Emîr Külâl içeriye girip, elini kestiren adama; “Sakın bir daha dervişleri imtihan etmeye kalkışma” dedi. Sonra

diğerlerine dönüp; “Siz bu kazları benim hazırladığımı zannetmeyin. Bunları size, Emîr Hamza getirip, hazırladı. Siz onun mertebesine bakın. Bu yolun büyüklerinin âdeti şöyledir ki, her ne iyilik hâsıl olmuşsa, onu kendinden bilmezler” buyurdu. Bunun üzerine gelenler, böyle düşünerek gelmekle çok hatâ ettik dediler. Yaptıklarına pişman oldular. Emîr Külâl’in büyüklüğünü görerek, hayran, olup onu sevdiler.

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, Kermine şehrine gitmişti. Bu şehirde bulunduğu sırada, bir grup kimse ile sohbet ediyordu. Sohbette bulunanlardan her biri, kendi hocasından ve hocasının üstünlüklerinden bahsediyordu. Emîr Külâl’in talebesi de söze karışıp, benim hocam, hepinizin hocasından üstün derecededir. Çünkü o, hem seyyid hem mürşid-i kâmil dedi. Bu sırada, orada toplanıp konuşmakta olanların üzerinden bir kuş sürüsü geçiyordu. Bazıları Emîr Külâl’in talebesine dediler ki: “Eğer dediğin gibi hocan büyük bir evliyâ ise, haydi duâ et de, onun hürmetine şu kuşlardan biri önümüze düşsün!” Onların bu isteği üzerine, Emîr Külâl’in talebesi Allahü teâlâyâ duâ edip, hocasının hürmetine bu işin gerçekleşmesini istedi. O talebe duâ eder etmez, kuşlardan biri cemâatin üzerine düşüverdi. Orada bulunanlar hayretten şaşırıp, Emîr Külâl hazretlerinin gerçekten büyük bir evliyâ ve tasarrufu kuvvetli bir mürşid-i kâmil olduğunu anladılar.

Nakledilir ki, Emîr Külâl hazretleri bir imâret yaptırmakta idi. Bu binanın inşâsı için pekçok kimse toplanmış çalışıyordu. Birgün Emîr Külâl, aniden evine gitti. O gidince, orada çalışanlar dediler ki: “Emîr Külâl gerçekten evliyâ ise, bizim her birimize birer sıcak ekmek verir. Bir müddet sonra Emîr Külâl geldi Yanında hiçbir şey yoktu. Yerine oturunca, binanın inşâsında çalışanlardan ba’zıları bir birine; “Eğer evliyâ olsaydı, bizim arzu ettiğimiz şeyi getirirdi” diyerek, aralarında konuşmaya başladılar. Daha sonra onlar böyle konuşurlarken, Emîr Külâl hemen ayağa kalkıp; “Ey tahammülsüzler, işte istediğiniz” diyerek, elini koltuğunun altına sokup, herbirine sıcak bir ekmek çıkarıp verdi. Onlar da söyledikleri sözlerden dolayı pişman olup, tövbe ettiler. Bundan sonra, Emîr Külâl hazretleri onlara buyurdu ki: “Ey dostlarım, biz arzu ederiz ki, siz bizden âhireti, âhirette kurtulmayı taleb ediniz. Nefsinizin isteklerini terkediniz ki, âhirette utanıp, mahcûb olmayasınız. Eğer şükr ederseniz, Allahü teâlâ size her istediğinizi ihsân eder. Bu dünyâda ne yaparsak âhirette onun karşılığını bulacağız. Ey dostlar, dikkat ediniz ve uyanık olunuz! Bir kimse hevâ ve hevesinden vazgeçmedikçe, tuzağına av düşmeyen ve eli boş kalan avcı gibidir. Eğer insan, Allahü teâlâyı unuttur, gaflete dalarsa, belâyâ ve musibete düşer. Yazıklar olsun ki, ömür bitmek üzere olduğu hâlde, insan dünyalık olan şeylere dalmış, nefsinin esîri olmuş ve âhiret yolculuğunu unutmuş, ihmâl etmiştir. Şiir:

“Ey ömrünü cahillikle rüzgâra veren!
Sen ömrünün kıymetini nasıl bilirsin?

Yarın toprak altında yalnız kalınca
Tövbe edeyim dersin, ama yapamazsın!”

Nakledilir ki, Emîr Külâl kendine âit bir yerde dergâh inşâ ettiriyordu.

Çalışanlardan biri, kendi kendisine; “Hiç kimse birşey getirmiyor” dedi. Henüz aradan az bir zaman geçmişti ki, bir adam geldi Çok miktarda ekmek ve üzüm getirdi. Emîr Külâl hazretlerinin huzûruna varıp, gece gündüz diş ağrısı çekmekteyim. Sizin duânızı almak için geldim, bana yardımcı olunuz, takatim kalmadı dedi. Emîr Külâl, gelen adama; “Yanıma yaklaş bakayım, hangi dişin ağrıyor?” dedi. Adam yaklaştı. Emîr Külâl parmağını ağzına sokup, ağrıyan dişinin üzerine koydu. Sonra İhlâs sûresini okudu. Gelen kimsenin diş ağrısı kesilip, hiç hastalanmamış gibi oldu. Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: “Ey dostlar! İhlâslı olunuz, (her işinizi Allah rızâsı için yapınız) ki, halas bulasınız, kurtulasınız. İhlâssız yapılan amel, üzerinde pâdişâhın mührü bulunmayan para gibidir. Üzerinde pâdişâhın sikkesi bulunmayan parayı kimse almaz. Üzerine mühür vurulanı ise herkes alır. İhlâs ile yapılan az amel, Allahü teâlâ indinde çok amel gibidir. İhlâssız yapılan çok amelin ise, Hak katında kıymeti

yoktur. Yaptığınız her ibâdeti ve işi, ihlâs ile yapınız ki, Allahü teâlâyâ yakın ve rızâsını kazananlardan olasınız. Ey dostlarım! İhlâs ile amel yaparsanız korkmayınız bu size âhirette i'tibâr ve şereftir. Eğer tama' sahibi değilsen (dünyâyâ düşkün değilsen), sonunda varacağın yeri düşün. Merd o kimsedir ki, önce iyice düşünür, sonra amel etmeye başlar. Böylece, sonunda yaptığı işten utananlardan olmaz.”

Emîr Külâl bir defasında, Buhârâ'da Cum'a namazı kılmak için talebeleriyle Buhârâ'ya gidiyordu. Buhârâ'ya vardıklarında, Emîr Külâl dedi ki: “Ey dostlarım, Şeyh Muhammed Agâf Bazergân, şu ânda Belh şehrinde vefât etti.” Bu söze şaşanlar oldu. Çünkü kendisi Buhârâ şehrinde olduğu hâlde, Belh şehrindeki bir hâdiseyi haber veriyordu. Bu söze hayret edenlere buyurdu ki: “Biliniz ki Allahü teâlâ, Resûlü Muhammed aleyhisselâma tam tâbi olan kullarına öyle dereceler ihşân eder ki, her zaman doğuda ve batıda ne vukû' bulursa, gözlerinin önünde görüp bilirler. Belh şehrinin uzaklığı nedir ki.” Bunun üzerine talebeleri, o günün târihini yazdılar. Daha sonra gördüler ki, Emîr Külâl hazretlerinin işâret ettiği gün, o zât vefât etmişti.

Emîr Külâl hazretlerinin yaşadığı diyarda bulunan Kermîne şehrinde bir adam ava çıkmıştı. Bu, Emîr Külâl'i tanıyıp çok severdi. Ava çıkarken; “Eğer avlamak istediğim kazlardan avlayabilirsem, iki tanesini Emîr Külâl'e götürüp hediye edeceğim” diye niyet etti. Nihâyet bir miktar kaz avladı, iki tanesini Emîr Külâl'e vermek için ayırdı. Birgün evine, şehrin ileri gelenlerinden biri geldi. O iki kazı görüp, gözü onlarda kaldı. Kazlar, kuzu gibi iri ve semiz idi. Gelen kimse, ev sahibine; “Bu kazları pişir de yiyelim” dedi. Ev sahibi; “Onları, Emîr Külâl hazretlerine vermek için ayırdım” dedi. “Onları yememiz uygun olmaz, ben buna cesâret edemem” dedi. Gelen adam ısrar edip, “Ne olursa olsun bunları yiyelim, ben oğlu vasıtasıyla ondan özür dilerim” diyerek, ev sahibini ikna etti. Ev sahibi de kazları pişirtip, o şehrin meşhûrlarından olan o kimsenin önüne koydu. Tam yiyeceği sırada, yüzüne kazlardan öyle bir buhar ve sıcaklık yükseldi ki, gözlerine te'sîr edip, gözleri görmez oldu. Kazları yiyemedi ve yaptığı işe pişman oldu, tövbe etti. Hemen Emîr Külâl hazretlerine bir at hediye etmeye niyet etti. Birkaç gün sonra gözleri iyileşip, eski hâline döndü.

Nakledilir ki birgün Emîr Külâl hazretleri talebeleri ile oturmuş sohbet ediyordu. Bu sırada içeriye güzel yüzlü bir genç girdi. Hiçbir şey söylemeden oturdu. Orada bulunanlar, onu hiç tanımıyorlardı. Bir ara Emîr Külâl hazretleri ona bakıp; “Tamâm oldu mu?” dedi. Gelen genç de; “Bir açıklık kalmıştı, o da tamamlandı” dedi. Gelen genç biraz oturup, gitmek üzere kalktı, birşey söylemeden kapıya doğru yürüdü. Orada bulunanlardan bir kısmı, gencin yanına koşup, yakalayıp konuşmak istediler. “Sen kimsin? Gelince birşey söylemedin ve giderken müsâade istemedin. Emîr Külâl'e; “Bir yer kalmıştı, o da tamamlandı” dedin. Bu hâlin ne ve bu, sözün ma'nâsı nedir? Bunları bize açıkla ve kendini tanı” dediler. Bunun üzerine genç dedi ki: “Ben, Rûm vilâyetindenim ve Emîr Külâl'in talebelerindenim. Bizim memleketimizde bir câmi yapılıyordu ve bu câmi inşâsı ile Emîr Külâl hazretleri ilgileniyordu. Bitince haber vermemizi emretti. Câmi tamamlandı, ben de haber vermek üzere geldim” dedi. Bunları dinleyince, çok şaşırıp; “Nasıl olur? Biz onun talebeleriyiz ve hocamız Rûm diyarına gitmedi” dediler. Gelen genç; “Ben de onun talebesiyim, hergün arkasında namaz kılarım. Bizim memleketimizde çok talebesi ve tanıyıp seveni vardır” dedi. “Peki girince neden selâm vermedin ve giderken neden izin istemedin?” dediklerinde; “Bunları kalben söyledim” dedi. Ayrılırken de; “Bizim karşımıza mühim bir iş çıktığı zaman, Emîr Külâl hazretleri gelir. Bizim memleketimizde, sizin burada olduğundan daha meşhûr ve daha çok tanınıp sevilmiştir” dedi. Bunları dinleyen talebeleri, Emîr Külâl hazretlerinin tasavvufteki derecesinin yüksekliğini ve tasarrufunun çokluğunu görüp, ona sevgi ve bağlılıkları kat kat arttı.

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bir gece kendinde bambaşka bir hâl hissedip; “Hocamın yanına gideyim, bakalım benim hakkımda ne emreder ve ne buyurur?” diye düşündü. Sonra, Emîr Külâl'in yanına gitti. Bu talebesi şöyle anlatmıştır: “Gece vakti, varıp hocamın odasına girdiğimde, kalabalık bir cemâat vardı. Hayret ettim. Bunlar, hiç görmediğim ve tanımadığım kimseler idi. Kalabalıktan oturacak yer kalmamıştı. Herkes başını eğmiş, sessizce oturuyordu. Ben de başka bir yere oturarak başımı yere eğip beklemeye başladım. Bir müddet böyle durdum. Sonra başımı kaldırıp baktım ki, odada hocam Emîr Külâl'den başka hiç kimse görünmüyordu. Hocam bana bakıp; “Sana müjdeler olsun, şimdi sen artık maksada

kavuştun, ama bunu gizli tut” buyurdu. Bundan sonra hocama; “Burada gördüğüm, sonra da birdenbire kaybolup görünmez olan zâtlar kimler idi?” diye sordum. Buyurdu ki: “Bunlar ricâl-ül-gayb denilen evliyâ zâtlar idi. Aralarında Hâce Gülân ve Abdülhâlık Goncdüvânî de var idi. Bunlar öyle zâtlardır ki, vefâtlarından önce ve sonra, Allahü teâlânın dinine hizmet ederler. Bugün sen de onların sohbetinden (feyzinden) pay aldın.”

Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin talebelerinden bir kısmı, Emîr Külâl hazretlerine, evliyânın kerâmetinden sordular. Buyurdu ki: “Evliyânın kerâmeti haktır. Aklen ve naklen caizdir. Bu husûsta evliyâdan çok nakiller vardır. Malûm ve meşhûr olup, hiç şüphe yoktur. Kalbi imân nûruyla aydınlanmış olan herkes, evliyânın kerâmetine inanır ve bu husûsta hiç şüphe etmez. Buna misâl çoktur. Süleymân aleyhisselâmın veziri Asaf'ın, Saba melikesi Belkıs'ın tahtını bir ânda Sana'dan Kudüs'e getirmesi gibi. Bir başka misâl, Hazreti Ömer, bir defasında Medine-i münevverede mescidde, Peygamberimizin (aleyhisselâm) minberi üzerinde hutbe okuyordu. Bu sırada çok uzaklarda düşmanla cihâda çıkmış olan İslâm ordusunun tehlikeli bir durumda olduğunu görüp, ordu kumandanına Yâ Sariyye dağa dağa” buyurdu. Uzakta olan kumandan Sariyye ve ordunun erleri, bu sesi duyup dağa çekildi. Düşmanın tehlikeli hücumundan korundu. Bu, apaçık bir kerâmettir. Eğer bir kimse, bu kerâmet, mu'cizeden aşağı değil derse, bu yanlıştır. Çünkü, hiç bir velî, Peygamber derecesinde olamaz. Evliyâ-i kiram buyurmuşlardır ki: “Evliyâdan meydana gelen kerâmet, Peygamberimizin (aleyhisselâm) mu'cizesinden dolaydır ve Peygamberin peygamberliğini tasdik eder. Ona tâbi olmayı gösterir. Eğer Peygamberler doğru sözlü olmasaydı, evliyânın kerâmeti de hâsıl olmazdı. Çünkü evliyâ, Nebî'ye tâbi olmuştur.”

Bâyezid-i Bistâmî buyurdu ki: “Enbiyâ (Peygamberler), misk ve bal misâlidir. Bunlardan bir damla evliyâyâ geliyor ve evliyâyâ gelen bu damladan misk yayılıyor.”

Vasıyyeti: Emîr Külâl hazretleri, marâz-ı mevtinde (ölüm hastalığında) bulunduğu sırada, talebelerine şöyle vasıyyet etti: “Ey kıymetli talebelerim! İlim öğrenmekten ve Muhammed aleyhisselâmın yoluna tâbi olmaktan asla ayrılmayınız. Bu, mü'min için bütün saadetlerin ve ni'metlerin vasıtasıdır. Bunun için Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: “İlim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır.” Ya'nî her müslüman erkeğin ve kadının, kendine lâzım olan din bilgilerini öğrenmesi farzdır. Bunlar, sırasıyla şu bilgilerdir 1- İmân ve i'tikâd bilgileri 2- Namazla ilgili bilgiler. 3- Oruçla ilgili bilgiler. 4- Zengin ise, zekât ile ilgili bilgiler. 5- Eğer zengin ise, hac ile ilgili bilgiler. 6- Ana-baba hakkını öğrenmek. Allahü teâlânın kendisinden râzı olmasını isteyen, annesinin ve babasının rızâsını kazanır. Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlânın rızâsı, ana-babanın rızâsını kazanmakla elde edilir.” buyurdu. Bu bakımdan, anne-babanın hakkını gözetmek mühimdir. 7- Sıla-i rahm, (akrabayı ziyâret). 8- Komşu hakkını gözetmek. 9- Lâzım olan alış-veriş bilgilerini öğrenmek. 10-Helâli ve haramları öğrenmek lâzımdır. Çünkü insanların çoğu, bilmediğinden ve bildiği ile amel etmediğinden helak olmuştur. Şiir:

“Dünyâ tâlibleri, hep hırs ile mest oldular,
Para için, dâim kendilerini bozdular.

Hüdâyâ yaptıkları ahidleri bozdular,
Hepsi Mûsâ'ya (a.s) düşman, Fir'avn'a dost buldular.”

İyi biliniz ki, dünyâyı ve dünyâyâ düşkün olanları sevmek, sizin, Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümenize mâni olan büyük bir engeldir. Dâima Allahü teâlâyı hatırlayıp, O'nu zikrediniz ki, dîninizi dünyâyâ değişmemiş olasınız. Her hâlde Allahü teâlâdan korkunuz, hiçbir ibâdet Allah korkusundan daha te'sirli değildir. Allahü teâlâdan korkan kimseden çekininiz. Allahü teâlâdan korkmayan kimseden ise, korkmayınız.

Ey dostlarım, dâima Allahü teâlâyı zikrediniz. Allahü teâlâdan başka herşeyi bırakınız. “La ilahe illallah” Kelime-i tevhîdini söylerken “La” derken nefyediniz, Allahü teâlâdan başka hiçbir ma'bûd olmadığını biliniz, “İllallah” derken. Allahü teâlânın noksan sıfatlarından münezze

olduğunu biliniz. Biliniz ki, elbiseyi temiz su temizler. Dili, Allahü teâlâyı zikretmek temizler. Bedeninizi namaz kılmak, malınızı zekât vermek temizler. Yolunuzu, insanların sizden hoşnut, memnun olması temizler. İhlâs sahibi oluncaya kadar ihlâsı, kurtuluşa erinceye kadar da kurtuluşu arayınız.

Biliniz ki kalbin, dilin ve bedenin temiz olması, helâl lokma yemeye bağlıdır. Helâl lokma yiyen insanın mi'desi, içinde temiz su toplanan havuz gibidir. Bu havuzdan etrâfa temiz su dağılır ve bu su ile çiçekler yetişir, ağaçlar meyve verir, ondan istifade edilir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Bir kimse, hiç haram karıştırmadan kırk gün helâl yerse, Allahü teâlâ onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine nehirler gibi hikmet akıtır. Dünyâ muhabbetini kalbinden giderir."

Tövbe ediniz. Tövbekâr ve edebli olmak lâzımdır. Tövbe ediniz ki, tövbe, bütün tâatların başıdır. Tövbe, sâdece dil ile olmaz! Tövbe işlenen günahlara kalbden pişmanlık ve bir daha günâhı işlememektir. Allahü teâlâdan dâima korkunuz. Kendi günahlarınıza bakıp, tövbe ediniz. Başkaları sizden hoşnut olsun. Günahlarınıza pişman olup, o kadar ağlayıp tövbe ediniz ki, gerçekten size tövbekâr densin. Dünyâda iken günahlara pişman olup, kulluk vazîfesini yaparak âhireti kazanmak lâzımdır, işte, bütün işin aslı budur. Sevgi ve muhabbet; Allahü teâlânın rızâsını aramak ve kötü işleri terketmek, ahde vefa göstermek, emânete ihânet etmemek, kendi kusurlarını görüp, amelleri ile övünmemek, amellerini görmemek, dâima Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl olmaktır. Hiçbir işe, Allahü teâlânın ismini söylemeden (Besmelesiz) başlamayınız ki, âhirette yaptığınız o işten dolayı utanmayasınız. Bu bakımdan, birşeye başlarken, önce Besmele çekiniz, sonra işe başlayınız.

Allahü teâlânın emirlerine itaat ediniz. Nerede olursanız olun, ilim öğrenmekten ve amel etmekten uzak kalmayınız. Her ne olursa olsun karşınıza her ne güçlük çıkarsa çıksın, ilmi ve ameli asla terketmeyiniz.

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker (iyilikleri emredip, kötülüklerden sakındırmak) vazîfesini yerine getiriniz. Dînin yasak ettiği şeylerden, dîne uygun olmayan işlerden ve bid'atlerden sakınınız. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: "Ey îmân edenler! Kendinizi ve evlerinizde ve emrinizde olanları ateşten (Cehennemden) koruyunuz ki, onun yakacağı insanlar ve taşlardır..." (Tahrim-6) Âhirette bunlardan olmamak için çok korkup, sakınınız! Rivâyet edilir ki, Fudayl bin İyâd şöyle anlatmıştır: Havanın çok sert ve soğuk olduğu bir gün, Şeyh Abdülallâm'i gördüm. Üzerinde ince bir elbise vardı. Soğuk olmasına rağmen, alnından buram buram ter damlıyordu. Dedim ki: "Bu soğukta böyle terlemenizin sebebi nedir?" Dedi ki: "Birgün burada bir günah işleniyordu. Ben buna mâni olmak istedim. Fakat mâni olamadım. Bunun ızdırabından dolayı ve kıyâmet günü bunun günâhından nasıl kurtulurum diye düşünmekten böyle terliyorum." Ya siz, her gün hem kendiniz, hem de başkaları için nice emr-i ma'rûfu kaçırıyorsunuz, hâlinize bir bakınız!

İşlerinizi, dînimizin emirlerine uygun olarak yapınız. Bir iş yapacağınız zaman, bakınız, dînin emirlerine uygun ise, onu kabûl edip yapınız. Uymuyorsa, o işden vazgeçiniz. Bütün işlerin başı, dînin emirlerine yapışmaktır ve Allahü teâlânın koyduğu hudutları aşmamaktır. Akıllı kimse, kendi hâlini düşünür, insanlar ile kendi arasındaki hududa; hakka riâyet eder. Bunu gözetmeyenler için verilecek cezayı bildiren nice âyet-i kerîmeler nâzil olmuştur. Her zaman ve her yerde, bakarken, konuşurken, dinlerken, gelirken, yerken ve içerken, Allahü teâlâyâ karşı ve insanlara karşı uyulması gereken bir hudut vardır. Fırsatı ganîmet biliniz, yaptığınız işleri kurtuluşunuza vesile olacak şekilde yapınız. Helâl rızık kazanmak için çalışınız. Kâfi miktarda kazanıp, isrâf ve cimrilik etmeyiniz. Nafakanızda dînimizin emrine uygun olarak ortalama davranınız. Resûlullah (aleyhisselâm); "İşlerin hayırlısı, vasat olanıdır" buyurdu. Helâlinden ve kendi kazancınızdan yiyiniz. Eğer uykunuz gelirse, biraz uyuyunuz ki, ibâdet ve tâat yapmak için dinlenmiş olasınız. Fakat, Allahü teâlâyı zikretmeden uyumayınız. Resûlullah (aleyhisselâm); "Âlimin uykusu, cahilin ibâdetinden hayırlıdır" buyurdu.

Oruç ile ilgili husûsa gelince, oruç, senede bir aydır. Şu şartla ki, imsak vaktinden, akşam güneş batıncaya kadar orucu bozan şeylerden sakınmak, şartlarına uymaktır. Bunlardan başka, bir de oruçta uyulması gereken bâtinî şartlar vardır. Bunlar ise; gözü harama bakmaktan

korumak, kulağı haram olan şeyleri dinlemekten, eli harama uzatmaktan, ayağı harama gitmekten korumaktır. Orucun hakîkati ise şunlardır: Kalbi hased, tama', nifak, kin, ucbdan korumak, her zaman bunlardan uzak yaşamak ve bilhassa oruçlu iken bu kötü huylardan sakınmak lâzımdır.

Diğer bir husûs da, zekâtı seve seve vermek ve şartlarına uymaktır. Resûlullah (aleyhisselâm), zekâtını vermiyenin namazının, orucunun, haccının, cihâdının ve hiçbir tâatının kabûl edilmeyeceğini bildirmiştir. Cimri olan kimse, Allahü teâlânın rahmetinden, insanların sevgisinden ve Cennetten uzak, Cehenneme yakındır. Cömerd olan kimse ise, Allahü teâlânın rahmetine, kulların sevgisine ve Cennete yakın, Cehennemden uzaktır. Bizim yolumuz budur, dostlarımız bu vasıyyete sarılsın. Bizim büyüklerimiz, talebelerine böyle buyurmuşlar ve maksada ulaşmışlardır. Ümîd ediyorum ki: Allahü teâlânın yardımı ile bizim dostlarımız da kavuşur.

Ey talebelerim! insanların maksada, saadete kavuşmaktan mahrûm kalmalarının sebebi; âhiret yolunu bırakıp, kötü olan dünyâya sarılmalarıdır. Âhiret saadetini isteyen kimsenin, doğru i'tikâda sâhib olup, bid'at ve dalâlet olan şeylerden uzak durarak ve yaptığı her işten hesaba çekileceğini bilerek, ona göre hareket etmelidir. Ey dostlarım! Gidişatınızdan habersiz olmak kadar kötü birşey yoktur. Bu hâl, gaflet içinde olmanın delîlidir. Başkalarının habersiz olduğu şeyler, bu yolun büyüklerine açılmıştır. Onların maksadı, Allahü teâlânın rızâsını aramaktır. Onlar, buna kavuşmuşlardır. Allahü teâlâ, her asırda sevip seçtiği kullarından bir büyük zât yaratır. Böylece herkesi belâlardan, felâketlerden korur. Ey talebelerim! Böyle olan zâta talebe olunuz. Böylece dünyâ ve âhiret saadetine kavuşursunuz. Ümmet-i Muhammedin (aleyhisselâm) aydınlatıcıları olan âlimlere yakın olunuz. Resûlullah (aleyhisselâm); "Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir" buyurdu. Sakın, ilmi ve âlimleri sevmekten uzak kalmayınız. Bu, kurtuluş vesilesidir. Resûlullah (aleyhisselâm); "Kim âlimi ve ilmi severse, hatâ işlemez" buyurdu.

Câhiller ile görüşmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Simâ' yapıyoruz diyerek hoplayıp, zıplayan kimselerin meclislerinden uzak durunuz. Onlarla oturmayınız. Onlarla sohbet, kalbi öldürür. Bunun için bu yolun büyükleri, bu işten uzak durmuşlardır. Gerçekten sima' hâlinde olan kimsenin hâli öyledir ki, o anda bıçak çalsan haberi olmaz. Eğer böyle olursa, o kimse sima' hâlinde olduğunu gösterir.

Ruhsatlardan uzak durup, azîmet ile amel ediniz. Ruhsatlar ile amel etmek zayıf kimselerin işidir. Eğer bundan daha çok nasihat isterseniz, Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin nasihat ve yazılarına bakınız. Bu kadar kifâyet eder. Akıllı olana bir işâret yetişir.

Emîr Külâl hazretleri vasıyyetini yapacağı sırada, oğulları; Emîr Burhan, Emîr Şah, Emîr Hamza, Emîr Ömer ve talebelerinin çoğu huzûrunda bulunuyordu. Bu oğullarından Emîr Burhân'ın yetiştirilmesini, en başta gelen talebesi ve halîfesi Behâeddîn-i Buhârî'ye havale etti. Diğer oğlu Emîr Şâh'ı, Şeyh Yâdigâr'a, Emîr Hamzâ'yı, Mevlânâ Ârif Dehdigerâniye, Emîr Ömer'i de, Mevlânâ Cemâleddîn Dehkesyânî'ye yetiştirilmeleri için havale etmişti. Oğullarına buyurdu ki: "Hanginiz, Allahü teâlânın kullarına hizmet etmek için benim vekîlim olur?" Oğulları; "Ey yakîn yolunun rehberi, biz buna nasıl güç yetirebiliriz? Fakat kim bu işi kabûl ederse, biz onun hizmetine girelim" dediler. Oğulları böyle deyince, Emîr Külâl hazretleri başını eğip, murâkabeye daldı. Bir müddet sonra başını kaldırdı. "Büyüklerin rûhâniyeti, Emîr Hamza'nın bu işi kabûl etmesini işâret buyurdular" dedi. Emîr Hamza, kabûllenemeyeceğini arz etti ise de; "Bunu kabûl etmekten başka bir çâre göremiyorum. Kabûl edeceksin, Bu iş bizim elimizde değildir. Sen de biliyorsun" buyurdu.

Bundan sonra Emîr Külâl, talebelerinden ayrılıp, husûsî odasına geçti. Üç gün, üç gece dışarı çıkmadı. Sonra dışarı çıktı. Meclisinde toplananlar, neden üç gündür dışarı çıkmadığını sordular. Buyurdu ki: "Üç geceden, beri, benim ve talebelerimin hâli nasıl olur? diye düşünüyordum. Gaybden kulağıma bir ses geldi. Şöyle deniliyordu: "Ey Emîr Külâl! Kıyâmet gününde seni senin talebelerini dostlarını, sizin mutfağınızdan uçan bir sineğin üzerine konduğu kimseleri bile affettim." Allahü teâlâ, fadlından ve kereminden ihsân etti" dedi. Bunları söylediği Perşembe günü sabaha doğru vefât etti.

- 1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 990
- 2) Agâhî Seyyid Emîr Kûlâl (Mevlânâ Şihâbüddîn)
- 3) Reşehât sh. 42
- 4) Nefehât-ül-üns sh. 415
- 5) Hadikat-ül-verdiyye sh. 123
- 6) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 363
- 7) Rehber Ansiklopedisi cild-5, sh. 108
- 8) Hadikat-ül-evliyâ sh. 41
- 9) Umdet-ül-makâmât sh. 61

BEHÂEDDÎN MUHAMMED BİN MUHAMMED BUHÂRÎ (Şâh-ı Nakşibend)

Evliyânın büyüklerinden ve müslümanların gözbebeği olan yüksek âlimlerden. İnsanları Hakka da'vet eden, doğru yolu göstererek saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i Âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin onbeşincisidir. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin ve Emîr Külâlî'n talebesidir. İsmi, Muhammed bin Muhammed'dir. Bahâeddîn ve Şâh-ı Nakşibend gibi lakabları vardır. Allahü teâlânın sevgisini kalblere nakşettiği için, "Nakşibend" denilmiştir. Seyyid olup, soyu şöyledir: Babası Seyyid Muhammed Buhârî, onun babası Seyyid Muhammed Celâl Burhâneddîn, onun babası Seyyid Abdullah, onun babası Zeynel'âbidîn, onun babası, Seyyid Kâsım, onun babası Seyyid Şa'bân, onun babası Seyyid Burhâneddîn, onun babası Seyyid Tâkî, onun babası İmâm-ı Mûsâ Kâzım, onun babası İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretleridir. Behâüddîn Şâh-ı Nakşibend hazretleri, 718 (m. 1318) senesinde Buhârâ'ya beş kilometre kadar uzakta bulunan Kasr-ı ârifân'da doğdu. 791 (m. 1389)'de Kasr-ı ârifân'da Rebî'ul-evvel ayının üçüncü günü olan Pazartesi günü vefât etti. Kabri oradadır, İslâm âlimlerinin en meşhûrlarından olup, tasavvufda en yüksek derecelere ulaşmıştır. Hem zamanında, hem de kendinden sonraki asırlarda onun sebebi ile pekçok insan hidâyete kavuşmuştur.

Zamanının büyük evliyâsı olan Muhammed Bâbâ Semmâsî, henüz o doğmadan, doğduğu yer olan Kasr-ı ârifân'a gelmişti. Bu gelişinde, burada bir büyük zâtın kokusu geliyor. Bu beldede büyük bir evliyâ yetişecek diyerek işâret etmiş, tarikatın İmâmı olacak emsalsiz bir zâtın buradan zuhur edeceğini talebelerine ve sevenlerine müjdelemişti. Babası şöyle anlatmıştır: "Oğlum Bahâeddîn'in doğmasından üç gün sonra, Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretleri, bütün talebeleri ile Kasr-ı ârifân'a gelmişti. Ben onu çok sever ve muhabbet beslerdim. Kasr-ı ârifân'a teşrîf edince, yeni doğmuş olan oğlum Behâeddîn'i alıp huzûruna götürüyim ve himmet isteyeyim, böylece feyze kavuşur dedim. Bu niyetle Behâeddîn'i kucağıma alıp, Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin huzûruna götürdüm. Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî, Behâeddîn'i elimden alıp, bağrına bastı ve buyurdu ki: "Bu yavru, benim oğlumdur. Ben bunu, ma'nevî evlâtlığa kabûl ettim." Sonra yüzünü talebelerine çevirip, talebeleri arasında en meşhûr talebesi olan Seyyid Emîr Külâl'e şöyle dedi: "Size, bu yerde bir büyük zâtın kokusu geliyor derdim. Bu defa bu tarafa gelirken de, buraya yaklaştığımızda size demiştim ki, daha önce duyduğum koku iyice arttı. Hakikat şudur ki, size bahsettiğim mübârek zât doğmuştur. İşte o mübârek koku, bu melek yavrunun kokusudur. Bu yavru, büyük bir zât olsa gerektir" buyurdu. Böylece henüz daha üç günlük çocuk iken, zamanının en büyük evliyâsı ve mürşid-i kâmilî olan Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin müjdesine, himmetine ve feyzine kavuştu. Henüz daha küçük yaşta iken, evliyâlığa âit yüksek nûrlar ve eserler temiz alnında açıkça görünür, hidâyet ve irşâd nişanları yüksek simasından belli olurdu.

Annesi şöyle anlatmıştır: "Oğlum Behâeddîn dört yaşında iken, evimizde yavruluyacak bir inek vardı. Behâeddîn, doğumuna bir müddet daha olan o ineği göstererek, öyle anlıyorum ki, bu inek beyaz başlı bir buzağı doğuracaktır dedi. Birkaç ay sonra inek, dediği gibi bir buzağı doğurdu."

Tahsili: Behâeddîn Buhârî hazretlerinin ilk hocası, daha doğar doğmaz kendisini ma'nevî evlâtlığa kabûl eden ve hakkında çok müjdelere veren Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî'dir. Önce ondan istifâde etti. Daha sonra bu hocası, onun yetiştirilmesini en meşhûr talebesi Seyyid Emîr Külâl'e havale etti. Yedi sene Seyyid Emîr Külâl'in sohbetine devam etti. Sonra da onun izni ile Mevlânâ Ârif Dikgirâ'nın sohbetine devam etti. Yedi sene de onun yanında kaldı. Bundan sonra Kusam Şeyh ve Halîl Atâ'nın sohbetlerinde bulundu. Bir müddet de Halîl Atâ'nın yanında kaldı. Ayrıca Mevlânâ Behâeddîn Kışlâkî'den hadîs ilmini öğrendi. Ayrıca Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin rûhâniyetinden de feyz aldı. Üveysî olarak yetiştirildi. Böylece tasavvufda ve diğer ilimlerde çok iyi yetişti.

Kendisi şöyle anlatmıştır: "Çocukluk çağından bülûğ çağına kadar, büyük hocam Muhammed Baba Semmâsî'nin sohbetinde bulundum. Onsekiz yaşına girdiğim sırada, dedem beni evlendirmek istedi. Hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî'yi düğünümde da'vet etmek için beni Semmas'a gönderdi. Semmas'a varıp hocamı görmekle şereflendim ve elini öptüm. Sohbetinin bereketinden bende öyle bir hâl hâsıl oldu ki, hocamın sohbetine can atıyordum. O gece

kalbimdeki bu arzu ve istek ile gece yarısından sonra kalkıp abdest aldım ve hocamın mescidine gidip, iki rek'at namaz kıldım. Başımı secdeye koyup çok duâ ettim.

Dilimden şu duâ çıktı: "Allahım, bana belâ yükünü çekmeye kuvvet ver. Mihnet ve muhabbetini çekmeye takat, güç ver." Sabah olunca hocamın huzûruna vardım. Bana bakıp, gece olup bitenleri söyledikten sonra; "Ey evlâdım duâda şöyle demek lâzımdır (Yâ Rabbî, râzı olduğun şeyi bu zaîf kuluna fazlın ve kereminle ihsân et.) Çünkü Allahü teâlânın rızâsını kazanan kimseye belâ gelmez. Eğer Allahü teâlâ, hikmet-i ezelîsiyle sevdiği bir kuluna belâ gönderirse, yine kendi inâyetiyle o sevgili kuluna kuvvet ve tahammül ihsân eder ve o belâyı tutulmasının hikmetini bildirir. Belâ istemekde güçlük vardır." Daha sonra sofraya kurulup, yemek yendi. Hocam, sofradan bir somun ekmeği alıp bana verdi. Ekmeği çekinerek aldım. Bu çekingenliği görüp; "Bu ekmeği almakta çekiniyorsun. Fakat bu ekmek, yolda lâzım olacaktır" buyurdu. Nihâyet da'vetimiz üzerine talebeleriyle birlikte köyümüz Kasr-ı ârifân'a gitmek üzere yola çıktık. Ben, hocamın bindiği hayvanın üzengileri yanında yürüyordum. Rûhum öylesine zevkle dolu idi ki, kalbimde hiçbir dünyâ düşüncesi yoktu. Kalbim, aşk ve şevkle dolu olarak heyecanla çarpıyordu. Allah sevgisinden başka herşey kalbimden çıkmıştı. Bu sırada kalbim dünyâyı meyledecek olsa, hocam hemen; "Kalbini ayrılıktan koru" buyururdu. Hocamın bu kerâmetini ve keşfini gördükçe, muhabbetim kat kat artıyordu. Yolumuz bir köye uğradı. O köyde hocamın dostlarından biri bizi karşılayıp evine da'vet etti. Hocam da bu da'veti kabûl edip, o zâtın evine indi. Ev sahibinin, mahcubiyetinden ızdırap içinde yüzü kızardı. Bu hâlini gören hocam, o kişiye, "Senin ızdırabının sebebi nedir?" dedi. O da; "Efendim, size yemek ikram etmek istiyorum, fakat sütün başka birşeyim yoktur" dedi. Bunun üzerine hocam bana; "Behâeddîn, sana verdiğim ekmeğe ihtiyaç hâsıl oldu. O ekmeği ver" dedi. Ekmeği çıkarıp verdim. Ev sahibi de sütü getirip sofraya koydu. Ekmeği süte batırarak yedik ve hepimiz doyduk. Bu kerâmeti karşısında hocamıza hayranlığımız arttı. Sonra kalkıp Kasr-ı ârifân'a gitmek üzere yola devam ettik."

"Hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî vefât edince, dedem beni Semerkand'a götürdü. Orada bulunan büyük âlimleri ve evliyâ zâtları ziyâret edip, benim için duâ ve himmet istedi. Sonra Kasr-ı ârifân'a döndük. O günlerde Ali Râmîtenî hazretlerinden gelip, emaneten saklanmakta olan taç bana verildi. O anda kalbim Allahü teâlânın muhabbeti ile dolup, taşıtı. Sonra hocam Seyyid Emîr Külâl, Kasr-ı ârifân'a geldi. Bana çok iltifâta bulunup; "Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî, bana; "Oğlum Behâeddîn'in yetişmesi ile ilgilen. Ondan şefaatinı esirgeme! Eğer onun yetişmesinde kusur edersen, sana hakkımı helâl etmem" buyurdu. Ben de bu vasiyeti üzerine senin yetişmen ile ilgileneceğime söz verdim" dedi. Seyyid Emîr Külâl hazretleri Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yetişmesi ile titizlikle meşgûl olup, onu tasavvufta yüksek derecelere ulaştırdı. Hattâ birgün ona şöyle buyurdu: "Yüce mürşidim Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin sizin terbiyeniz ile ilgili vasiyyetini yerine getirdim. Sizi istenilen şekilde yetiştirdim. Hem hâl bakımından, hemde ilim bakımından yüksek bir himmete sahip bulunuyorsun. Şimdi nereye gitmeyi arzu edersen gidebilirsin. Herkimden olursa olsun, sohbetinde bulunmak ve istifâde etmek husûsunda serbestsin. Tarafımızdan size izin ve ruhsat verilmiştir. Bizde olan hâl ve makamları size fazlasıyla verdim. Bostanı senin için kuru ettim. Ya'nî göğsümde, kalbimde olanların hepsini sana verdim. Rûhâniyet kuşunu, insanlık yumurtasından (dar nefis çerçevesinden; çıkardım. Ama senin himmet kuşun, yükseklerde uçuyor. Şimdiden sonra icâzetlisin" buyurmuştur.

Bunun üzerine Mevlânâ Ârifin sohbetine gidip, yedi sene de onun yanında bulundu. Sonra Halîl Atâ hazretlerinin yanına gidip, oniki sene de onun sohbetinde bulundu. İki defa hacca gitti, ikinci haccında Herat'a gidip, Mevlânâ Zeynüddîn hazretleriyle üç gün sohbet etti. İkinci hacca gidişinde Hicaz'dan dönüp, bir müddet Merv şehrinde ikâmet etti. Daha sonra Buhârâ'ya dönüp orada yerleşti. Emîr Külâl hazretlerinin vefâtından sonra, insanlara doğru yolu gösterip, rehberlik vazîfesini yaptı.

Şâh-ı Nakşibend hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir gece rû'yâmda, Türk âlimlerinden Hâkim Atâ, beni yetiştirmesi için talebelerinden birine havale etti. Sâliha bir ninem var idi. Bu rû'yâmı ona anlattım. "Oğlum, senin Türk âlimlerinden nasîbin vardır" dedi. Bunun üzerine rû'yâda gördüğüm o dervişin simasını hatırımda tuttum ve karşılaşıcağım günü bekledim. Birgün

Buhârâ pazarında, Hâkim Atâ'nın rû'yâmda beni yetiştirmesi için kendisine havale ettiği zât ile karşılaştım. İsmi Halîl Atâ idi. Ben onu derhâl hatırlayıp, tanıdım. Fakat bir türlü yanına yaklaşıp sohbet edemedim. Bundan dolayı üzgün bir hâlde eve döndüm. Akşam bir kimse evime gelip, Halîl Atâ seni çağırıyor dedi. Bu habere çok sevindim ve bir miktar hediye bulup, hemen huzûruna gittim.

Sohbetiyle şereflendim. Bana çok iltifât etti. Daha önce gördüğüm rû'yâmı anlatmak isteyince; "Senin hatırında olanı biz biliyoruz, anlatmana gerek yok" buyurdu. Bundan sonra uzun zaman sohbetine devam ettim. Çok feyz alıp, istifâde ettim. Bir müddet sonra Mâverâünnehr Sultânî'nin vefât etmesi üzerine, oranın halkı, Halîl Atâ'yı sultanlık yapması için Buhârâ'dan Mâverâünnehr'e da'vet ettiler. O da bunu kabûl etti, ben de onunla beraber gittim. O tahta oturdu. Ben de onun hizmetine devam ettim. Kendisinde çok kerâmetler görülüyordu. Bana şefkat ve muhabbet gösterip yetiştirdi. Böylece orada altı sene süren sultanlığı sırasında da hizmetinde bulundum. Kendisine o kadar yakın oldum ki, her sırrına vâkıf olup, işlerinde idâreci oldum. Görünüşte diğer hizmetçiler gibi çalışırdım. Hâlimi bildirmezdim. Altı sene sonra bu büyük âlim tahttan indi. Sultanlığı sona erdi. Bundan sonra -Zeyvertûn köyüne yerleştim."

Yine şöyle anlatmıştır: "Tasavvuf hâllerinden cezbeyle tutulduğum ilk günlerde, mübârek bir zât ile yakınlığım oldu. Bu zât bana; "Seni Hakkın âşinâlarından görüyorum" deyince, "Umarım ki, sizin teveccühünüz ve yardımınızla âşinâlardan olurum" dedim. Dedi ki; "Arzular karşısında nefsin ile ne hâldesin?" "Bulursam şükrederim, bulamazsam sabrederim" dedim. "Bu kolay bir iştir. Asıl iş, nefsini bir yerde hapsedip, ekmek ve su vermeyeceksin ve nefsin o hâle gelmiş olacak ki, sana serkeşlik etmesin, boyun eğsin" buyurdu. Bunun üzerine o zâta yalvardım. Bu hâle kavuşmam için teveccüh etmesini istedim. Buyurdu ki: "Nefsinin, başkalarından ümitsiz ve yalnız kalacağı bir sahraya gideceksin, Allahü teâlâyâ ibâdet ile meşgûl olacaksın ve orada üç gün kalacaksın, dördüncü gün ta'rîf edeceğim bir dağa gideceksin, karşına çıplak ata binmiş bir kimse çıkacak. Sen o zâta selâm verip geç. Üç adım geçtiğin zaman sana o; "Ey genç! Dur sana ekmek vereyim" diyecek. Sen hiç aldırmaıyıp, ekmeği almadan geçip gideceksin. Bu zâtın emri üzerine, söylediği gibi üç gün sahrada yalnız kalıp ibâdet ile meşgûl oldum. Dördüncü gün ta'rîf ettiği dağın eteğine gittim. Giderken ta'rîf ettiği gibi ata binmiş bir zât karşıma çıktı. Selâm verip, geçtim. Bana; "Delikanlı sana ekmek vereyim" dedi. Ben asla aldırmadım ve ekmeği almadan geçip gittim. Sonra, bana bunları yapmamı tavsiye eden zâtın huzûruna gittim. Buyurdu ki: "Behâeddîn! Bundan sonra insanların hatır ve gönüllerini alıp, düşkünlerin hizmetinde bulunup, zayıflara ve gönlü kırık olanlara ikram ve hürmette bulunacaksın! ilim öğrenme husûsunda gayret ederek, kimsesizlere yoldaş olup, onlara karşı tevâzu göstereceksin!" Bu zâtın bu emirlerini de yerine getirdim. Uzun zaman bu yolda devam ettim. Sonra tekrar huzûruna çıktım. Buyurdu ki: "Behâeddîn! Bundan sonra da hayvanlara bakacaksın. Onlar, seni yaratan Rabbinin mahlûklarıdır. Eğer yük çeken hayvanların vücutlarında yara görürsen tedâvi edeceksin." Bu emre de uyarak çok gayret gösterdim. Yolda eğer önüme bir hayvan gelse, o geçinceye kadar dururdum. Hayvanın önüne geçmezdim ve geceleri izlerine yüzümü sürüp, Allahü teâlâyâ yalvarırdım. Bütün bunlar, içimdeki nefis düşmanının kırılması, ıslâh olması için idi. Yedi sene böyle devam ettim. Sonra tekrar o zâtın huzûruna gittim. Buyurdu ki: "Behâeddîn! Bundan sonra yolların hizmetiyle meşgûl ol, yolları süpürüp temizle, yollarda gelip geçenlere eziyet veren şeyleri kaldır. İğrenç şeyleri yollardan alıp, görünmez bir yere at. Yollardan gelip geçenler zahmet çekmesinler ve rahatsız olmasınlar." Bu emrine de uyarak, bir müddet de bu işle meşgûl oldum. Bu zât ne emretmişse, büyük bir bağlılık ile her emrini yerine getirdim. Bu hizmetleri yaparken, Allahü teâlânın nice ni'metleri ve ihsânları bana göründü. Nefsim iyice ezildi. Nefsâniyetten ve mâsivâdan (Allahü teâlâdan başka herşeyden) kurtulup, rûhâniyet derecesine eriştim. Bu sırada bana Allahü teâlâdan pekçok sırlar tecellî etti."

Behâeddîn Buhârî Şâh-ı Nakşibend hazretleri, tasavvuftaki ilk hâllerini şöyle anlatmıştır: "Tasavvuf hâllerinden cezbe hâli çoğalıp kararsız düştüğüm günlerde, geceleri ay ışığında kabristanda dolaşırdım. Bir gece, devamlı ziyâret edilmekte olan üç büyük zâtın mezarını gördüm. Her birinin kabrinde yanmakta olan birer kandil vardı. Kandillerin yağı ve fitilleri olduğu hâlde çok sönük yanıyorlardı.

Fitillerini hareket ettirmek lâzımdı ki, parlak yanıp, çok ışık versinler. O kandilleri öylece bırakıp, Hâce Muhammed Vâsî'nin kabrinin başına gittim. Bana orada Hâce Ahmed Eçkarnevi'nin kabrine gitmem işâret olundu, oraya gittim. Onun kabrinin başına, bellerinde kılıç takılı olan iki kişi geldi. Beni tutup, bir hayvana bindirdiler. Hayvanın yönünü Mezdâhin tarafına çevirip, gittiler. O gece sabaha doğru Mezdâhin mezarlığına ulaştım. Orada da diğer kabirlerdeki gibi bir kandil yanıyordu. Fakat o da sönük yanmaktaydı. Kibleye karşı dönüp oturdum. Bu sırada bana kendimden geçme hâli geldi. Kible tarafında bir duvar gördüm. Duvar yarılıp, yeşil örtüler ile süslenmiş bir taht ve bu taht üzerinde bir zât oturmuş idi. Etrâfında ise kalabalık bir cemâat vardı. İçlerinde Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretleri de vardı. Sâdece onu tanıyordum. Anladım ki, kürsünün etrâfında bulunanlar, vefât etmiş olan ve bu yolun büyüklerinden olan zâtlardır. Fakat kürsünün üzerinde oturan kimdir diye merak ediyordum. Ben böyle düşünürken, kürsü etrâfında bulunan cemâatten biri bana şöyle dedi: "Kürsü üzerinde oturan mübârek zât, Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî'dir. Etrâfındaki cemâat ise, onun halîfeleri; Hâce Ahmed Sıddîk, Hâce Evliyâ Gülân, Hâce Ârif Rîvegerî, Hâce Muhammed İncîrfagnevî, Hâce Ali Râmîtenî'dir." Onları ve hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî'yi göstererek; "Sen bunların zamanında yetiştin, bunları bilirsin, bunlar sana icâzet ve tâc verdiler" dedi. "Onları tanım, fakat bıraktıkları tacın nerede olduğunu bilmiyorum" dedim. "O senin evindedir. Onu sana kerâmet olarak verdiler ki, bir belâ gelecek olsa, onun bereketiyle belâ def edilir" buyurarak müjdeledi. Cemâatten bana dediler ki: "Dikkat et, kulak ver, şimdi sana Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri nasihat edecek! O nasihatten başka birşeyle Hak yolunda ilerlenemez. Hâce hazretlerinin elini öpmek için izin istedim. Bana izin verildi. Kalkıp yaklaştım. Selâm verip, edeble elini öptüm. Sonra huzûrunda edeble ayakta durdum. Tasavvufda ilerlemek husûsunda buyurdu ki: "Kabirlerin başında kandillerin sana öyle gösterilmesi, senin bu yolda kabiliyet sahibi olduğuna alâmettir. Fakat, fitil gibi olan kabiliyeti hareketlendirmek lâzımdır ki, bu kabiliyet ortaya çıksın. Hakkın gizli sırları sana açık olsun. Her durumda dînimizin caddesinde yürümek, azîmet ve sünnet-i seniyye üzere olmak lâzımdır. Emîrlere ve yasaklara uymak husûsunda istikâmet üzere olacaksın. Bid'atlerden ve ruhsatla amel etmekten uzak duracaksın. Hadîs-i şerîfleri öğrenip, amel edersin" buyurdu. Sonra cemaattan bana dediler ki: "Yarın acele Nesef tarafına gideceksin. Seyyid Emîr Külâlî'nin hizmetinde bulunacaksın. Oraya giderken yolda ihtiyâr bir zât ile karşılaşacaksın. O sana sıcak bir çörek verecektir. Ekmeği al, fakat onunla hiç konuşma. O ihtiyârı geçtikten sonra bir kervana, sonra da ata binmiş olan bir kimseye rastlayacaksın, o kimse senin önünde tövbe edecek. Sen, o evindeki mübârek tacını al, Emîr Külâlî'e götür."

Bu konuşmalardan sonra bendeki o hâl gidip, eski hâlime döndüm. Derhâl başında bulunduğum kabrin yanından ayrılıp, Zeyvertûn tarafına gittim. Evime varıp, bana bırakılmış olan tacı istedim. Getirip verdiler. Onu giyince hâlim değişti. Bambaşka bir hâle girdim. Tacı alıp yola çıktım. Sabah namazı vaktinde Mevlânâ Şemseddîn'in mescidine ulaştım. Sabah namazını orada kılıp, o gün Eyne adındaki köyde kaldım. Ertesi gün güneş doğarken Nesef tarafına hareket ettim. Yolda daha önce büyüklerin işâret ettiği gibi bir ihtiyâra rastladım. Bana bir ekmek verdi. Ekmeği alıp, hiç birşey söylemeden geçip gittim. Sonra bir kervana rastladım. Kervanın başları bana; "Ey yiğit, nereden geliyorsun?" dediler. Ben de; "Eyne köyünden geliyorum" dedim. Ne zaman yola çıktığımı sordular. "Güneş doğarken yola çıktım" dedim. Kervana rastladığım vakit kuşluk vakti idi. Kervandakiler bu sözümü işitince hayret edip; "Eyne köyü buraya dört fersah (yaklaşık 24 km.) mesafededir. Sabah vakti çıkılsa, ancak buraya ikindiden sonra gelinebilir" dediler. Kervanı da geçip gittim. Kervanı geçtikten sonra bir atlıya rastladım. Bana; "Sen kimsin? Seni görünce içime bir korku düştü" dedi. "Ben öyle bir kimseyim ki, sen benim önümde tövbe edeceksin" dedim. O atlı yanıma gelip tövbe etti. Şarap yüklü bir beygiri vardı. Beygirin üzerindeki şarabı yere döktü. Onu da geçip yoluma devam ettim. Nesef taraflarında bir köye uğradım. Seyyid Emîr Külâlî'nin orada olduğunu öğrendim. Hâcegân büyüklerinin mübârek tacını çıkarıp arz ettim. Bir müddet sükût etti, sonra; "Bu tâc, Hâcegân büyüklerinin mübârek taçlarıdır" buyurdu. "Evet efendim" dedim. Bu tâc-ı şerîfi almakta iki şart vardır. Birinci şart; bunu korumak, ikincisi; icâbını yerine getirmek. Bu iki şart, büyüklerin (Hâcegân'ın) yolunda bulunmak ve bize hizmettir. Bundan sonra ben de bu şartlara uymak üzere tacı alıp kabûl ettim."

Yine şöyle anlatmıştır: “Tasavvufda ilerlemek için çalıştığım ilk günlerde, bir yerde iki kişinin konuşup sohbet ettiğim görsem, gider onlara katılırdım. Onları dinlerdim. Eğer Allahü teâlâdan, Resûlullahtan, Kur’ân-ı kerîmden konuşup, hayır olan işlerden bahsederlerse, memnun olur ferahlık duyardım. Boş şeyler konuşanlardan ise, keder ve üzüntü duyarak uzaklaşırdım.” Yine şöyle anlatmıştır: “Hak yolda ilerleyip, günahlardan arınmağa ve olgunlaşmağa çalıştığım günlerde, birgün yolum bir kumarhâneye uğradı. İnsanların toplanıp kumar oynamakta olduklarını gördüm. Bunlardan iki kişi kumara öylesine dalmışlardı ki, hiçbir şeyin farkında değildiler. Böylece bir müddet devam ettiler. Nihâyet birisi kaybettikçe kaybetti. Neyi varsa ortaya koydu, onları da kaybetti. Dünyalık neyi varsa hepsi bitti. Buna rağmen, kumar oynadığı kimseye şöyle diyordu: “Bu kadar kaybıma rağmen, bu oyunda başımı dahî versem oyundan vazgeçmem.” Kumarbazın, kumar oynayıp bu kadar zarar ve ziyan görmesine rağmen, o oyuna olan hırsı bana ibret oldu. Hak yolunda yürüyüp daha da olgunlaşabilmek için, bende öyle bir gayret hâsıl oldu ki, o günden itibaren Hak yolunda talebim hergün biraz daha arttı.”

Yine şöyle anlatmıştır: “Tövbe edip, tasavvufa yönelişim şöyle olmuştur: “Aileme ve çocuklarıma karşı kalbimde sevgi ve muhabbetim çok fazla idi. Birgün evimde otururken, aileme ve çocuklarıma pek fazla iltifât ve muhabbet gösterdim. Bu sırada aniden kulağıma gizli bir ses geldi. “Herşeyi bırakıp Allaha dönme zamanı daha gelmedi mi?” denildi. Bu sesi duyunca hâlim değişiverdi. Oturduğum yerde duramaz oldum. Hemen yakındaki nehre gidip, elbisemi yıkadım ve gusl ettim. Sonra iki rek’at namaz kıldım. Bir daha günah işlemek üzere tam bir tövbe yaptım. Herşeyden el çekip, Allahü teâlâyâ döndüm. Nice seneler kıldığım o iki rek’at namazın arzusundayım. Bu yola girdikten sonra Zeyvertûn köyünde oturdum. Beş vakit namazımı bu köyün câmisinde kılıyordum. Birgün nasıl olduysa, bir vakit namazı cemâatle kılmayı kaçırmışım. Câminin, âlim ve takvâ sahibi bir İmâmı vardı. Bana dedi ki: “Ben seni, ibâdet meydanının safını dolduran erlerinden zannederdim. Meğer sen, saf dolduran er değil, saf kıran imişsin.” İmâma dedim ki: “Zât-ı âliniz benim hakkımda böyle düşünüyorsunuz, fakat ben yaldızlı ve parlak bir tuncum.” Ben böyle deyince, İmâm efendi bana şu beyti okuyarak cevap verdi:

“Kalbinin yönünü aşk pazarına çevir,
Demirin hâlis olması ateş iledir.”

Bu söz kalbime öyle te’sîrli oldu ve içime öyle bir dert salıp, beni öyle bir aşka düşürdü ki, ben bu aşk ile kararsız kaldım. Bundan sonra Allahü teâlâ bana lütuf ve kereminden kapılar açtı. Önceki dostlarımdan birkaçı, bir gece yoluma çıktılar. Bana her biri bir şeyler söyledi. Böylece benim kendilerine uymam için çok uğraştılar. Onlara tâbi olmak isterken, Allahü teâlânın inâyeti ile bir âyet-i kerîme de bildirildiği gibi, Allahü teâlânın açmış olduğu kapıyı kapatmaya ve kapamış olduğu kapıyı açmaya kimsenin gücü yetmez dedim. Bu söz, eski dostlarıma çok te’sîr etti. Onlar da benim bulunduğum yola girdiler. Benim bütün gayretim, Allahü teâlâdan başka herşeyi bırakıp, Allahü teâlâyâ (rızâsına) kavuşmaktı. Allahü teâlâyâ sonsuz hamdû senalar olsun ki, bana inâyet-i Rabbânî erişerek maksadıma kavuşturdum.”

Şâh-ı Nakşibend hazretleri şöyle anlatmıştır: “Talebeliğimin ilk günlerinde, büyük hocam Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin emrettiği şeylerin hepsini yerine getirdim. Bunların fâidelerini ve te’sîrlerini kendimde gördüm. Hocam bana, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmın yolunda bulunmamı söylemişti. Ben bu vasiyyeti tuttum. Bu husûsta son derece dikkat ve gayret gösterdim. Âlimlerin meclisine devam edip, nasihatlerini dinledim. Âlimlerin eserlerini okuyup, bildirilenlere göre amel ettim. Allahü teâlânın ihsanıyla bunların fâidesini gördüm. Tasavvufda en faydalı ve maksada çabuk kavuşturan şey, Allahü teâlâyâ cân-ı gönülden, kendinden geçerek duâ ve niyaz etmek, yalvarmak ve Allahü teâlânın rızâsını istemek, nefsi ezmek, onu mağlup etmektir. İşte bizi bunun için bu kapıdan içeri aldılar. Her ne bulduksa, bu sebeble bulduk. Bu mekânda sarı yüz ve eski elbise ararlar. Atlas ve ipeğin pazarı buradan başka yerdedir. Bir sâlih, hakîkat yolunda kendi nefsinin Fir’avn’ın nefsiyle mukayese etmeli ve kendi nefsinin onun nefsinden yüzbin defa daha aşağı görmeli. Eğer böyle olmazsa, o

sâlih hakîkat yolunun ehli olamaz. O yolda yokluk, nefse tezkiye kolay değildir. Fakat bu, yolda maksada ulaşmak için bir ipucudur. İşte ben de bunun için, nefsimi varlıkların her tabakasına nisbet edip, bu yolda yürüdüm. Nefsimi kâinattaki her şey ile karşılaştırdım. Hakîkatte herşeyi, her varlığı, her mahlûku daha üstün ve daha hoş gördüm. O hâle geldi ki, nefsim ile varlıklardan herhangi biri arasında kıyâs yaparak düşündüm. Kendimi aşağı ve âciz gördüm. Bu, benim içimdeki her türlü kir ve pası temizledi. Kâinatta ne varsa hepsinden fâide gördüm. Fakat nefsimden hiçbir fâide görmedim. Nefsimin önüne geçmemiş olsaydım, onu terbiye etmeseydim ve kendi isteği ile başbaşa bıraksaydım, beni bu kapıdan içeri almadıkları, bu makama koymadıkları gibi, nefsimin daha bana nice zararları olacaktı.”

Yine şöyle anlatmıştır: “Bir kış günüydü. Beni bir cezbe hâli kapladı. Kendimden geçip, kırlarda, sahra ve dağlarda, yalın ayak, başı açık gezip, dolaşmaya başladım. Ayaklarım yarıp, parçalandı. Bu hâlde iken bir gece hocam Emîr Külâl ile sohbet etmek arzusu uyandı. Bu arzu ile huzûruna gittim. Talebeler etrâfında toplanmış, hocam da baş tarafta oturuyordu, içeri girdim, aralarına katıldım. Emîr Külâl; “Bu kimdir?” dedi. “Behâeddîn’dir” dediler. Talebelerine beni meclisten dışarı çıkarmalarını söyledi. Onlar da beni dışarı çıkardılar. O zaman nefsim son derece azdı ve taşkınlık yapmak istedi. Az kalsın nefsim irâdeme galip geliyordu. Fakat Allahü teâlânın ihsânıyla, nefsimi serkeşlikten ve itirazdan menederek; “Ey Nefis! Ben bu horlanmayı Allah için kabûl ettim. Beni, Allahü teâlâ elbette bundan dolayı mükâfatlandırır” dedim. Sonra başımı Emîr Külâl hazretlerinin kapısının eşiğine koydum. Sabaha kadar öyle kaldım. Üzerime kar yağdığı hâlde kalkmadım. Sabah namazı vakti Emîr Külâl dışarı çıkarken, ayağını kapının eşiğine atınca karlar arasında kalan başıma bastı. Beni o hâlde görünce teveccühle bulunup müjde verdi. Beni içeri alıp teselli ederek ayaklarımdaki dikenleri mübârek elleriyle çıkardı. Yaralarım ilâç sürdü. “Oğlum! Bu saadet libâsı ancak sana lâyıktır” buyurdu. Rûhanî feyz, işte bende o zaman hâsıl oldu. Ben de şimdi, her sabah evimden mescide çıkarken, bir talebemi o hâlde görmek isterim, fakat şimdi talebe kalmadı. Hepsi şeyh oldu.”

Yine şöyle anlatmıştır: “Gençliğimde Allahü teâlâyâ yalvarıp; “Yâ Rabbî! Bana yardımını ihsân et. Bu yolun ağırlığını çekmeye kuvvet ver. Bu yolda ne kadar riyâzet ve mücâhede varsa yapayım” diye duâ ettim. Allahü teâlâ duâmı kabûl buyurup, bana öyle bir kuvvet ve kudret ihsân etti ki, bu yolun ne kadar zahmeti ve meşakkati varsa hepsine katlandım. Ne yapmak lazımsa, Allahü teâlâyâ hamd olsun yaptım. Şimdi ihtiyâr hâlinde, riyâzetten ve nefsimle mücâdeleden kurtulmuş bulunuyorum... Evliyâ-i Kirâmın rûhlarına teveccüh eder, hepsinin rûhâniyetlerinin eserini görürdüm.”

Menkıbeleri: Behâeddîn Buhârî hazretleri, bir defasında Şeyh Seyfeddîn adlı bir zâtın ırmak kenarında bulunan kabri karşısında kalabalık bir cemâatle sohbet ediyordu. O cemâatte bulunanlardan bir kısmı Behâeddîn Buhârî hazretlerinin tasavvufdaki yüksek derecesini bilmiyorlardı. Söz evliyâ zâtların hâllerinden açılmıştı. Bir hayli süren bu konuşmada, evliyânın meşhûrlarından olan Şeyh Seyfeddîn ile Şeyh Hasen Bulgarî arasında geçen kerâmetler anlatıldı. İçlerinden biri dedi ki: “Eskiden velilerin tasarrufu, kerâmeti çok olurdu. Acaba bu zamanda da onlar gibi tasarruf ehli var mıdır? “Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: “Bu zamanda öyle zâtlar vardır ki, şu ırmağa yukarı ak dese ırmak tersine akmaya başlar.” Bu sözler Behâeddîn Buhârî hazretlerinin mübârek ağzından çıkar çıkmaz, önlerinde akmakta olan ırmak ters akmaya başladı. Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri; “Ey su! Ben sana yukarı ak demedim” buyurdu. Irmak tekrar eski yöne akmaya başladı. Bu kerâmetini o kadar çok kimse gördü ki, bu sebeple çokları Behâeddîn Buhârî hazretlerinin büyüklüğünü anlayıp, tam bir teslimiyetle ona bağlandılar ve saadete kavuştular.

Bir defasında Nesef de büyük bir kuraklık oldu. Sıcaktan toprak çatlayıp, muhsûller kurumaya başladı. Halk, günlerce yağmur beklediler. Fakat bir damla yağmur düşmedi. Nesef halkı, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin duâsını almak için aralarından birini huzûruna gönderdiler. O da gelip durumu arz etti. Nesef ahâlisi kuraklıktan dolayı mahzûn ve kederlidir, dedi. Bunun üzerine, Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: “Üzülmesinler, Allahü teâlâ onlara yağmur gönderecek.” Aradan kısa bir zaman geçmişti ki, Nesef’e yağmur yağmaya başladı. Bir gün ve bir gece devam etti. Kuraklık kalkıp bolluk oldu.

Bir talebesi şöyle anlatmıştır: “Ben küçük yaşta Cenânyan denilen yerden Buhârâ’ya geldim. Âlimlerin derslerine devam ettim. Sonra kalbime Kâ’be’yi ziyâret etme arzusu doğdu. Mekke’ye gidip, Kâ’be’yi ziyâret etmek şerefine kavuştum. Buhârâ’ya döndüm. Fakat nefsim çok azgındı. Hattâ eşkiyalık yapacak kadar kötü bir hâlde idi. Ben bu hâlde iken, bende bir çekilme hâli hâsıl oldu. Bu hâl, beni ister istemez. Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûruna sürükledi. Huzûruna varınca, beni yanına yaklaştırdı. Sonra ensemle öyle bir vurdu ki, yediğim sillerin te’sîrinden neye uğradığımı bilemedim. İstemeyerek bağırdım. Behâeddîn Buhârî hazretleri bu hâlime öfkelenip; “Sus” dedi. Sonra da; “Eğer sabredip o narayı atmasaydın, bir sohbetle işin tamâm olurdu” buyurdu.

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerinden Şeyh Ömer Taşkendî şöyle anlatmıştır: “Benim Behâeddîn Buhârî’ye muhabbetim ve talebe olmam şöyledir: önce Taşkend’de talebelerinden bir kısmını tanımışım. Onlar ile sohbet eder, hizmetlerinde bulunurdum. Sohbet sırasında bana, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin faziletini, hâllerini anlatırlardı. Böylece görmediğim hâlde ona karşı içimde bir muhabbet hâsıl oldu. Birgün Taşkend’deki talebelerinden birinin evine gittim. Hocasını hatırlıyor ve ona rabita ediyordu. Bir müddet oturduktan sonra yemek getirdi. O anda Behâeddîn Buhârî hazretleri gözüme göründü ve kulağıma; “Senin Horasan’a gitmen gerekir” diye söyledi. Yemekten sonra Horasan’a gitmek üzere yola çıktım. Horasan’a, oradan da Behâeddîn Buhârî’nin yakın talebelerinden Mevlânâ Celâleddîn’in bulunduğu yere gittim. Evine varıp kapıda durdum, kendisi tarafından çağrılmamı bekledim. Bir saat sonra evinden bir cemâat çıktı. Beni çağırıp huzûruna kabûl ettiler ve; “Sen geldiğin sırada, gelişinden haberim var idi. Fakat seninle başbaşa görüşmek istedim. Onun için beklettim” dedi. Bundan sonra ben hâlimi ona anlattım ve çok ağladım, bana yardımcı olmasını istedim. Yemîn ederek dedi ki: “Behâeddîn Buhârî sana kâfidir, teveccühüne kavuşursun.” Sonra onun faziletinden, menkıbelerinden bahsedip, huzûruna kavuşmak için hemen yola çıkmamı söyledi. Yolculukta başıma ba’zı hâdiselerin geleceğini de işâret etti. Derhâl Nesef tarafına doğru yola çıktım. Oradan da Horasan’a hareket etmek üzere bir gemiye bindim. Gemi bir müddet yol aldıktan sonra, sabah namazının vakti girdi. Gemide bir ezan okudum. Fakat yolcular namaza kalkmadılar. Bu duruma üzüлүp, onlara nasihat ettim. Fakat bana kızdılar. Bu durum karşısında bende öyle bir hâl oldu ki, kendimi suya atmak istedim. Ayaklarımı suya uzatıp gemiden ayrıldım, fakat suya batmadım. Öyle bir hâl oldu ki, suyun üzerinde yürümeye başladım. Gemidekiler bu hâlimi görünce ağlamaya başladılar. “Biz yanlış bir iş yaptık, yaptığımıza tövbe ettik. Gemiye gel, sen ne dersen onu yapacağız” dediler. Bunun üzerine tekrar bindim. Sabah namazını , gemideki yolcular ile cemâat olup kıldık. Bir müddet yolculuktan sonra Âmûre kal’asına vardık. Orada da acâib hâdiseler oldu. Behâeddîn Buhârî hazretlerine iltica ettim. Şîrmüşter denilen bir dergâha vardım. Yola devam ederken bir kervana rastladım. Bana dediler ki: “Bu çöle dalma, çok büyük bir çöldür, yolunu şaşırırsın. Burada dur, şayet yola devam edecek olursan sağ tarafa yönel, sol taraftan gidersen sonunu bulamazsın ve helak olursun.” Kervan geçip gittikten sonra, kendi kendime; “Ben, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûruna gitmek üzere yola çıkmış bulunuyorum. Ona tâbî olup, hak yola gireceğim için bana tehlike gelmez” dedim. Çöle dalıp yürümeye başladım. Bir müddet yürüdükten sonra aç olduğumu hatırladım. Kendi kendime ba’zı nefis yemekleri düşünerek; “Âh o yiyecekler olsa da yesem” dedim. Ben böyle düşünürken, o anda önüme birdenbire bir sofrâ geldi. Üzerinde tam arzu ettiğim yemekler vardı. Bu durum karşısında hâlim değişti. Ağlamaya başladım. “Ey Allahım, senin rızânı arayan kimseye her ne lâzım olursa ihsân ediyorsun. Ben de senin rızândan başka birşey asla taleb etmeyeceğim” dedim. O yemekleri yiyip, çölde yola devam ettim. Yolda karşıma bir ceylan sürüsü çıktı. beni görünce sağa sola kaçışmaya başladılar. “Eğer ben bu yoldaki arzum ve isteğimde samimî isem, ceylanlar benden kaçmazlar” dedim. Ben böyle der demez, ceylanlar yanıma toplanıp bana yüzlerini sürmeye başladılar. Bu durum karşısında da hâlim değişti ve çok ağladım. Behâeddîn Buhârî hazretlerine karşı muhabbetim o kadar arttı ki, huzûruna bir an evvel kavuşmak için can atıyordum. Ehan denilen yere vardığımda, yine Behâeddîn Buhârî hazretlerinin bereketi ile acâib hâllere kavuştum. Oradan Serahs’a vardım. Kendi kendime; “Her yerde Allahü teâlânın dostları, sevgili kulları bulunur. Bu civarda da vardır. Onlardan müsâade almadıkça bu şehre girmeyeyim” dedim. Ben böyle düşünürken, karşıma divâne hâlde bir kimse çıktı. Halk onu görünce; “Divâne Dâvûd geliyor” dediler. Benim yanıma

yaklaşınca, onu karşılayıp, selâmün aleyküm diyerek selâm verdim. “Ve aleykesselâm” deyip selâmımı aldı. “Hoş geldin Türkistanlı derviş” dedi. Beni yanına yaklaştırıp, koynundan bir ekmeği çıkardı. Ekmeği parçalayıp yarısını bana verdi. “Ey derviş, bu ekmeğin yarısını sana verdiğim gibi, bu mülkün yarısını da sana verdim” dedi. Bu hâdiseden sonra Serahs şehrine girdim. Çarşıya girince, bir başka divâne gördüm. Çocuklar taşa tutuyorlardı. “Bu divânenin adı nedir?” diye sordum. “Câvâdâr’dır. Bu beldenin divânelerindendir” dediler. Kendi kendime; “Bundan da izin alayım” dedim. Bir taraftan da çocuklar onu taşa tutuyorlardı. Bana bakıp; “Ey Türkistanlı derviş, söz divâne Davud’un söylediği gibidir” diyerek ilk karşılaştığım kimse ile görüşüp kavuştuğumuz şeylere işâret etti. Bundan sonra bende güzel bir hâl, cem’iyyet hâsıl oldu. Yemek arzu ettim ve; “Her hâlde bu şehirde Behâeddîn Buhârî hazretlerinin sevenlerinden bir kimse bulunur ve ben ilk lokmayı onun elinden yerim” dedim. Bu sırada yanıma birisi gelip; “Ben Behâeddîn Buhârî hazretlerinin hizmetçilerindenim. Evime buyur” dedi. Beni evine götürdü. Üç çeşit yemek getirdi. Sonra bana; “Behâeddîn Buhârî hazretleri Behrâb denilen yere gitmişler, oradan da buraya teşrîf edecekler. Buraya teşrîf edinceye kadar sen bizde kalacaksın, senin yerin burasıdır” dedi. Birkaç gün sonra Behâeddîn Buhârî hazretlerinin oraya teşrîf etmek üzere oldukları haberini aldık. Karşılama üzere derhâl dışarı çıktık. Behâeddîn Buhârî hazretleri bir merkebe üzerinde ve etrâfında talebeleri olduğu hâlde teşrîf ettiler. Bir mezarlığa yöneldiler. Ziyâretinde o kadar insan toplanmıştı ki, kalabalıktan yanlarına yaklaşmak mümkün olmadı. Kendi kendime; “Çok uzaklardan geldim. Çok zahmetlere katlandım. Acaba bana neden hiç iltifât etmediler? Artık ben kendi başıma kaldım” diye düşündüm. Bu düşünceler hatırımdan geçtiği sırada, Behâeddîn Buhârî hazretleri merkebden inip, yanına yaklaşmamı istediler. Bana; “Hoş geldin ey Taşkendi Derviş Ömer, yanlış anlama, daha sen buraya geldiğin saatte haberdâr oldum. Şimdi şu gördüğün kalabalık ile bir müddet meşgûlüm” buyurdu. Sonra eve gittiler ve kalabalık da dağıldı. Beni huzûruna kabûl edip; “Başından geçen hâdiselerin hepsini bilmekteyiz. Gemide iken denize inince sana biz yardım ettik. Çölde önüne sofraya bizim tasarrufumuzla geldi. Ceylanların sana yaklaşması ve iki divâne ile karşılaşman ve vukû’ bulan diğer hâdiseler hep bizim teveccühümüz ile oldu” buyurdu. Bu sohbeti sırasında bana öyle teveccüh ve tasarrufda bulundular ki, bambaşka bir hâl girip, çok ağladım. “Niçin ağlıyorsun?” diye sordu. Ben de; “Şimdiye kadar geçen ömrümü zayi etmişim” dedim, “Öyle söyleme; yalnız bundan evvel bunu bilmiş olsaydım diyebilirdin. Şu andaki müşâheden ve teslimiyetin ondan daha büyüktür” buyurdu. Sonra; “Şimdi sen, bulunduğun hâli mi, yoksa geçen hâlini mi istersin?” diye sordu. Ben de; “Bu hâlimi isterim” dedim. “Bu iş tâbi olmadan olmaz” buyurdu. “Ne işâret buyurursanız, ne emrederseniz yerine getiririm” dedim. Ben böyle deyince; “Huyunuz mübârek olsun!” buyurdu.

Talebelerinden Emîr Hüseyin de şöyle anlatmıştır: “Benim evim Kasr-ı ârifân’da idi. Yirmi yaşına kadar çiftçilik ile uğraştım. Namazdan ve niyazdan uzak idim. Yiyip içip yatmaktan başka işim yok idi. Tam gençlik cehâleti içinde idim. Behâeddîn Buhârî hazretleri câmiye giderken, gelip geçtikçe beni görüp tebessüm ederdi. Nihâyet bir gece rû’yâmda Behâeddîn Buhârî hazretlerini gördüm. Mübârek elinde bir ayna vardı. Aynayı bana verdi. Aynaya baktım, kendimi gördüm. Uyanınca, beni bambaşka hâller kaplamıştı. Aniden Behâeddîn Buhârî hazretleri evime geldi. Bana dedi ki; “Aynayı sana kim verdi?” “Siz verdiniz efendim” dedim. “Niçin namaz kılıp, Kur’ân-ı kerîm okumazsın?” dedi. “Kur’ân-ı kerîm okumayı bilmiyorum” dedim. “Ben sana namazı ve Kur’ân-ı kerîmi öğretirim” buyurdu. Bundan sonra beni yetiştirip, terbiye etti. Pekçok ihsâna ve ni’mete gark etti.”

Nakledilir ki, Şeyh Şâdî adında bir zât, Kasr-ı ârifân’a gelip, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûruna girerek, ziyâretlerine gelmekte kusur ettiğini söyleyip affetmelerini istedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri ona şaka yaparak; “Bedava özür kabûl edilmez” buyurdu. Gelen zât; “Bir öküzüm vardır. Onu size vereyim” dedi. “Onu kabûl etmeyiz, köyünde uzun zamandan beri biriktirip, duvar arasında bir kap içinde gizlediğin kırk altının var, onları getirirsen kabûl edilir” buyurdu. Şeyh Şâdî; “Sakladığım altınları başka kimse bilmiyordu. Nasıl bildiler?” diye hayretler içinde kaldı, sonra köyüne gidip altınlarını getirdi. Behâeddîn Buhârî hazretlerinin önüne koydu. Behâeddîn Buhârî altınları sayıp, içinden bir tanesini ayırdı. Diğerlerini zâta geri verdi. “Bunlarla öküz satın alıp çiftçilik yap, kaldırdığın mahsûlü Allahü teâlânın kullarına dağıt” buyurdu. Sonra ayırdığı bir altını göstererek; “Bu altın haramdır” buyurdu. Daha sonra o zâta;

“Hâce hazretlerinin ayırdığı o bir altını nereden almıştın?” dediler. Behâeddîn Buhârî hazretlerini tanıyıp, ona talebe olmadan Önce bir kumarda kazanmıştım dedi.

Behâeddîn Buhârî hazretleri, talebelerinden birini, bir işi için bir yere göndermişti. Talebesi işi görüp dönerken, yolda havanın çok sıcak olması sebebiyle, dinlenmek için bir ağacın gölgesine oturdu. Dinlenirken uykusu gelip, ağacın gölgesinde uyudu. Uyur uyumaz rû'yâsında hocası Behâeddîn Buhârî'yi gördü. Elinde bir asa ile yanına yaklaşıp; “Uyan, kalk, burası uyuyacak yer değildir” dedi. Bunun üzerine hemen uyanıp gözlerini açtı ve ayağa kalktı. Birde gördü ki, iki kurt, kendisine doğru yaklaşmış, hücum etmek üzeredirler. Hemen oradan uzaklaşıp yoluna devam etti. Kasr-ı ârifân'a varınca, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yola çıkmış, kendisini karşılamakta olduğunu gördü. Yanına yaklaşıncı; “Hiç öyle korkulu ve tehlikeli yerlerde istirahat edilir mi?” buyurdu.

Behâeddîn Buhârî hazretleri birgün bir yere gitmekte iken, yolları bir akarsuya rastladı. Yanında bulunan talebelerinden Emîr Hüseyin'e; “Kendini bu suya at” buyurdu. Daha böyle derdemez, Emîr Hüseyin hiç tereddüt etmeden kendini akan suya attı ve suyun içinde kayboldu. Aradan bir müddet geçti. “Ey Emîr Hüseyin, çık gel!” buyurdu. Emîr Hüseyin derhâl sudan dışarı çıktı. Elbisesinden en ufak bir yer bile ıslanmamıştı. Behâeddîn Buhârî hazretleri ona; “Ey Emîr Hüseyin, kendini suya atınca ne gördün?” diye sordu. Emîr Hüseyin dedi ki; “Emriniz üzerine kendimi size feda ederek suya atınca, bende öyle bir hâl hâsıl oldu ki, kendimi birden bire gayet güzel döşenmiş bir odada buldum. Bu odanın hiç kapısı yoktu. Kapı aradım, orada zât-ı âlinizi gördüm. Bana bir kapı gösterdiniz, İşte bu kapıdan çık buyurdunuz. Eliniz ile kapıyı açtınız, ben de kapıdan çıktım. İşte huzûrunuza geldim” dedi.

Behâeddîn Buhârî hazretlerine birgün hediye olarak bir miktar balık getirilmişti. Balığın getirildiği sırada, o mecliste hazır bulunan talebeleri ile beraber balığı yemek arzu ettiler. Bunun üzerine balık hazırlanıp, sofraya kuruldu. Talebeler, Behâeddîn Buhârî ile birlikte sofraya oturdular. İçlerinden biri, gelip sofraya oturmadı. Behâeddîn Buhârî ona; “Niçin gelip oturmuyorsun?” dedi. O da oruçluyum diyerek, nafil oruç tutmakta olduğunu bildirdi. Ona; “Gel bize uy!” dedi. Fakat gelmedi. Tekrar; “Gel bize uy! Sana Ramazan günlerinden bir günde tutulan oruç sevâbı kadar hediye edeyim” dedi. Fakat o kimse söz tutmayıp, inadında ısrar etti. Bunun üzerine talebelerine; “Bu adam, Allahü teâlâdan uzaktır. Siz onu terkediniz” buyurdu. O oruçlu kimse, son derece zâhid bir kimse idi. Fakat Behâeddîn Buhârî hazretlerinin sözüne peki demeyip, muhalefet göstermesi sebebiyle, zâhidliğini kaybetti, ne namaz, ne niyaz kaldı. Tamamen dünyâyâ tapmağa başladı ve felâkete düştü.

Behâeddîn Buhârî hazretleri, bir defasında Buhârâ'da Gülâbâd mahallesinde bir dostunun evinde, talebeleri ile sohbet ediyordu. Talebelerinden Molla Necmeddîn'e dönüp; “Sana ne söylersem, sözümü tutup söylediğimi yapar mısın?” dedi. Molla Necmeddîn, “Elbette yaparım efendim” dedi. “Eğer bir günah işlemeni söylesem yapar mısın? Meselâ hırsızlık yap desem yapar mısın?” dedi. Bunun üzerine Molla Necmeddîn; “Ma'zur görünüz efendim, hırsızlık yapamam” dedi. “Madem ki bu husûsdaki isteğimizi kabûl etmiyorsun, meclisimizi terket” buyurdu. Molla Necmeddîn bunu duyunca, dehşet içinde kalıp, olduğu yere düştü ve bayıldı. Orada bulunanlar Behâeddîn Buhârî hazretlerine yalvarıp, onun affedilmesini istediler. Kabûl edip affetti. Molla Necmeddîn de kendine gelip kalktı. Bundan sonra hep beraber o evden dışarı çıktılar. Dervâzeyi Semerkand denilen tarafa doğru gittiler. Behâeddîn Buhârî hazretleri yolda giderlerken, bir ev duvarı gösterip talebelerine dedi ki: “Bu duvarı delin, evin içinde falan yerde bir çuval kumaş vardır. Onu alıp getirin.” Talebeleri bu emre uyup, duvarı yarıdılar. Kumaş dolu çuvalı buldular ve çıkarıp getirdiler. Sonra bir köşeye çekilip bir müddet oturdular. Bu sırada bir köpek sesi işitildi. Behâeddîn Buhârî hazretleri, talebesi Molla Necmeddîn'e dedi ki: “Bir arkadaşınla gidip evin etrâfına bakın ne vardır?” Gidip baktılar ki, eve hırsızlar gelmiş, başka bir duvarı yarıp evde ne varsa almışlar Gidip bu durumu Behâeddîn Buhârî hazretlerine haber verdiler. Talebeler bu hâle şaşıldılar. Sonra tekrar talebeleri ile birlikte önceki misâfir oldukları eve döndüler. Sabahleyin, gece o evden aldıkları kumaş dolu çuvalı sahibine gönderdi. Talebelerine, “Gece buradan geçerken, bu malınızı alarak hırsızların çalmasına mâni olduk, bu malınızı hırsızlardan kurtardık” demelerini tebih etti. Onlar da götürüp sahibine teslim ederek durumu anlattılar. Behâeddîn Buhârî, bundan sonra talebesi Molla Necmeddîn'e

dönüp; “Eğer sen emrimize uyup da bu hizmeti yapsaydın, sana çok sırlar açılacak ve çok şey kazanacaktın. Neyleyelim ki, nasîbin yokmuş” dedi. Molla Necmeddîn ise, yaptığına çok pişman olup, yanıp yakındı.

Behâeddîn Buhârî hazretleri, Buhârâ köylerinden bir köye gitmişti. Şeyh Hüsrev adında bir zâtın evinde misâfir oldu. O akşam Şeyh Hüsrev, o köyde bulunan bütün âlimleri ve ileri gelenleri evine da’vet etti. Hep birlikte yemek yediler. Yemekten sonra Behâeddîn Buhârî hazretleri, ev sahibi Şeyh Hüsrev’e; “Git kapıya bak kim var?” buyurdu. Gidip baktı ki, köy halkından Yûsuf adında biri, bir kap içinde armut getirmiş kapıda bekliyordu, içeri girmesine müsâade edildi. O da içeri girip, elindeki armut dolu kabı Behâeddîn Buhârî hazretlerinin önüne koydu. Behâeddîn Buhârî; “Bu armutları nereden aldın?” dedi, o da aldığı yeri söyledi. Behâeddîn Buhârî hazretleri bir müddet susup, sonra ev sahibine; “Bu armutları büyük bir kaba boşalt gel” dedi. Ev sahibi armutları büyük bir kaba boşaltıp ortaya koydu. Behâeddîn Buhârî, armutlardan birini alıp getiren kimseye verdi. Sonra diğer armutların orada bulunanlara dağıtılmasını emretti. Dağıtıldıktan sonra; “Hiç kimse kendine verilen armudu yemesin, beklesin” buyurdu. Sonra armutları getiren Yûsuf adlı köylüye dönüp; “Armutları getirmekteki maksadın nedir bilir misin?” dedi. Getiren kimse; “Efendim, bana köyümüze keşf ve kerâmet sahibi bir zât geldi dediler. Ben de sizi görmekle şereflenmek için, bu armutları satın alıp, size hediye getirdim. Fakat küstahlık edip, armutların içinden birine bir işâret koydum ve en alta yerleştirdim. Eğer o zât evliyâ ise, bu armudu bulup bana verir diye düşündüm” dedi. “Öyleyse elindeki armuda bak, o işâret koyduğun armut mu?” buyurdu. “Evet efendim. O armuttur” dedi. Bundan sonra Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: “Allahü teâlânın evliyâ bir kulunu, bir kimsenin denemesi uygun değildir. Fakat işâretlediğin armudu bulup sana vermeseydik, sen bizden uzak kalır ve çok zarar görürdün. Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiği yolda bulunan kimseyi imtihana hacet yoktur.” Armutları getiren kimse, yaptığı işten dolayı çok pişman olup, Behâeddîn Buhârî hazretlerinden af ve özür diledi.

Talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: “Ben Semerkand’da oturuyordum. Behâeddîn Buhârî hazretlerinin keşf ve kerâmet sahibi büyük bir zât olduğunu duyunca, ona karşı muhabbetim iyice arttı. Sabrım kalmadı ve sohbetine kavuşmak için Buhârâ’ya gitmeye karar verdim. Yola çıkarken annem hırkâmın bir yerine harçlık olarak dört tane altın dikti. Buhârâ’ya varınca, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin sohbetine katıldım. Sohbeti sırasında beni öyle bir hâl kapladı ki, sabrım kalmadı. Orada bulunanlardan birine, Behâeddîn Buhârî hazretlerine beni talebeliğe kabûl etmesini söylemesi için rica ettim. O da durumumu arz etti. Bunun üzerine bana çok iltifât edip, kabûl ederiz. Fakat senden altın alırız buyurdu. “Ben fakirim, altınım yoktur” dedim. Talebelerine dönüp; “Bunun hırkası içinde dört altını var, yok diyor” dedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri bunu söyleyince, hayretler içinde kaldım. Hemen hırkamı söküp, içindeki dört altını çıkarıp önlerine koydum. O mecliste bir çocuk vardı. Talebelerinden birine; “Al şu altınları bu çocuğa ver” buyurdu. O talebe alıp çocuğa verdi. Fakat çocuk asla almadı. Ne kadar zorladılarsa da çocuk almayınca, tekrar bana verdiler. Çok utanıp mahcub oldum. Bu hâdiseden sonra, Behâeddîn Buhârî hazretleri, talebeleri ile birlikte başka bir köye gitmek üzere yola çıktı. Ben de onlara katıldım. O köyde büyük bir sohbet meclisi kuruldu. Bir ara talebeleri, beni de talebeliğe kabûl etmesini arzettiler. Bu sefer yanımdaki altınları, o mecliste bulunan başka bir çocuğa vermeme söylediler. Verdim fakat, o çocuk da almadı. O kadar mahcub oldum ki, utancımdan sanki ölecektim. Talebeleri, beni talebeliğe kabûl buyurmaları için bir daha arz ettiler. O zaman buyurdu ki: “Hasislik, cimrilik, herkes için sevimsiz ve iğrenç bir sıfattır. Bilhassa Hak yolunda ilerlemek isteyen bir kimsenin hasislik etmesi çok kötü bir iştir.” Bundan sonra beni de talebeliğe kabûl etti. Beni irşâd ederek, dünyâ sevgisini kalbimden çıkardı. Hamdolsun tevekkül sıfata böylece kalbime yerleşti.”

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerinden biri, bir yere gitmek istediği zaman kerâmetiyle havada uçarak gider, gideceği yere hemen varırdı. Diğer talebeleri onu bir iş için Kasr-ı ârifân’dan Buhârâ’ya gönderdiler. Bu talebe havada uçarak giderken, Behâeddîn Buhârî hazretleri onun üzerinden tasarrufunu çekti. Talebe uçamaz oldu. Bu hâdisе üzerine Behâeddîn Buhârî Hazretleri buyurdu ki: “Allahü teâlâ bana talebelerimin gizli açık bütün hâllerini bilmek ve onlar üzerinde tasarruf etme kudreti verdi. Arzu edersem, Allahü teâlânın

izniyle talebelerime çeşitli hâller veririm ve yine ellerinden hâllerini alırım. Onları kabiliyetlerine göre terbiye ederim. Çünkü yetiştirici ve terbiye edici, yetiştirmek istediği kimseye yarayan ve en çok faydası olan şeyi yapar.”

Yine bir talebesi, Emîr Hüseyin şöyle anlatmıştır: Birgün hocam beni bir iş için Kasr-ı ârifân'dan Buhârâ'ya göndermişti. Bu gece Buhârâ'da kal, sabaha doğru geri dönersin dedi. Ben hemen yola çıktım. Yolda nefsimle mücâdele edip, “Ey nefsim! Acaba sen birgün ıslâh olacak mısın ve ben senin elinden kurtulur muyum?” diyordum. Ben nefsimi böyle azarlarken, karşıma nûr yüzlü bir zât çıktı. Bana dedi ki: “Sen bu yolda ne mihnet, ne meşakkat çektin ki, nefsin ayıplıyorsun? Bu yolda gelip geçen büyükler öyle mihnet ve meşakkat çekmişlerdir ki, senin bir zerresini bile çekmeğe tahammülün yoktur.” Sonra vefât etmiş olan büyüklerin isimlerini ve çektikleri meşakkatleri bir bir anlatıp, ta'rîf etti. Ben kusurlarımı kabûl edip, özür diledim. Bundan sonra karşı çıkan o zât, bana dağarcığından bir miktar hamur çıkarıp verdi. “Bu hamuru Buhârâ'da pişirip, yersin” dedi. Hamuru alıp yoluma devam ettim. Buhârâ'ya varınca, hamuru fırıncıya verdim. Fırıncı hamuru görünce hayret edip, “Şimdiye kadar böyle hamur görmedim” dedi. Bana kim olduğumu ve hamuru kimin verdiğini sordu. Ben de Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebesi olduğumu söyledim. Fırıncı hürmetle hamuru pişirip bana verdi. Bir parça koparıp ona verdim. Sonra hocamın emir buyurduğu işi bitirip, o gece Buhârâ'nın Gülâbâd mahallesindeki mescidde akşam ve yatsı namazını kıldıktan sonra, kibleye karşı oturdum. Bu sırada canım elma istedi. O anda mescidin penceresinden birkaç elma atıldılar. Elmaları alıp ekmekle yedim. Gece yarısına kadar o mescidde kaldım. Sonra kalkıp yola çıktım. Sabaha doğru Kasr-ı ârifân'a vardım. Sabah namazını hocam Behâeddîn Buhârî ile kıldım. Hocam bana; “Sana hamuru veren kimdi bildin mi?” diye sordu. Bilemediğimi arz ettim. “O, Hızır (aleyhisselâm) idi” buyurdu. Sonra mescidin penceresinden bana atılan, elmalardan bahsetti. “O fırıncıya ne büyük saadet ki, senin verdiğin hamuru pişirdi ve ondan yemek nasîb oldu” buyurdu.

Behâeddîn Buhârî, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine tam uyar, Peygamberimizin (aleyhisselâm) yaptığı şeyleri yapmağa çok gayret ederdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) işlediği her sünneti işlerdi. Bir defasında Peygamberimiz (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâm ile ekmek pişirmişlerdi. Şöyle ki, Eshâb-ı Kirâmdan bir grup, her biri bir parça hamuru alıp tandıra koymuştu. Peygamber efendimiz de mübârek eline bir parça hamur alıp tandıra koydular. Bir müddet sonra baktılar ki, Eshâb-ı Kirâmın koyduğu hamurlar pişmiş, fakat Peygamberimizin (aleyhisselâm) koyduğu hamur pişmemiş, olduğu gibi duruyordu. Ateş Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek elinin dokunduğu hamura te'sîr etmedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri, Resûlullah'a uymak için, talebeleriyle aynı şekilde ekmek pişirdiler. Talebelerinin koyduğu hamurlar pişti. Fakat Behâeddîn Buhârî hazretlerinin koyduğu hamur aynen kaldı. Onun da mübârek elinin dokunduğu hamura ateş te'sîr etmedi. Resûlullah'a (aleyhisselâm) uymaktaki derecesi bu kadar çok idi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu husûsta şöyle buyurmuştur: “Her husûsta tâbi olana, tâbi olunanın kemâlâtından büyük pay vardır.”

Mevlânâ Abdullah-i Hâcendî, Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî'ye talebe olmasını şöyle anlatır: “Bir ara içime öyle bir ateş düştü ki, yerimde duramıyordum. Bana yol gösterecek bir âlim zâta talebe olabilmenin istek ve arzusuyla yanıyordum. İçimdeki arzu dayanılmaz duruma gelince, bulunduğum Hâcend'den ayrıldım ve Tirmiz'e kadar hep bunu düşündüm. Oradan Ârif-i kebîr Muhammed bin Ali Hakîm-i Tirmizî'nin kabrini ziyârete gittim. Sonra Ceyhun nehri kenarında bulunan mescide geldim. Orada namazı kıldıktan sonra, bir ara uyuya kalmışım. Rü'yâmda heybetli iki zât gördüm. Onlardan biri bana; “Ben Muhammed bin Ali Hakîm-i Tirmizî'yim, yanımdaki de Hızır aleyhisselâmdır. Sen hoca aramak için şimdilik zahmet çekme. Çünkü hem kimseyi bulamazsın, hem de istifâde edemezsin. Oniki sene sonra Buhârâ'ya gidip orada bulunan ve zamanın kutbu olan Behâeddîn Buhârî'ye talebe olur, ondan istifâde edersin” buyurdu. Bunun üzerine Tirmiz'den Hâcend'e geri döndüm. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra, birgün çarşıda iki Türk gördüm. Gayr-i ihtiyârî peşlerinden gittim. Bir mescide girdiler. Namazdan sonra, aralarında bir hocaya bağlanmanın kıymeti ile ilgili husûslar konuşuyorlardı. Onlar böyle konuşturlarken, onlara karşı çok fazla ilgi duydum. Hemen acele ile dışarı çıkıp, çarşıdan birşeyler alıp yanlarına geldim. Beni yanlarında görünce, biri; “Bu, iyi bir insana

benzer, bizim hocamızın oğlu İshâk'a talebe olabilir" dedi. Bu durum karşısında çok merak ettim ve o zâtın kim olduğunu sordum. Hâcend'e bağlı bir köyde olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine o köye gittim, zâtı buldum. Fakat bana hiç yakınlık göstermedi ve iltifât etmedi. Bu hocanın herhâliyle temizliği yüzünden belli olan bir de oğlu vardı. Bu durum karşısında, bu temiz yüzlü çocuk, babasına dedi ki: "Babacığım, bu zât, sana talebe olmak ümidiyle buraya gelmiş, sen ise ona hiç yakınlık göstermiyorsun. Neden ilgilenmiyorsun, sebep nedir?" Bunun üzerine ağladı ve dedi ki: "Ey evlâdım, bu, Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerindendir. Bizim onun üzerinde hiç bir hükmümüz yoktur." Bunun üzerine ben tekrar Hâcend'e, memleketime döndüm ve hocamla ilgili bir işâretin çıkmasını bekledim.

Aradan bir zaman geçti, kalbim, beni Buhârâ'ya gitmeğe zorladı. O isteği bir an dahî te'hir etmeğe kadir değildim. Ben de hemen kalkıp Buhârâ'ya doğru yola çıktım. Bir zaman sonra Buhârâ'ya vardım ve Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yerini öğrenip yanına gittim. Ne zamanki huzûr-i şerîfleri ile şereflendim, bana buyurdu ki: "Yâ Abdullah-i Hâcendî, senin daha üç günün vardır. Ya'nî sana bildirilen oniki senenin tamam olmasına daha üç günün vardır. Bunu unuttun mu?" Ben duyunca, adetâ kendimden geçtim. Sohbetinin muhabbeti benim kalbimin ufuklarına yerleşti. Artık hep onlara olan bağlılık ateşi ile yanıyordum.

Bir müddet sonra himmet istedim. Behâeddîn Buhârî: "Himmetin zamanı var" buyurdu. Bunun üzerine bir müddet daha sohbe devam etti. Birgün diğer talebeler ile birlikte sohbe bulundığı bir sırada, Mevlânâ Muhammed Hirevî'ye; "Bana yaklaş, himmetin vakti geldi" buyurdu. Kalkıp Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yanına yaklaştı. "Dikkat et de nasîbine kavuşasın" buyurarak, onu önüne oturttu. Sonra şehâdet parmağıyla Mevlânâ Muhammed Hirevî'nin dizine dokundu. Mevlânâ Muhammed Hirevî, birden bire kendinden geçti. Sonra onu tekrar eski hâline getirdi. "Haberin olsun ki, vakit geçiyor" buyurdu. Parmağını tekrar dizine dokundurdu. Tekrar kendinden geçti ve yere düştü. Yine eski hâline döndürüp; "Dikkatli ol, fırsat az kaldı" buyurdu. Mevlânâ Muhammed Hirevî ağlayıp, feryâd etmeğe, üstünü başını yırtmağa başladı. O bu hâlde iken, Behâeddîn Buhârî hazretleri; "Bu vakit, Bağ-ı zagan vakti değildir" buyurdu. Bu sözden de gayet mahzûn oldu. Sonra onu yine eski hâline döndürdü. Böylece onu, himmetiyle büyük ni'metlere kavuşturdu. O mecliste bulunanlar; "Bu vakit, Bağ-ı zagan vakti değildir" buyurmasının hikmetini merak edip sordular. Mevlânâ Muhammed Hirevî şöyle dedi: "Bağ-ı zagan, Hîrat'da bir yer ismidir. Birgün bir dostum ile orada sohbet ederken, o zât bana demişti ki, günün birinde bir himmet sahibinin sohbetine kavuşursan, o gün beni unutma! Behâeddîn Buhârî hazretleri bana himmet edip, ihsânda bulununca, o arkadaşım hatırıma geldi. Hâce hazretlerinin "Bu vakit Bağ-ı zagan vakti değildir" buyurmasının hikmeti budur. Sonra o zât şöyle dedi: "Ben bu kadar yer gezip dolaştım, nice keşf ve kerâmet erbâbının sohbetinde bulundum. Fakat Behâeddîn Buhârî hazretleri gibi gizli sırlara vâkıf bir zâta rastlamadım. Zannedirim ki, zamanımızda onun gibi keşf ve kerâmet sahibi bir zât yoktur."

Büyük âlimlerden birisi anlatır: Gençlik zamanında, Hâce Behâeddîn Buhârî hazretlerini çok severdim. Himmetleri ile bende şaşılacak hâller meydana geldi. Bana dâima; "Beni hatırımdan çıkarma!" derdi. Ben de dâima onları düşünür, hatırlardım. Bu hâl üzere iken babam hacca gitti. Beni de beraberinde götürdü. Giderken Hîrat'a uğradık. Hîrat şehrini seyrederken, Hâce hazretlerini unuttum, bağlılık hatırımdan çıktı. O anda bendeki hâller gitti. Sonra İsfahan'a gittim. Orada bir büyük âlim var idi. Bütün İsfahanlılar ondan himmet ve duâ isterlerdi. O zâtın çok kerâmetler meydana gelmişti. Babam beni alıp, o zâtın huzûruna getirdi ve benim için ondan himmet istedi. Fakat ben Hâce hazretlerinden çok korktuğumdan, o zâtın huzûrundan dışarı çıktım. Sonra hacca gittik. Beytullah'ı ziyâret ettik. Dönüşte Hâce hazretlerinin ziyâreti ile şereflendiğim zaman, onu unuttuğum için çok çekiniyordum. Korktuğumu anlayıp; "Korkma, biz kusuru affederiz. Sen benim oğlumsun. Benim oğullarıma kimsenin tasarruf etmeye haddi yoktur" buyurup latife yollu; "Hîrat'a gidince niçin beni unuttun?" deyip; "Unutmak kat'iyyen dostluğa sığmaz" mısra'ını okudular."

Talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: "Birgün Nesef'de bir kimse ile kavga ettim. O kimse benden çok incindi. Bir müddet sonra Buhârâ'ya gidip Hâce Behâeddîn Buhârî hazretlerini ziyâret ettim. Bana hiç iltifât etmediler. Birçok kimseleri araya koyup affetmelerini istedim, fayda

vermedi. Fakat çok yalvardım. Buyurdu ki: “Nesefe gidip, incittiğin kimsenin hatırını hoş etmedikçe seni sohbetimizde bulundurmaz.”

Gayet üzüntülü olarak Nesef’e gittim. Dâima hazret-i Hâce’nin gelmesini beklerdim. Birgün geldiklerini işittim. Ve nihâyet evime geldiklerini gördüm. Hiç oturmayıp, kavga ettiğim o kimsenin evine gitti. Yüksek alınlarını, temiz yüzlerini o kimsenin kapısının eşiğine sürüp, ondan özür dilediler ve: “O günâhı ben ettim. Beni affeyle” buyurdu. O kimse, cihanın, yüzünü görmek şerefine kavuşmak için can feda etmeye hazır olduğu, zamanın kutbu, devrânın merkezi, evliyânın önderi bir zâtın böyle yalvarma ve özür dilemesini duyunca, şaşkına döndü, aklı başından gitti. Sonra kendine gelip, çok ağladı, inledi. Benim kusurumu affettikten sonra, kendisi böyle bir hâdiseye muhatap olduğu için özür dilemeye başladı. Hazret-i Hâce’nin ayaklarına kapanıp, tövbe ve inâbe edip, talebesinden oldu. Hâce hazretlerinin güzel ahlâkını duyanlar, kendisini sevip, ona bağlanıp, yoluna girip kurtuluşa erdiler.”

Behâeddîn Buhârî, Tûs şehrine gidip, birkaç gün kaldı. Birgün talebe ve ahabîlarıyla Şeyh Mâşuk-ı Tûsî’nin kabrini ziyârete gittiler. Mezarın yanına gelince: “Esselâmü aleyke, yâ Mâşuk-ı Tûsî, nasılsın? İyimsin?” buyurdu. Kabirden şöyle bir ses duyuldu: “Ve aleykesselâm. İyiyim, çok rahatım. “Yanında olanların hepsi de, bu cevâbı duydular. Orada bulunanlardan biri, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin büyüklüğüne inanmazdı. Bu kerâmeti görünce, tövbe etti. Bundan sonra talebelerinden ve sevdiklerinden oldu.

Hâce Behâeddîn Buhârî’ye, talebelerinden biri bir miktar elma hediye getirdi. O elmaları hazır bulunanlara bölüştürdü ve buyurdu ki: “Bir saate kadar, kimse kendi elmasını yemesin. Çünkü bu elmalar, şimdi tesbih ediyorlar.” Hâce hazretlerinin mübârek ağzından bu söz çıkar çıkmaz, orada bulunanlar, elmaların tesbih seslerini duymaya başladılar.

Talebesinden Emîr Hüseyin anlatır: “Hâce hazretleri bir gece; “Yarın filân dostumu ziyârete gideceğim, inşaallah onbeş güne kadar gelirim” demişti. Sabahleyin talebesi ile yola koyulup gittiler. O gün Hâce hazretlerinin ayrılığına dayanamayıp, onu görmek isteği beni kapladı. Hânekâhda benimle bir kişi daha kalmış idi. Akşam olunca ona: “Korkarım Hâce hazretleri kendilerine olan bu aşırı sevgimi keşf eder ve şefkat edip, bana acıyıp döner” dedim. Ertesi sabah gördüm ki, hazret-i Hâce dönüp geldi ve bana heybetle bakıp; “Ben sana demedim mi ki, onbeş gün sonra geleceğim. Sen ise önüme muhabbet dağını sed çektin. Ben o dağı nasıl aşıp gideyim?” buyurdu. Sonra mübârek yüzünü yanımdaki talebesine çevirip, buyurdu ki: “Emîr Hüseyin sana; “Korkarım Hâce hazretleri yoldan döner gelir” demedi mi?” O da; “Evet” dedi. Hâce hazretleri buyurdu ki: “İşte o muhabbet ve arzular ki, önümüze sed çekti.” Bunun üzerine Hâce hazretlerinin celâlini müşâhede ettiğimde, kalbimde büyük bir ürperme zâhir olup, ayaklarına düşüp af diledim. Onlar da bu âciz hizmetçileri merhamet edip affetti ve: “Eğer maksadın benden ayrılmamak ise, beni seninle düşün. Çünkü ben, senden ayrı değilim. Bundan sonra, sakın beni senden ayrı sanma” buyurdular. Beyt:

“Nerede olursan seninleyim ben,
Kendini sakın, yalnız sanma sen.”

Birgün Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûruna bir kimse gelip, selâm verdi. Selâmını aldılar ve ne için geldiğini sordular. Yüksek huzûrlarından bereketlenmeğe geldiğini söyledi. Hâce hazretleri de hâzır bulunan talebesine hitaben: “Ne dersiniz, vereyim mi?” buyurdu. Talebeler, “Hocamızın lütuf ve keremlerinin sonu yoktur, siz bilirsiniz” dediler. Bunun üzerine o kimseye şöyle bir baktı. Hemen o kimsede, acâib ve üstün hâller meydana geldi. Onu gören herkes ona âşık olur, kalbini ona verirdi.

Mevlânâ Necmeddîn anlattı: “Birgün Hâce hazretleriyle Buhârâ’nın etrâfında bir sahrada giderken, iki ceylanın gezdiğini gördük. Hâce hazretleri bana hitaben: “Hak teâlânın kulları yanına, bu ceylanlar gibi vahşî hayvanlar gelir. Sen de bunların yanına gelmesini dile” buyurdu. Ben: “Benim ne haddime ki, sizin huzûrunuzda kerâmet dileyeyim” dedim. Hâce hazretleri buyurdu ki: “Sen onlara teveccüh eyle. Onlar senin yanına gelirler.” Ben de onlara doğru iki adım gittim. O ceylanlar, koşarak yanıma gelip durdular. Hâce hazretleri buyurdu ki: “Hangisini tutarsan tut!” Ben hangisini tutmak istedimse, diğeri beni tut diye geldi ve onu tutayım dedim. Diğeri geldi. Ben hayretler içerisinde kalıp, birini tutamadım. O esnada Hâce hazretleri bir

ceylanın sırtına mübârek elini koyup: “Sana lüzum kalmadı, ben tuttum” buyurdular. Sonra o ceylanları orada bırakıp gittik. Onlar ise arkamızdan bakıp durdular.”

Talebesinden biri şöyle anlatmıştır: Kasr-ı ârifân’da bir bostan ekdim. Sulama vakti geldi. Fakat sular kesildiğinden, bostanı sulayamadım. Hâce hazretleri o günlerde bostanına geldi ve buyurdu ki: “Bostanın sulama zamanı geldi” Ben dedim ki: “Sulama vakti geldi ama, sular kesildi.” Hâce hazretleri buyurdu ki: “Yer ve gökleri yaratan, sana su vermeğe kâdirdir. Sen su yollarını aç.” Ben de acele ile su yollarını açtım. O gece sabah oluncaya kadar suyu bekledim. Sabah vaktinde su geldi. Bostanı suladım. Hattâ bir miktar soğan ve sarımsak var idi. Onları da suladım. Su da kesildi. Dağlara yağmur mu yağdı diye düşündüm. Gittim, ırmak tarafına su akıyor mu diye baktım. Asla sudan bir nişan görmedim. Acaba bu su nereden geldi, diye şaşıtm kaldım. Sonra Hâce hazretlerinin ziyâretine gittim. Buyurdu ki: “Bostanı suladın mı?” “Evet, suladım” dedim. “Su kesildikten sonra ne yaptın?” buyurdu. “ırmağa gittim ve hiç su görmedim. Şaşıtm kaldım. Suyun nereden geldiğini anlıyamadım” dedim. Hâce hazretleri buyurdu ki: “Bunu sen gördün, kimseye söyleme.”

Talebesinden biri şöyle anlatmıştır: “Hâce hazretleri birgün bu fakirin hânesini şereflendirdi. Çok sevindim. Pazardan bir çuval un aldım, geldim. O unu Behâeddîn Buhârî hazretleri görünce; “Bu unu, çoluk çocuğun ile pişirip yiyin ve bunun sırrını kimseye söylemeyin” buyurdu. Hâce hazretleri o zaman evimde iki ay misâfir oldu. Talebelerinden bir kısmı da onun yanında idi. Çoluk çocuk ve diğer ahibâblarım, hepimiz, hatta Hâce hazretleri gittikten sonra, o undan çok zaman yedik. Un hâlâ ilk aldığımız gibi duruyordu. Asla eksilmedi. Sonra Hâce hazretlerinin mübârek sözünü unutup, o sırrı çoluk çocuğuma anlattım. Bunun üzerine o undan bereket kesilip, un tükendi.”

Seyyid Emîr Külâl hazretlerinin oğlu Emîr Bürhâneddîn şöyle anlatmıştır: “Birgün Buhârâ’da Hâce hazretleri hânekâhımıza teşrîf ettiler. Sohbet esnasında bast hâlinde olduğunu hissedip; “Efendim, Mevlânâ Ârifî çok özledim. Ona teveccüh edip, Nesef’den gelmesini sağlayınız da görüşelim” dedim. Hazret-i Hâce, hânekâhın avlusuna çıktı. Üç kere; “Mevlânâ Ârif!” diye seslendi ve sonra; “Mevlânâ Ârif, çağırıldığımı duydu. Acele kalktı, geliyor” buyurdu. Bir gün sonra, Mevlânâ Ârif, Nesef’den Buhârâ’ya geldi ve doğruca hânekâha girdi. Ben de durumu ona anlattım. O dedi ki: “Dünkü gün filân saatte, eshâbımla mecliste sohbet ederken, Hâce hazretlerinin gel sesi, kulağıma geldi. Ben de acele ile kalktım geldim.”

Behâeddîn Buhârî hazretleri, birgün İshâk isminde bir talebesinin evine teşrîf etmişlerdi. Orada bulunan talebeler, yemek pişirmek için tandıra çok odun koyup, ateş yakmışlardı. Her biri bir işle meşgûl oldukları sırada, tandırın ateşi alevlenip, tandırdan dışarı çıktı. Bunun üzerine hazret-i Hâce mübârek ellerini tandıra sokunca, Allahü teâlânın inâyeti ile tandırın ateşi sakin oldu. Mübârek ellerini tandırdan çıkardığı zaman, ne elbisesine birşey olmuş, ne de ellerinden bir tüyleri yanmış idi.

Derviş Muhammed Zâhid şöyle anlatmıştır: “İlk zamanlarımda, Hâce hazretleri ile birgün sahrada gidiyorduk. Bahar günlerinden bir gün idi. Canım karpuz yemek istedi. Hâce hazretlerinden bir karpuz istedim. Bunun üzerine Hâce hazretleri bana; “Muhammed, çay kenarına git” buyurdu. Ben de, o sahrada akan bir çayın kenarına gittim. Suyun üzerinde, Baba Şeyh karpuzu denilen sulu karpuzları gördüm. Su üzerinde yüzen karpuzlardan biri, kenara yanaşıp durdu. Aldım, henüz bostandan kopmuş gibi olduğunu gördüm. Hâce hazretlerinin huzûruna bıraktım. Buyurdu ki: “Bu karpuzu kes de yiyelim.” Ben de kestim. Hâce hazretleri ile yedik. Bu büyük kerâmeti hazret-i Hâce’den gördüğümde, onun, vilâyet ve tasarrufun en yüksek derecesinde olduğuna i’tikâdim arttı. Bu yüzden de çok şeylere kavuştum.”

Hâce hazretlerinin talebelerinden birisi şöyle anlatmıştır: “Birgün Hâce hazretlerinin sohbetlerine kavuşma arzusu içime doğdu. O arzu ile Taşkend vilâyetinden Buhârâ’ya hareket ettim. Hanımım bir miktar altın getirip bana verdi ve; “Bu altınları Hâce hazretlerine ver” dedi. Niçin gönderiyor diye merak ettim. Sordum, fakat söylemedi. Hazret-i Hâce’nin sohbeti ile şereflendiğim zaman, o altınları önüne koydum. Görünce, tebessüm ederek buyurdu ki: “Bu altınlardan çocuk kokusu geliyor. Ümîd ederim ki, cenâb-ı Hak sana bir çocuk verecektir.” Hâce

hazretlerinin bereket ve himmetlerinden Hak sübhânehû ve teâlâ hazretleri bana bir sâlih oğul ihsân etti.”

Alâüddîn-i Attâr (kuddise sirruh) anlatır: “Dervişlerden biri birgün bana, kalbin nasıl olduğunu sordu. “Nasıl olduğunu bilmiyorum” dedim. “Ben kalbi, üç günlük ay gibi görüyorum” dedi. Bunu üstadım ve efendim Şâh-ı Nakşibend hazretlerine anlattım. “Bu, onun kalbine göredir.” buyurdu. Ayakta duruyorduk. Ayağını ayağımın üzerine koydu. Birden kendimden geçtim. Bütün mevcûdâtı kalbimde bir arada gördüm. Kendime gelince: “Kalb böyle olunca, onu bir kimse nasıl anlıyabilir. Bunun için hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ; “Yere ve göğe sığmam, mü’min kululum kalbine sığarım” buyurdu dedi. Bu derin sırlardandır. Anlıyan anladı.”

Talebelerinden biri anlatır: “Merv’de, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûrunda idim. Buhârâ’daki ehlimi, akrabamı çok göresim geldi. Kardeşim Şemsüddîn’in vefât haberi geldi. Hazret-i Hâce’den izin istemeğe cesâret edemedim. Yakınlarından olan Emîr Hüseyin’e, bana izin almasını rica ettim. Cum’a namazını kılıp mescidden çıkınca, Emîr Hüseyin, kardeşimin ölüm haberini hazret-i Hâce’ye arz etti. “Bu nasıl haberdür! Onun kardeşi sağdır. Onun kokusunu alıyorum, hem de pek yakından” buyurdu. Sözleri biter bitmez, kardeşim Buhârâ’dan çıkageldi. Behâeddîn Buhârî’ye selâm verdi. Bunun üzerine hocam; “Ey Emîr Hüseyin! İşte Şemsüddîn!” buyurdu.

Alâüddîn-i Attâr anlatır: Hazret-i Hâce (kuddise sirruh) Buhârâ’da idi. Eshâbının ileri gelenlerinden Mevlânâ Ârif, Hârezm’de idi. Birgün eshâbı ile, görme sıfatı üzerinde konuşuyordu. Söz arasında; “Mevlânâ Ârif, şu anda Hârezm’den Serâ’ya doğru yola çıktı ve filân yere ulaştı” buyurdu. Bir müddet sonra; “Kalbime geldi ki, Mevlânâ Ârif, Serâ’ya gitmekten vaz geçti. Şu anda Hârezm istikâmetine doğru geri döndü” buyurdu. Talebeleri, bu konuşmanın olduğu gün, saat ve târihi bir yere yazdılar. Bir zaman sonra, Mevlânâ Ârif, Hârezm’den Buhârâ’ya geldi. Behâeddîn Buhârî’nin buyurduklarını ona anlattılar. “Tam buyurduğu gibi olmuştur” dedi. Talebeleri hayretler içinde kaldı.

Talebelerinin büyüklerinden Şeyh Hüsrev anlattı: Birgün hazret-i Hâce’yi ziyârete gittim. Onu bahçede buldum. Havuzun yanında duruyor, tanımadığım bir kimse ile beraberdi. Ona selâm verince, o şahıs ayrılıp, bahçenin bir kenarına doğru gitti. Hazret-i Hâce, bana; “Bu gördüğün Hızır’dır, iki defadır geliyor. Kendisiyle konuşmuyorum, susuyorum. Ve Allahü teâlânın yardımı ile, zâhir ve bâtında ona karşı bir meyil, yakınlık bulmuyorum” buyurdu. İki-üç gün sonra, yine onu, bahçede hocam ile beraber gördüm. Bir ay sonra, Buhârâ çarşısında ona rastladım. Bana güldü. Ona selâm verdim. Boynuma sarılıp beni kucakladı ve hâlimi sordu. Kasr-ı ârifân’a gittiğimde, hocam Behâeddîn Buhârî bana; “Buhârâ çarşısında Hızır’la buluştuğun değil mi?” buyurdu.

Âlimlerden biri, Behâeddîn Buhârî’nin talebelerinden bir grupla Irak’a gitti. O anlatır: “Yolda Semnân şehrine varınca, burada ismi Seyyid Mahmûd olan, mübârek bir kimsenin bulunduğu ve hocamızı çok sevenlerden olduğunu duyduk. Topluca onun ziyâretine gidip, hocamıza bağlılığının sebebini sorduk. Dedi ki: Resûlullahı (aleyhisselâm) rû’yâda gördüm. Çok güzel bir yerde idi. Yanında heybetli bir zât var idi. Ben, Resûlullah’a, yahut o kadri yüce zâta, tevâzu ile, edeb ile yaklaşıp; “Sohbetinizle şereflemedim, bereketli zamanınızda ve huzûrunuzda bulunamadım, bu büyük ve eşsiz saadeti kaçırdım, şimdi ne yapayım?” diye arz ettim. Bana; “Bereketime ve beni görmek faziletine kavuşmak istersen, Behâeddîn’e mütâbeat eyle, ya’nî ona uy” buyurdu ve yanında duran mübârek zâtı işâret etti. Bundan önce Behâeddîn Buhârî’yi görmemiş idim. Uyanınca ismini ve şeklini, şemâlini bir kitabın üstüne yazdım. Uzun zaman sonra, bir manifaturacı dükkânında oturuyordum. Nûrlu ve heybetli bir zât gördüm. Geldi ve dükkânda oturdu. Yüzünü görünce, o simayı hatırladım. Birden bende büyük bir hâl ve değişme oldu. Kendimi toparlayınca, evime gelip şerefleymesini rica ettim. Kabûl buyurdu. Kalktık, o önde ben arkalarında yürüdük. Bizim eve gelinceye kadar, hiç dönüp bana bakmadı. Ondandır gördüğüm ilk kerâmet buydu. Çünkü o, bizim evin nerede olduğunu, daha önceden bilemezdi. Doğruca bizim eve gitti. Sonra kütüphânemin bulunduğu odaya girdi. Çok kitabım vardı. Elini uzatıp bir kitap çıkardı. Bana uzattı ve; “Bu kitabın üzerine ne yazdın?” buyurdu. Bir de ne göreyim, Yedi sene önce gördüğüm ve târihini yazdığım rû’yâ orada yazılı idi. Bu kerâmetlerinden, daha ilk anda bende büyük bir hâl hâsıl oldu. Kendime gelince, bana

lutf ile mukâbele edip, beni talebeliğe kabûl buyurdu ve kapısında hizmet edenlerin saadeti ile şereflendirdi.”

Talebelerinden biri anlatır: “Hazret-i Hâce’nin sohbeti ile şereflendiğimde, talebelerinin büyüklerinden olan Şeyh Şâdî, bana çok nasihat etti ve edebden bahsetti. Bana emrettiklerinden biri; hazret-i Hâce’nin bulunduğu yere doğru hiçbirimiz ayağımızı uzatmayız nasihati idi. Birgün hava çok sıcaktı. Gazyût’tan Kasr-ı ârifân’a Hâce hazretlerini ziyârete geliyordum. Bir ağacın gölgesinde dinlenmek için yattım. Bir hayvan gelip, ayağımı iki kere kuvvetlice tekmeledi. Fırladım kalktım. Ayağım çok fazla ağrıyordu. Tekrar yattım. Yine o hayvan gelip beni tekmeledi. Kalkıp oturdum ve sebebini düşünmeğe başladım. Nihâyet Şeyh Şâdî’nin nasihatim hatırladım ve ayaklarımı, hocamızın o anda bulunduğu Kasr-ı ârifân’a doğru uzatarak yatmış olduğumu anladım.”

Alâüddîn-i Attâr şöyle anlatmıştır: “Hocamız, Emîr Hüseyin’e, kış mevsiminde çok odun toplamasını emr etti. Odun toplama işi bittiğinin ertesi günü, kırk gün devam eden kar yağmağa başladı. Sonra Hâce hazretleri, Hârezm’e gitmek için yola çıktı. Şeyh Şâdî de hizmetinde idi. Hırâm nehrine geldiklerinde, suyun üzerinden yürümesini ona emr etti. Şeyh Şâdî korktu, çekindi. Bir defa daha emr etti. Yine yapamadı. O zaman büyük bir teveccühle ona baktı. Bununla kendinden geçti. Kendine gelince, ayağını suyun üzerine koyup yürüdü. Suya batmadı. Hocamız da arkasından yürüdü. Suyun üzerinden karşıya geçince, Hocam; “Bak bakalım, pabucun hiç ıslandı mı?” buyurdu. Baktığında, Allahü teâlânın kudreti ile, en küçük bir ıslaklık yoktu.”

Talebelerinden biri anlatır: “Hâce hazretlerini sevmem ve sohbetinde bulunmamın sebebi şudur: Birgün Buhârâ’da dükkânımda idim. Gelip dükkânıma oturdu ve Bâyezîd-i Bistâmî’nin ba’zı menkıbelerini anlatmağa başladı. Anlattığı menkıbelerden biri şu idi: “Bâyezîd-i Bistâmî buyurdu ki: “Elbisemin eteğine bir kimse dokunsa, bana âşık olur ve ardımdan yürür.” Ve sonra buyurdu ki: “Ben derim ki, eğer kaftanımın kolunu hareket ettirsem, Buhârâ’nın büyükleri, küçükleri bana âşık ve hayran olup, ev ve dükkânlarını bırakarak bana tâbi olurlar.” O sırada elini yeni üzerine koydu. O anda gözüm yenine daldı. Beni bir hâl kapladı. Kendimi kaybettim. Uzun zaman öyle kalmışım. Kendime gelince, muhabbeti beni kapladı. Ev ve dükkânı terk edip, hizmetini canıma minnet bildim.”

Şeyh Ârif-i Dîkerânî, Seyyid Emîr Külâl’in halîfelerinin büyüklerindendi. O anlatır: Birgün, Behâeddîn Buhârî hazretlerini, Kasr-ı ârifân’da ziyârete gittik. Buhârâ’ya döndüğümüzde, oranın fakirlerinden bir grup da bizimle beraberdi. Onlardan biri, Behâeddîn Buhârî (radiyallahü anh) aleyhinde konuştu. Sen onu tanıımıyorsun, Allahın evliyâsına karşı sû-i zan ve sû-i edebde bulunman uygun değildir dedik. Susmadı. Bir eşek arısı gelip, ağzına girdi ve dilini soktu. Dayanamıyacak kadar canı yandı. Bu, o büyük zâta edebsizliğinin cezasıdır dedik. Çok ağladı, pişman oldu, tövbe etti. Ona karşı i’tikâdını düzeltti ve hemen ağrısı geçti.

Bir defasında Kıpçak çölü askerleri, Buhârâ’yı bir müddet kuşattılar. Buhârâlılar çok zor günler yaşadı. Birçok insan öldü. Buhârâ vâlisi, husûsî adamlarından birini hazret-i Hâce’ye gönderip; “Düşmana karşı koyacak gücümüz yok. Her çâremiz tükendi, plânlarımız bozuldu. Sizin yüksek kapınıza sığınmaktan başka çâremiz kalmadı. Bizi bu zâlimlerden siz kurtarırınız. Müslümanların onların elinden kurtulması için Allahü teâlâyâ yalvarınız, duâ ediniz. Şimdi yardım zamanıdır” deyip, ricada bulundu. Hazret-i Hâce; “Bu gece Allahü teâlâyâ yalvarınız. Bakalım Allahü teâlâ ne yapar” buyurdu. Sabah olunca, altı gün sonra bu belânın kalkacağı müjdesini onlara verdi ve; “Vâlinize böyle müjde verin!” buyurdu. Buhârâlılar bu müjdeye son derece sevindiler. Buyurduğu gibi oldu. Altı gün sonra, şehri kuşatan düşman askerleri çekilip gitti.

Kendisi anlatır: “Sâdık talebe Muhammed Zâhid’le kira çıkmıştık. Ellerimizde baltalar vardı. Bizde bir hâl zâhir oldu. Baltaları bırakıp, konuşmağa daldık. Sonunda söz; “Kulluk ve feda” ya geldi. “Feda; eğer dervişe öl derlerse, hemen ölmesidir” dedim. Bunu derken, bende öyle bir sıfat göründü ki, Muhammed Zâhid’e dönerek; “Öl!” dedim. O anda düşüp öldü. Çok üzüldüm. Hava çok sıcaktı. Bir ağacın gölgesine gittim oturdum. Hayret içindeydim. Geri dönüp yanına

geldim. Gördüm ki, sıcaktan yüzü kararmaya başlamıştı. Hayretim arttı. Bu hayrette iken, ansızın gönlüme ilham geldi. Üç kere; “Muhammed, diril!” dedim. Dirilip kalktı.”

Hazret-i Hâce, Herat melîkinin arzusuyla Tûs’dan Herat’a geldiklerinde, Pâdişâhın sarayına girdi. Her uğradığına dikkatle baktı. Kapıcıdan vezirlere kadar, herkeste bir hâl ve değişiklik oldu. Hâlden hâle girdiler. Kendilerinde olmayan mertebelere kavuştular.

Ya’kûb-i Çerhî (kuddise sirruh) anlatır: Buhârâ’nın âlimlerinden ilim öğrenip fetvâ vermeğe icâzet aldıktan sonra, memleketime dönmeği düşündüm. Hazret-i Hâce’ye uğrayıp; “Beni hâtırınızdan çıkarmayın” dedim ve çok yalvardım. “Gideceğin zaman mı, yanımıza geldiniz?” buyurdu. “Hizmetinize müştakım” dedim. “Hangi bakımdan?” buyurdu. “Siz büyüklerdensiniz ve herkesin makbûlûsünüz” dedim. “Bu kabûl şeytanî olabilir, daha sağlam delîlin var mı?” buyurdu.

Sahih hadîsde; “Allahü teâlâ bir kulunu severse, onun sevgisini kullarının kalbine düşürür” buyuruluyor dedim. Tebessüm edip; “Biz azîzânız” buyurdu. Bunu duyunca, birden hâlim değişti. Bir ay önce rû’yâda birisi bana: “Git, Azîzân’ın talebesi ol” demişti. Onu unutmuştum. Onlardan duyunca, bu rû’yâyı hatırladım. Yine devam ederek anlatır: “Hazret-i Hâce, ye, beni şerefli hatırınızdan çıkarmayın” dedim. Bunun üzerine; “Bir kimse Azîzân hazretlerinden, beni unutmayın diye ricada bulundu. O da Allahtan başka hatırımda birşey kalmaz. Yanımda birşey bırak ki, görünce hatırıma gelsin buyurdu” diye anlattıktan sonra, mübârek takyelerini bana verip: “Senin bana bırakacak bir şeyin yoktur. Bari bu takyeyi sakla! Bunu gördüğün zaman beni hatırlarsın, beni hatırladığın zaman yanında bulunsun” buyurdu. Ayrılırken: “Bu yolculukta, muhakkak Mevlânâ Tâcüddîn Deşt-i Gülekî’yi gör! O evliyâullahdandır” buyurdu. Hâtinma; “Ben Belh’e gidip, oradan vatanıma varırım; Belh nerede, Deşt-i Gülek nerede?” diye geldi. Sonra Belh yolunu tuttum. Ama öyle bir zarûret hâsıl oldu ki, yolum Deşt-i Gülek’e düştü. Hazret-i Hâce’nin işâreti aklıma gelip, şaşıtm kaldım.

En büyük halîfesi ve yerine irşâd makamına geçen Hâce Alâüddîn-i Attâr (radiyallahü anh) buyurdu: “Hâce Behâeddîn Buhârî hazretlerinin bereketi ile kendisinden ettiğim istifâdeyi beyân edip, ifşa etsem, bütün dünyâyı evliyâlık makamına ulaştırırım. Ama Allahü teâlânın âdet ve irâdesi böyle değildir.” Hazret-i Azîzân, ya’nî Ali Râmîtenî (radiyallahü anh) buyurdu ki: “Bu büyükler, bütün dünyâyı, önlerindeki sofa gibi görürler. Biz deriz ki, belki tırnağın yüzü gibidir. Onların nazarından bir şey örtülü değildir.”

Alâüddîn-i Attâr (kuddise sirruh) anlatır: “Şâh-ı Nakşibend hazretleri beni kabûl edince, kendilerini o kadar sevdim ki, sohbetlerinden ayrılmıyacak hâle geldim. Bu hâlde iken, birgün bana dönüp; “Sen mi beni sevdin, ben mi seni sevdim?” buyurdu. “İkram sahibi zâtınız, âciz hizmetçisine iltifât etmelisiniz, hizmetçiniz de sizi sevmelidir” diyerek cevap verdim. Bunun üzerine; “Bir müddet bekle, işi anlarsın!” buyurdu. Bir müddet sonra, kalbimde, onlara karşı muhabbetten eser kalmadı. O zaman; “Gördün mü, sevgi benden midir, senden midir?” buyurdu. Beyt:

“Eğer ma’şûktan olmazsa muhabbet âşık,
Âşığın uğraşması ma’şûka kavuşturamaz aslâ.”

Bir kimse hazret-i Hâce’nin ziyâretine geliyordu. Yolunda nehir vardı. Suyu girmeden üzerinden yürüyüp geçsem dedi. Dediği gibi oldu. Hazret-i Hâce’nin huzûruna gelince; “Evden çıktığından beri seni gözetiyorum. Ayağını suya koyunca, elimi ayağının altına koydum. İstersem, kalbindeki bütün hâlleri alırım” buyurup, o zâtın bütün hâllerini aldılar. Tekrar kalbine verdiler. Tekrar aldılar ve tekrar hepsinden yüksek hâl ve feyzler verip, onu yükseklere çıkardılar.

Seyyid Bürhâneddîn, Hâce hazretlerine bir mikdâr balık getirdi. Hâce hazretleri bağda idi. Balıkları da bağda pişirmek istediler. İlkbahar mevsimiydi. Hâce hazretleri balıkları pişirirken, gök yüzünü büyük bir bulut kapladı. Yağmur yağmaya başladı. Hâce hazretleri Seyyid Emîr Bürhâneddîn’e; “Duâ et, benim olduğum yere yağmur yağmasın!” buyurdu. Bürhâneddîn;

“Efendim, benim ne haddime?” dedi. Hâce hazretleri; “Benim dediğimi yap” buyurdu. Seyyid Bürhâneddîn emre uyarak duâ etti. Kudret-i ilâhî ile Hâce hazretlerinin olduğu yere yağmur yağmadı. Diğer yerlere o kadar yağdı ki, suları, sel gibi yanımızdan akıyordu. Bu hâli görenler hayretler içinde kaldı. Bu kerâmetten çokları istifâde ettiler.

Mevlânâ Ârif anlatır: “Kış günü idi. Hâce hazretleri ile bir yolda gidiyorduk. Ayağımda ne çizme, ne de ayakkabı vardı. Yolda büyük bir kar fırtınasına tutulduk. İşim çok zorlaştı. Kalbimden Hâce hazretlerine; “Biz ne hâle düştük, ne olacağız?” dedim. O anda Hâce hazretlerinde bir başka hâl zuhur edip, heybetle gökyüzüne doğru baktı. Hemen kar dindi. Gök yüzü açılıp, güneş çıktı ve hava çok güzel oldu. Rahatça gideceğimiz yere vardık.

Bir defasında Gadiret köyünde, Şeyh Şâdî'nin evinde dervişler toplanıp sütlâç pişirdiler. Tencereyi sofraya getirdiler. Hepsini oturup yemeğe başlayacakları zaman, hiçbirini elini uzatıp, bir kaşık yemek yiyemedi. Yemeği kaldırıp tekrar tencereye koydular ve bunda bir hikmet var dediler. Bir saat sonra, Hâce hazretleri oraya teşrîf etti ve buyurdu ki: “Ben Kasr-ı ârifân'dan çıkıp buraya doğru gelirken, siz tencereyi ocağa koydunuz. Biraz yürüdüm, gördüm ki, pişirip sofraya getirdiniz, yemek istediniz. Ben de ellerinizi ve ağzınızı tuttum ki, ben gelmeyince yemeyesiniz!” Dervişler, Hâce hazretlerinin kerâmetini görünce, neş'elenip, sütlâcı sahana koyup getirdiler. Hep beraber, zevk ve şevkle oturup yediler.

Hâce hazretleri, talebeleri ile bir kimsenin evinin terasında otururlarken, gönülleri yakan, kalblere te'sîr eden bir sohbet ettiler. Sohbet esnasında talebelerine; “Siz mi beni buldunuz, ben mi sizi buldum?” dediler. Talebeleri; “Biz sizi bulduk” dediler. “Madem ki, siz beni buldunuz, bu terasta beni bulun” buyurup, talebelerinin gözünden kayboldu. Talebeleri her tarafı arayıp, bulamadılar. Söyledikleri söze pişman olup; “Sizin cazibeniz olmasa, siz lutf etmeseniz, kim sizin sohbetinize kavuşabilir?” deyip özür dilediler. Bunun üzerine Hâce hazretleri kendisini gösterdi. Biraz önce oturdukları yerde, aynı şekilde oturuyordu.

Bir defa buyurdu ki: “Bizim yolumuz Urvet-ül-Vüskâ'ya çıkar. Ya'nî Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine uymak ve Eshâb-ı Kirâmın hâllerine bakmaktır. Bunun için bu yolda az bir amel, büyük fütuhatlara, neticelere sebep olur. Sünnete uymak çok büyük bir iştir. Bu yoldan yüz çeviren, dînini tehlikeye atmış olur.”

Talebelerinin en meşhûru olan Alâeddîn-i Attâr hazretleri şöyle anlatmıştır: “Birgün Behâeddîn Buhârî'nin huzûrunda bulunuyordum. O gün hava kapalı idi. Bana; “Öğle namazı vakti girdi mi?” dedi. “Hayır” dedim. “Semâya bir bak” buyurdu. Gök yüzüne bir baktım ki, melekler toplanmış öğle namazı ile meşgûl oluyorlardı. Gözlerimdeki perde kalkıp bu hâli görünce bana; “Sen hâlâ öğle vakti olmamış diyorsun” buyurdu. Hocama verdiğim cevaptan dolayı çok utandım, bir müddet bu hâdisenin ezikliğim duydum.”

Behâeddîn Buhârî hazretleri Buhârâ'da, yaz mevsiminde bir akşam, talebeleriyle birlikte Atâullah adında bir zâtın evinin damında oturmuş sohbet ediyordu. Mübârek ağzından inci gibi güzel sözler dökülüyor, dinleyenlere feyz saçıyordu. Evin yakınında Buhârâ vâlisinin sarayı vardı. O akşam vâli de, sarayının damında adamlarıyla birlikte def ve çalgı çalıp, eğleniyordu. Ses her tarafa yayılıyordu. Behâeddîn Buhârî; “Bizim bu sesleri işitmemiz caiz değildir, kulağımıza pamuk tıkamak lâzımdır” dedi. Böyle söyledikten sonra, sohbet meclisinde bulunan talebeleri ve kendisi, çalgı sesini işitmez oldular. Hâlbuki vâli ve adamları sabaha kadar çalgı çalmışlardı. Sabahleyin komşular, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerine; “Biz çalgı sesinden sabaha kadar uyuyamadık, siz nasıl durabildiniz?” dediler. Talebeler; “Hocamız bu sesi dinlememiz uygun olmaz, kulağımıza pamuk tıkamamız lâzımdır” buyurdu. O andan itibaren sabaha kadar hiç çalgı sesi işitmedik” dediler. Bu durum, o vâliye anlatıldı. Vâli durumu öğrenince, yaptığı işe pişman olup, tövbe etti. Bu hâdisa Buhârâ'da günlerce anlatıldı. Herkes Behâeddîn Buhârî'nin büyüklüğünü gördü. Ona muhabbetleri daha çok arttı.

Behâeddîn Buhârî hazretleri Kâ'be'yi ziyârete giderken, Horasan'a uğramıştı. Orada Hâce Mueyyiddîn adında bir zâtın evinde misâfir olup, birkaç gün kaldı. Bu sırada birgün, Kârubanî saray mesiresine gitmişlerdi. Orada huzûruna bir derviş geldi. Dervişe iltifât edip; “Bunlar bizim sevdiklerimizdendir, fakat bizi tanımazlar” dedi. Sonra o derviş yanına alıp, misâfir kalmakta olduğu eve götürdü. Ev sahibi yemek koyunca, ev sahibine; “Bugün şehrimizdeki Allah

dostlarından birini bulup getirdim. Müsâade ederseniz bizimle birlikte yemek yesin” dedi. Ev sahibi; “Hay hay efendim, emrediniz sofraya gelsin” dedi. Bunun üzerine o derviş de sofraya oturdu. Yemekten sonra sohbet başladı. O derviş ile tarikat hâllerinden ve hakikat sırlarından bahsettiler. Bir müddet sohbetten sonra, o derviş müsâade isteyip, gitmek üzere kalktı. Oradan, havada uçarak ayrılıp gitti. Behâeddîn Buhârî, dervişin bu hâline tebessüm edip; “Bu kolay işdir” buyurdu. Yatsı namazı vaktinde, o derviş tekrar geldi. Behâeddîn Buhârî ona uçarak ayrılıp gitmesini sorarak; “Allah dostlarının yanında böyle işler mu’teber değildir. Allahü teâlâ, ba’zı kullarına öyle sırlar ihsân etti ki, bu sırlardan birini insanlara gösterse, halk perişan ve mahv olur” buyurdu. Derviş zât; “Ben, kırkbeş seneden beri denizlerde ve karada dolaşırım, söylediğiniz gibi tasarruf sahibi bir zât bulamadım. On defa Kâ’be’yi ve on defa Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret ettim. Bahsettiğiniz sırlardan birisinin kokusunu bile duymadım” dedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri o dervişe dedi ki: “Bir an bana teslim olursan, sana nice sırları koklamak nasîb olur ve âlemde öyle kimse olup olmadığına anlarsın.” Derviş; “Peki” deyip teslim oldu. Yanına oturdu. Behâeddîn Buhârî şehâdet parmağı ile dervişe dokundu. Derviş kendinden geçip yere yıkılıverdi. Nefesi dahî kesildi. Bir müddet öylece kaldı. Sonra şehâdet parmağını dervişin alnına dokundurdu. Derviş kendine gelip Kelime-i şehâdet getirerek kalktı, özür ve af dileyerek şöyle dedi: “Cahillik ettim. Sizin gibi Allahın sevgili bir kulunun huzûrunda edepsizlik ettim. Uygunsuz sözler söyledim. Kerem ve ihsân ediniz, küstahlığıma bakmayıp, beni bağışlayınız ve terbiye ediniz. Bunca zamandır gezip dolaştım ve hep sizin gibi kemâl ehli bir büyük âlim aradım. Şimdi himmetiniz bereketiyle aradığımı buldum.” Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî buyurdu ki: “Bu mertebeye erişmek için, Allahü teâlânın rızâsına uygun amel işlemek ve O’nun sevgili bir kuluna teslim olmak lâzımdır.” Derviş dedi ki: “Emriniz başım üstüne, emir buyurun, hizmetinizde Kâ’be’ye gideyim.” “Sen on defa Kâ’be’ye gitmişsin” buyurunca; “Sizinle gitmeyi arzu ediyorum” dedi. Derviş dedi ki: “Senin için hayırlı olan şudur: Sen Herat’a git ve bize bağlılığını sürdür. Derviş söz dinleyip, Herat’a gitti. Behâeddîn Buhârî hazretleri de, talebeleriyle birlikte Kâ’be’ye gitmek üzere misâfir olduğu evden ayrılıp, Horasan’dan yola çıktılar.

Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretleri, Buhârâ’nın Gülâbâd semtinde bir talebesinin evinde bulunuyordu. Bu sırada kapının önüne bir atlı gelip durdu. İçerden Hâce hazretleri atlıya seslenip; “İçeri gel! Aradığın buradadır” buyurdu. Atlı bu da’veti işitip, atından indi. Kapıyı açtı ve içeri girdi. Gelen zâta; “Gördün mü, seni buraya çektik. Tirmiz’e hakikati aramak için gidiyordun” buyurdu. İçeri giren o yolcu, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin elini öptü ve şöyle dedi: “Buyurduğunuz gibi, Tirmiz’e bana doğru yolu gösterecek birini aramaya gidiyordum. Fakat yolda bir yere vardım, artık atım yürümez oldu. Ne kadar zorladıysam da bir türlü yürütemedim. Bir adım bile atmadı. Anladım ki, bunda bir sır vardır. Atın dizginlerini serbest bıraktım. At dönüp Buhârâ yoluna düştü. Hiç dokunmayıp, kendi hâline bıraktım. Nereye gidecek diye merak ediyordum. Nihâyet geldi, bu evin kapısının önünde durdu. Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî o kimseye iltifât edip, yetiştirmek üzere talebeliğe kabûl etti.

Behâeddîn Buhârî hazretleri hacda iken hacılar Mina’da kurban kesiyorlardı. “Bizim de kurban kesmemiz lâzım, fakat biz oğlumuzu kurban edeceğiz” buyurdu. Talebeleri bu sözde bir hikmet vardır diyerek, o günün târihini kaydettiler. Hacdan sonra Buhârâ’ya döndüklerinde, Behâeddîn Buhârî’nin o sözü söylediği gün, oğlunun vefât etmiş olduğunu öğrendiler. Oğlunun vefâtı üzerine buyurdu ki: “Allahü teâlânın ihsânı ile oğlumun vefât etmesi husûsunda da Resûlullah (aleyhisselâm) uymuş oldum. Çünkü Resûlullahın da (aleyhisselâm) oğlu vefât etti. Resûlullahın başından geçen işlerin hepsi benim başımdan da geçti. Resûlullahın (aleyhisselâm) yapmış olduğu her işle amel ettim. Hiçbir sünneti terketmedim. Hepsini yerine getirdim ve neticesini buldum.

Bir başka talebesi şöyle anlatmıştır: Behâeddîn Buhârî hazretlerini tanımadan önce yüz altınım vardı. Bir sandıkta saklı idi. Birgün bu altınlarla ticâret yapma hevesine kapıldım. Altınları alıp, Buhârâ’ya gittim. Hazır elbise alıp, köylerde satmaya başladım. Buhârâ köylerinden birinde bulunduğum sırada, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin oraya teşrîf ettiğini duydum. Eşyama bir yere emânet bırakıp, ziyâretine gittim. Huzûruna girince, elini öpüp bir kenara oturdum. Bir müddet sonra Behâeddîn Buhârî hazretleri bana baktılar. Bir an için bu bakışlar karşısında erir

gibi oldum. Bana; “Bu köye niçin geldin?” diye sordu. Bir miktar elbise aldım, onları satmak için geldim “Elbiselerini getir göreyim” buyurdu. Gidip getirdim. Baktıktan sonra karşıdaki dağı göstererek; “Eğer benden dünyalık istersen, şu dağı sana altın yaparım” buyurdu. Böylece dünyâya düşkün olmamayı, asıl maksadın ebedî saadete kavuşmak olduğunu bildirdi. Ben de bunun üzerine dünyâ sevgisini kalbimden çıkarıp, varımı yoğumu Allah yolunda harcadım. Behâeddîn Buhârî hazretlerine talebe oldum. Ondan sonra hiç geçim kaygusu ve sıkıntısı çekmedim.

Behâeddîn Buhârî hacda iken, Kâ'be'yi tavaf sırasında, aksakallı bir ihtiyârın Kâ'be'nin örtüsüne sarılarak ağladığını ve gözyaşları ile orayı ıslattığını gördü. İmrenilecek bir hâlde olan ihtiyârın, bir de kalbine teveccüh etti. Keşfiyle gördü ki, ihtiyârın kalbi tamamen dünyalık şeylerle meşgûl. Minâ pazarında ise genç bir tüccâr gördü. Bu genç tüccâr, aşağı yukarı ellibin altın değerinde alış verişi yapıyordu. Görünüşte tamamen dünyâya dalmış gözükken gencin kalbine teveccüh ettiğinde, kalbini hep Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl bir hâlde gördü.

Behâeddîn Buhârî hazretleri, asrının en meşhûr âlimi ve mürşid-i kâmil idi. Tasavvufda en yüksek dereceye ulaşmıştır. İnsanları hidâyete kavuşturmuş, nice gönüller onun feyzleriyle nurlanmıştır. Tasavvuf; bir müslümanın, İslâm ahlâkı ile ahlâklanması için lâzım olan bilgileri öğreten ilimdir.

Tıp ilmi, beden sağlığına âit bilgileri öğrettiği gibi, tasavvuf ilmi de, kalbin, rûhun kötü huylardan kurtulmasını öğretir. Kalb hastalığının alâmetleri olan kötü işlerden uzaklaşdırıp, Allah rızâsı için güzel iş ve ibâdet yapmayı sağlar. Zâten dînimiz, önce ilim öğrenmeyi, sonra öğrendiklerine uygun iş ve ibâdet yapılmasını ve bütün bunların da Allah rızâsı için olmasını emrediyor. Kısaca din; ilim, amel ve ihlâstan ibârettir, insanın ma'nen yükselmesi, dünyâ ve âhiret saadetine kavuşması, bir uçağın uçmasına benzetilirse, îmân ile ibâdet, bunun gövdesi ve motorları gibidir. Tasavvuf yolunda ilerlemek de, bunun enerji maddesi ya'nî benzinidir. Maksada ulaşmak için, uçak elde edilir. Ya'nî îmân ve ibâdet kazanılır. Harekete geçmek için de, kuvvet, ya'nî tasavvuf (ahlâk) ilminin yolunda ilerlemek gerekir. Tasavvufun iki gayesi vardır. Birincisi; îmânın vicdânîleşmesi, ya'nî kalbe yerleşmesi ve şüphe getiren te'sîrlerle sarsılmaması içindir. Akıl ile, delîl ve isbât ile kuvvetlendirilen îmân böyle sağlam olmaz. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Ra'd sûresi 28. âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki: “Kalblere îmânın sinmesi, yerleşmesi, ancak ve yalnız zikr ile olur.” Zikr; her işte ve her harekette Allahü teâlâyı hatırlamak, O'nun rızâsına uygun iş yapmak demektir. Ahlâk ilminin ikinci gayesi; fıkıh ilmi ile bildirilen ibâdetlerin seve seve kolaylıkla yapılmasını ve nefis-i emmâreden doğan tembelliklerin, sıkıntıların giderilmesidir. İbâdetlerin kolaylıkla seve seve yapılması ve günah olan işlerden nefret ederek uzaklaşılması, ancak ahlâk ilmini öğrenip, bu yolda ilerlemek ile mümkündür. Tasavvufa sarılmak, herkesin bilmediklerini görmek, gaybden haber vermek, nûrlar, rûhlar ve kıymetli rû'yâlar görmek için değildir. Tasavvuf ile ele geçen bilgilere, ma'rifetlere, bilgilere ve hâllere kavuşmak için, önce îmânı düzeltmek, İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenip, bunlara uygun iş ve ibâdet yapmak lâzımdır. Zâten bu üçünü yapmadıkça, kalbin tasfiyesi kötü huylardan temizlenmesi, nefsin tezkiyesi, terbiye edilmesi mümkün değildir. Ahlâk ilminin bilgileri mürşid-i kâmiller tarafından öğretilir. Mürşid-i kâmil; yol gösteren, rehberlik eden, yetişmiş ve yetiştirebilen âlimdir. Böyle olan âlimlerin, belli usûllerle gösterdikleri bu yollara tarikat denilmiştir. Behâeddîn Buhârî Şâh-ı Nakşibend hazretleri de büyük bir mürşid-i kâmil olup, onun insanları saadete kavuşturmak için tasavvufta ta'kib ettiği usûllere ve gösterdiği yola, “Nakşibendiyye tarikatı” denilmiştir.

Tarikatların çeşitli isimler alması, başka başka olmalarından değildir. Aynı hocanın talebeleri, birbirlerini tanımak ve hocaları ile tanınmak, öğrenmek için, bulundukları yola hocalarının ismini vermişlerdir. Tarikatlar başlıca iki kısma ayrılırlar:

1. Sessiz zikr (Zikr-i hafî) yapan tarikatlar: Bu yol, Hazreti Ebû Bekr'den gelmiş olup, yol gösterici rehberlerinin adına göre (Tayfuriyye), (Yeseviyye) (Medâriyye), hakîkî olan (Bektâşîyye) (Nakşibendiyye), (Ahrâriyye) (Ahmediyye-i Müceddidiyye) ve (Hâlidîyye) gibi isimler almışlardır.

2. Yüksek sesle zikir (Zikr-i cehrî) yapan tarikatlar: Bu yol da, Hazreti Ali'den oniki İmâm vasıtasıyla gelmiştir. Oniki İmâmın sekizincisi olan İmâm-ı Ali Rızâ'dan Ma'rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdadî'nin çeşitli talebelerinin yolunda bulunan meşhûr mürşidlerin adı verilerek, kollara ayrılmışlardır. Böylece Ebû Bekr-i Şiblî yolundan; (Kadirî) ile (Şâzilî), (Sa'dî) ve (Rifâî), Ebû Ali Rodbârî yolundan, Ahmed Gazâlî ve Ziyâüddîn Ebû Nesîb-i Sühreverdî vâsıtaları ile (Kübrevî) meydana gelmiştir. İmâm-ı Ali'den Hasen-i Basrî vâsıtası ile (Edhemî) ve bundan (Çeşti) hâsıl olmuştur. (Bedeviyye), Rifâiyye'den hâsıl olmuştur.

Tarikat, zikir ile Allahü teâlâyâ kavuşma yoludur. Zikir, Allahü teâlâyı hatırlamak demektir. Her sözünde ve her işinde O'nun emirlerine ve yasaklarına sarılmaktır. Yaklaşık olarak, son yüz seneden beri tarikat diyerek birçok şeyler uyduruldu. Hakîkî İslâm âlimlerinin, Eshâb-ı Kirâmın, Peygamberimizden (aleyhisselâm) alıp bildirdikleri doğru yol unutuldu. Dinde câhil olanlar, hattâ İslâmiyetin emirlerine açıkça uymayanlar, şeyh ve tarikatçı ünvanı alarak, zikir ve ibâdet adı altında, dînimizin yasak ettiği birçok günahları ve bid'atleri işlediler. Bugün sahte, yalancı mürşidlere, müslümanları sömüren tarikatçılara, dîni siyâsete âlet edenlere çok rastlanmaktadır. Şeyh-ül-İslâm Ahmed İbni Kemâl efendinin Risâle-i Münîre adlı eserinde yeralan bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "Bir kimsenin havada, uçtuğunu ve deniz üzerinde yürüdüğünü, yahut ağzına ateş koyup yuttuğunu görseniz, fakat İslâmiyete uymayan bir iş yapsa, kerâmet sahibiyim derse de, onu büyücü, yalancı, sapık ve insanları doğru yoldan saptırıcı biliniz"

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Mektûbât adlı eserinin üçüncü cildi 123. mektûbunda, bu husûsla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"İnsanı, Allahü teâlâyâ kavuşturan yollar ikidir. Birincisi, (Nübüvvet yolu) olup, insanı aslın aslına ulaştırır. Peygamberler "aleyhimüsselevâtü vetteslîmat" ve bunların sahâbîleri bu yoldan kavuşmuşlardır. Ümmetlerinden sahâbî olmıyanlar arasından dilediklerini de bu yoldan kavuşmakla şereflendirirler. Fakat bunlar pek azdır. Bu yolda vâsita, aracı yoktur. Ya'nî vâsıl olduktan sonra doğrudan doğruya asıldan feyz alırlar. Hiçbiri ötekine vâsita olmaz, perde olmaz, ikinci yol, (Vilâyet yolu)'dur. Kutblar, evtâd, bûdelâ ve nücebâ ve bütün evliyâ hep bu yoldan kavuşmuşlardır. Bu yol, (sülûk) yoludur. Evliyânın cezbeleri de, bu yolun cezbeleridir. Bu yoldan kavuşanlar, birbirlerine vâsita ve perde olurlar. Bu yoldan vâsıl olanların önderi ve en üstünleri ve ötekilere vâsita olanı, hazret-i Ali Mürtedâ "Kerremallahü teâlâ vecheh-ül-kerîm"dir. Bu yolda gelen feyzlerin kaynağı odur. Resûlullahtan (aleyhisselâm) gelen feyzler, ma'rifetler, hep onun vasıtasıyla gelir. Fâtîmet-üz-zehrâ ve hazret-i Hasen ve hazret-i Hüseyin (r.anhüm) bu makamda, hazret-i Ali ile ortaklırlar. Öyle sanıyorum ki, hazret-i Ali, dünyâyâ gelmeden önce de, bu makamda idi. Vefât etdikten sonra da, bu yolda her velîye gelen feyzler, hidâyetler, yine onun vâsıtası ile gelmektedir. Çünkü kendisi, bu yolun en yüksek noktasında bulunuyor. Bu makamın sahibi odur. Hazret-i Ali vefât edince, ondan yayılan feyzler, hazret-i Hasen ve sonra hazret-i Hüseyin vâsıtası ile geldi. Daha sonra oniki İmâmdan, sağ olanları da vâsita oldular. Bunlardan sonra gelen evliyâyâ feyzler, bu oniki İmâm vâsıtası ile geldi. Kutblara, nücebâyâ da, hep bunlardan geldi. Abdülkâdir-i Geylânî "kuddise sirruh" dünyâyâ gelip, velî oluncaya kadar hep böyle idi. Sonra, o da bu vazîfeye kavuştu. Ondaki sonraki kutblara ve nücebâyâ ve bütün Evliyâyâ oniki İmâmdan gelen feyzler ve bereketler, bunun vâsıtası ile geldi. Başka hiçbir velî bu makama kavuşamadı. Bunun içindir ki, "Önceki Velîlerin güneşleri battı. Bizim güneşimiz ufuk üzerinde sonsuz kalacak, hiç batmıyacaktır" buyurmuştur. Hidâyet, irşâd feyzinin akmasını güneş ışıklarının yayılmasına benzetmiştir. Feyzin kesilmesine, güneşin batması demiştir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine oniki İmâmın vazîfeleri verilmiştir. Rüşd ve hidâyete vâsita olmuştur. Kıyâmete kadar, her velîye feyzler onun vâsıtası ile gelecektir."

Her asırda gelen müceddidler, onun vekîlleridir. (Hazret-i İsmâ "aleyhisselâm" ve hazret-i Mehdi ve İmâm-ı Rabbânî "kuddise sirruh" (Nübüvvet yolu) ile vâsıl olduğundan, vâsıtaya ihtiyâçları yoktur. Ebû Bekr-i Sıddîk "radiyallahü anh" nübüvvet yolunda Resûlullahın (aleyhisselâm) vekîlidir.

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin binlerce talebesi arasında en meşhûr talebesi, Alâeddîn-i Attâr ve Muhammed Pârisâ'dır. Behâiyye, Tuhfe ve Hediyye adlı üç eseri olup, çok kıymetlidir.

Vefâtı: Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yaşadığı asrın meşhûr ve büyük âlimlerinden Mevlânâ Muhammed Miskîn şöyle anlatmıştır: “Buhârâ’da Şeyh Nûreddîn Halvetî adında, sâlih ve meşhûr bir zât vefât etmişti. Behâeddîn Buhârî hazretleri talebeleriyle birlikte vefât eden o zâtın yakınlarına ta’ziyeye gitmişlerdi. Ta’ziyeye gelenlerden bir kısmı ve o evin halkı, yüksek sesle ağlayıp feryâd ediyorlardı. Behâeddîn Buhârî hazretleri bu hâli görüp, onları yüksek sesle ağlamaktan men etti. Orada bulunanlardan her biri bu husûsta birşeyler söyledi. Bu arada Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: “Benim ömrüm sona erince, ölmek nasıl olmuştur dervişlere öğreteyim!” Mevlânâ Muhammed Miskîn yine şöyle demiştir: “Bu sözü dâima benim hatırımda kaldı. Behâeddîn Buhârî hazretleri hastalandılar. Bu hastalığı ölüm hastalığı olup, ömrünün son günleri idi. Husûsî odasına çekildi. Vefâtına kadar orada kaldılar. Hergün talebeleri oraya giderler huzûrunda bulunurlardı. Talebelerinin herbirine şefkat gösterip, iltifâtta bulunurdu. Vefât etmek üzere iken, ellerini kaldırıp duâ etmeye başladı. Ellerini uzatıp uzun müddet duâ etti. Sonra ellerini yüzüne sürüp vefât etti.”

Hâce Alâeddîn Goncdüvânî de şöyle anlatmıştır: “Ben Hâce Behâeddîn Buhârî hazretlerinin son hastalıklarında, vefâtından önce huzûrunda idim. Ölüm hâlinde iken huzûruna girmiştim. Beni görünce; “Âlâ! Sofrayı getir yemek ye!” buyurdu. Bana hep “Âlâ” diye hitâb ederlerdi. Ben emrine uymak için sofrayı getirip, birkaç lokma yedim. Hocam o hâlde hasta iken benim yemek yiyecek takatim yoktu. Sofrayı kaldırdım. Mübârek gözlerini açıp, sofrayı kaldırmış olduğumu gördü. Tekrar; “Âlâ! Sofrayı getir yemek ye!” buyurdu. Sofrayı getirip, birkaç lokma daha yiyip kaldırdım. Yine sofranın kalkmış olduğunu görünce; “Sofrayı getir yemek ye! Yemeği iyi yiyip, işi de iyi yapmak lâzımdır” buyurdu. Dört defa böyle oldu.”

Talebelerinin en büyüklerinden ve dâmâdı olan Alâeddîn-i Attâr hazretleri de şöyle anlatmıştır: Behâeddîn Buhârî hazretleri ömrünün son günlerinde bana kabrini kazmamı emr buyurdu. Gidip, emredildiği gibi kabri kazdıktan sonra huzûruna geldim. Bu sırada, acaba kendilerinden sonra irşâd emrini kime verecekler diye hatırımdan geçmişti. O anda mübârek başını kaldırıp; “Söyleyeceğimi, Hicaz yolunda söylemiştim. Her kim bizi arzu ederse, Hâce Muhammed Pârisâ’ya nazar etsin” buyurdu. Bu sözü söyledikleri günden sonraki gün vefât etti.

Yine Alâeddîn-i Attâr şöyle anlatmıştır: “Hâce Behâeddîn Buhârî hazretlerinin vefâtı sırasında Yâsîn-i şerîfi okuyorduk. O da bizimle okuyordu. Yarisına gelince, nûrlar gözükmeye başladı. Kelime-i tevhîdi söyleyerek son nefeslerini verdiler.”

Zamanın büyüklerinden Abdülkuddûs şöyle anlatmıştır: Behâeddîn Buhârî hazretlerini kabrine koyduk. Gördüm ki, mübârek yüzleri tarafından “Mü’minin kabri Cennet bahçelerinden bir bahçedir” hadîs-i şerîfinde buyurulduğu gibi, Cennetten bir kapı, kabri şerîflerine açıldı. O kapıdan iki hûrî gelip, ona selâm verdi ve; “Allahü teâlâ bizi, sizin için yarattığı vakitten beri sizi bekliyoruz” dediler. Hâce hazretlerinin onlara; “Ben Hak teâlâ hazretleri ile ahdettim ki, O’nun hiçbir şeye benzemeyen, nasıl olduğu anlatılamayan dîdârını görmedikçe, benim yolumda bulunanlara ve benden hakkı iştirip amel edenlere şefaât etmedikçe, hiçbir şey ve hiçbir kimse ile meşgûl olmam” dedi vefâtından sonra sevenlerinden biri onu rû’yâsında görmüş ve; “Ne amel işleyelim ki kurtuluşa erelim?” diye sormuştur. “Son nefeste ne ile meşgûl olmak gerekirse, onunla meşgûl olunuz” buyurmuştur.

Behâeddîn Buhârî hazretleri orta boylu olup, mübârek yüzü değirmi olup, yanakları kırmızıya yakın idi. İki kaşı arası açık, gözleri sarı ile ela renk karışımı olan kestane renginde idi. Sakalının beyazı siyahından çok idi. Ne hızlı, ne de yavaş yürürdü. Konuşmaları Peygamberimizin (aleyhisselâm) konuşması gibi tane tane idi. Konuştuğu kimseye yönünü dönmüş olarak konuşurdu. Kahkaha ile gülmez, tebessüm ederdi. Hergün kendini yirmi kere ölmüş ve mezara konmuş olarak düşünürdü. Kimseyi küçük ve hakîr görmez, dâima gülyüzle karşılardı. Ancak celallendiği zaman kaşlarını çatardı. Bu zamanda heybetinden karşısında durulmaz olurdu. Şemâli birçok bakımdan Resûlullah efendimize benzediği gibi, sözleri, işleri ve bütün hareketleri sünneti seniyyeye uygun idi.

En başta gelen talebelerinden Alâeddîn-i Attâr şöyle anlatmıştır: “Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretleri o derece fakir idi ki, evlerinde kış günleri namaz kılmak için yere serecek birşey bulunmadığından, eski bir kilim serip, onun üzerinde namaz kılarlardı. Maişetlerine bir çekirdek

bile haram karıştırmazlardı. Kendilerinin ve aile efradının helâl yemesine çok dikkat ederdi. Şüphelendiği herhangi birşeyden uzak dururlardı, “İbâdet on kısımdır. Dokuzu helâl rızık aramaktır. Diğer kısmı sâlih ameller ve ibâdetlerdir” buyurulan hadîs-i şerîfi bildirirlerdi. Fakir olmalarına rağmen, lütuf ve keremleri bol olup, cömert idiler. Bir kimse bir hediye getirse, mümkünse getirilen hediyenin iki misli kıymetinde bir hediye verirlerdi. Tanıdığı veya tanımadığı bir kimse evlerine ziyârete gelse, gülyüzle karşılar, nezâketle yol gösterir, evde ne bulunursa ikram ederlerdi. Misâfirlerine bizzat kendisi hizmet ederdi. Eğer ev soğuk olursa, kendi giyeceğini ve yatağını misâfire verirdi. Misâfirin hayvanı varsa, hayvanın yemîni ve suyunu verirdi. Nafakasını çalışarak te'min ederdi. Bunun için eker, biçerdi. Bir miktar arpa, biraz da hayvan yemi eker kaldırır, bununla geçinirdi. İşinde bizzat kendisi çalışır, bütün işlerini görürdü. Zamanında âlim ve sâlih kimseler ziyâretine gelip, hâlis ve helâl yemek yiyelim diye onun yemeklerini yerlerdi. Her zaman ve her işte sünnet-i seniyyeye uyar ve bilhassa yemek husûsunda Peygamberimize (aleyhisselâm) uymaya çok dikkat ederdi. Çoğu zaman ekmeği kendi pişirir ve sofraya hizmetini kendi yapardı. Yemek yerken; “Sofra başında kendinizi Allahü teâlânın huzûrunda biliniz. O'nun verdiği ni'meti yediğimizi unutmayınız” buyururdu. Cemâat ile toplu hâlde yemek yerken, içlerinden biri gaflet ile ağzına bir lokma alsın; “Önüdeki yemeği, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu unutmadan ye! Allahü teâlâyı hatırla, başka şeyler düşünme. Allahü teâlâ, sana senden yakındır. O'nu düşün” buyururdu. Bir yemek gafletle, öfkeyle veya zorla pişirilse, o yemekten kendisi yemez, yedirmezd.

Rivâyet edilir ki, bir zaman Şâh-ı Nakşibend hazretleri Gazyut denilen bir yere gitti. Orada talebelerinden birisi onlara yemek getirdi. Şâh-ı Nakşibend hazretleri buyurdu ki: “Bu hamuru yoğuran ve yemekleri pişiren kimse, başlamasından bitirmesine kadar gadab hâlinde idi, kızmış hâlde idi. Biz ondan hiçbir şey yiyemeyiz. Zîrâ böyle yapılan yemeklerde hiçbir hayır ve hiçbir bereket yoktur. Belki de şeytan yemek yaparken hep onunla bulunmuştur. Bizler böyle bir yemeği nasıl yiyebiliriz?”

Nakledilir ki, Behâeddîn Buhârî hazretleri Herat'a gittiğinde, Melik Hüseyin büyük bir ziyâfet hazırlamış ve Behâeddîn Buhârî'yi, meşhûr âlimleri ve zamanın ileri gelenlerini da'vet etmişti. Sofrayı kurup; “Bu yemeklerden yiyeceksiniz. Bunların hepsi helâldir. Babamdan kalan mîrâs para ile bunları hazırlattım” dedi. Herkes yemeğe başladı. Fakat Behâeddîn Buhârî hazretleri yemeklerden hiç yemiyordu. Zamanın meşhûr âlimi Şeyh-ül-İslâm Kutbüddîn; “Niçin yemiyorsunuz?” diye sordu. Bunun üzerine buyurdu ki: “Benim bir hâkimim var, bana der ki: Sana bu husûsda iki yol vardır. Eğer yiyince senden hesap sorulmazsa ye, hesap sorulacaksa yeme! Sen olsan hangisini tercih edersin?” Bu söz, Şeyh-ül-İslâm Kutbüddîn'e çok te'sir etti. Bu te'sirle acâip hâllere girdi ve yemek yemeyi bıraktı. Melik'e, hâlini hoş görmesini söyledi. Bunu, Behâeddîn Buhârî hazretlerine sormasını istedi. Durum Behâeddîn Buhârî'ye (radiyallahü anh) sorulunca, buyurdu ki: Melikin yemekleri helâlden idiler. Şüphesiz bile yok idi. Fakat Herat'ta öyle fakirler vardır ki, tek bir lokmaya muhtaçtırlar. Bu yemekler bir lokmaya muhtaç olanlara verilmeliydi. Orada bulunanlar bu sözleri çok beğenip takdîr ettiler.

Buyurdu ki: “Yenilecek bir gıda, bir yiyecek, her ne olursa olsun gaflet içinde, gadabla veya kerahatle hazırlansa, tedârik edilse, onda hayır ve bereket yoktur. Zîrâ ona nefis ve şeytan karışmıştır. Böyle bir yiyeceği yiyen kimsede, mutlaka bir çirkin netice meydana gelir. Gaflete dalmadan yapılan ve Allahü teâlâyı düşünerek yenen helâl ve hâlis yiyeceklerden hayır meydana gelir. İnsanların hâlis ve sâlih ameller işlemeye muvaffak olamamalarının sebebi; yemede ve içmede bu husûsa dikkat etmediklerinden ve ihtiyâtsizliktendir. Herne hâl olursa olsun, bilhassa namazda huşû' ve hudû' hâlinde bulunmak, zevkle ve gözyaşı dökerek namaz kılabilme, helâl lokma yemeye, Allahü teâlâyı hatırlıyarak yemeği pişirmek ve yemeği Allahü teâlânın huzûrunda imiş gibi yemeğe bağlıdır. Vücûdu haram lokma ile hallolmuş olan bir kimse, namazdan tad duymaz.”

Tasavvufdaki hâllerinin kaybolduğunu söyleyen bir talebesine; “Yediğin lokmaların helâlden olup olmadığını araştır” buyurmuştur. Talebesi araştırdığında, yemeğini pişirirken ocakta helâl olup olmadığı şüpheli bir parça odun yakmış olduğunu tesbit ederek tövbe etmiştir.

Namazda hûdû' ve huşû' nasıl elde edilir? diye sorulunca, buyurdu ki: "Huzûrlu bir hâlde helâl lokma yiyeceksiniz. Huzûr ile abdest alacaksınız ve namaza başlarken iftitah tekbirini, kimin huzûruna durduğunuzu bilerek, düşünerek söyleyeceksiniz."

Behâeddîn Buhârî hazretleri, kendisine karşı edebsizlik yapan birine kızmayıp, tebessümle karşıladi. Fakat edebsizlik yapan kimse büyük bir derde düşüp, helak olacak hâle geldi. Hatâsını anlayıp tövbe etti. Behâeddîn Buhârî hazretleri bir ara o adamın evinin önünden geçerken, içeri girip hâlini sordu. "Allahü teâlâ şifâ vericidir, korkma iyileşirsin" dedi. O kimse bu söz üzerine kalkıp; "Efendim, size karşı edebsizlik ettim, hatırınızı incittim, beni affediniz" dedi. Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: "Kalbimiz o zaman incindi. Fakat şu anda gönül aynası tertemiz. İyi bil ki, mürşidlerin kılıcı kınından çıkmış yalın bir kılıçtır. Ama mürşid merhamet sahibidir. Kimseye kılıç vurmaz, insanlar (belâsını arayanlar) gelip kendilerini o kılıca vururlar."

Buyurdu ki: "Nefsinizi dâima töhmet altında tutunuz (ona uymayınız). Her kim bu işde muvaffak olursa, Allahü teâlâ ona bu işinin mükâfatını, karşılığını verir, sâlih amel işlemeye muvaffak olur, buna tahammül ve güç bulur. Bu sebeple kurbet ve saadete nail olur. Bütün işler de niyeti düzeltmek çok mühimdir."

Buyurdu ki: "Namaz mü'minin mi'râcıdır" buyurulan hadîs-i şerifte, hakîkî namazın derecelerine işâret vardır. Namaza duran kimsenin, iftitah tekbirini söylerken, Allahü teâlânın azametini, yüceliğini düşünerek, hudû' ve huşû' hâlinde olması gerekir. Öyle ki, bu hâlini istiğrak, kendinden geçme hâline eriştirmelidir. Bu sıfatın kemâl derecesi, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemde vardı. Rivâyet edilmiştir ki, Resûlullah (aleyhisselâm) namazda iken, mübârek göğsünden öyle bir ses gelirdi ki, bu ses, Medîne-i münevverenin dışından işitilirdi. Namazda kalb huzûru nasıl elde edilir? diye sorulunca da; "Helâl lokma yemek ve yerken gaflet içinde olmamak, abdest alırken, iftitah tekbirini söylerken, tam bir agâhlık (gafletten uzak olma) içinde bulunmakla kalb huzûru elde edilir" buyurdu.

Buyurdu ki: "Oruç bana mahsûstur. Onun karşılığını ben veririm" buyurulan kudsî hadîs-i şerifte, hakîkî oruca işâret vardır. Bu ise, Allahü teâlâdan başka herşeyi (Mâsivâyı) terketmektir." Yine buyurdu ki: "Allahü teâlânın doksandokuz ismi vardır. Kim anları sayarsa, Cennete girer" buyurulan bu hadîs-i şerifteki "Ahsa" kelimesinin bir ma'nâsı saymaktır. Diğer bir ma'nâsı ise, bu ism-i şerîfleri öğrenip, bilmektir. Bir ma'nâsı da, bu esmâ-i şerîfin mucibince amel etmektir. Meselâ "Rezzak" ismini söylediği zaman, rızkı için asla endişe etmemeli. "Mütekebbîr" ismini söyleyince, Allahü teâlânın azametini ve kibriyâsını düşünmelidir."

Behâeddîn Buhârî hazretlerine bu dereceye nasıl ulaştınız? diye suâl olununca; "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem tâbi olmakla ulaştım" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Bizim yolumuz sohbetir. Halvette (yalnızlıkta) şöret vardır. Şöret ise âfettir. Hayır ve bereket cemiyette, bir araya gelmektedir. Bu da sohbet ile olur. Sohbet, bir kimsenin arkadaşında fânî olmasıyla, arkadaşını kendine tercih etmesiyle hâsıl olur. Bizim sohbetimizde bulunan kimseler arasında, ba'zılarının kalblerindeki muhabbet tohumu başka şeylere bağlılığı sebebiyle gelişmez, büyümmez. Biz böyle kimselerin kalblerini başka şeylere olan bağlılıktan temizleriz. Bizim sohbetimizde bulunanlardan ba'zılarının da kalblerinde muhabbet tohumu yoktur. Biz böyle olanların kalblerinde muhabbet hâsıl etmek için çok himmet ederiz, yardımcı oluruz."

"İnsanlara rehber olan, onları irşâd eden âlim zâtlar, usta bir avcıya benzerler. Usta avcılar, ince maharetlerle vahşî bir canavarı tuzağa düşürüp yakalarlar, sonra da avladıkları o vahşî hayvanı terbiye edip, ehlileştirirler. Bunun gibi, Allahü teâlânın evliyâsı olan zâtlar da hikmet ehli olup, güzel tedbirler ile, huylarına göre tâblilere öyle muâmele ederler ki, teslimiyyet makamına ulaştırırlar. Sonra sünnet-i seniyyeye tâbi olmalarını sağlayarak, maksada ulaştırırlar." Yine buyurdu ki: "İnsanlara rehber olan zâtlar, herkesin kabiliyetine ve istidâdına göre muâmele ederler. Eğer tâlib yeni ise, onun yükünü çekip, ona hizmet ederler. Dâvûd aleyhisselâma; "Ey Dâvûdî Beni taleb eden birini gördüğün zaman, ona hizmetçi ol!" buyurulduğu gibi, çok hizmet ve himmet göstermek gerekir ki, tâlib de bu yola girme kabiliyeti peyda olsun. Bizim yolumuzda olan kimse, bu yola tam uyup, bunun aksine bir iş yapmamalıdır ki, işin neticesi meydana çıksın. Sünnet-i seniyyeye uymaktan ibâret olan yolumuza uyarak,

işlerde ve amellerde dikkatli davranmalıdır ki, kendinde ehlullahın tam bir ma'rifetine kavuşma saadeti nail olsun.”

Buyurdu ki: “Bizim yolumuzda olan kimselerin şu üç edebi gözetmesi gerekir: Birincisi; Allahü teâlâya karşı edebdir. Ya'nî, zâhirî ve batınî ile tamamen kulluk içinde olmalı. Allahü teâlânın bütün emirlerini yerine getirip, yasaklarından sakınması ve Allahü teâlâdan başka herşeyi, mâsivâyı terketmesidir. İkincisi; Resûlullah (aleyhisselâm) karşı edeb: Bu da iş ve hâllerde O'na uymaktır. Üçüncüsü; hocasına karşı edeb: Çünkü kendisinin Resûlullah (aleyhisselâm) uymasına, hocası vâsıta olmuştur. Bu bakımdan, hocasını hiçbir zaman unutmamalıdır.”

Yine buyurdu ki: “Resûlullahın (aleyhisselâm), benim ümmetim buyurduğu ümmet, İbrâhim aleyhisselâmın Nemrud'un ateşinden kurtulduğu gibi Cehennem ateşinden kurtulurlar. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm); “Benim ümmetim, dalâlet üzerinde birleşmez” buyurdu. Buradaki ümmetten maksad, hakîkî ümmettir. Ya'nî Resûlullah (aleyhisselâm) tâbî olan ümmettir. Bunun için Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Benim ümmetim üç kısımdır. Birincisi da'vet ümmeti (müslüman olmayanlar), ikincisi icabet ümmeti (müslüman olanlar), üçüncüsü de müteâbât (tam uyanlar) ümmetidir.”

Buyurdu ki: “Bir kimse nefesine muhalefet etmeye muvaffak olursa, ameli az da olsa, nefesine muhalefet etmeye (nefsinin isteklerine boyun eğmemeye) muvaffak olduğu için şükretmesi lâzımdır. Ebdâllerin makamını isteyen kimsenin, hâlini değiştirmesi, ya'nî nefesine muhalefet etmesi lâzımdır buyurulmuştur.”

Buyurdu ki: “Bizim yolumuz, Allahü teâlânın gösterdiği kurtuluş yoludur. Çünkü bu yol, sünnete uymak ve Eshâb-ı Kirâma tâbî olmaktır, işte bu sebeple, bizim yolumuzda az zamanda çok kazanç elde edilir. Fakat sünnete uymak ve riâyet etmek, sabır ve tahammül ister. Biz, bizim yolumuza girenleri, istersek cezbe ile, dilersek bir başka usûlle terbiye ederiz. Çünkü rehber olan âlim bir tabibe benzer. Hastanın hastalığını, derdini tesbit eder ve ona göre ilâç verir. Bizim yolumuzda yalnız kalmak değil, sohbet esastır. Sohbetin de şartları vardır. İki kişi sohbet etmek isterse, birbirinden emîn olmaları gerekir. Böyle olmazsa, sohbetten fâide hâsıl olmaz. Bizim sohbetimize girenlerin kalblerinde, muhabbet tohumu yer almıştır. Kısaca bu yola, Ehl-i sünnet ve cemâat yolu denir. Bizim sohbetimize dâhil olanların kalbine muhabbet tohumu atılmıştır. Fakat Allahü teâlâdan başka herşeyden alâkasını kesmemiş olabilir. Bu durumda sohbetimize katılan kimsenin kalbinde, Allahü teâlânın sevgisinden başka neye bağlılık varsa, onu kalbinden temizleriz. Kalbinde bize karşı meyli ve muhabbeti olanlara muhabbet tohumu ekip, gece-gündüz onu terbiye etmemiz bizim vazîfemizdir. Muhabbet için uzakta olmak farketmez.”

Behâeddîn Buhârî hazretlerine siz nasıl bir yolda bulunuyorsunuz? diye suâl sorulunca, buyurdu ki: “Ancak ârif olanların istifâde edebileceği bir yolda bulunuyoruz. Bu yol da üç şeyden ibârettir. Bunlar; murâkabe, müşâhede ve muhâsebedir. Murâkabe: Bu yola giren kimsenin, herşeyi bırakıp Allahü teâlâya dönmesidir. Murâkabe ehli pek azdır. Olanlar da gizlidir. Biz şu neticeye vardık ki, murâkabeyi elde etmenin yolu, nefse muhalefet etmektir. Müşâhede: Gayb âleminden gelir ve kalb üzerine işlenen bir tecellîdir. Celâli veya cemâli olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Muhâsebe: Bizim yolumuzda olan kimse, düşünüp araştırır. Kendini hesaba çekip bakar. Geçmiş olan zamanı gaflet ile mi, huzûr ile mi geçti? Eğer huzûr ile geçmişse, o kimsenin vakti değerlendirilmiştir. Allahü teâlâya hamd etsin. Eğer geçen zamanı gaflet ile geçmişse, o kimse vaktini zayı etmiştir. Yapacağı iş, geleceği için tedbirli olup, tövbe etmektir. Ârif olanlar, bu üç husûsa riâyet ettikleri için pekçok fayda elde ederler. Ârif olmadan istifâde edemezler. Bizler, maksada ulaşmakta vâsıtayız. Allahü teâlânın inâyeti olmadan ve rehber olmadan maksada erişmek mümkün olmaz. Şu hâlde bu yolda ilerleyen kimse, kıyâmete kadar yaşasa, kendisine rehber olan zâtın terbiye ni'metinin, lütuf ve himmetinin şükürünü yerine getiremez.”

Behâeddîn Buhârî, Allahü teâlânın kullarına şefkat ve acımalarının çokluğundan, oniki gün başını secdeye koyup, Allahü teâlâdan, tasavvufta kolay ilerlenen, kolay ele geçen ve elbette kavuşturucu olan bir yol istedi. Duâsı kabûl edildi. Bu yol; yeme, içme, giyimde, oturmada ve

âdetlerde orta derecede olmaktır. Kalbi çeşitli düşüncelerden korumaktır. Her ân güzel ahlâkla ahlâklanmaktır.

Kendisinden kerâmet isteyenlere buyurdu ki: “Bizim kerâmetimiz açıktır. Bu kadar çok günah ile yeryüzünde yürümemizden büyük kerâmet olur mu?” Bir defasında da buyurdu ki: “Biz Allahü teâlânın fadlına, ihsânına kavuştuk. Bizi murâdlardan, çekip götürülenlerden eyledi.”

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yolunun esaslarından olan; “Biz sonda ele geçecek şeyleri başa yerleştirdik” buyurması, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin daha ilk sohbetinde bulunan bir kimsenin kalbine hikmet ve feyz akmasına ve bir sohbetle nihâyete kavuşmasına benzetilmiştir.

Buyurdu ki: “Yolun esâsı, kalbe teveccühdür. Kalb ile de, Allahü teâlâyâ teveccühtür. Kalb ile çok zikretmektir. Farz ve sünnetleri eda etmektir. Yeme, içme, giyme ve oturmada, işlerde ve âdetlerde orta derecede olmaktır. Kalbi kötü düşüncelerden, vesveseden korumaktır. Kendisine rehber olan âlimin sohbetini ganîmet bilmektir. Hocasının huzûrunda iken ve yanında yok iken edebe uymaktır. Bu yoldan maksad ve ele geçen şey; Allahü teâlânın devamlı huzûrunda olmaktır. Eshâb-ı Kirâm zamanında buna İhsân ismi verilmişti. (Ya’nî her ân Allahü teâlânın gördüğünü bilmek ve Allahü teâlâyı görüyormuş gibi ibâdet etmek hâline ihsân denilmiştir.) Bu yolda ilerleme esnasında; nefsin arzularını yok etmek, nûrlara ve hâllere gömülmek, fenâ ve bekâ makamlarına ulaşmak, üstün ahlâk ile ahlâklanmak gibi on makam ele geçer.”

Buyurdu ki: “La ilahe illallah kelimesini söylemenin hakîkati, Allahü teâlâdan başka ne varsa hepsini yok bilmektir.”

Yine buyurdu ki: “İslâm dîninin hükümlerini yapmak, ya’nî emirleri yapıp yasaklardan sakınmak, haramları, şüpheli şeyleri, hattâ mübahların fazlasını terketmek, ruhsatlardan uzak durmak, mübahları zarûret miktârınca kullanmak, tamamen nûr ve safadır. Aynı zamanda evliyâlık derecelerine kavuşturan bir vâsıtaadır. Vilâyet derecelerine bunlarla ulaşılır. Uzak kalanların hepsi, bunlara dikkat etmediklerinden uzak kalırlar ve kendi arzularına uyarlar. Yoksa cenâb-ı Hakkın feyzi her ân gelmektedir.”

Bir kimse sizin yolunuzun esâsı ne üzere kurulmuştur? deyince; “Zâhirde halk ile, bâtında Hak ile olmak üzere kurulmuştur” buyurdu ve şu beyti okudu:

“İçerden âşinâ ol, dışdan yabancı,
Az bulunur cihanda böyle yürüyüş.”

- 1) Makâmât-ı Muhammed Behâeddîn Nakşibendî (Selâhüddîn İbni Mübârek el-Bûhârî)
- 2) Reşahât sh. 78
- 3) Hadîkat-ül-evliyâ sh. 44
- 4) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 144
- 5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 990
- 6) Mu’cem-ül-müellifîn sh.
- 7) Kâmûs-ül-a’lâm cild-2, sh. 1412
- 8) Hadâik-ül-verdiyye sh. 125
- 9) Mektûbat (İmâm-ı Rabbânî) cild-3, 123. mektûb
- 10) Nefehât-ül-üns sh. 418
- 11) Rehber Ansiklopedisi cild-16, sh. 33

ALÂÜDDÎN-İ ATTÂR

Buhârâ'da yetişen evliyânın en büyüklerinden. İnsanları Hakka da'vet eden, onlara doğru yolu gösterip hakîkî saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin onaltıncısıdır. İsmi, Muhammed bin Muhammed Buhârî'dir. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin dâmâdı ve talebesidir. Zamanının kutb-i irşâdı idi. Zamanında herkese rûşd ve îmân onun vâsıtası ile gelir, İslâmiyeti korurdu. Onun varlığı ile, dîn-i İslâm başı boş kalmadı, din düşmanları pervasızca, dîni yıhmağa ve değıştirmeğe kalkışamadı. Hakkında, Seyyid Şerîf Cürcânî; "Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetine kavuşunca, Rabbimi tanıyabildim" dedi. Buhârâ'nın Cağanyân nahiyesinde 802 (m. 1400)'de vefât etti.

Alâüddîn-i Attâr'ın babası, Buhârâ'nın zengin eşrafından idi. Üç oğlu vardı. Bunlardan büyük oğullarının isimleri; Sehâbeddîn ve Hâce Mübârek'tir. Alâüddîn en küçükleri idi. Babası vefât edince, oğullarına çok fazla mal kaldı. Fakat Alâüddîn, mirastan hiç kabûl etmeyip, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî'ye talebe olmayı tercih etti. Huzûrlarına varıp hâlini arz etti ve talebeliğe kabûl buyurulmasını istihâm eyledi. O da; "Bugün bir tepsi elma alıp, kardeşlerinin mahallesinde sat" buyurdu. Alâüddîn, soylu ve tanınmış bir aileye mensûp olmasına rağmen, kibirlenmeyerek, kardeşlerinin mahallesinde, hiç kimsenin sözlerine aldırış etmeden, o gün bağırarak elma sattı. Ertesi gün Şâh-ı Nakşibend'in huzûruna gelerek; "Emîrlerinizi yerine getirmeye çalıştım efendim" dedi. Behâeddîn-i Buhârî; "Bugün de kardeşlerinin dükkânı önünde satacaksın" buyurdu. Alâüddîn; "Peki efendim!" diyerek, ağabeylerinin dükkânı önünde bağırarak elma satmaya başladı. Ağabeyleri yanına gelip; "Bizi elâleme rezîl etme, para lâzım ise, istediğin kadar verelim" dediler. Fakat o, ağabeylerinin sözlerine hiç aldırış etmeden satışa devam etti. Ağabeyleri, onun aldırış etmediğini görünce, bu defa da; "Dükkânımızın önünde bari satma" diye rica ettiler. Alâüddîn-i Attâr, bunların sözlerine yine aldırış etmiyerek, akşama kadar elma satmaya devam etti. Ertesi günü Behâeddîn-i Buhârî, onu talebeliğe kabûl buyurdu.

Alâüddîn-i Attâr (kuddise sirruh) anlatır: "Şâh-ı Nakşibend hazretleri beni kabûl edince, onu o kadar sevdim ki, sohbetlerinden ayrılamıyacak hâle geldim. Bu hâlde iken, birgün bana dönüp; "Sen mi beni sevdin, ben mi seni sevdim." buyurdu. "İkram sahibi zâtınız, âciz hizmetçisine iltifât etmelisiniz, hizmetçiniz de sizi sevmelidir" diyerek cevap verdim. Bunun üzerine; "Bir müddet bekle, işi anlarsın" buyurdu. Bir müddet sonra, kalbimde onlara karşı muhabbetten eser kalmadı. O zaman; "Gördün mü, sevgi benden midir. Senden midir?" buyurdu. Beyt:

"Eğer ma'şûktan olmazsa muhabbet âşık,
Âşığın uğraşması ma'şûka kavuşturamaz asla."

Alâüddîn-i Attâr talebeliğe kabûl edilince, canla başla çalışmaya, hizmet etmeye başladı. Babasından kalan mala hiç dönüp de bakmadı. Gece-gündüz hiç boşa vakit geçirmeyip, hocasının verdiği dersleri ve vazîfeleri en kısa zamanda yapmak gayretiyle çalıştı. Talebe arkadaşlarının arasında parmakla gösterilenlerden oldu. Dünyâyâ meylederim korkusuyla, yatacak bir döşek ve üzerine örtecek bir yorgan dahî almazdı. Bütün dikkatini, derslerine ve hocasının hizmetine verdi. Hocası Behâeddîn-i Buhârî de onun kemâlini, olgunluğunu, derecesinin çok yüksek olduğunu bildiği için, birgün hanımına; "Ey hâtun! Kızımız bülûğa erişince bana haber ver" buyurdu. Bir müddet sonra kızının bülûğ çağına geldiğini öğrenince, Alâüddîn-i Attâr'ın odasına gitti. Bu sırada Alâüddîn-i Attâr, eski bir hasır üzerinde bir kitap mütâlâa ediyordu. Odasında, başının altına koymak için bir de tuğlası vardı. Başka birşeyi yoktu. Behâeddîn-i Buhârî'yi karşısında görünce, hemen ayağa kalktı. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri buyurdu ki: "Eğer kabûl edersen, evimde yeni bülûğa gelmiş bir kızım var. Seninle evlendireyim." Alâüddîn-i Attâr, edeble durumunu arzetti: "Hakkımda büyük bir lütuf ve saadet buyurdunuz. Fakat görüyorsunuz ki, yanımda dünyalık olarak hiçbir şeyim yoktur." Behâeddîn-i Buhârî ise; "Benim kızım sana müyesser ve mukadderdir. Rızkınızın da, Allahü teâlânın gayb hazînesinden gönderileceği bildirilmektedir. Bunun için hiç üzülmeyin" buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî, talebeleriyle birlikte Alâüddîn'e bir ev yapmak için çalışmaya başladılar. O sıcak yaz günlerinde bir müddet çalışırlar, öğle vaktinin sıcağında dinlenirlerdi. Alâüddîn ise güneşin sıcaklığına aldırılmaz, Allahü teâlânın yarattıkları hakkında tefekkür eder ve Cehennemin şiddetli sıcağı yanında, güneşin sıcaklığının hissedilmiyeceğini düşünürdü. Bir ân dahî Allahü teâlâyı unutmaz, kalbinde O'nun muhabbetinden başka birşey bulundurmazdı. Öyle ki, bütün hücreleri cenâb-ı Hakki zikreder; "Allah! Allah!" derdi.

Ev yapılıncaya, düşünleri yapıldı. Böylece iffet ve ismet sahibi, temiz ve edebli bir kızla evlenmiş oldu. Bu hanımından; Hâce Hasen, Hâce Sehâbeddîn, Hâce Mübârek, Hâce Alâüddîn isimlerinde oğulları dünyâya geldi.

Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, birgün talebeleri ile kıra çıkmıştı. Yolda bir nehrin üzerinden geçerlerken, Behâeddîn-i Buhârî hazretleri; "Alâüddîn atla!" buyurdu. Alâüddîn-i Attâr hazretleri, kendini hemen, nehrin azgın sularına attı. Nehir çok kabarmış, birçok ağaçları kökünden söküp götürüyordu. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, talebeleriyle yoluna devam etti. Akşam üzeri geri dönerken, köprü'nün yanına gelince, talebelerine; "Biz kaç kişiydik, bir eksiğimiz var mı?" diye sordu. Talebeler de; "Bir kişi eksiğimiz var. O da sabahleyin buradan geçerken nehre atlamıştı" dediler. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri ellerini nehre uzatarak; "Alâüddîn gel!" buyurdu. Alâüddîn-i Attâr nehirden çıktı. Elbiseleri hiç ıslanmamıştı. Behâeddîn-i Buhârî, talebelerine buyurdu ki: "Görüyorsunuz, nehir, kökleri sağlam olmayan bütün ağaçları söküp götürüyor. Fakat Alâüddîn'in kökü sağlam olduğundan söküp götüremedi."

Behâeddîn-i Buhârî, Alâüddîn'i sohbetlerinde yanına oturtur, sık sık ona dönerek teveccüh eder ve onun evliyâlık derecelerinde yükselmelerini sağlardı. Bu durumu birgün talebeleri sorunca, onlara; "Onu, kurt kapmasın diye yanımda oturtuyorum. Çünkü nefis, dâima pusudadır. Her ân onun hâli ile ilgilenmemin sebebi, onu makamların en yükseğine çıkarmak içindir. Ben onu görünce, Allahü teâlâyı ve O'nun beytini (Beytullah'ı) hatırlarım. Kerîmin hânesinde bulunan, keremine mazhar olur, kavuşur" buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî hayatta iken, bütün talebelerinin yetiştirilmesini Alâüddîn-i Attâr'a bırakıp; "Alâüddîn, bizim yükümüzü hafifletti" buyurdu. Sohbetinin bereketi ve güzel terbiyesi sebebiyle, çok kimse, kemâl derecelerine ve başkalarını da çıkarabilmek mertebesine kavuştu.

Alâüddîn-i Attâr, evliyâlık makamlarında ve ma'rifette, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde o kadar yükseldi ki, "Alâiyye" ismi ile Silsilet-üz-Zeheb'e (en büyük âlimler ve velîler silsilesine) yeni bir şekil verdi. Talebelerin maksadlarına daha çabuk kavuşabilme yolunu keşfedip, o yol ile hedefe varılmasını sağladı. Büyük âlimler; "Tasavvuf yollarının en yakını "Alâiyye yoludur". Bu yolun esâsı Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî'den, elde edilmesi ise Alâüddîn-i Attâr'dandır" buyurdular.

Buhârâ'da bir takım âlimler arasında, Allahü teâlânın görülüp görülemeyeceğinden konuşulmuştu. Hepsi de Alâüddîn-i Attâr hazretlerine tam inanıyorlardı. Bir kısmı gelip, ona mes'eleyi açıp, siz hakemsiniz, bize doğru yolu gösteriniz dediler. Hâce Alâüddîn, mu'tezile sapık yoluna meyilli ve rü'yeti inkâr edenlere; "Üç gün devamlı bize gelip, tam bir ihlâs ve temiz bir düşünce ile sükût üzere meclisimizde oturun. Ondan sonra hükm verelim" buyurdu. Onlar da, üç gün, devamlı Hâce Alâüddîn'in sohbetine gelip, sükût üzere oturdular. Üçüncü günün sonunda, onlarda bir hâl ve kendini kaybetme hâsıl olup, dayanamadılar.

Yere düşüp yuvarlanmağa başladılar. Kendilerine gelince, kalkıp tam bir tevâzu ile; "Rü'yetin, hak olduğuna inandık" deyip, bir daha Hâce Alâüddîn'in hizmet ve huzûrlarından ayrılmadılar.

Alâüddîn-i Attâr anlattı: "Hazret-i Hâce (kuddise sirruh) Buhârâ'da idi. Eshâbının ileri gelenlerinden Mevlânâ Ârif, Hârezm'de idi. Birgün eshâbı ile, görme sıfatı üzerinde konuşuyordu.

Söz arasında; "Mevlânâ Ârif, şu ânda Hârezm'den Serâ'ya doğru yola çıktı ve filân yere ulaştı" buyurdu. Bir müddet sonra; "Kalbime geldi ki, Mevlânâ Ârif, Serâ'ya gitmekten vaz geçti. Şu ânda Hârezm istikâmetine doğru geri döndü." buyurdu. Talebeleri bu konuşmanın olduğu gün, saat ve târihi bir yere yazdılar. Bir zaman sonra Mevlânâ Ârif, Hârezm'den Buhârâ'ya geldi

Behâeddîn-i Buhârînin buyurdıklarını ona anlattılar. “Tam buyurduğu gibi olmuştur” dedi. Talebeleri hayretler içinde kaldı.

Alâüddîn-i Attâr (ks.) anlatır: “Dervişlerden biri, birgün bana, kalbin nasıl olduğunu sordu. “Nasıl olduğunu bilmiyorum” dedim. O; “Ben kalbi, üç günlük ay gibi görüyorum” dedi. Bunu üstadım ve efendim Şâh-ı Nakşibend hazretlerine anlattım. “Bu, onun kalbine göredir” buyurdu. Ayakta duruyorduk. Ayağını ayağımın üzerine koydu. Birden kendimden geçtim. Bütün mevcûdatı Arş-ı âlâyı kalbimde bir arada gördüm. Kendime gelince; “Gördüklerini anlat” buyurdu. Anlattım. Bunun üzerine; “Gönül budur. O dervişin sandığı gibi değil. Allahü teâlâyâ, kalbin yakın olduğu kadar hiçbir şey yakın değildir. Mahlûkların en üstünü, en şerefli kalbidir. Kalb, bilinmeyen surlarla dolu bir âlemdir, herşeyi kendinde bulundurur. Görüldüğü gibi kalb, herşeyden geniş bir latifedir. Böyle olunca, onu bir kimse nasıl anlayabilir. Bunun için hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ; “Yere ve göğe sığmam, mü’min kulumun kalbine sığarım” buyurdu. Bu, derin sırlardandır” buyurdu.

Alâüddîn-i Attâr hazretleri şöyle anlattı: “Birgün, hocam Behâeddîn-i Buhârî’nin huzûrunda bulunuyordum. O gün hava kapalı idi. Bana; “Öğle namazı vakti girdi mi?” dedi. “Hayır” dedim. “Semâyâ bir bak” buyurdu. Gökyüzüne bir baktım ki, melekler toplanmış, öğle namazı ile meşgûl oluyorlardı. Gözlerimdeki perde kalkıp bu hâlî görünce, bana; “Sen, hâlâ öğle vakti olmamış diyorsun” buyurdu. Hocama verdiğim cevaptan çok utandım, bir müddet bu hâdisenin ezikliğini duydum.”

Alâüddîn-i Attâr anlattı: “Hocamız, Emîr Hüseyin’e, kış mevsiminde çok odun toplamasını emr etti. Odun toplama işi bittiğinin ertesi günü, kırk gün devam eden kar yağmaya başladı. Sonra Hâce hazretleri, Hârezme gelmek için yola çıktı. Şeyh Şadî de hizmetinde idi. Hıram nehrine geldiklerinde, suyun üzerinden yürümesini ona emir etti. Şeyh Şadî korktu. Çekindi. Bir defa daha emr etti. Yine yapamadı. O zaman bir teveccühle ona baktı. Bununla kendinden geçti. Kendine gelince, ayağını suyun üzerine koyup yürüdü. Suya batmadı. Hocamız da arkasından yürüdü. Suyun üzerinden karşıya geçince, Hocam; “Bak bakalım, pabucun hiç ıslandı mı?” buyurdu. Baktığında, Allahü teâlânın kudreti ile, en küçük bir ıslaklık yoktu.”

Alâüddîn-i Attâr şöyle anlattı: “Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin vefâtı sırasında Yâsîn-i şerîf okuyorduk. O da bizi dinliyordu. Yarısına gelince, nûrlar gözükmeye başladı. Kelime-i tevhîdi söyleyerek son nefeslerini verdiler.”

Alâüddîn-i Attâr anlattı: “Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, ömrünün son günlerinde bana kabrini kazmamı emr buyurdu. Gidip, emredildiği gibi kabri kazdıktan sonra huzûruna geldim. Bu sırada, acaba kendilerinden sonra irşâd emrini kime verecekler diye hatırımdan geçmişti. O ânda mübârek başını kaldırıp; “Söyleyeceğimi, Hicaz yolunda söylemiştim. Her kim bizi arzu ederse, Hâce Muhammed Pârisâ’ya nazar etsin” buyurdu. Bu sözü söyledikleri günden sonraki gün vefât etti.”

Alâüddîn-i Attâr, hocasını şöyle anlattı: “Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretleri o derece fakir idi ki, evlerinde kış günleri namaz kılmak için yere serecek birşey bulunmadığından, eski bir kilim serip, onun üzerinde namaz kılarlardı. Maişetlerine bir çekirdek bile haram karıştırmazlardı. Kendilerinin ve aile efradının helâlden yemesine çok dikkat ederdi. Şüphelendiği herhangi bir şeyden uzak dururlardı. “İbâdet on kısımdır. Dokuzu helâl rızık aramaktır. Diğer kısmı, sâlih ameller ve ibadetlerdir” buyurulan hadîs-i şerîfi bildirirlerdi. Fakir olmalarına rağmen, lütuf ve keremleri bol olup, cömert idiler. Bir kimse bir hediye getirse, mümkünse getirilen hediye iki misli kıymetinde bir hediye verirlerdi. Tanıdığı veya tanımadığı bir kimse evlerine ziyârete gelse, güleryüzle karşılar, nezâketle yol gösterir, evlerinde ne bulunursa ikram ederlerdi. Misâfirlerine bizzat kendisi hizmet ederdi. Eğer ev soğuk olursa, kendi giyeceğini ve yatağını misâfire verirdi. Misâfirin hayvanı varsa, hayvanın yemini ve suyunu verirdi. Nafakasını çalışarak te’min ederdi. Bunun için eker, biçerdi. Bir miktar arpa, biraz da hayvan yemi eker kaldırır, bununla geçinirdi. İşinde bizzat kendisi çalışır, bütün işlerini görürdü. Zamanındaki âlim ve sâlihler onun ziyâretine gelip, hâlis ve helâl yemek yiyelim diye onun sofrasında yerlerdi. Her zaman ve her işte sünnet-i seniyyeye uyar ve bilhassa yemek husûsunda Peygamberimize (aleyhisselâm) uymaya çok dikkat ederdi. Çoğu zaman

ekmeği kendi pişirir ve sofraya hizmetini kendi yapardı. Yemek yerken; “Sofra başında, kendinizi Allahü teâlânın huzûrunda biliniz. O’nun verdiği ni’meti yediğinizi unutmayınız” buyururdu. Cemâat ile toplu hâlde yemek yerlerdi, içlerinden biri gaflet ile ağzına bir lokma alsa; “Önündeki yemeği, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu unutmadan ye! Allahü teâlâyı hatırla, başka şeyler düşünme. Allahü teâlâ, sana senden yakındır. O’nu düşün” buyururdu. Bir yemek gafletle, öfkeyle veya zorla pişirilse, o yemekten kendisi yemez, yedirmezdî.”

Alâüddîn-i Attâr hazretleri buyurdu ki:

“Hakîkat, zenginliğin gösterişinden korkmak ve titremek gerektirir. Zenginlik taslamamalı, Allahü teâlânın verdiğine şükretmelidir.”

“Evliyâ ile sohbet, aklın artmasına sebeptir.”

“Evliyânın mezarlarını ziyâret eden, kabirdeki zâtın büyüklüğünü ne kadar anlamış ise ve o velîye ne düşünce ile teveccüh etmiş, ya’nî kalbini ona bağlamış ise, ondan o kadar feyz alabilir. Kabir ziyâretinin faydası çok olmakla beraber, evliyânın rûhlarına teveccüh edebilen kimse için uzaklık zarar vermez.”

“Bu yola taklid ederek girenin, birgün hakîkate kavuşacağına kefil olurum. Hocam Behâeddîn-i Buhârî, bana kendilerini taklid etmemi emr ettiler. Onları taklid ettiğim ve hâlen etmekte olduğum her şeyde, onun eser ve neticesini görüyorum.”

“Nefsi terbiye etmekten maksad, bedenî bağılıklardan geçip, rûhlar ve hakikatler âlemine yönelmektir. Kul, kendi istek ve arzularından vaz geçip, Hakkın yoluna mâni olan bağılıkları terketmelidir. Bunun çâresi şöyledir: “Kendisini dünyâyâ bağlayan şeylerin hangisinden istediği ân vazgeçebiliyorsa, bunun maksada mâni olmadığını anlamalıdır. Hangisini terkedemiyorsa ve gönlünü ona bağlı tutuyorsa, onun Hak yoluna mâni olduğunu anlamalı ve o bağılılığın kesilmesine çalışmalıdır. Bizim hocamız Şâh-ı Nakşibend, o kadar ihtiyâtlı idi ki, yeni bir elbise giyse; “Bu elbise falan kimsenindir” diyerek, onu emânet gibi giyerlerdi.”

“Kalbe anî olarak gelen çeşitli vesveseler ve telkinler, insanın kemâline mâni olmaz. Ancak, kalbe yerleştirmemelidir. Kalbe gelen bu vesveseleri tamâmiyle uzaklaştırmak imkânsızdır. Ba’zı âlimler; “Kalbe yerleşmediği müddetçe, onların hiçbir kıymeti yoktur” dediler. Eğer kalbe yerleşirse, feyz yollarını keser. Bunun için batın hâllerini murâkabe etmelidir.”

“Aradaki mesafe ne kadar çok olursa olsun, talebe, hocasına durumunu ma’nevî yol ile arz etmelidir ki, gafletten kurtulabilsin.”

“Bir âlimi ve evliyâyı ziyâret etmekten maksad, Allahü teâlâyâ yönelmektir. O büyüklerin rûh-ı şerîflerini tam bir yönelme ile ziyâret, cenâb-ı Hakkın rızâsına kavuşmaya vesiledir. Nitekim görünüşte halka tevâzu, hakîkatte Hakka tevâzudur. Çünkü insanlara tevâzu göstermek, Allahü teâlânın rızâsı için ise makbûldür.”

Seyyîd Şerîf Cürçânî, Muhammed Pârisâ, Ya’kûb-i Çerhî gibi âlimler ve velîler Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin talebesidir. Bunlardan başka pekçok kimseler, onun vasıtasıyla hidâyete kavuştu, başkalarını yetiştirecek irşâd makamlarına yükseldi.

Vefâtlarından evvel, talebelerinden biri şöyle bir rû'yâ gördü: "Büyük bir otağ kurulmuş. Otağda Peygamber efendimiz de bulunuyordu. Alâüddîn-i Attâr hazretleri ile hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretleri de otağın yanında duruyor ve içeri girip Peygamber efendimizi görmek istiyorlardı. Bir ara Behâüddîn-i Buhârî içeri girdi ve bir müddet sonra sevinç ile çıkarak buyurdu ki: "Bize, kabrimizin 100 fersah mesafesine defnedilecek her müslümana şefa'at etmemiz ihsân edildi. Alâüddîn-i Attâr'a da 40 fersah mesâfedekilere şefa'at ihsân edildi. Bizi sevenlere ve ihlâs ile bağlılık gösterenlere de, bir fersah mesafede olanlar ihsân edildi." (Bir fersah altı kilometredir.)

Talebelerine birgün vasiyyet ederek buyurdu ki: "Birbirinize sığının! Her işte yolunuz, dînî ölçülere bağlılık olsun! Ölçüleri yerine getirmek azminden dönmeyiniz! Sohbet mühim sünnettir. Bu sünnete riâyet edin, umûmî ve husûsî şekilde ona devam ediniz! Eğer bu yolda sebat ve istikâmet gösterirseniz, bir ânda büyük derecelere kavuşursunuz. Hâlinizin dâima yükselişte olması lâzımdır."

802 (m. 1400) senesinde, bel ağrısıyla başlayan bir hastalığa yakalandı. 2 Receb Perşembe günü yatağa, yattı.

Talebelerinden Şeyh Safiyyüddîn anlattı: "Hocam, hayatlarının sonunda ve yakınlarının huzûrunda; bu fakîr hakkında buyurdu ki: "Yirmi yıldan fazla bir zamandır Safiyyüddîn ile aramızda, Allahü teâlânın rızâs için olan bir dostluk vardır. Elbette bu dostluk bozulmaz." Ben orada olmadığım birgün de; "Ondan râzıyım. Allahü teâlânın Resûlünün, Eshâb-ı kirâmından râzı oldukları gibi" buyurmuşlar."

Alâüddîn-i Attâr, vefâtına yakın buyurdu ki: "Allahü teâlânın inâyeti ve Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin himmeti ile, müsâade edilseydi, bir nazarda bütün insanları vilâyet mertebesine kavuştururdum. En önce Allahü teâlânın ezelf inâyetini görmek ve bundan ümitli olmak lâzımdır. Bundan bir ân gâfil kalmamalıdır. Dâima muhtaç olduğunu düşünmelidir. Allahü teâlânın küçük bir gadabını çok büyük görmeli, titremeli ve çok korkmalıdır."

Son hastalıklarında, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin rûhâniyeti ile hayli sohbet etti. Buyurdu ki: "Dostlar ve azîzler hep gitti. Ba'zıları da arkalarından gitmek üzeredir. Elbette o âlem, bu âlemde üstündür." Bundan sonra bir ara bahçedeki yeşillığe gözleri takıldı. Yakınlarından biri; "Ne güzel sebzelik" deyince; "Toprak da güzeldir. Bu âleme hiç meylimiz olmamıştır. Dostların gelip bizi bulamayınca, gönülleri kırık dönmelerinden başka kederimiz yoktur" buyurdu. Receb ayının yirmisine rastlayan Çarşamba geces, son nefesinde "La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah" diyerek vefât etti. Vefât ettiği gece, sevenlerinden biri onu rû'yâsında gördü. Buyurmuş ki: "Allahü teâlânın bize verdiği ni'metler ve ihsânlar, yazı ile, söz ile anlatılamaz. Bunlardan en küçüğü şudur ki: kabrimin kırk fersah uzaklığına defnedilmiş olanların, benim şefa'atim ile affolunacağı, mağfiret buyurulacağı bildirildi"

- 1) Tam İlmihâl Se'âdeti Ebediyye sh. 410-983
- 2) Hadâik-ül-verdiyye sh. 144
- 3) Nefehât-ül-üns sh. 428
- 4) Reşehât (Osmanlıca) sh. 162
- 5) Hadîkat-ül-evliyâ sh. 70
- 6) Makâmât-ı Nakşibendiyye sh. 180, 182
- 7) Behcet-üs-seniyye sh. 16
- 8) İrgâm-ül-merid sh. 60
- 9) Reşehât (Arabî) sh. 67
- 10) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 166

YA'KÛB-İ ÇERHÎ

Evliyânın büyüklerinden. İnsanların i'tikâd, amel, ibâdet ve ahlâk husûsunda doğruyu öğrenip yapmalarını sağlayan ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturmak için rehberlik eden ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen İslâm âlimlerinin onyedincisidir. İsmi, Ya'kûb bin Osman bin Mahmûd'dur. Gazne'de Cerh köyünde doğdu, doğum târihi bilinmemektedir. 851 (m. 1447) senesinde Hülfe'tü'da vefât etti. Burası, sınır köylerinden bir köy olup, kabri oradadır. Derin âlim ve veliyyi kâmil idi.

Ya'kûb-i Çerhî, önce Hirat'a gidip, bir müddet ilim tahsili yaptı. Sonra yine ilim tahsili için Mısır'a gitti. Orada Zeynüddîn Hafi ile birlikte, zamanının büyük âlimi Mevlânâ Şihâbüddîn Şhrvânî'den ve diğer âlimlerden aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Sonra Buhârâ'ya gitti. Orada da âlimlerden ilim öğrenip, icâzet aldı. Zâhîrî ilimlerde yetişdikten sonra tasavvuf ilmine yöneldi. Tasavvuf ilminde ve hâllerinde önce Şâh-ı Naksihcnd Behâeddîn-i Buhârî'nin, sonra da onun halîfesi Alâüddîn-i Attâr'ın sohbetinde yetişti.

Kendisi şöyle anlatmıştır: "Buhârâ'nın âlimlerinden ilim tahsil edip icâzet aldıktan sonra memleketime dönmek üzere idim. İçimde Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yanına gitmek arzusu hâsıl oldu. Huzûruna varıp; "Beni hatırdan çıkarmayımz" diye yalvardım. "Tam gideceğin sırada mı bana geliyorsun?" buyurdu. "Gönlüm iştîyâkınızla dolu, sizi seviyorum" dedim. "Bu arzu ne sebepten geliyor?" dedi. "Büyük bir zâtsınız ve herkesin makbûlûsünüz" dedim. Bunun üzerine; "Bu sebep kâfi değil, daha makbûl birşey bulman lâzımdır. Halkın beni kabûlü şeytanî olabilir" buyurdu. Dedim ki: "Sahih bir hadîs-i şerîfde; "Allahü teâlâ bir kulunu severse, onun sevgisini kullarının kalblerine düşürür, insanlar onu severler" buyurulmuştur."

Bunun üzerine tebessüm etti ve buyurdu ki: "Biz azîzânız (azîzlerdeniz.) Bu söz üzerine kendimden geçer gibi oldum. Çünkü bu görüşmeden bir ay kadar önce, bir rû'yâ görmüştüm. Rû'yâmda bana; "Azîzân'ın müridi, talebesi ol" demişlerdi. Rû'yâyı unutmuştum. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri; "Kiz azîzânız" buyurunca hatırladım. Tekrar; "Bana teveccüh ediniz, hatırlınızdan çıkarmayınız" diye yalvardım. Buyurdu ki: "Bir gün Azîzân'dan (Ali Râmitenî'den (kuddise sirruh) böyle bir istekde bulunmuşlar. O da, birşeyin hatırdan kalması için bir vâsitaya ihtiyâç olduğunu söylemiş ve hatırlamaya vesîle olacak birşey istemişler." Bunu söyledikten sonra, bana mübârek takyesini hediye etti ve buyurdu ki: "Senin bana verecek birşeyin yok, şu takyeyi al, onu her gördüğünde bizi hatırla ve yanında bul."

Bundan sonra ayrıca tenbîh edip; "Bu yolculukta Mevlânâ Tâcüddîn Deştgûlegî'yi bulmaya gayret et. Çünkü o, Allahü teâlânın evliyâsındandır." buyurdu. Yola çıktıktan sonra, içime önce Belh şehrine, oradan da memleketime dönme arzusu düştü. Belh şehri ile Deştgûlek arası çok uzak idi. Yolculukta öyle vesileler oldu ki, birden kendimi Deştgûlek yakınlarında buldum. Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin tenbihi hatırıma geldi. İşâretlerinden dolayı şaşırıp, hayran kaldım. Deştgûlek'e gidip, hemen Mevlânâ Tâcüddîn'in sohbetine can attım. Onun sohbetinde bulunduktan sonra, Behâeddîn-i Buhârî'ye geri dönüp ona teslim olmak arzusu beni sardı. Buhârâ'da bir meczub zât vardı. Onu bir yolda oturur gördüm. Ona dedim ki; "Ben gidiyorum!" Bana; "Hiç durma, çubuk git!" dedi. Oturduğu yerde toprak üzerine çizgiler çizdi. Kendi kendime, bu çizgileri sayayım, eğer tek çıkarsa gitmem gerektiğine işâret sa'yayım diye düşündüm. Saydım tek çıktı. Behâeddîn-i Buhârî hazretlerine tekrar gitmeye karar verip, yola çıktım. Nihâyet Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin huzûruna kavuştum. Hâlimi arzettim. Bana zikretmemi ve zikirde teke riâyet etmemi bildirip; "Elinden geldiği kadar zikirde tek sayıya riâyet et" buyurdu ve böylece yolda karşılaştığım meczub zâtın yer üzerine çizdiği çizgilerin tek oluşuna işâret etti."

Ya'kûb-i Çerhî hazretleri, bir eserinde şöyle anlatmıştır: "Allahü teâlânın inâyetiyle bu fakirde erenler yoluna girmek arzusu doğup da fadl-ı ilâhiyye'ye, Allahü teâlânın yardımına kavuşunca, Buhârâ'da Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerine kavuşmak nasîb oldu. Onun kerem ve iltifâtları beni saadete garketti. Gördüm ki, mürşidim kâmil ve mükemmildir ve evliyânın en üst tabakasındandır. Çeşitli vak'alar ve gaybî işâretlerden sonra, Kur'ân-ı kerîmi açıp bir âyeti işâret tutmak istedim; meâlen "O peygamberler Allahın hidâyetine eriştiği kimselerdir, sen de onların gittiği yoldan yürü..." (El-En'âm 90) buyurulan âyet-i kerîme çıktı, bağılılığım kat kat

arttı. Tereddüt içinde bulunduğum günlerden birgün idi. Evimin bulunduğu Fethâhâd'da, Şeyh Seyfüddîn'in kabrine doğru oturmuştum. İçimde öyle bir hrtına koptu ki, hemen Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin huzûruna kavuşmak için Kasr-ı Ârifân'a doğru yola çıktım. Kasr-ı Ârifân'a varıp, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin evlerine yaklaştığım zaman, yola çıkmış, beni beklemekte olduğunu gördüm. Kana ihsânda bulundular, yanına oturtular. Namaz kıldıktan sonra sohbet başladılar. Heybeti beni öyle sarmıştı ki, konuşmaya mecalim kalmadı. Bu sohbet sırasında buyurdu ki: "İlim iki kısımdır. Kiri kalh ilmi; bu ilim, en fâideli olan ilimdir. Bu ilmi nebiler ve resûller öğretir. Diğer lisan ilmidir. Bu ilim de Allahü teâlânın insanoğluna huccetidir. Ümîd ederim ki, bâtin ilminden sana bir pay erişsin. Yine nakledildi ki; "Sadâkat ehliyle oturduğunuz zaman, sulk (doğruluk) üzere bulununuz. Çünkü onlar, kalb casuslarıdır. Kalblerinize girerler ve himmetinize bakarlar. Biz, kendi kararımızla kimseyi kabûl edemeyiz. Böyle me'muruz. Bakalım bu gece bize ne işâret buyurulur. Eğer seni kabûl ederlerse, biz de kabûl ederiz" buyurdu.

Ömrümde o gece kadar çetin ve zor bir gece geçirmedim. Se'âdet kapısının açılmasını umarken, bu kapının yüzüme kapanmasından korktum. Sabah namazını Behâeddîn-i Buhârî hazretleri ile beraber kıldım. Namazdan sonra; "Sana müjdeler olsun, kabûl işâreti geldi. Biz insanları az kabûl ederiz. Kabûl ettiğimiz zaman da geç kabûl ederiz. Tâ ki gelenlerin nasıl geldiği ve zamanının gelmiş olduğu belli olsun" buyurdu. Bundan sonra Şâh-ı Nakşibend hazretleri, silsilelerini Abdülhâlık Goncdüvânî'ye kadar gösterdi.

Bundan sonra nice zaman Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin hizmetinde ve sohbetinde bulundum, icâzet verdikleri güne kadar yanlarından ayrılmadım. Yanlarından ayrılıp, yola çıkacağım zaman; "Sana tarikat edebi ve hakikat sırrı olarak bizden ne erişmişse, Allahü teâlânın kullarına ulaştır, götür. Bu, senin saadete kavuşmana sebep olur" buyurdu. Ayrıca halîfesi Alâüddîn-i Attâr ile sohbet etmemizi emretti. Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin vefâtından sonra, ben uzun müddet Bedehşan'da kaldım. Alâeddîn-i Attâr ise Çigâniyân'da bulunuyordu. Bana bir mektûp yazarak, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin emrini hatırlattılar. Bundan sonra hemen Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin yanına gittim ve vefâtına kadar sohbetlerinde kaldım. Vefâtlarından sonra memleketime döndüm."

Ya'kûb-i Çerhî, önce Behâeddîn-i Buhârî'nin, sonra onun seçkin talebesi ve halîfesi olan Alâüddîn-i Attâr'ın sohbetinde yetişip kemâle geldi. Hocası Alâüddîn-i Attâr'ın halîfesi olup, insanlara doğru yolu gösterdi. Onun en başta gelen talebesi ve halîfesi de Ubeydullah-i Ahrâr'dır. Ya'kûb-i Çerhî hazretlerinin yazdığı, Tebâreke ve Amme cüzleri tefsîri ve Fârisî "Risâle-i ünsiyye" adlı eserleri vardır. Bu eserleri Hindistan'da basılmıştır.

Ya'kûb-i Çerhî hazretleri, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Buhârî hazretlerinin sohbetine kavuşmasını ve o büyük rehberden duyduklarının bir kısmını Farsça olarak bir risale hâlinde yazmış, bu risalesinde o büyükler yolunun edeb ve dîne bağlılıklarını halisane bildirmiştir. Bu risalenin bir bölümü şöyledir:

"Hazret-i Hâce Behâüddîn-i Buhârî buyurdu ki: Hadîs-i şerifte; "Abdestinizi toplayın (iç ve dış temizliğini birleştirin), Allahü teâlâ da sizin dağınıklığınızı toplansın" buyuruldu. Abdesti toplamaktan maksad, dış ve iç temizliğinin hâsıl olmasıdır. Dağınıklıktan ancak bununla kurtulunulur.

İç temizliği, kalbin; kin, çekememezlik (hased), insanlara düşmanlık, bahillik gibi kötü sıfatlardan ve Allah sevgisinden başka her sevgiden temizlenmesi ve Allah sevgisi ile rahatlamaktan ibârettir. Kalb, kötü sıfatlardan temizlenip, iyi sıfatlarla süslenince, düzeltilmiş olur. Bu dünyânın kötülüklerinden, ancak sâlim, doğru kalb ile kurtulunulabilir. Âyet-i kerîmenin meâli şöyledir: "Kıyâmette mal ve evlâddan faide gelmez, ancak selim kalb getiren o gün Hakkın rahmetine kavuşur" (Şuarâ-89) Bunun için demişlerdir:

Gayretinden kalb evimi gayriden eyledim hâli,
Senden gayriye yakışmaz bu hâne ki olsun mâli.

Bütün ibâdetlerden maksad, Allahü teâlâyı anmaktır, demişlerdir. Zikir, rûh; bütün ibâdetlerde beden gibidir. Hak teâlâdan gâfil olunca, ibâdetlerden beklenen fayda hâsıl olmaz. Zikir de, ihlâssız olunca, beklenen faydayı vermez. Resûlullah (aleyhisselâm) “Hâlis ve muhlis olarak Lâ ilahe illallah... diyen Cennete girer” buyurdu. “Bunun ihlâsla olması nasıldır?” dediklerinde; “Bu kelimeyi söyleyenin, kendini haramlardan korumasıdır” buyurdu. Ya’nî bu şekilde bu kelimeyi söylemekle kalb düzelir ve o kimsenin hâllerinde ve fiillerinde istikâmet hâsıl olur. Zâhir ve bâtın istikâmeti ele geçince de, sonsuz saadete kavuşmuş olur. Zâhirin istikâmette olması demek, dînimizin zâhir hükümlerinin hududuna, ya’nî emir ve yasaklara, büyüğü ve küçüğü ile riâyet etmektir. Bâtının, kalbin istikâmeti ise, hakîkî îmâna kavuşmasıdır. Yüksek hocamız, bu hakîkî îmânı, kalbi Allahü teâlâdan alıkoyan bütün fayda ve zararlardan temizlemektir, ifâdesi ile açıkladılar. Onlara, bu dünyâdan ayrılacakları vakit rahmet melekleri iner ve bu melekler ona; “Âhiretin azâbından korkma ve bu dünyânın rahatını kaçırdın diye üzülme. Size va’d olunan Cennetin müjdesi budur. Bu Cennette, sizin istediğiniz herşey vardır. Bütün bu ni’metler, sizin merhamet ve magrifet olunmanız yanında düşük, bunlar da Allahü teâlâyı görmeniz yanında aşağı kalır.” Gafletle olan zikir bu kadar fayda sağlamaz. Belki büyük korku da olur. Denildi ki: “Allah deyip de, kalbi Allahü teâlânın hükümlerinden gâfil olanın hasmı, bu dünyâda da âhirette de Allah’tır.” Akşam ve sabah zikreden, zikredenlerden olur, gâfillerden olmaz. Hiçbir âyet ve hadîste, zikrin yüksek sesle olacağı tasrih edilmemiştir. Hep gizli, sessiz olması emr edilmiştir.

Her hâlde uyanık olmalıdır. Yerken, yatarken, konuşurken, yürürken, alış veriş ederken, abdest alırken, namaz kılarken, Kur’ân-ı kerîm okurken, yazarken, ders ve va’z verirken, bir göz açıp kapayacak kadar Hakdan gâfil olmamalıdır.

Birbirini inkâr etmiyen aynı yol erbâbının sohbetleri faydalıdır. Ama sohbet ve arkadaşlık haklarını gözetmelidir. Kâmil ve mükemmil bir zâtın bir bakışı, kalbi o kadar temizler ki, uzun riyâzetlerle buna kavuşmak pek zordur.

Tebri’z’de Şemseddîn’in bir nazarına kavuşan kişi, Çile çekenlere güler, aşağı bulur bu işi,

Sohbetin sahih, doğru olduğunun alâmeti, onda kulun kalbine Rahmânî ve Rabbanî feyizlerin gelmesi, Allahü teâlânın sevgisinden başka sevgilerin kalbden silinmesidir. Eshâb-ı Kirâm (aleyhimürrıdvân) birbirlerine; “Gelin bir miktar oturalım da îmân edelim” derlerdi. Ya’nî beraber olup, Allahdan başkasını unutup, hakîkî îmâna kavuşalım derlerdi. Allah adamları, Allahü teâlânın sevgili kulları ile oturup kalkmanın, onlarla sohbet etmenin çok faydaları vardır.”

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1083

2) Hadâik-ül-verdiyye sh. 154

3) Nefehât-ül-üns sh. 436

4) Reşehât sh. 58

5) İrgâm-ül-merîd sh. 63

6) Hadikat-ül-evliyâsh. 73

7) Rehber Ansiklopedisi cild-18, sh. 93

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 546

UBEYDÜLLAH-I AHRÂR

Evliyânın büyüklerinden. İnsanların i'tikâd, ibâdet ve ahlâk husûsunda doğruyu öğrenip yapmalarını sağlayan ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturmak için rehberlik eden ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen İslâm âlimlerinin onsekizincisidir. İsmi, Ubeydullah bin Mahmûd bin Şihâbüddîn'dir. 806 (m. 1403)'da Taşkend'de doğdu. 895 (m. 1490) senesinde Semerkand'da vefât etti. Babası, o zamanın büyük âlimlerinden evliyâ bir zât idi. Annesi ise Hazreti Ömer'in soyundandır.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri doğduğunda, kırk gün annesini emmemiştir. Annesi nifasdan temizlendikten sonra emmeye başlamıştır. Daha çocuk iken yüzünde öyle bir nûr parlardı ki, görenler hayran kalıp, ona duâ ederlerdi. Dilinden Allahü teâlânın ismi hiç düşmez, devamlı zikir ile meşgûl olurdu. Dedesi Hâce Şihâbüddîn, âlim ve evliyâ bir zât idi. Vefât edeceği sırada, torunlarını son olarak görüp vedalaşmak istedi ve onlarla tek tek vedâlaştı. Torunu Ubeydullah-i Ahrâr'ı da görmek isteyip, babasına onu getirmesini söyledi. Yanına getirdiklerinde o zaman çok küçüktü. O yanına getirilince, beni yatağımdan kaldırım deyip, yatağı üzerinde oturarak, Ubeydullah-i Ahrâr'ı kucağına aldı. Sarılarak ağladı ve şöyle dedi: "Benim istediğim çocuk budur. Ben, bunun büyük bir zât olduğu zaman hayatta olmam. Bunun âlemdeki tasarrufunu ve yaptığı hizmetleri göremem. Bu çocuğun şânı âlemi tutacak, İslâmiyete hizmet edecektir. Cihan pâdişâhları bunun emrine itaat edecekler. Bundan zuhur edecek işler, önceki âlimlerden zuhur etmemiştir." Daha birçok müjdeler verdikten sonra, tekrar bağrına basıp sarılarak, Ubeydullah-i Ahrâr'ın babası Mahmûd Şâşî'ye; "Benim bu oğlumu iyi gözet, gerektiği gibi yetiştirip terbiye et" diyerek vasiyyet etti.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri daha çocuk iken, üstün hâllere kavuşmuş olup, kerâmetleri görölüyordu. Kendisi şöyle anlatmıştır:

"Mektebe gider, gelirdim. Gönlüm dâima Allahü teâlâ ile idi. Bir ân O'nu unutmaz, bir ân O'ndan gâfil olmazdım. Herkesi de kendim gibi sanırdım. Soğuk bir kış günü, kırıltık bir yerden geçerken ayağım çamura battı. Kurtulmaya çalışırken ayakkabım düştü. O sırada bana bir gaflet arız oldu. Bu işle uğraşırken, Allahü teâlâyı anmaktan uzaklaştım hissine kapıldım. Karşıda köylü bir genç, çift sürüyordu; "Bak, şu genç bunca eziyyet içinde Allahı düşünüyor da, sen, ayağını çamurdan kurtarmak gibi küçük bir uğraşma yüzünden O'nu nasıl unutursun?" diyerek, hüngür hüngür ağlamaya başladım. Ben o zaman, herkesi kendim gibi her ân Allahü teâlâyı anmaktadır zannediyordum. Bülûğ yaşına erişinceye kadar, Allahü teâlâdan gâfil olanlar bulunduğunu anlayamamıştım. Zannediyordum ki, Allahü teâlâ, herkesi, kendisini düşünmek, hatırlamak, unutmamak için yaratmıştır. Sonradan anladım ki, Allahü teâlâdan gâfil olmamak, yalnız ba'zı kullara mahsûs ilâhi bir inâyet imiş. Ancak riyâzet ve nefis mücadelesiyle elde edilebilir, hattâ ba'zılarınca bununla bile elde edilemez bir keyfiyet imiş."

Amcasının oğlu Hâce İshâk da şöyle anlatmıştır: "Ben ve öbür çocuklar oyun oynarken, aramıza katılması için ona ne kadar rica etsek, kabûl ettiremezdik. Oynar gibi görünüp, bir kenarda durur ve kendi hâllerinde olurdu."

Yine kendisi şöyle anlatmıştır: "Çocukluğumda rü'yâda kendimi Şeyh Ebû Bekr-i Şâşî'nin mezarı yanında gördüm. Mezarın eşiğinde İsmâ aleyhisselâm vardı. Hemen ayaklarına kapandım. Elleri ile başımı kaldırıp; "Gam çekme! Seni ben terbiye edeceğim!" buyurdu. Rü'yâyı anlattığım zâtlar, tıb ilmi ile ta'bir ettiler. Ya'nî tıb ilminden nasîbim olacağını söylediler. Ben bu ta'bire râzı değildim. Tâ'birim şuydu: İsmâ aleyhisselâm, ölüleri diriltten bir Peygamberdir. Evliyâdan ihyâ sıfatına mazhar büyüklere de "İsevi meşreb" denirdi Madem ki, İsmâ aleyhisselâm bu fakirin terbiyesini üzerine aldılar, demek bana ölü kalbleri ihyâ sıfatı verilecek. Nitekim kısa bir zaman sonra, Allahü teâlâ bana öyle bir hâl ve kuvvet bahşetti ki, bende o ma'nâ, kemâliyle meydana geldi. Vâsıtamızla nice ölü kalbler, gafleti karanlığından şühûd ve huzûr ışığına çıktılar.

Hâlimin başlangıcında, rü'yâda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Gayet yüksek bir dağın eteğinde, Eshâbı ile topluluk hâlinde idiler. Beni görünce, elleri ile benim yaklaşmamı işâret etti ve buyurdu ki: "Beni bu dağın başına çıkar!" Ben de kendilerini omuzlarıma alıp, dağın tepesine

çıkardım. “Ben sende böyle bir kuvvet bulunduğunu biliyordum. Fakat, başkaları da görsün ve bilsin diye sana bu işi yaptırdım” buyurdu.

Yine ilk zamanlarda, rü’yâda Hâce Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretlerini gördüm. Bâtınîma öyle tasarruf etti ki, ayaklarımda mecal kalmadı. Ondan sonra dönüp yürüyüverdiler. Ben de son gücümü sarf ederek, arkalarından koştum ve yetiştim. Geriye dönüp, “Mübârek olsun!” buyurdular.

Ubeydullah-i Ahrar hazretleri yirmiiki yaşında iken dayısı Hâce İbrâhim, onu ilim tahsili için Taşkent’den Semerkand’a gönderdi, iki yıl müddetle Mâverâünnehr’deki büyük âlimlerin meclisinde bulunup ilim öğrendi. Yirmidört yaşında Hirat’a gitti. Beş yıl da oradaki büyük âlimlerden ilim öğrendi. Yirmidokuz yaşında iken memleketine döndü.

Tasavvuf ilminde hocası Ya’kûb-i Çerhî hazretleridir. Onun sohbetlerinde kemâle gelip, tasavvufda yükseldi. Vefâtından sonra da hocasının yerine geçti, insanlara rehberlik edip saadete kavuşturdu.

Yine şöyle anlatmıştır: “Bir ara bende öyle bir hâl oldu ki, büyük-küçük, hür-köle, her kiminle karşılaşsam, ayağına kapanır, tam bir kırıklık ve yalvarış ile ondan bana duâ etmesini isterdim.”

İlk zamanlarımda idi. Vâlidemin bir tarlası vardı. Tarladan kalkan bir miktar buğdayı, çölde yaşayan bir Türk ile bana gönderdi. Ben buğdayı anbara koymakla meşgûl iken, buğdayı getiren o Türk, çuvallarını alıp gitmiş. Nereye gittiği ve hangi yoldan gittiği belli değildi. O anda, neden bu garîb ve zavallı kimseden bir duâ almadım diye üzüldüm, içime garîb bir ızdırap çöktü. Buğdayı olduğu gibi bırakıp, koşarak peşine düştüm. Yolum yarısında ona yetiştim. Tevâzu ile yalvararak, bana duâ etmesini istedim; “Beni gönlünüze alın! Hâlîme bir inâyet nazarı ile bakın. Belki duânız ve himmetiniz bereketiyle Allahü teâlâ beni bağışlar, merhamet eder de yolum açılır” dedim. O Türk, hayret ederek bana; “Zannediyorum ki, Türk şeyhlerinin söyledikleri;

“Her kimi görsen Hızır bil,

Her geceyi kadir bil.”

sözüne göre hareket ediyorsun, ama ben çölde yaşayan bir Türk’üm ki, elimi yüzümü yıkamayı bile lâıykı ile bilmem. Senin istediğin şeyden ben haberdâr değilim. O bende yoktur.” dedi. Sonra “Benim yalvarışıma bakıp, öyle bir teessüre kapıldı ve ellerini kaldırıp benim için öyle bir duâ etti ki, duâsının te’sîri ile o ânda bâtınîmda, kalbimde fetihler, açılmalar hasıl olduğunu gördüm.”

Yine şöyle anlatmıştır: “Küçüklüğümde, bende kuvvetli bir vahime, hayâlgücü vardı. Şöyle ki; yalnız başına evden dışarı çıkamazdım. Bir gece bana öyle bir hâl oldu ki, kalbim Ebû Bekr Şâşî’nin kabrini ziyâret etme şevki ile doldu. Hemen evden çıktım, kabri başına varıp, kabre karşı oturdum. Kalbime hiçbir korku gelmedi. Bir saat kadar böyle kaldım. Oradan Şeyh Hâvend Tâhûr’un kabrine gittim. Yine içimde bir vehm ve korku yoktu. Oradan Şeyh İbrâhim Kimyager’in kabrine, Şeyh Zeynüddîn Kûy-i Ârifan’ın kabrine gittim, içimde hiçbir korku yoktu. Bundan sonra artık bende, kabirlerde ve korkulu yerlerde, büyüklerin rûhâniyyetinin bereketiyle hiçbir korku hâlî kalmadı. Bundan sonra artık hiç korkmadım. Taşkend’in bütün mezarlarını dolaşmayı âdet edindim. Mezarlar birbirinden uzak yerlerde idi. Bir gecede hepsini dolaştığım oluyordu. Bu sıralarda henüz baliğ olmuştum. Ev halkı benim geceleri böyle dolaşmamdan telâşa düşmüş olacaklar ki, peşimden süt kardeşimi göndermişler. Benim ne yaptığımı öğrenmek istemişler. Bir gece Şeyh Hâvend Tâhûr’un kabri şerifinin yanında idim. Süt kardeşim çıkageldi. Yanıma gelir gelmez, elini üzerime koyup titremeye başladı. “Sana ne oldu?” dedim. “Gözüme garip şeyler görünüyor, az kaldı helak olacağım” dedi. Onu alıp, eve götürüp bıraktım. Ev halkına demiş ki “Artık ondan şüphelenmeyiniz. Ondan dolayı hoşnut olunuz. Biliniz ki o, bizden bambaşka bir hâle düşmüş. Karanlık gecede, on kişinin bir grup hâlinde sokulamayacağı mezarlar başında kimsesiz, sabaha kadar kalmaktadır.” Ev halkı bunu

öğrendikten sonra, benim bambaşka bir hâle tutulduğumu anlayıp, hakkımda başka ihtimâller düşünmediler.

Yine şöyle anlatmıştır: “İlk zamanlarımda, bir gece Şeyh Ebû Bekr Kaffâl’ın mezarının başına gidip, oturmıştım. Bu mezar o kadar heybetli ve korku verici idi ki, gündüzleri bile yanına yaklaşmaktan korkarlardı. Taşkend’de bir adam vardı. Bize karşı inâd ve muâriz idi. Bize bir zarar yapmak için fırsat kollardı. Meğer o gece beni gözetleyip, ta’kib etmiş. Ben mezarın başına varıp oturdum. Başımı eğip murâkabeye dalınca, beni korkutup dehşete düşürmek için, birdenbire bir nâra atarak üzerime doğru gelmeye başladı. Hiç aldırmadım ve murâkabemi ve oturuşumu hiç bozmadım. O kişi, benim bu hâlimi görünce utandı. Ağlıyarak önüme gelip, yüzüstü düştü. Benden özür diledi. Bundan sonra bizim dostlarımızdan oldu.”

“Yine bir gece, Şeyh Zeyneddîn hazretlerinin kabri başında oturuyordum. Mezar, şehir dışında tenhâ bir yerde idi. Taşkend’de bir deli vardı. İri yapılı, uzun boylu birisiydi. O günlerde Taşkend’de birini öldürmüştü. Halk ondan korkar, onun olduğu yerden uzaklaşırlardı. Ben mezar başında iken. birdenbire o deli çıkageldi. “Kalk, buradan çık git” diye haykırdı. Ben ona hiç cevap vermedim. Oturuşumu bozmayıp, murâkabeme devam ettim. O bağırmaya devam etti. Ben yine aldırmadım. Mezarın yanındaki otları ve ağaç dallarını toplayıp bir demet yaptı. Sonra yakında bulunan mescide gidip, orada yanan lâmbadan elindeki ot ve ağaç demetini tutuşturup yanıma yaklaştı. Maksudı, elinde yanan ateşi başıma atmaktı. Bunu yapmak üzere yanıma yaklaşınca, bir rüzgâr esip elindeki ateşi söndürdü. Bağırıp çağırmaya başladı, deliliği iyice arttı. Fakat ben asla aldırmayıp, halimi bozmadım. Bu hâl sabaha kadar devam etti. Sabah olup gün ağarırken ortadan kayboldu. Taşkend’e gitmiş, sabahın erken saatinde Taşkend pazarını altüst etmiş, bir kişiyi de öldürmüştü. Bunun üzerine halk da sopalarla üzerine hücum edip, onu öldürmüştü.”

“Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri ve talebeleri, çarşı ve pazarda dolaşırken, halkın ve satıcıların gürültülerini iştmez, kulaklarına zikir sesleri gelirmiş. Onun gibi, ilk gençlik yıllarımda Allahü teâlâyı zikir, bana öyle hâkim olmuştu ki rüzgârın sesini ve iniltisini hep zikir gibi işitirdim... Bu sırada onsekiz yaşında idim.”

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, ilk gençlik yıllarından sonraki hâlini de şöyle anlatmıştır: “Mirzâ Şahrûh zamanında Hira’ta idim. Hiç param yoktu. Başımda bir tûlbentim (sarığım) vardı. O da parça parça idi. Bir parçasını düğümlesem, öbürü parçalanır ve sarkardı. Birgün pazar yerinden geçerken, bir dilenci benden bir şey istedi. Param yoktu ki vereyim. Bir ahçının önüne gittim. Tûlbentimi çıkarıp; “Bu tûlbent eski fakat temizdir. Kapkacak yıkadıkça kurulamaya ve silmeye yarar. Bunu al, şu fakire bir yemek ver” dedim. Ahçı, fakiri doyurduktan sonra, büyük bir edebî tûlbenti önüme koyup geri verdi. Fakat ben kabûl etmedim, oradan ayrıldım.”

“Çok kimseye hizmet ettim. Hiçbir şeyim yoktu. Atım ve merkebim yoktu) senede bir kaftan değiştirdim ki, onun da pamukları dökülürdü. Her üç senede bir kürk ve bir hırka ile yetinirdim.”

“Bir kış mevsimi Mevlânâ Müsâfir ile, sokağa bakan bir evde oturuyordum. Evin tabanı sokaktan alçaktı. Yağmur, su ve çamur eve dolardı. Sabahları câmiye gidip, namazı orada kılardık. Elbise ve çamaşırlarım o kadar zayıftı ki vücûdumun yarısı hiç ısınmazdı.”

“Mirzâ Şahrûh zamanında, sarrafların başı olan bir zengin vardı. “Hâcegân” yoluna büyük bir muhabbeti vardı. Hâce Muhammed Pârisâ hazretlerinin de husûsi iltifâtlarına mazhar olmuştu. Ben, şehirde kimsenin yemeğini yemezdim. Bu zâtın da bütün tekliflerini kabûl etmedim. Nihâyet Ramazân-ı şerîf geldi. O sarraf bana gelip; “Bu Ramazan’da her akşam iftarı bende yapacaksın” dedi. Özür dileyip gelemiyeceğimi söyledim. Bunun üzerine; “Eğer bütün Ramazan her akşam iftarı bende yapmazsan, zevcem üç talak ile boş olsun!” dedi. Çaresiz kalıp, o şahsın sözünü yerine getirmek icâb etti. O kişiden çok yardım ve alâka gördüm. Benim o sırada karşılık verecek gücüm yoktu. Sonradan zengin oldum. Fakat o kimse vefât etmişti. Ben de oğluna onbin dinar verdim. Ba’zı işlerini gördüm.”

Kendisi şöyle anlatmıştır: “Dayım Hâce İbrâhim, benim zâhirî ilimleri öğrenmem için çok alâka gösterdi. Bu maksadla Taşkend’den Semerkand’a götürdüler. Bu husûsta çok dikkat gösterdiler. Fakat ne zaman bu iş için gayrete geçseler, ben bir hastalığa tutuluyordum.

Hastalığım geçince, tahsile başlıyordum. Bu sefer başka bir hastalık geliyordu. Böylece zâhirî ilimleri tahsile kadir olamıyacağımı anlayıp; “Beni kendi hâlime bırakın. Eğer daha ziyâde zorlarsanız helak olacağım” dedim. Dayım bu sözden son derece etkilenip, beni serbest bıraktı. Ben bir defa daha zâhir ilmini öğrenmeye yöneldimse de, şiddetli bir göz ağrısına tutuldum. Bu hâlim kırkbes gün sürdü. Nihâyet tamamen vazgeçtim.”

Semerkind’in meşhûr âlimlerinden Hâce Fadlullah Ebü'l-Leysî şöyle demiştir: “Biz Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin kemâlini, üstünlüğünü anlıyamayız. Şu kadar biliriz ki, zâhirî ilimleri çok az okumuş. Böyleyken, Beydâvî tefsîrinden bize öyle suâller sordu ki, cevâbında âciz kaldık.”

Ubeydullah-i Ahrâr, zâhirî ilimlerde âlim olan Mevlânâ Ali Tûsî'ye; “Sizin yanınızda bizim konuşmamız edeben hatâ olur. Siz söyleyin, biz dinliyelim.” Bu söz üzerine Mevlânâ Ali Tûsî, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine şöyle dedi: “Feyz kaynağından söz gelen bir huzûrda, asıl bizim söz söylememiz edepsizliktir!”

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, ilk zamanlarında Taşkend'den Semerkand'a ve Buhârâ'ya gitti. Buralarda ve diğer yerlerde Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerinin büyüklerinden bir kısmıyla ve onların da meşhûr talebelerinden bir kısmıyla görüşüp, sohbetlerinde bulundu. Hâcegân yolunun diğer tabakasının büyüklerinden pekçok zâtla da görüşüp, sohbet etti. Horasan'a gitmeden önce, Seyyid Kâsım Tebrîzî hazretlerinin sohbetinde bulundu. Horasan'a gittikten sonra, bir defa daha Seyyid Kâsım Tebrîzî'nin sohbetine gitti. Bundan başka Hire'de bulunan evliyâ ve meşhûr zâtların da sohbetlerinde bulundu.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, hocalarından Seyyid Kâsım Tebrîzî'nin (kuddise sirruh) sohbetinde bulunmasını şöyle anlatmıştır: “Ömrümde, Seyyid Kâsım Tebrîzî'den (kuddise sirruh) büyük zât görmedim. Zamanın şeyhlerinden hangisine gitsem, bana bir nisbet hâsıl oluyordu. Fakat bu nisbetler bir müddet sonra geçiyordu. Seyyid Kâsım Tebrîzî'nin sohbetlerinde öyle bir te'sîr ve keyfiyet hâsıl oldu ki, elden bırakmak mümkün değildi. Huzûruna her gidişimde görürdüm ki; bütün kâinat, dâirenin merkezi misâli onun etrâfında dönüyor ve onda yokluğa kavuşuyordu. Seyyid Kâsım Tebrîzî, Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretlerinin sohbetinde bulunmuş ve nisbetlerini o yoldan almış. Anlaşıldığına göre, “Hâcegân” yolunda idi. Bir kapıcısı vardı. Kimse ondan izinsiz huzûruna giremezdi. Kapıcıya şöyle tenbîh etmişti: “Buraya ne zaman Türkistanlı bir genç gelirse, ona mâni olma! Bırak istediği zaman benim yanıma girsin.” Hergüri kapısına varırdım, izin verilmiş olduğu hâlde huzûruna iki-üç günde bir girerdim. Talebeleri, bana izin verildiği hâlde huzûrlarına niçin hergün çıkmadığıma hayret ederlerdi. Seyyid Kâsım hazretlerinin sohbetleri çok tatlı ve o kadar lezzetli idi ki, gelenler ayrılmak istemezdi. Sohbetin dağılma zamanı gelince talebelerine bir işâret verir, dağılmalarını bildirirdi. Beni hiçbir vakit huzûrundan kaldırmamıştı. Yakınlarına “Bâbu” diye hitâb ederdi. Bana; “Bâbu senin adın nedir?” diye sordu. Ubeydullah dedim, “İsminin ma'nâsını gerçekleştir” buyurdu.

Mevlânâ Fethullah Tebrîzî şöyle anlatmıştır: “Seyyid Kâsım'ın sohbetine çok devam ederdim. Tasavvufa öyle merak salmışım ki, tasavvufa dâir ince mes'elelerin konuşulduğu bu mecliste sabahlardım. Gözüme uyku girmezdi. Bir defasında Seyyid Kâsım'ın sohbetinde otururken, içeriye Hâce Ubeydullah-i Ahrâr girdi. Seyyid Kâsım, onu büyük bir alâka ile karşıladıktan sonra, garîb meârif ve acâib hikmetler konuşmaya başladılar. Dikkat ettim, Ubeydullah-i Ahrâr'ın her ziyârete gelişinde, Seyyid Kâsım gayr-i ihtiyârî en ince mes'eleleri ve sır bahislerini açardı. O zaman öyle hâller olurdu ki, başka zaman o şekilde olmazdı. Birgün Ubeydullah-i Ahrâr, Seyyid Kâsım'ın meclisinden kalkıp gittikten sonra, Seyyid Kâsım bana; “Mevlânâ Fethullah! Bu kâfilenin dili, sözleri gayet tatlıdır. Ama yalnız dinlemekle iş bitmez. Eğer himmet sahiblerinin temenni ettiği saadete kavuşmak istersen, bu Türkistanlı gencin eteğini bırakma! O, zamanın bir hârikası, devrânının bir tanesidir. Ondan çok büyük işler, tecellîler zuhur edecek ve dünyâ onun velâyet nûruyla dolacaktır.” Seyyid Kâsım'ın bu sözlerinden, içime Ubeydullah-i Ahrâr'ın kemâl ve olgunluk zamanına ulaşma arzusu düştü. Sultan Ebû Sa'îd zamanında, Ubeydullah-i Ahrâr Taşkend'den Semerkand'a geldi. Hizmetine girdim. Kısa zamanda Seyyid Kâsım'ın işâret ettiği üstünlükleri onda gördüm, anladım.”

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri şöyle anlatmıştır: “Birgün Seyyid Kâsım hazretleri bana; “Bâbu! Bilir misin zamanımızda hikmet ve hârika niçin az zâhir oluyor? Çünkü bu zamanda batının tasfiyesi, kalbin temizlenmesi pek az insanda kalmıştır. Olgunluğa ulaşmak, batinın tasfiyesi iledir. Batinın tasfiyesi, kalbin temizlenmesi, helâl lokma yemekle mümkündür. Bu zamanda helâl lokma pek azdır. Batınını tasfiye etmiş insan da yok gibidir ki ondan ilâhî esrâr nasıl tecellî etsin?” Sonra kendisi ile ilgili olarak; “Elim tuttuğu zaman, takye diker onun parası ile geçinirdim. Felç geçirip elim tutmaz olduktan sonra, babamdan kalan kütüphâneyi satarak, ticâret sermâyesi yaptım ve onunla geçinmeye başladım” dedi.

Yine şöyle anlatmıştır: “Bir gece rû'yâmda, kendim büyük bir cadde üzerinde iken, birden Şeyh Zeyneddîn Hâfî'yi gördüm. Bir yol başında duruyordu. Beni tutup; “Gel seni bu yoldan kendi köyüme götürüyüm” dedi. Gönlüm ana caddeyi bırakmak istemedi. Kabûl etmedim. Bu sırada ana cadde üzerinde beyaz at üzerinde Seyyid Kâsım gözüksü. “Bu cadde şehre gider, gel seni alıp şehre götürüyüm” dedi. Beni atına aldı. Atının terkesine binince, şehre doğru ilerledi.”

Ubeydullah-i Ahrâr'ın sohbetinde bulunduğu zâtlardan biri de, Behâeddîn Ömer hazretleridir. Bu hocası hakkında buyurdu ki: “Bana Horasan şeyhlerinden Behâeddîn Ömer'in tavırları gayet hoş gelirdi. Ekseriyetle oturup sohbet ederler, gelenlerin hâline münâsib muâmele eder, hiçbir sûretle kendini halktan üstün tutmazdı.”

Ubeydullah-i Ahrâr, dört sene bu hocasının yanında kalıp, sohbetlerine devam etti. Bundan sonra, en başta gelen hocası Ya'kûb-i Çerhî hazretlerine talebe oldu ve onun sohbetinde kemâle ulaştı. Bu hocası ile tanışmasını şöyle anlatmıştır: “Hire'ye gittiğim zaman, güzel yüzlü ve hoş kılıklı bir tüccâr ile tanıştım. Hâcegân yolunda olduğu anlaşılıyordu. Bu nisbeti kimden aldığını sordum. Ya'kûb-i Çerhî'den aldığını söyledi. Bana Ya'kûb-i Çerhî'nin büyüklüğünü ve üstün hâllerini anlattı. Bunun üzerine ya'kûb-i Çerhî'nin sohbetine kavuşmak için, ikâmet ettiği yer olan Helfetü'ya gitmek üzere yola çıktım. Çiganiyân'a varınca hastalandım. Yirmi gün orada kaldım. Bu sırada Ya'kûb-i Çerhî hakkında menfî sözler işittim. Seyahatime devam edip etmeme husûsunda tereddüde düştüm. Fakat bu kadar yol aldıktan sonra, geri dönmeyeceğim düşünerek yola devam ettim. Ya'kûb-i Çerhî hazretlerinin huzûruna kavuşunca, bana büyük iltifât gösterdi. Bundan sonra bir başka gün tekrar ziyâretine gittiğimde, bu sefer sert ve haşmetli davrandı. Bunun sebebini; yolda iken aleyhinde bulunanların sözlerine bakarak huzûruna gidip gitmemek husûsunda tereddüde düşmüş olmamdan dolayıdır, diye düşündüm. Aradan bir saat geçmeden, bana tekrar çok lütuf ve iltifâtta bulundu. Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretleri ile buluşmasını, sohbetine kavuşmasını ve münâsebetlerini anlattı. Sonra bana elini uzatıp; “Gel bî'ateyle” buyurdu. O anda yüzüne baktım yüzünde cüzzam lekesine benzer bir beyazlık gördüm. Bu sebeble hemen bî'at edemedim. Bunu anlayıp, hemen elini geri çekti. Baktım, yüzü birden bire değişip, öyle güzel bir hâl aldı ki simasının güzelliğine hayran kaldım. Kalbimde hâsıl olan muhabbet sebebiyle, kucaklayıp sarılmamak için kendimi zor tuttum. Bu defa elini yeniden uzatıp; “Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretleri bu elleri tutup; senin elin, benim elimdir. Her kim senin elini tutarsa, benim elimi tutmuş olur” buyurdu. Sonra sesini yükselterek; “Bu el, Behâeddîn Buhârî'nin elidir, tutun!” buyurdu. Hemen mübârek ellerini tuttum. Bana, vukûf-u adedi. (tek sayı) üzere nefy ve isbât (La ilahe illallah) zikrini ta'lim etti. Sonra: “Bize hocamızdan gelen usûl budur. Eğer siz, talibleri cezbe yoluyla terbiye etmek isterseniz, edebilirsiniz” buyurdu.

Ubeydullah-i Ahrâr, Ya'kûb-i Çerhî hazretlerinin sohbetinde üç ay kaldı. Ondandır feyz alıp, tasavvuf hâllerinde yükseldi. Ondandır icâzet aldı. İnsanları irşâd etmek (yetiştirmek) üzere vedâlaşıp ayrılırken, hocası ona, rabîta şartını anlattı ve: “Bu yolu ta'lim ederken dehşet hissi vermemeye dikkat et. Emaneti isteklilere ve isti'dâthlara ulaştır” buyurdu.

Ya'kûb-i Çerhî, talebesi Ubeydül-i lah-i Ahrâr hakkında şöyle buyurmuştur: “Bir talebe, bir büyüğün huzûruna gelince Hâce Ubeydullah gibi gelmelidir. Kandili takmış, fitili ve yağın hazırlamış, onun yanması için sâdece bir ateş tutmak gerekecek.” Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri yirmidokuz yaşında iken, ilim tahsilini tamamlayıp, tasavvufda yüksek derecelere kavuşmuştur. Yirmidokuz yaşınaan sonra memleketine dönüp, helâl kazanmak için zirâatle ve insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl olmaya başladı. Kısa zamanda mahsûlleri o kadar bereketli oldu ki, idâresi için vekîl ta'yin etti. 1300'den fazla çiftliği vardı. Herbirinde üçbin amele çalışırdı.

Allahü teâlâ onun mahsûlüne öyle bir bereket verdi ki, her sene sekizyüzbin batman zâhire uşr verirdi. Anbarlarına konulan mahsûl, her çıkardıklarında, koyduklarından fazla geliyordu. Bu hâli görenler, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine hayrân kalıp, daha çok bağlanıyorlardı. Kendisi bu husûsta; “Bizim malımız, fakirler içindir. Bunca malın hassası işte bu noktadadır” buyurmuştur.

Menkıbeleri ve kerâmetleri: Ubeydullah-i Ahrâr, tenhâda olsun, kalabalıkta olsun, zâhirî ve batınî edeblere çok dikkat ederdi. Sabaha kadar hep iki diz üstü oturduğu çok olurdu. Hizmetinde olanlara ve herkese, ihsânları, lütufları çoktu. Meşakkati, zorluğu kendisi yüklenip, başkalarının rahatını, kendi istirahatine tercih ederdi. Ömrü boyunca kimseden birşey almayıp, verilen şeyleri kabûl etmemiştir. Büyüklerden bir zât, kendi eliyle beyaz kuzu yününden bir kaftan dikip, ona gönderdi. Bu hediyein helâl maldan olmasına çok dikkat etmişti. Kaftan kendisine verildiğinde; “Bu kaftanı giymek caizdir. Fakat ben, ömrüm boyunca kimseden hediye kabûl etmedim. Bunu gönderen zâttan özür dileyin ve bu defa bu kaftanı, bizim hediye olarak kendisine takdim edin” demiştir.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, bir defasında talebeleri ve sevenleriyle birlikte, büyük bir kalabalık hâlinde, şehre çok uzak olan bir araziden geçiyorlardı. Hava çok sıcaktı. Uzakta kara çadırlardan bir oba görünmüştü. Bu obadan üç kişi, hediye takdim etmek üzere yanlarına yaklaştı. Birisinin omuzunda semiz bir keçi, birinin de kucağında, tahtadan büyük bir çanak içinde yoğurt vardı. Bu üç kişiden oba reîsi olan kimse, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine yaklaşıp, getirdiklerini hediye olarak takdim etmek istediklerini bildirerek; “Bu keçi helâl maldır ve size vermek üzere ayrılmıştır. Yoğurt da pâkdir. Kabûl buyurmanızı istihâm ederim” dedi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri; “Ben kimsenin hediyesini kabûl etmedim. Keçiye yine sürüye kat Yoğurda gelince, parasını verip alabiliriz” dedi. Oba reîsi yoğurdun buralarda kıymeti olmaz, boldur. Kimse para ile yoğurt almaz. Lütfen kabûl buyurunuz” dedi. “Kabûl etmeyiz” buyurup, hizmetçilerinden birine işâret edip, yoğurdu bir Şahrûh altınına satın aldırdı, önce kendisi yedi Sonra yanında bulunanların hepsine ikram ettiler.

Mevlânâ Abdullah Şergûlî şöyle anlatmıştır: “Ben küçük idim. Babam, Mevlânâ Nizâmüddîn’in muhlis talebelerinden idi. Mevlânâ Nizâmüddîn, ekseriyetle bizim eve teşrîf ederdi. Babam ona hizmet için meşgûl olurken, o ekseriyetle murâkabe yapar, başını önüne eğip otururdu. Bir defasında bu hâl üzere iken, aniden başını kaldırıp seslendi Babam hemen huzûruna koşup, bağırmasının sebebinin sordu. Buyurdu ki: “Doğu tarafından bir zât zuhur etti. İsmi Hâce Ubeydullah’dır. O rûy-i zemini tuttu. O ne büyük şeyh, ne büyük zât olur.” Mevlânâ Nizâmüddîn’den onun ismini işitince, hatırımda tutmuştum. Teşrîf etmesini bekliyordum. Sultan Ebû Sa’îd devleti zamanında, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, Taşkend’den Semerkand’a teşrîf etti. İlk defa karşılayıp, görmekle ve sohbetinde bulunmakla ben şereflendim. Bir müddet Semerkand’da kaldıktan sonra, Buhârâ’ya gitti.” Ubeydullah-i Ahrâr’ın, bütün ömrü boyunca tanıdıklarına ve tanımadıklarına, dost-düşman herkese yardım ve şefkati pekçok idi. Hiç kimseyi ayırd etmeden yaptığı iyilik ve hizmetler dillere destan idi. “Ben bu yolu, tasavvuf kitaplarından değil, halka hizmetten elde ettim. Herkesi bir yoldan götürürler. Bizi hizmet yolundan götürdüler. Hayır umduğum herkese hizmet ederim” buyurmuştur.

Kendisi şöyle anlatmıştır: “Semerkand’da Mevlânâ Kutbüddîn Medresesi’nde, iki-üç hastanın hizmetini üzerime almıştım. Hastalıkları arttığından, yataklarını kirletirlerdi. Ben onları elimle yıkayıp, çamaşırlarını giydirirdim. Bu hizmetim devamlı olduğu için, hastalıkları bana da geçti. Ben de yatağa düştüm. Bu hâlimle bile, birkaç testi su getirip, hastaların kirlerini yine ben yıkamaya devam ettim.”

“Gençliğimde Herî’de idim. Seyyid Kâsım Tebrîzî’nin hizmetinde bulunuyordum. Kendisinin bir tas yemeğini bana verdi. “Ey Türkistanlı Şeyhzâde! Bu, bize kubbe olmuştur (Bununla diğer insanlar gibi gözüküyoruz). Yakında dünyâ da sana kubbe olur (Zengin olursun ve onunla hâllerin gizlenir).” Bu sözü buyurdıklarında, benim dünyalık hiçbir şeyim yoktu. Son derece fakir idim.

Reşehât kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: “Bu fakir, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin gece-gündüz hizmetinde iken, hiç esnediklerini görmedim, öksürük veya benzeri sebeplerle

ağızlarından birşey çıkardığına şahid olmadım. Sümkürdüklerini de görmedim, insanlar arasında veya yalnızken, bir defa bile bağdaş kurarak oturduklarını görmedim.”

Otuzbeş yıl hizmetinde bulunan Mevlânâ Ebû Sa’îd de şöyle anlatmıştır: “Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin üzüm, elma, ayva ve benzeri meyveleri yerken kabuklarını ağızından çıkardığını hiç görmedim. Sümkürdüklerine ve tükürdüklerine de şahid olmadım. Ba’zan nezle ve grip olurdu. Bu hâllerinde bile tiksinti verecek bir davranışta bulunmazdı. Hiçbir uzvunda uygunsuz bir hâl, görenlere tiksinti ve rahatsızlık verecek bir davranışı görülmemiştir. Yalnız iken de, başkaları ile bir arada iken de, dâima edeb ve güzel’ muâmele ile hareket ederdi.”

Seyyid Abdülkâdir Meşhedî, Sultan Ebû Sa’îd Mirzâ zamanında, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin sohbetinde bulunmak üzere Semerkand’a gitti ve onun sohbetiyle şereflendi. Şöyle anlatmıştır: “Yatsı namazını kıldıktan sonra, bana buyurdu ki: “Emîr Mecd bizim misâfirimizdir. Bu geceyi bizimle birlikte ihyâ etmeyi istiyor. Biz ba’zı dostlarla oturmak isteriz. Sen gençsin, istirahat et.” Dedim ki; “Eğer izin vererseniz, sizinle beraber olayım.” “Eğer kendinde oturmağa güç bulursan olur” buyurdu. Ben de üç kişi ile birlikte o sohbet meclisinde bulundum. O gece sabaha kadar, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin hâllerini gördüm. Devamlı iki diz üstünde, tevâzu ile oturdu. Dizlerini hiç değiştirmede. Hep hareketsiz oturdu, hiçbir uzvunu oynamadı. Teheccüde kalktı, namazdan sonra yine aynı şekilde sabah namazı vaktine kadar vekar ile oturdu. Hiç hareket etmedi. Ben genç olmama rağmen, her saatte bir dizimi değiştirdim. Uyumamak için kendimi zor tuttum. Mir Mecd, Hâce hazretlerinin iltifât-ı şerîfleri bereketiyle az hareket etti. Sonra sabah namazını kılmak üzere kalktılar, yatsı namazı abdesti ile sabah namazını kıldılar.”

Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin kerem ve lütfu o kadar çoktu ki, talebelerinin ve sevenlerinin rahatını düşünür, bunun için kendisi mihnet ve meşakkat çekerdi. Mir Abdülevvel hazretleri şöyle yazmıştır: “Ubeydullah-i Ahrâr, talebeleri ile birlikte bir bahar mevsimi başında, Keş’e gitmek üzere yola çıkmışlardı. Bir gece yolda, bir dağ eteğinde gecelemeleri gerekti. Talebeleri hemen bir çadır kurdular. Akşam namazından sonra şiddetle bir yağmur başladı. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri biraz sonra dışarı çıktı. Talebelerin ve hizmetçilerin çadıra girmesini söyledi. Bu emri üzerine hepsi çadıra girdiler. Başka bir çadır da yoktu. O gece sabaha kadar yağmur yağdı, seller aktı. Sabah namazını kıldıktan sonra, talebelerine ve diğer dostlarına; “Siz yağmur altında iken, ben çadırdaki durmayı tercih etmedim” buyurdu. Bunun üzerine, talebeleri anladılar ki, kendisinin Çadırdaki bulunması sebebiyle, edebinden yanına girib de geceleyemeyecek olan talebelerinin yağmur altında kalmalarını istememişti. Kendisi çadırdan uzaklaşıp, geceyi çadırın dışında bir yerde geçirmişti”

Bir defasında da, bir yaz mevsiminde talebeleri ile birlikde tarlalarından birine gitmişlerdi. O gün şiddetli bir sıcak, vardı. Tarlada sâdece bekçinin küçük bir kulübesi vardı. Talebeleri, onunla birlikte bu kulübeye girip gölgelenmekten haya ettiler. Edeblerinden girmediler. Başka gölgelenecek bir yer de yoktu. Sıcak iyice şiddetlenince, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri atını istedi. “Zirâat için sürülen yerleri görmek istiyorum” diyerek, atına binip oradan uzaklaştı. Güneşin yakıcı sıcağı dayanılmaz hâle gelince, bir dereye başını gölgeleyecek kadar bir yerde, hava serinleyinceye kadar istirahat edip, hava serinleyince talebelerinin yanına döndü. Talebeleri sonradan anladılar ki, hocaları oradan uzaklaşıp, onların gölgelenmelerini istemişti.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri şöyle anlatmıştır: “Gençliğimin ilk yıllarında, Mevlânâ Sa’deddîn Kaşgârî ile Herî’de idik. Panayır yerlerine gider, güreşenleri seyrederdik. Güreşenler üzerinde himmet ve teveccühümüzü denerdik. Himmet ettiklerimiz gâlib gelirdi. Sonra yenilene himmet ederdik. Bu defa o gâlib gelirdi. Birgün yine gitmiştik. Aramızdan kimse geçmesin diye el ele vermiştik. Güreş yerinin bir kenarına durduk. Güreşçilerden biri iri cüsseli idi. Onunla güreşecek olan ise zayıf biriydi. Mevlânâ Sa’deddîn’e; “Şu zayıfın gâlib gelmesi için himmet edelim. Sen himmet göster, ben de yardımcı olayım” dedim, iri vücudlu pehlivan, zayıf pehlivani yerdefi yere vuruyordu. Zayıf olana himmet etmeye başladık. O ânda, zayıf pehlivanda beklenmedik bir hâl oldu. Ellerini uzatıp karşındaki koca pehlivani havaya kaldırdı. Sonra başının üzerinde döndürüp sülüstü yere çaldı. Seyreden halkdan, müthiş bir nâra ve ağılık koptu. Herkes, bu beklenmedik neticeden şaşırılmış bağıırıyordu. Kimse, te’sîrin nereden geldiğini bilmiyordu.

Baktım, Mevlânâ Sa'deddîn Kaşgârî'nin gözleri yumulu. Koluna dokunup; "Artık himmeti bırak, herşey olup bitti" dedim. Sonra oradan uzaklaştık."

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, bir ilkbahar mevsiminde, Hirat'dan Taşkend'e gitmek üzere yola çıkmıştı. Akşam olunca, yolda bir talebesinin bulunduğu yere ulaşmış ve o gece orada misâfir olmuştu. Bu talebesi şöyle anlatmıştır: "Gece yatacağımız zaman bana; "Sen benim yattığım odada yat" dedi. Bunun üzerine onun yattığı odada, ondan uzak bir köşeye çekilip, orada geceledim. Gece yarısı ismimi söyleyip; "Uyuyor musun! Uyanık mısın?" dedi. Ben de; "Uyumuyorum efendim" dedim. "Hemen kalk, kıymetli eşyalarını topla ve derhâl dışarı çık!" buyurdu ve kendisi de sür'atle dışarı aktı. Bu çevrede olanları da uyandır. Kıymetli eşyalarını toplayıp hayvanlara yüklesinler. Beni ta'kib edip peşimden geliniz?" dedi. Sür'atle uzak bir tepeye doğru yürüdü, biz de hemen toparlanıp onu ta'kib ettik. Tepeye çıkıp, üzerinde durdu. Biz de yanında durduk. Bizimle gelenler, bu duruma şaşırarak; "Sebeb nedir ki, geceyansı uykumuzu bölüp buraya geldik?" diyorlardı. Bir kısmı da ihmâl gösterip, gelmemişti. Biz tepe üzerinde iken, birdenbire korkunç bir sel geldi. Önüne gelen ağaç, kaya, duvar, ev ve ne varsa süpürüp götürüyordu. Ayrıldığımız ev de sel suları içinde kalmıştı. Bizimle gelmeyenler de sele kapıldılar. Kendilerini, selle uzun bir mücadeleden sonra zor kurtardılar. Pekçok yeri harâb eden bu selin, o beldede bir benzeri görülmemişti. Sele kapılmaktan kurtulanlar, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin bu kerâmetini görerek, onun büyük bir evliyâ olduğunu anladılar. Ona daha çok bağlanıp, sevdiler."

Talebelerinden Şeyh İyân da şöyle anlatmıştır: Ubeydullah-i Ahrâr hazretleriyle, bir bahar mevsiminde yola çıkmıştık. Yolumuz, sel sularıyla dolup taşarak akan bir dereye rastladı. Karşıya geçmemiz icâb etti. Talebeler karşıya geçmek üzere saz ve kamışlardan sal yapıp, birer birer sudan geçtiler. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri de karşıya geçmek için sallardan birine bindi. Beni de yanına aldı. Hareketten biraz sonra, derenin ortasında suyun büyük bir hızla aktığı noktaya gelmiştik. Bindiğimiz salın kamışları çözülmeye başladı. Sular, bağlar gevşediğinden kamışları ve sazları sökerek salı dağıtmaya başladı. Ben çok korktum. Karşı sahile bir ok atımı kadar mesafe vardı. Suyun şiddetle aktığı yeri aşıp karşıya ulaşmamız mümkün değildi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri bu hâle hiç aldırmandan oturuyordu. Kamışlar her ân biraz daha çözülüp dağılıyor, ben ise korkudan adetâ eriyordum. Hocamın yanında, onun rûhâniyyetine, tasarrufuna sığınıp, tevekkülle bekledim. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri bu durum karşısında birdenbire "Allah!" diye bağırdı. Derin bir ürperti geçirerek, neticeyi bekledim. Bindiğimiz sal, suyun en şiddetli aktığı noktayı geçti. Sazlardan ve kamışlardan artık hiçbir çözülmeden, sal karşı kıyıya ulaştı. Kıyıya gelince, hocam bana "Kalk" buyurdu. Kalkıp, sal üzerinden kıyıya atladım. Kendisi de Saîdan kıyıya indi Mübârek ayaklarını yere basar basmaz, su üzerindeki sal birdenbire bir çöp yığını hâline gelip, su üzerinde dağılıverdi"

Mevlânâzâde Nizâmeddîn anlatır: "Kış zamanıydı. Günlerin en kısa olduğu bir mevsimde, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleriyle bir köyden bir köye gidiyorduk, İkinci namazını yolda kıldık. Güneş solmaya başlamış ve ufuk çizgisine yaklaşmıştı. Menzilimiz gayet uzaktı ve bu vaziyette oraya gecenin geç saatlerinden evvel varmak ihtimâli yoktu. Etrâfta ise barmılacgk hiçbir yer yoktu. Her taraf bozkır. Kendi kendime düşünmeğe başladım: "Menzil ırak, vakit akşam, yol korkunç, hava soğuk, sığınılacak yer yok; hâlimiz ne olacak?" Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, atını hızla sürüp gidiyor ve hiçbir telâş eseri göstermiyordu, içimden bu düşünceler geçince, başlarını bana döndürdüler ve; "Yoksa korkuyor musun?" diye sordular. Sükût ettim. "Atını sıkı sürüp yol almaya bak! Belki güneş batmadan menzilimize ulaşırız" buyurdu. Böylece atlarımızı sıkı sürerek yol almaya başladık. Bir hayli yol aldıktan sonra, dikkat ettim ki, güneş sanki yerinde duruyordu. Ufka yakın bir noktada ve göğe çivilenmiş gibiydi Köye girer girmez, sanki güneş söndürülmüş gibi, birdenbire zifiri karanlık içinde kaldık."

Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin oğlu şöyle anlattı: "Taşkend'de iken, akrabamızdan bize komşu olan birisi vardı, hasta yatıyordu. Halam onu ziyârete gitmek istedi. Babam; "Ziyâret gerekmez" diyerek, ona engel oldu. Bu sırada Firket tarafından gitti. Halam, babamın gidişini fırsat bilip, biz ziyâret yapayım diyerek evden çıktı. Sokağa çıkar çıkmaz, karşısında babamı at üzerinde gördü. Babam; "Hastayı ziyârete mi gidiyorsunuz? Sana da hastalığın geçmesinden korkmuyor musun? Hemen geri dön!" buyurdu. Halam hemen geri döndü. Fakat dönmesiyle

birlikte, ateşi yükselip yatağa düştü. Bir müddet sonra babam Firket'den dönünce, halama; "Sana gitme dediğim hâlde hasta ziyâretine gidip hasta olmak nene gerek?" buyurdu. Halam, irfan sahibi bir kadın idi. Tövbe etti. Babamın iltifâtlarıyla yüksek derecelere kavuştu."

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri. Taşkend'den Semerkand'a göçmeden önce, hizmetkârlarından birine, Semerkand'a gidip, kendisine birkaç kutu saf bal almasını emretmişti. Hizmetkâr gidip, emredildiği gibi balı satın aldı. Kutuları da gayet güzel bir şekilde sarıp, dönmeye hazırlandı. Tam döneceği sırada, tanıdığı bir esnafı gördü. Dükkânına gidip, onunla biraz konuşmak üzere oturdu. Bal kutularını da önüne koydu. Onlar konuşurken, güzel bir kadın içeri girdi Hizmetkâr, tanıdığı esnaf ile konuşurken, birkaç kere kadına şehvet nazarı ile baktı. Sonra da oradan çıkıp yola çıktı. Taşkend'e gelince, balları Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine götürdü. Kutuları koyunca, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri kaşlarını çatıp, bağırarak; "Ey saadetten mahrûm kimse, ben sana bal ismarlamıştım! Sen bana şarap mı getiriyorsun?" dedi. Hizmetkâr; "Aman efendim, ben size emriniz üzere saf bal getirdim!" dedi. Bunun üzerin kutuları açıp baktılar ki, şarap dolu. Hizmetkâr, bu işin kadına bakması sebebiyle olduğunu düşünerek, hatâsını anladı ve tövbe etti.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin talebelerinden ticâret işlerine bakan Mevlânâ Necmeddîn şöyle anlatmıştır: "Bir defasında büyük bir kervan hâlinde, develerimiz ticâret eşyası yüklü olarak dönerken, eşkiya yolumuzu kesti. Kervanda bulunanlar, eşkiyayı görünce büyük bir dehşete kapıldı. Mallarını gitmiş, kendilerini de esîr edilmiş olarak düşündüler. Ben içimden dedim ki; Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin bana emânet edilmiş mallarını, cenk etmeden eşkiyaya teslim etmek talebelik şânına uymaz. Böyle bir hareket mertlik ve insanlıktan uzaktır. En iyisi, hocamın mallarını muhafaza etmek yolunda şehîd olmaktır. Böyle düşünerek, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin rûhâniyyetinden yardım istiyerek kılıcımı çektim. O ânda kendimi, hocam Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri şeklinde gördüm ve eşkiya üzerine at sürerek, kılıç sallamaya başladım. Bir de baktım ki, eşkiya kervanı bırakmış kaçıyordu. Hâlbuki eşkiya bizden fazla idi. Benim maksadım şehîd olmaktı. Kervanda bulunanlar, bu hâlde benden daha çok hayret etti. Kaldı ki, ben ömrümde cenk etmiş ve çarpışma nedir bilen bir insan değildim. Bu işin Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin tasarrufu ile olduğunu anladım. Huzûruna gittiğimde, hâdiseyi bütün teferruatıyla anlattım. Buyurdu ki: "Zayıflar, kuvvetli düşmanla karşılaştıkları zaman, kendi kuvvetlerinden geçerler ve büyüklerin rûhâniyyetinden yardım isterlerse, Allahü teâlâ onlara öyle bir kuvvet verir ki, onunla düşmanlarını yenerler."

Ubeydullah-i Ahrâr zamanında, Taşkend'de şeyhlik iddiasında bulunup, irşâd makamına kurulmuş kimseler pekçoktu. Bunlar, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine karşı kıskançlık ve ayrılık gösterirlerdi. Neticede, hepsi tek tek silinip gittiler. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, Bagistan'dan Taşkend'e gelip, talibleri irşâd ile meşgûl olduğu zaman, orada bir âlim vardı. Etrâfında çok talebe toplanmıştı. Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin tasarrufunu ve üstünlüğünü görünce, hasedinden çatlayacak hâlde geldi. Birgün meclisine gidip, tasarrufu ile Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini te'sîr altında bırakıp, müflis göstermek istedi. Gözlerini Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine dikip, te'sîr altında bırakmak için bütün gayretini topladı. Altından kalkılmaz bir yük havale etmek istiyordu: Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri de, onun te'sîrini defetmeye koyuldu. Böylece bir saat geçti. Nihâyet Ubeydullah-i Ahrâr ayağa kalkıp, o kişiye yaklaşıp yanında duran havluyu çekti ve yüzüne çarparak; "Akıllı bozulmuş bir divâne ile ne uğraşıyorum" dedi ve oradan uzaklaştı. Bu karşılık üzerine kendinden geçip yere yuvarlanan âlim, aklını bozdu ve bütün bilgisini kaybetti. Pazarlarda çini çıplak gezmeye kalkışacak kadar aklî dengesini kaybedip, perişan hâlde düştü.

Ubeydullah-i Ahrâr zamanında, bir kadı devamlı kapısına gelip, talebe olmak, onun yoluna girmek istiyordu Fakat Ubeydullah-i Ahrâr ona hiç iltifât etmiyordu. O da, gayet melûl ve mahzûn bir hâlde gelip gidiyordu. Birgün Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin neş'eli bir ânında, yakın bir talebesi, o kadıdan bahsedip, talebe olmak istediğini arzetti. "Kâdı, boynu bükük, inâyetinizi bekliyor ve mahrûm kalmaktan çok üzülüyor." dedi. Ubeydullah-i Ahrâr ona şöyle cevap verdi: "Ben, her kimin içinde büyüklük ve üstünlük arzusundan birşey sezsem, hattâ o üstünlük ve büyüklük arzusuna on yıl sonra bile kavuşacak olsa, ona Hâcegân yolundan (büyüklerin yolundan) bahsedemem." Talebelerinden ba'zıları, bu sözü söylediği günün târihini

yazdılar. Aradan on yıl geçti. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri de vefât etmişti. O kadı, on yıl sonra memleketinde hâkim ve reîs makamına çıktı. Bu hâlden çok memnun idi ve kalbinde büyüklerin yoluna girmeye dâir hiçbir istek ve arzu kalmamıştı. O zaman Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin talebeleri, hocalarının onu neden kabûl etmediğinin hikmetini anladılar.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin yakınlarından biri, bir defasında haram bir işi yapmak üzere iken, Ubeydullah-i Ahrâr birdenbire; “Ne yapıyorsun?” diyerek seslenip, onu ikâz etmişti. O kimse yerinden fırlayıp, kendine geldi ve haram işlemekten vaz geçdi. Biraz sonra Ubeydullah-i Ahrâr evine gelip; “Allahü teâlânın yardımı olmasaydı, şeytana kapılmış gitmiştin!” buyurdu. Yine aynı kişi, bir gece şarap içmek istemişti. Bir yakını, gece karanlığında kendisine şarap alıp getirmesi için göndermişti. Gönderdiği kimse şarabı alıp gelince, onun bulunduğu evin önünde durup şarap testisini yukarıdan sarkıttığı bir sepete koydu. O da sepeti yukarı çekmeğe başladı. Çekerken, sepet duvara çarpıp ipi koptu, yere düştü ve şarap testisi kırılıp içindeki döküldü. Şarap isteyen kimse, bilinmesinden korkarak, sabahleyin erkenden kalkıp kırılan şarap testisinin parçalarını topladı. Bundan hemen sonra Ubeydullah-i Ahrâr o kimsenin evine geldi. “Gece yukarı çektiğin testinin sesi kulağıma geldi. Eğer o testi kırılmasaydı, benim kalbim kırılacaktı ve bir daha seninle buluşmama imkân kalmayacaktı” buyurdu.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri bir defasında, Hırat’ta talebelerinden birinin evine misâfir olmuştu. Geldiği sırada, ev sahibi, akşam yemeğini evinde bulunan misâfirler ile birlikte yemiş ve yeni sofradan kalkmışlar, yemekten sonra da bir akşam gezintisine çıkmak üzere hazırlanmışlardı. Büyüklere çok sevgisi ve muhabbeti olan ev sahibi, çok sevdiği ve büyük bir muhabbetle bağlı olduğu Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin, evine teşrîf etmesine çok sevinip, ellerine kapılarak karşıladı. Ev sahibinin Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine gösterdiği hürmet üzerine, evde bulunan misâfirler gelen zâtın kim olduğunu öğrenince, onlar da çok hürmet göstermişlerdi. Ev sahibinin, genç ve güzel yüzlü bir oğlu vardı. O akşam Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin teşrîf etmesi üzerine, gezmeye çıkamıyacaklarını düşünerek, süratim asarak yerinden bile kıpırdamadı. Edeb ve hürmet göstermedi. Ev sahibi, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine, misâfirlerin yeni yemekten kalktığını ve yemeğin bitmiş olduğunu, fakat evinde herşeyin mevcûd olduğunu arz ederek, ne arzu ederseniz hazırlayalım, pişirelim dedi. Bu sırada ev sahibinin genç oğlu, gezintinin iptal edilmiş olmasından dolayı edepsiz bir tavır aldı ve; “Bu gurbetteki zâta, hazır birşeyler getirin, yemek şimdi bitti. Bundan sonra kimsede yemek pişirecek mecal yok” dedi.

Ubeydullah-i Ahrâr, gencin bu edepsiz hâlini görünce, yavaş bir sesle; Ey genç, güzelliğine mağrur olma!

Eğer bu akşam ben senin yüzünü kara etmezsem, vebali üzerime olsun!” dedi. Sonra da yüksek sesle; “Uzak yoldan geldim, açım, sıcak bir çorba istiyorum” dedi. Hemen mutfığa koşup, hazırlığa başladılar. Bu sırada Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri bir müddet sükût edip, o gencin gönlünü kendine çekti. Genç aniden yerinden fırlayıp, ızdırab ile yanına gelip, önünde diz çöktü. “Size ben hizmet edeyim” dedi. Ubeydullah-i Ahrâr izin verdi. Genç hemen hizmete koyuldu. Yemek pişirmek üzere ocak başındakileri kaldırıp, kendisi ateş yaktı. Ateş yakarken, ateşin sıcaklığından yüzü kızarıp terledi. Elleri de ıs oldu. Yüzündeki teri silmek için elini birkaç defa yüzüne sürdü. Elindeki ıs karası yüzüne bulaşıp, böylece yüzü karardı. Babası ve diğer misâfirler, “Yüzün kara olmuş” dedilerse de, genç; “Nûr, o karadadır” deyip, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri için yemeği pişirip, önüne koyup ikram etmedikçe, yüzündeki karayı Bilmeyeceğini söyledi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine yemeği ikram ettikten sonra, gidip elini yüzünü yıkadı ve abdest aldı. Sonra da gelip, huzûruna oturdu, onunla birlikte yemek yedi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri Hırat’dan gidinceye kadar da yanından ayrılmadı.

Bir defasında, Ubeydullah-i Ahrâr’in huzûruna Horasan’dan âşık bir kimse gelmişti. Bu kimse şarap içen, haram işleyen, sapık itikâdlı biriydi. O zamana kadar hiç gelmemişti. Gelip oturur oturmaz, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri onu azarlayıp, derhâl huzûrundan kovdu. Bu sırada orada bulunan talebesi Mîr Abdülevvel’in kalbinden; “Uzaktan garîb bir adam, ihlâs ve niyazla gelmiş, acaba onu neden hoşnut etmedi?” düşüncesi geçti. Ubeydullah-i Ahrâr, hemen bu talebesinin kalbinden geçen düşüncüyü anlayıp, buyurdu ki: “Bu kimseyi köpek ya vı asu sûretinde gördüm ve bu sebeple kovdum. Köpek yavrusuna bundan iyi muâmele yapılmaz.”

Bunun üzerine talebesi Abdülevvel, gelen adamın hâlini araştırıp, öğrendi. Adam fâsık, haramlara dalmış, içki içen, haramlara aldırmayan birisi imiş. O zaman hocasının o kimseyi, günahlara dalmasından dolayı köpek sûretinde gördüğünü ve kovmasının hikmetini anladı.

Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri buyurdu ki: “Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden “Mesh” ya’nî sûretinin değiştirilmesi, hayvan sûretine döndürülmesi kaldırılmıştır. Fakat bâtından, ma’nen sûretin değişmesi kaidinim amıştır. Bâtından sûretin hayvan sûretine çevrilmiş olmanın alâmeti, büyük günah işleyen kimsenin bu günahları işlemekten, bâtınının, kalbinin elem duymaması, işlediği haramlar sebebiyle müteessir olmaması, fık ve isyan olan işlerde ısrar etmesidir. Bu öyle bir dereceye ulaşır ve işlediği büyük günahlardan dolayı kalbi o kadar kararır ki, artık tenbîh ve nasihat de yapılsa gafletten uyanmaz.”

Mevlânâ Gilân Ziyâretgahî hazretlerinin oğlu Mevlânâ Burhâneddîn Muhammed şöyle anlatmıştır: “Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri, Şeyh Şahin’in evinden çıktığı sırada, büyük birâderlerim Mevlânâ Abdürrahmân ve Mevlânâ Ebû’l-Mekârim önüne geçip, herbiri evine da’vet etti. Teşrîf etmesi için istihâm ettiler. Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr bana; “Sen niçin da’vet etmezsin?” buyurdu. “Bu arzu, gönlümde haddinden fazladır. Fakat ağabeylerimin yanında küstahlık etmedim” dedim. Bana, iki batman un ile çorba pişirmemi söyledi. “Bundan fazla birşey yapma” buyurdu. Emrini yerine getirdim. Köyün âlimleri, sahilleri ve fakirleri, Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr hazretlerinin teşrîfini duyar duymaz, grup grup evime gelmeye başladı, iki büyük sofa, gelenlerle doldu.

İki sofa arasındaki mabeyn de doldu. Yine gelenleri almadı. Bir kısmı da, dam saçağının altına ve evin dışına oturdu. Ben bu kalabalığı görünce, hatırımdan; “Bu kadar kimse geldi” diye geçti. Hâce Ubeydullah hazretleri bana tekrar; “İki batman undan başka birşey pişirme” buyurdu. Bir türlü, biraz daha pişireyim diyemedim. Son derece telâşlanıp, tereddüde kaldım. Ben bu hâlde iken, Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri başını kaldırıp; “Söyliyeceğimi söyledim. Söylediğim gibi yap, fazla pişirme” buyurdu. Bu emri üzerine, çorba pişirip, büyük bir kaba doldurdum. O kabdan da, evde bulunan kâselere ve tabaklara doldurarak, iki sofada ve mabeynde oturan misâfirlere dağıttım. Komşulardan emânet tabak toplatıp, onlarla da dışarıda toplanmış olanlara çorba dağıttım. Herkese yetip, arttı. Emânet aldığım tabaklara da doldurup, sahiblerine gönderdim. Orada bulunanlar da, Ubeydüllah-i Ahrâr hazretlerinin kerâmetiyle yemeğin herkese yetip arttığını görerek, hayret ettiler. Böylece onu daha çok sevip, bağlılıkları arttı.” Reşehât kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: “Hirat’da, Mevlânâ Muhammed bin Mevlânâ Seyfeddîn adında, âlim bir komşumuz var idi. Bu zât, Mevlânâ Nizâmeddîn Şehîd’in akrabası idi. Zaman zaman ondan ilim öğrenir, istifâde ederdim. Bir Ramazan ayında, bu zât hastalanmıştı. Hastalığı o dereceye gelmişti ki, başka birinin yardımı olmadan, bir yanından diğer yanına dönemiyordu. Oğulları ve talebeleri; “Artık ölmek üzeredir” diyerek, kefen ve tabut tedârik etmeye başlamışlardı. Bir Cum’a günü, hastalığı son haddine ulaşmış, iyice ağırlaşmıştı. O gün evlâdından ba’zısı da Cum’a namazına gitmişti. Evde bulunanlardan diğerleri de, cenâze hazırlık için bir işle meşgûl oluyorlardı. Herkesin bir işle meşgûl olduğu sırada, hastanın başında, bir hizmetçiden başka kimse kalmamıştı, öğle vakti yaklaştığı sırada aniden kapı çalındı. Hizmetçi gidip, kapı arasından bakınca; kırmızı yüzlü, kumral sakallı ve uzun boylu bir süvari gördü. Atından inip; “Uzak yoldan hastayı ziyârete geldim, müsâade edermisiniz?” diyerek, içeri girmek için izin istedi. Hizmetçi kapıyı açıp, onu içeri aldı. Gelen ziyâretçi hastanın başucuna varınca, hasta, gözlerini açıp baktı. Gelen zâtın üstü başı toz olduğundan, uzaktan gelen bir yolcu olduğunu anlayıp, işâretle; “Kimsin, nereden geliyorsun?” diye sordu. Gelen süvari; “Ben Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr’ın talebesiyim, hocam beni sizi ziyâret etmek ve sıhhte kavuşacağınızı müjdelemek üzere gönderdi. Sabah namazını Semerkand’da hocam ile kıldım. Akşam namazında orada olacağım ve iftarı hocamla yapacağım” dedi. Hasta yatan Mevlânâ Muhammed, bu sözleri işitir işitmez kendinde bir kuvvet hissedip, kimsenin yardımı olmadan doğrulup, yatağı üzerinde oturdu. Gelen genç, odadaki dolap kenarında duran şerbeti alıp, hastaya bir bardak içirdi. Sonra veda ederek ayrıldı. Atına binip, sür’atle gözden kayboldu. Bu genç süvarinin gelip gittiği sırada, hastanın hanımı, hemen bitişiklerindeki komşunun evinde idi. Kendi evinde konuşulanları duyunca, genç atlı gider gitmez merakla evine koştu. Evine girince, ağır hasta yatan kocasının yatak üzerinde doğrulmuş oturmakta

olduğunu ve önünde boş şerbet bardağını görünce hayret etti ve bunun nasıl olduğunu sordu. Kocasını da, vukû' bulan hâdiseyi anlattı. Hasta olan o âlim, o gün ayağa kalkıp, ikinci namazını ayakta kıldı. Birkaç gün sonra da, tam bir sıhate kavuştu. Tekrar ders vermeye ve ilim öğretmeye başladı.”

Yine Reşehât kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: “Hâce Ubeydullah-i Ahrâr'ın huzûruna ilk gelişimde, Mevlana Sa'deddîn Kaşgârî hazretlerinin oğlu Mevlânâ Hâce Kulan ile beraber idim. Senelerce sohbetinde ve hizmetinde bulunmakla şerefledim. Ba'zan sohbet sırasında bana hitâb ederek; “Niçin Horasan'a dönmüyorsun? Dön! Annen ve baban benim rahatımı bozuyor” buyururdu. Ben, başkaları arasında bu sözü işitince çok utanırdım. Nihâyet beraber geldiğim Hâce Kulan, Horasan'a dönmek üzere izin istemişti. Ona izin verip, bana da; “Sen de bununla birlikte sür'atle Horasan'a anne ve babanın hizmetine dön. Benim rahatımı bozuyorlar” buyurdu. Ben de onunla beraber Horasan'a döndüm. Annemin ve babamın yanına ulaşınca, hocam Ubeydullah-i Ahrâr'ın kendileri hakkında buyurduğu sözü söyledim, ikisi birden ağlaşmaya başladılar ve; “Biz her namazdan sonra, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine teveccüh edip, seni göndermesi için ağlayıp, duâ ediyorduk” dediler. Bir müddet annemin ve babamın yanında kaldım. Sonra tekrar hocamın yanına dönmem için ağlayarak, yalvararak müsâade etmelerini istedim. Onlar da izin verdiler. İkinci defa hocamın sohbetiyle şerefledim. Artık bundan sonra bir daha, Horasan'a git buyurmadı.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini sevenlerden bir zât şöyle anlatmıştır:

Benim bir hizmetçi kölem vardı. Ondan başka hiçbir kimsem ve hiçbir şeyim yoktu. Onu Semerkand'da kaybettim. Defalarca arayıp, gezmedik dağ ve sahra bırakmadım. Fakat ondan hiçbir eser ve haber bulamadım. Aciz ve şaşkın bir hâlde kaldım. Çünkü o, benim gücüm, kuvvetim, yardımcım idi. Ona şiddetle ihtiyâcım vardı. Birgün yine arazide dolaşarak onu arıyordum. Bu sırada Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, talebelerinden büyük bir cemâatle oradan geçiyorlardı. Yanına yaklaşıp, atının başından tutup, derin bir ızdırap ile hâlimi arzettim. Boyun büküp yalvararak ve benim işimi siz hâledersiniz diyerek ağladım. “Ben zirâatle uğraşan kimseyim, böyle şeyleri bilmem, aramak gerekir ki bulunsun” buyurarak tevâzu gösterdi. Sonra bir müddet susup, yakınımda bulunan bir köyü göstererek; “Bu köyde aradın mı?” dedi. “Evet o köye defalarca gidip aradım” dedim. “Sen o köye bir daha git, inşaallah onu orada bulursun” buyurdu sonra atını sürüp yola devam etti. Ben de hemen o köyün yolunu tuttum. Köye yaklaşıncaya, bir de baktım ki, kölem kuru bir yere oturmuş, önünde içi su dolu bir testi, şaşkın, üzgün bir hâlde duruyordu. Onu görünce, gayr-i ihtiyârî; Neredesin be çocuk!” diye bağırdım. Dedi ki: “Ben evinizden çıktığım bir sırada, bir adam beni aldatıp yanına alarak Harezmi'ye götürdü. Sonra beni köle olarak sattı. Bugüne kadar onun beni sattığı adamın yanında hizmet etmekteydim. Bugün beni satın almış olan kimseye misâfir geldi. Bana, su doldur gel dediler. Ben de bu testi ırmaktan doldurup çıkardığım sırada, birdenbire kendimi bu kuru yerde buldum. Rü'yâ mı görüyorum, uyanık mıyım diye hayretler içerisinde burada düşünüp duruyordum” dedi. Bunun üzerine anladım ki, bunları hep Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin Kerâmeti sebebiyle gördüm ve kölemi buldum. Hemen orada bulduğum kölemi azâd ettim, serbest bıraktım. Doğruca Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin yanına gittim. Talebesi olup, sohbetlerine devam ettim. Benim ona talebe olmam bu hâdisenin sebebiyledir.”

Reşehât müellifi şöyle nakletmiştir Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin hacca gitmesine mâni olunmuştu. Bu sebeple hacca gidememişti. Irak Şeyhülislâmı Mîr Abdullah, defalarca şöyle anlatmıştır: “Ben, Mekke'de Şeyh Abdülmü'tî'nin sohbetine kavuşmuştum. Bu zât, Kutb-ül-ârifin Şeyh Abdülkebîr Yemenî'den sonra Harem-i şerîf ehlinin Arab ve Acemîn kendisine tâbi olduğu, feyzinden istifâde ettikleri bir evliyâ idi. Birgün Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin menkıbelerinden ve şeklinden, şemâlinde, Şeyh Abdülmü'tî hazretlerine biraz anlatmıştım. Bunun üzerine bana dedi ki: “Ta'rîf ve anlatmaya lüzum yoktur. Ben burada Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleriyle çok sohbet ettim. Çok huzûrunda bulundum” dedi. Sonra Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin hâllerini ve menkıbelerini öyle anlattı ki, sanki senelerce berâber kalmış gibi.”

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, zamânının sultanları üzerinde büyük bir te'sîre sâhib idi. Sultanlara sözü geçer müslümanların rahatı için onlara nasihat ederdi. Kendisi şöyle

anlatmıştır: “Eğer biz şeyhlik yapsaydık, zamanımızda hiçbir şeyh kendisine talebe bulamazdı. Fakat bize başka iş emredildi. Bizim işimiz, müslümanları zalimlerin şerrinden korumaktır. Bu sebeple, pâdişâhlar ile görüşmek ve onların gönlünü avlamak, dilediğimiz istikâmete çevirmek bize vazîfe olmuştur. Allahü teâlâ bize öyle bir kuvvet verdi ki, eğer isteseydim, ilâhlık davasında bulunan Çin pâdişâhını bir mektubla öylesine te’sîr altında bıraktırdım ki, sultanlığı terkedip, yalın ayak koşarak kapıma gelirdi. Bununla beraber biz, Allahü teâlânın bu husûsdaki takdîrini beklemekteyiz. Bizim makamımızda edebli olmak lâzımdır. Bu edeb de, kulun kendi irâdesini bırakıp, Rabbinin irâdesine teslim olmasıdır.” Reşehât kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: “Birgün Sultan Ahmed Mirzâ, Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini Mâtürîd köyünde ziyârete gelmişti. Huzûruna girince, geride iki dizi üzerine edeble oturmuştu. Ubeydullah-i Ahrâr, ona çok iltifât etti. Buna rağmen Sultan Ahmed Mirzâ onun heybeti karşısında tir tir titriyor, alnından ter damlaları dökülüyordu.” Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine birgün rû’yâsında şöyle denildi: “İslâmiyet, senin hizmetinle, mededinle kuvvet bulacak.” Bunun üzerine bu iş, sultanları ve emirleri vâsıta etmeden yerine gelmez diyerek, zamanın sultânı ile görüşmek üzere Semerkand’a gitti. Bu yolculuğunda Mevlânâ Nâsıriddîn Etrârî de yanında bulunuyordu. O, şöyle anlattı: “O zaman Semerkand’da Mirzâ Abdullah sultan idi. Semerkand’a vardığımız zaman, Mirzâ Abdullah’ın beylerinden biri, Hâce Ubeydullah hazretlerini karşıladı. Ona dedi ki: “Bizim buralara kadar gelmekten maksadımız, sizin Mirzâ’nız ile görüşmektir.” Karşılama gelen bey, edebsizce şöyle cevap verdi: “Bizim Mirzâ’mız, pervasız bir gençtir. Onunla görüşmek kolayca kabûl edilir bir iş değildir. Hem dervişlerin bu sultanla görüşmekte ne maksadları olabilir?” Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri bu -sözden gadaba gelip buyurdu ki: “Bize Sultan ile görüşmek emredilmiştir. Ben buraya kendi kendime gelmedim. Sizin Mirzâ’nız eğer pervasız ise, onu değiştirip yerine pervâlı olan birini getirirler!” Bunun üzerine karşılamaya gelen o bey ayrılıp gitti. O gidince Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri onun ismini mürekkeple duvara yazdı. Sonra parmağını ağzında ıslatarak sildi.

“Bizim işimiz, o sultandan ve onun kumandanlarından beklenemez, gidelim!” dedi. O gün Taşkend’e döndüler. Bir hafta sonra, o karşılayan ve edebsizlik eden bey vefât etti. Bir ay sonra da, Türkistan’da Mirzâ Ebû Sa’îd zuhur edip, Mirzâ Abdullah’ı öldürüp, mülküne el koydu. Yerine sultan oldu.

Talebelerinin ileri gelenlerinden biri şöyle anlatmıştır: “Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri ile Firket denilen yerde idik. Bir gün kâğıt ve kalem istedi. Kâğıt üzerine birkaç isim yazdı. Bu sırada “Sultan Ebû Sa’îd Mirzâ” diye bir isim yazıp, cebine koydu. O sırada Ebû Sa’îd Mirzâ’nın hiçbir yerde nâmı ve nişanı yoktu. Yakınlarından biri sormaya cesâret gösterip; “Bir takım isimler yazdıktan sonra, Ebû Sa’îd Mirzâ ismine alâka gösterip, onu cebinize koydunuz. Bu isim kime âittir?” dedi. Buyurdu ki: “Bu o kimsedir ki; siz, biz, Semerkand, Taşkend ve Horasan, yakında onun teb’ası olsa gerekir.” Pek kısa bir zaman sonra, Türkistan’dan Mirzâ Ebû Sa’îd’in sesi yükseldi. Meğer Mirzâ Ebû Sa’îd, rû’yâsında Ahmed Yesevî hazretlerini, görmüş. Rû’yâda Ahmed Yesevî hazretleri, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine Mirzâ Ebû Sa’îd için Fâtiha okumasını işâret etmiş, o da okumuştur. Yine bu rû’yâsında, Sultan Ebû Sa’îd Mirzâ, Ahmed Yesevî hazretlerinden kendisine Fâtiha okuyan zâtın ismini sormuş ve sımasını zihninde tutmuş. Uyanır uyanmaz, Ubeydullah-i Ahrâr’ın kim olduğunu sorup araştırdığında; “Evet, Taşkend’de buyurduğunuz gibi bir azîz vardır” dediler. Hemen atına binip, maiyeti ile birlikte Taşkend’e doğru yola çıktı. Bu sırada Ubeydullah-i Ahrâr Firket’e doğru yola çıkmıştı. Sultan onun Firket’e gittiğini duyunca, atını oraya doğru sürdü. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, Sultân’ı Firket yakınlarında karşıladı. Sultân Ebû Sa’îd Mirzâ, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini uzaktan görünce; “İşte rû’yâda gördüğüm azîz!” diyerek, atından inip ayaklarına kapandı. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri de Sultân’a alâka gösterip, sohbet etti. Sultan, bu sohbetin cazibesi ile, Ubeydullah-i Ahrâr’dan kendisi için Fâtiha okumasını istedi. “Fâtiha bir kere okunur” buyurarak, Sultân’ın gördüğü rû’yâya işâret etti.

Bu görüşmesinden sonra, Sultan Ebû Sa’îd Mirzâ’nın etrâfında çok asker toplandı. Bunun üzerine Semerkand’ı almak istedi. Durumunu Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine arzetmek üzere huzûruna tekrar geldi. Maksadını anlatıp, himmet istedi. “Ne niyet ile fethetmeyi istiyorsun? Eğer İslâmiyeti kuvvetlendirmek ve teb’aya şefkat göstermek niyeti ile giderseniz, zafer sizindir”

buyurdu. Sultan bu şartı kabûl edip, İslâmiyete hizmet edeceğine ve teb'aya merhamet ve şefkat gedeceğine söz verdi. Bunun üzerine; "İslâmiyete hizmet etmek şartıyla gidin, başarı sizindir" buyurdu.

Reşehât müellifi, bu hâdisenin devamını şöyle anlatmıştır: "Ubeydullah-i Ahrâr, Ebû Sa'îd Mirzâ'ya; "Düşmanla karşılaştığınız zaman, ardınızdan bir karga sürüsü gelinceye kadar hücum etmeyiniz! Karga sürüsü gelir gelmez hücum ediniz!" buyurdu. Ebû Sa'îd Mirzâ'nın ordusu, Mirzâ Abdullah'ın ordusu ile karşı karşıya gelince, ilk hücum karşı taraftan geldi. Ebû Sa'îd Mirzâ'nın ordusunun sol tarafını çökerttiler. Sağ taraftan da aynı şekilde hücum etmek üzere hazırlandıktan sırada, Ebû Sa'îd Mirzâ'nın ordusunun arkasından bir karga sürüsü görüldü. Düşman üzerine doğru uçtu. Sultan ve askerleri, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin; "Arkanızdan bir karga sürüsü gelmeyince hücum etmeyiniz" buyurduğunu hatırlayıp, kerâmetini görünce, kalb-ileri kuvvet ve cesâretle doldu. Hep birden düşman üzerine hücumla geçtiler. İlk hamlede düşman saflarını yarıp, dağıttılar. Mirzâ Abdullah da atından düşüp, çamura battı. Atların ayakları altında ezildi. Sonra da başı kesilerek öldürüldü."

Hasen Bahâdır adında bir Türkmen oymağının reîsi şöyle anlatmıştır: "Sultan Ebû Sa'îd'in Semerkand'ı fethetmek üzere harekete geçtiğinde ben de vardım. Bir su kenarında iki ordu karşılaştı. Ben, Sultan Ebû Sa'îd'in yakınında idim. Askerimiz, aşağı yukarı yedibin kişi civârında idi. Mirzâ Abdullah'ın ordusunun, hem askeri hem de silâhları çoktu. Bu arada, bizim askerlerimizden karşı tarafa katılanlar da olmuştu. Sultan Ebû Sa'îd, bu durum karşısında büyük bir ızdırâba düştü. Hayret ve dehşet içinde bana; "Hey Hasen! Söyle ne müşâhede ediyorsun?" dedi. Dedim ki: "Sultânım, Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini görüyorum, önümüzde gitmektedir." Ben böyle söyleyince, Sultan Ebû Sa'îd; "Vallahi ben de Hâce Ubeydullah hazretlerini gördüm" dedi. Ben de Sultân'a; "Gönlünü hoş tut, düşmana karşı muzaffer olacağız" dedim. Sultan hücum emri verince, askerimiz hepbirden hücum etti. Yarım saat içinde düşman perişan oldu. O gün Semerkand fethedildi. Mirzâ Abdullah da öldürüldü." Bu zaferden sonra Sultan Ebû Sa'îd, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinden Semerkand'a teşrîf etmesini istihâm etti. Sultân'ın istihâmını kabûl edip, Taşkend'den Semerkand'a gitti. Bu sırada öldürülen Mirzâ Abdullah'ın akrabasından Mirzâ Bâbü'r'ün, büyük bir ordu ile Semerkand'a hareket ettiği haberi geldi. Sultan Ebû Sa'îd telâş ve ızdırâba düşüp, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine hâlini arzedip; "Benim bu orduya karşı koymam imkânsızdır. Ne yapayım?" dedi. O da, Sultân'ı teskin ve teselli edip, sükûnet içinde bulunduğu yerde düşmanı beklemesini tavsiye etti. Bu sırada Sultan Ebû Sa'îd'in yakınları, onu Türkistan'a kaçırmak ve orada saklamak üzere hazırlığa başlayıp, eşyâlarını develere yüklemişlerdi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri durumu öğrenince celâlenip, yükleri develerden indirtti. Sultan Ebû Sa'îd'e; "Nereye gidiyorsunuz? Kaçıyor musunuz? Buna ihtiyâç yok! Müşkülünüzü burada hallederiz. Buna kefilim! Gönlünüzü hoş tutun. Bâbü'r'ü durdurmak bizim vazîfemizdir" buyurdu. Bu sözleri işitenlerden ba'zıları; "Hâce hazretleri bizi topyekûn kurban etmek istiyor" diye söylendiler. Sultan Ebû Sa'îd, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine bağlılığı ve güveninden dolayı onlar gibi düşünmedi ve Semerkand'da kalmaya karar verdi. Beyleri; "Biz bu kadar askerle koca bir orduya nasıl karşı koyabiliriz?" dedilerse de, Ebû Sa'îd'i ikna edemediler. Sultan Ebû Sa'îd, Ubeydullah-i Ahrâr'ın tavsiyesi üzerine, kalenin zayıf ve yıkık yerlerini hemen ta'mir ettirdi ve düşmanı bekledi. Nihâyet Mirzâ Bâbü'r'ün ordusundan Halîl Hindu isimli bir kimsenin kumanda ettiği bir öncü kuvvet geldi. Bu küçük kuvvet, büyük kuvvetten uzak olduğu için, şehirden üzerine hücumla geçilip, perişan edildi. Yaklaşan Mirzâ Bâbü'r, Sultan Ebû Sa'îd'in iç kaleye çekilip, orada sıkı bir muhafaza altında olduğunu öğrenince, eski hisarda konakladı. Birdenbire hücumla geçmekten çekiniyordu. Aradan günler geçti, asker yiyecek sıkıntısı çekmeye başladı. Etrâfa yiyecek te'mini için gönderdiği askerlerin ba'zılarını Semerkandlılar yakaladılar. Bir taraftan açlık bir taraftan hastalık, Mirzâ Bâbü'r'ün ordusunu perişan ediyordu. O sırada bir de hayvan vebasası hastalığı çıktı. Mirzâ Bâbü'r'ün ordusundaki bütün atlar bu hastalıktan öldü. Öyle oldu ki, at leşinin kokusundan o civarda barınılamaz oldu. Nihâyet Mirzâ Bâbü'r, Ebû Sa'îd Mirzâ ile anlaşma yapmaya râzı oldu. Bu iş için maiyetinden Mevlânâ Mehmed Muammâî adlı birini gönderdi. Bu elçi, Ubeydullah-i Ahrâr ile uzun bir görüşme yaptı. Elçi; "Bizim Mirzâ'mız çok gayretli ve yüksek himmetli bir zâttır. Ne tarafa gitse, o tarafı almadan dönmez" dedi. Bunun üzerine Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri şöyle dedi: "Eğer Mirzâ Bâbü'r'ün dedesi Mirzâ Şahrûh'un

kalbimizde olan sevgisi ve üzerimizdeki hakları olmasaydı, neticeyi görürdünüz! Ben, dedesi zamanında Hirat'ta idim. Onun zamanında çok iyilikler ve himâyeler gördük. Hakkını çiğnemeyiz!" Nihâyet elçi, anlaşma yapmak istediklerini bildirdi ve bunun için Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini Mirzâ Bâbü'r'ün yanına, anlaşmaya da'vet etti. Sultan Ebû Sa'îd, anlaşma için Ubeydullah-i Ahrâr'ın bizzat gitmemesini istirhâm yoluyla bildirdi. Yapılan istişâreden sonra, Mevlânâ Kâsım'ı anlaşma yapmak üzere gönderdiler. Böylece anlaşma sağlandı.

Bir defasında da Sultan Mahmûd, kardeşi Sultan Ahmed Mirzâ'nın bulunduğu topraklarda gözü olduğu için savaş açtı. Bu sebeple Semerkand şehrini kuşatmak için harekete geçti. Bu haber Semerkand'da duyulunca, Ubeydullah-i Ahrâr bir mektûp yazıp, bu işten vazgeçmeğini bildirdi. Bu mektûp şöyledir: "... Büyükler, Semerkand şehri için korunmuş belde demişlerdir. Kitaplarında da böyle yazmışlardır. Semerkand'a kasdetmeniz uygun olmaz. Bu fakîr, sizi çok sevdiğimden dolayı, vazîfemi yerine getirmek için bu işten vaz geçmenizi tavsiye ederim. Bu güne kadar nasihatlerimi kabûl etmediniz. Halkın arzularına uyup, bizim ikâzlarımıza aldırmadınız! Ne garîb bir vaziyeti Halk, kendi istekleri için çalışır. Ben ise senin için çalışıyorum. Semerkand'da fakir, muhtaç ve î sâlih insan pekçoktur. Onları daha fazla darıltmak ve incitmek doğru değildir. Yanık gönüllerin neye sebep olduğu ma'lûmdur. Sâlihlerin ve mü'minlerin gönüllerini yaralamaktan çok korkmak lâzımdır. Sırf Allah için yaptığım bu isteği kabûl ediniz! Sen ve kardeşin, karşılıklı olarak birbirinize yardımcı olun ki, Allahın rızâsını ve inâyetini kazanasınız. Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, onları korumuştur. Hadîs-i kudsîde; "Onlarla muharebe etmek, benimle cenkleşmektir" buyurmuştur. Nice Hadîs-i şerîflerde de aynı hikmet bildirilmiştir."

Mirzâ Ebû Sa'îd'in komutanlarından olup, Mirzâ Mahmûd'a katılan bir emîre de şöyle bir mektûp gönderdi: "İnâd ve muhalefetten dönünüz. Bilmez misiniz ki; yüzbin kişi, Hâce Abdülhâlîk silsilesinden bir kişiyle başa çıkamamıştır. Onlara saldıranlar mağlup olur. Bu taife tasarruf sahibleridir ve Allahü teâlânın izniyle ne dilerlerse o olur."

Sultan Mahmûd Mirzâ, bu ikâzlara rağmen Semerkand'ı muhasaradan vazgeçmedi. Büyük bir orduyla Semerkand üzerine yürüdü. Ordusundan dört bini Türkmen muhafız idi. Semerkand Sultânı Ahmed Mirzâ, üzerine gelen bu kuvvete karşı duramayacak vaziyette idi. Kaçmak için Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinden müsâade istedi. Ubeydullah-i Ahrâr bu sırada medresede bulunuyordu. Sultân'a; "Siz kaçarsanız, bütün Semerkand halkı başsız kalır ve esîr düşer. Yerinde dur ve gönlünü hoş tut. Biz bu işe kefiliz" dedi. Sonra Sultan Ahmed Mirzâ'yı medreseye alıp, kendisi çıkış kapısının yanına oturdu. Kocaman bir de hurç getirip, içine günlerce yetecek erzak doldurttu. Ondandır yüzleri Sultân'a gelecek sûrette eşiğe oturup, kendisini iknâya çalıştı ve buyurdu ki: "Semerkand düşecek olursa, siz bu hurcu yanınıza alıp, ailenizle beraber, düşmanın gireceği kapının ters tarafındaki kapıdan çıkar, gidersiniz!" Sonra yakınları, Mevlânâ Seyyid Hüseyin, Mevlânâ Kâsım ve Mir Abdüleyvel ve Mevlânâ Ca'fer'i çağırttılar ve şöyle emir verdiler "Tez gidin, surların burcuna çıkın ve Sultan Mahmûd Mirzâ'nın askeri bozguna uğramadan benim yanıma gelmeyin! Faraza o asker mağlup olmazsa, siz de gelmeyin!" Mevlânâ Kâsım şöyle anlatmıştır: "Burcun üzerine çıktık ve murâkabeye vardık. Bir ân geldi ki, kendimizi göremez ve bulamaz olduk. Gördük ki, biz yokuz, ortada yalnız Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri var. Sanki âlem, Hâce hazretlerinin vücûdu ile dolmuştu."

Muharebede bulunmuş bir sipâhi de şöyle anlatmıştır: "Biz, bir alay süvari, Sultan Mahmûd Mirzâ askeriyle muharebe etmekteydik. Üstünlük düşman tarafındaydı. Ben arada bir, surların burcunda murâkabeye varmış olan azîzlere göz atıyordum. Başlarını göğüslerine dayamış sessiz ve hareketsiz oturuyorlardı. Muharebe uzun sürdü. Az kaldı ki, karşı taraf bizi dağıtıp perişan edecekti. Şehir halkı ümitlerini kaybetmiş, ne yapacağını bilemez hâle gelmişti. Bu sırada birdenbire, Kıpçak Çölü tarafından korkunç bir kasırga esmeğe başladı. Sultan Mahmûd ve ordusu ne yapacağını şaşırды. Kimse gözünü açamaz oldu. İnsanlar ve hayvanlar devrilmeğe başladı. Çadır, karargâh, sancak ve eşya havada uçuşuyor, ba'zı adamlar bile kuru yapraklar gibi havaya savruluyordu. Bu sırada Sultan Mahmûd Mirzâ ve birkaç yakını bir hendeğe atlayıp, ancak korunabilmişti. Fakat bir dağ kenarında bulunan bu hendeğin üzerine de dağdan kopan büyük bir kaya parçası düşmüş ve içindekilerden çoğunu öldürmüştü. Kaya parçasının düşüşünden öyle korkunç bir ses çıkmış ki, Türkmen süvarilerinin atları ürküp

boşanmış ve sahiplerini çiğneyerek kaçmaya başlamışlardı. Herkesin birbirini çiğneyip ezeceği bir ana-baba günü olmuştu.”

Bu vaziyetten dehşete düşen Sultan Mirzâ Mahmûd, atına atlayıp kasırga istikâmetinde dört nala kaçmaktan başka çâre bulamadı. Ordusu da arkasından kaçtı. Bunun üzerine Sultan Ahmed Mirzâ, ordusunun başına geçti ve Semerkand halkı ile onların peşlerine düşüp, beş fersah kadar ta'kib etti. Ellerine geçeni kılıçtan geçirdiler. Çok mal ve silâh topladılar, İlâhî lûtûfla kazanılan bu zafer karşısında, burç üzerinde murâkabeye varmış olanlar da Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin huzûruna döndüler. Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri de Sultan Ahmed Mirzâ'yı sarayına gönderdi. Kendisi de huzûr ve saadet içinde evine gitti.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin en meşhûr talebesi Mevlânâ Muhammed Kâdî, “Silsilet-ül-ârifîn” adlı eserinde ! şöyle bildirmiştir “Birgün Şeyh Mirzâ Ömer, Kıpçak Çölü sultanlarından Sultan Mahmûd'dan da yardım alarak, büyük bir orduyla Semerkand üzerine yürüdüğü haberi geldi. Bunun üzerine Semerkand Sultânı Sultan Ahmed Mirzâ, savaş hazırlıklarını tamamlayıp, karşı koymak üzere büyük bir orduyla yola çıktı. Ubeydullah-i Ahrâr'a da yanlarında gelmesini rica etti. Ubeydüllâh-i Ahrâr da orduyla beraber gitti. Halk, Sultân'ın onu, sulh yapmak için yanında götürdüğünü zannetmişti. Ubeydullah-i Ahrâr, kırk gün Sultan Ahmed'in ordusunda kaldı. Ordu, “Akkurgân” denilen yerde konaklamıştı. Sultan Ahmed, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine karşı askerlerden bir edebisizlik olmasın diye, orduyu geniş bir yerde topladı. Böylece orduyu Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin bulunduğu yerden biraz uzakta tutmuştu. Birkaç gün bu şekilde hareketsiz beklediler. Birgün Ubeydullah-i Ahrâr gadablanarak, Sultan Ahmed Mirzâ'ya; “Beni buraya niçin getirdin? Eğer savaş yapmak istiyorsanız, ben sipâhi değilim. Anlaşma yapmak istiyorsanız, neden geciktiriyorsunuz? Benim artık burada asker arasında durmaya mecalim kalmadı” dedi. Sultan Ahmed Mirzâ: “Benim bir kararım yok. Herşeyi sizin doğru olan reyinize bıraktım. Siz ne emrederseniz, biz ona uyarız” dedi. Bunun üzerine Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri bir ata binip, yanına da yakınlarından bir cemâat alarak, karşı tarafta bulunan Şeyh Ömer Mirzâ'nın ve Sultan Mahmûd'un bulunduğu yere doğru hareket etti. Bunu haber alan her iki sultan da karşılamaya çıktılar. Yolun yarısında karşıladılar. Sonra Şahrûh'a gittiler. Ubeydullah-i Ahrâr, Sultan Mahmûd'a çok iltifât gösterdi. Konuşma sırasında hep ona bakarak konuştu. Bundan sonra, üç sultânın savaşmaktan vazgeçip, sulh yapmaları kararlaştırıldı. Anlaşma şartları da tesbit edildi, iki tarafın askerlerinin saf bağlaması, aralarına büyük bir çadır kurulması ve üç sultânın bu çadırdaki toplanarak Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin idâresi altında anlaşma şekli kararlaştırılacaktı. Bu şekilde anlaşma yapılması karara bağlanınca, Ubeydullah-i Ahrâr, Sultan Ahmed Mirzâ'nın yanına dönüp durumu bildirdi. Ertesi gün sabah vakti, Sultan Ahmed Mirzâ'nın askerleri, zırh giyinmeden, fakat silâhlarını kuşanmış olarak kararlaştırılan yere geldi. Saf hâlinde durdular. Ubeydullah-i Ahrâr, diğer iki sultânı getirmek üzere Şahrûh'a gitti. Mirzâ Mahmûd'un, bu işden memnuniyeti yüzünden okunuyordu. Fakat Sultan Şeyh Ömer Mirzâ'nın hâlinde, garîb bir tutukluk ve ihtiyât vardı. Nitekim Ubeydullah-i Ahrâr onları çağırıldığında, Sultan Mahmûd şevkle dışarı çıktığı hâlde, Sultan Şeyh Ömer Mirzâ! hesaplı ve tedbirli bir tavır takınmış gözüküyordu. Onun bu tavrı üzerine, Ubeydullah-i Ahrâr, Sultan Mahmûd'u; ikâz edip, herhangi bir hileye karşı tedbirli olmasını söyledi. Peygamberimizin; “Deveni bağla, sonra tevekkül et” buyurduğunu bildirdi. Sonra karşı tarafın askerlerinde olduğu gibi, bunların askerlerini de zırhsız, fakat silâhlı olarak anlaşma yapılacak yere götürdüler. Böylece, üç pâdişâhın askerleri birbirleri karşısında saf tutup durdular. İçinde üç sultânın anlaşma yapacağı çadır da orta yere kurulacaktı. Çadır bize uzak, size yakın gibi bir anlaşmazlık çıktı. Münâzara uzadı. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, öğle namazı için abdestini karşılıklı saflar hâlinde duran iki ordu arasında aldı. Sonra Sultan Ahmed Mirzâ'ya haber gönderip, “Ben tek kişiyim ve ihtiyârlık zaafı içindeyim. Sizin bu kadar meşakkatli yolunuza dayanmaya çalışmam, birbirinize girmemeniz içindir. Kuvvet, ancak bu kadar olur. Artık takatim kalmadı. Eğer bana i'timâdınız varsa, çekişmeyi bırakınız! Cadın nereye kurarlarsa kursunlar” dedi. Bunun üzerine Sultan Ahmed Mirzâ emir verip; “Mâni olmayın! Cadın nerede isterlerse orada kursunlar. Benim i'timâdım Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinedir” dedi. Nihâyet çadır kuruldu. Sultan Ahmed Mirzâ, maiyeti ile geldi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri de Sultan Mahmûd Mirzâ'yı ve Sultan Şeyh Ömer Mirzâ'yı getirdi. Sultan Ahmed Mirzâ onları karşıladı ve Ubeydullah-i Ahrâr'ın işâretiyle Sultan Mahmûd Mirzâ ile

kucaklaştı. Bundan sonra Ubeydullah-i Ahrâr, Sultan Şeyh Ömer Mirzâ'yı, ağabeyi Sultan Ahmed Mirzâ'nın yanına götürdü. Sultan Şeyh Ömer Mirzâ, ağabeyi Sultan Ahmed Mirzâ'nın elini öpüp, yüzüne gözüne sürerek ağladı. Bu manzarayı görenler de gözyaşlarını tutamadılar. Bundan sonra çadıra girdiler. Heybetli bir toplantı oldu. Her üç sultan da, bütün mes'elelerde anlaştılar. Artık birbirlerine kılıç çekmeyeceklerine ahdettiler. Ahîdnâme yazıldı ve üç sultan da imzaladı. Bu anlaşma gereğince Taşkend, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri vasıtasıyla, Sultan Ahmed Mirzâ'dan Sultan Mahmûd Mirzâ'ya geçti. Bundan sonra Fâtîha okundu. Sultanlar birbirlerine veda edip ayrıldılar.

Ubeydullah-i Ahrâr bu üç pâdişâhı birbirleri ile barıştırıp sulhu sağladığı sırada, talebelerinden biri orada, tasavvufda bir hâl olan gaybet (kendinden geçme) hâline girip, şöyle keşfetmişti: "Bir meydanda üç azgın deve birbirlerini ısırarak ve parçalamak üzere iken, Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri bunları yularlarından tutup yakalıyor ve birbirlerini ısırmalarına mâni oluyordu."

Bu anlaşmanın yapıldığı gün, halk, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin tasarrufundan ve te'sirinden hayret ve dehşet içinde kaldı. Onun tasavvufda yükselmiş büyük bir evliyâ ve mürşid-i kâmil olduğunu anlamışlardı. O gün anlaşma sağlanıp kan dökülmesi önlendikten sonra, Ubeydullah-i Ahrâr, Sultan Mahmûd Mirzâ'ya; "Siz Taşkend'e gidin. Ben de başka bir yoldan gelir size ulaşırım" buyurdu ve talebeleri ile Taşkend'e dönmek üzere yola çıktılar. Yolda Mevlâna Muhammed Kâdî'ya şöyle buyurdu: "Bu işlere ne dersin? Bu vak'a, kitaba yazılacak şeylerdendir!"

Ubeydullah-i Ahrâr'ın torunu Hâce Muhammed Kâsım'dan şöyle nakledilmiştir: "Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, bir Perşembe günü öğleden sonra, aniden atının hazırlanmasını istedi. Atı hazırlanınca, atına binip Semerkand'dan sür'atle çıktı. Talebelerinden bir kısmı da ona tâbi olup, ta'kib ettiler. Biraz yol aldıktan sonra, Semerkand'ın dışında bir yerde talebelerine; "Siz burada durunuz" buyurdu. Sonra atını Abbâs Sahrası denilen sahraya doğru sürdü. Talebeleri arasında Mevlâna Şeyh adıyla tanınmış bir talebesi, bir müddet daha peşinden gidip ta'kib etmişti. Bu talebesi şöyle anlattı: "Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri ile sahraya vardığımızda, atını sağa sola sürmeye başladı. Sonra birdenbire gözden kayboldu."

Ubeydullah-i Ahrâr daha sonra evine döndüğünde, talebeleri nereye ve niçin gittiğini sorduklarında; "Türk Sultânı Sultan Muhammed Hân (Fâtih), kâfirlerle harbediyordu, benden yardım istedi. Ona yardım etmeye gittim. Allahü teâlânın izniyle gâlib geldi. Zafer kazanıldı" buyurdu.

Bu hâdiseyi nakleden ve Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin torunu olan Hâce Muhammed Kâsım, babası Hâce Abdülhâdî'nin şöyle anlattığını nakletmiştir: "Bilâd-ı rûm'a (Anadolu'ya) gittiğimde, Sultan Muhammed Fâtih Hân'ın oğlu Sultan Bâyezîd Hân, bana, babam Ubeydullah-i Ahrâr'ın şeklini ve şemâlini ta'rîf etti ve "O zâtın beyaz bir atı var mı idi?" diye sordu. Ben de ta'rîf ettiği bu zâtın, babam Ubeydullah-i Ahrâr olduğunu ve beyaz bir atının olup, ba'zan ona bindiğini söyledim. Bunun üzerine Sultan Bâyezîd Hân, bana şöyle anlattı: Babam Sultan Muhammed Fâtih Hân bana şöyle anlattı: "İstanbul'u fethetmek üzere savaştığım sırada, harbin en şiddetli bir ânında, Şeyh Ubeydullah-i Ahrâr Semerkand'ın imdâdına yetişmesini istedim. Şeklini ve şemâlini ta'rîf ederek, şu vasıfta ve şu şekilde ve beyaz bir at üzerinde bir zât yanıma geldi. "Korkma!" buyurdu. Ben de "Nasıl endişelenmeyeyim, küffâr çok" dedim. Ben böyle söyleyince, elbisesinin yeninden bakmamı söyledi. Baktım, büyük bir ordu gördüm, "İşte bu ordu ile sana yardıma geldim. Şimdi sen falan tepenin üzerine çık, üç defa kös vur ve orduna hücum emri ver" buyurdu. Emîrlerini aynen yerine getirdim. O da bana gösterdiği ordusuyla hücumla geçti. Böylece düşman hezimete uğradı, İstanbul'un fetih işi gerçekleşti."

Vefâtı: Talebesi ve "Reşehât" kitabının müellifi olan Ali bin Hüseyin şöyle anlatmıştır: "893 (m. 1488) senesi Rebî'ul-âhır ayının yirmidördünde, Pazartesi günü ikinci defa Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin sohbetine kavuşmakla şereflenmişim. Sohbet sırasında; "Üç yıl dört ay sonra yaşıma tam doksana olur" buyurdu. 895 (m. 1490) senesinde, Muharrem ayının başında hastalandı. Hastalandığı senenin Rebî'ul-evvel ayının sonunda, Cumartesi günü vefât etti. Hastalığı seksendokuz gün sürdü. Vefâtından oniki gün önce; "Eğer sağ kalırsak, beş ay sonra seksendokuz yaşıma tamâm olup, doksana girerim. Ba'zı büyükler, ömrünün yıl sayısı ile hasta

yattığı gün sayısı arasındaki uygunluğu; “Bir günlük hastalık (humma), bir senenin keffâretidir” hadîs-i şerîfinde buyurulan husûsa uygun olduğunu söylemişlerdir” buyurdu.

Talebelerinden Mevlâna Ebû Sa’îd Ubehî şöyle anlatmıştır: “895 (m. 1490) senesi Muharrem ayının yirmisinde Çarşamba günü, Hâce Ubeydullah hazretleri “Kefşir” mahallesinden kalkıp, “Kemânkerân” köyüne gitmek üzere yola çıktı. Yolda “Geçiyân” mahallesinde konaklayıp, geceyi orada geçirdi. Perşembe sabahı Kemânkerân’a doğru yola çıktı. Hastalığı şiddetlenerek, yola devam edemedi. Cum’a sabahı Kemânkerân’a gitmek üzere yola devam etti. Yolda zaman zaman durup dinlendi. Cumartesi gecesi yatsı namazı Kemânkerân köyüne vardı. Yedigün orada kalıp, yedinci Cum’a günü, sabahtan itibaren akşama kadar hastalığı her saat arttı. Böylece üç ay hasta yattı. Bu hastalığı sırasında, namazlarını ilk vaktinde kılma husûsunda çok dikkat gösterdi. Hastalığının ve za’fiyetinin ağırlaşıp şiddetlendiği zamanlarda bile böyle idi.

895 (m. 1490) senesi Rebî’ul-evvel ayının sonunda, bir Cum’a günü hastalığı ağırlaştı ve can çekişme hâli Cum’a günü öğle vaktinde başlamıştı. Tam o sırada, Semerkand’da büyük bir zelzele oldu. O sırada câmide olan halk; “Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine birşey oldu” diyerek, Cum’a namazından sonra herkes Semerkand’dan Kemânkerân köyüne doğru yola çıktı. Vefât ettiği gün, akşam vakti hastalığı pek şiddetlenmişti. “Akşam namazının vakti girdi mi?” diye sordu. “Evet girdi” dediler. Akşam namazını îmâ ile kıldı. Yatsı vakti girdiği sıralarda, son nefeslerini veriyordu. Vefâtı sırasında huzûrunda bulunan talebelerinden Hâce Muhammed Yahyâ şöyle anlatmıştır: “Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin mübârek nefeslerinin kesilmesi yaklaştığı sırada, akşam ile yatsı arasında bir vakitte idik. Bulunduğu odada birkaç lâmba yaktılar. Ev son derece aydınlık olmuştu. Bu sırada Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin iki kaşı arasından, birdenbire şimşek gibi bir nûr çıkıp öyle parladı ki, evde yanmakta olan lâmbalar, o nûr arasında sönük kaldı. Herkes bu nûru gördü. Bu nûr patladıktan sonra, Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri son nefesini verip vefât etti. Vefât ettiği sırada da şiddetli bir zelzele oldu.

Sultan Ahmed Mirzâ, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin hastalığının şiddetlendiğini duyunca, Cum’a sabahı bütün devlet erkânı ile Kemânkerân köyüne gitmek üzere yola çıktı. Akşam namazından sonra ulaşıp, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini son defa gördü. Vefât ettiği bu gecenin sabahı olan Cumartesi sabahı, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin cenâzesini Semerkand’a getirtti, öğle namazı vaktinde Kefşir mahallelerine getirilip, cenâzesi orada yıkandı, techiz ve tekfin edildi. Cenâze namazı kılınıp, defn edildi.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin oğulları, kabri üzerine bir kubbe ve yanına bir imârethâne yaptırılar.

Talebeleri: Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin en başta gelen talebesi, Mevlânâ Kâdı Muhammed Zâhid Bedahşî’dir. Halîfesidir. Bu talebesi, evliyânın büyüklerinden olan Ya’kûb-i Çerhî hazretlerinin kızının oğlu olup, torunudur. Hocası Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin kıymetli sözlerini “Mesmû’ât-ı Mevlânâ Kâdı Muhammed Zâhid” adlı bir kitap yazarak toplamıştır.

Oğlu Muhammed; Zâhirî ilimde yüksek derecede âlim idi. İlk oğlu olup, tasavvuf ilmini babasından öğrenip kemâle ulaşmıştır. Bu oğlu, Hâcegân lakabı ile tanınmıştır.

Hâce Muhammed Yahyâ; küçük oğlu olup, zâhirî ve bâtinî ilimlerde yüksek derecede idi. Babasından feyz alarak tasavvufta yükselmiştir. Babası, hayâtının son günlerinde onu yerine vekil bırakmıştır.

Mevlânâ Seyyid Hasen; meşhûr talebelerinden olup, babası onu çok küçük yaşında iken Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin sohbetine getirmiştir. Geldikleri sırada, Ubeydullah-i Ahrâr’ın yanında bir tabak içinde bal görüp, hemen yemeye başlamıştı. Ubeydullah-i Ahrâr ona; “Senin ismin nedir?” diye sorunca, balın tadına öylesine dalmıştı ki, “Adım Bal’dır” cevâbını verdi. Ubeydullah-i Ahrâr tebessüm ederek buyurdu ki: “Bu çocukta tam bir kabiliyet var. Kendi ismini balın tadından dolayı unutup, balın lezzetine o kadar daldı ki, ismim Bal’dır dedi.” Onu kucaklayıp babasından aldı. Önce Kur’ân-ı kerîmi, ilk tahsîl için gereken bilgileri öğretti. Sonra Ubeydullah-i Ahrâr, ona yüksek ilimleri öğrenmesini emretti. Bundan sonra da onu tasavvufta yetiştirip, yüksek derecelere kavuşturdu.

Mevlânâ Kâsım; en meşhûr ve çok sevdiği talebelerindendir. Hocasına tâbi olması tam idi. Bu husûsta örnek teşkil eden bir talebesi idi.

Mevlânâ Mîr Abdülevvel; talebelerinin meşhûrlarından olup, hocasına dâmâd olmakla şereflenmiştir. Tasavvufda yüksek derecelere kavuşmuştur.

Mevlânâ Ca'fer; tasavvuf hâllerine gark olmuş bir talebesi olup, âlim ve fâdıl bir zât idi.

Mevlânâ Burhâneddîn Hatelânî; bu talebesi, Semerkand'da parmakla gösterilen âlimlerden idi.

Mevlânâ Lütfullah Hatelânî; meşhûr talebelerinden olup, diğer talebesi Burhâneddîn Hatelânî'nin kızkardeşinin oğludur. Din ilimlerinde âlim idi.

Mevlânâ Şeyh; talebelerinin ileri gelenlerinden olup, senelerce hocasının ev ve dergâh işlerini görüp, hizmet etmiştir.

Mevlânâ Sultan Ahmed; meşhûr talebelerinden olup, zâhirî ve bâtinî ilimlerde derin âlim idi.

Mevlânâ Ebû Sa'îd Evbehî, Mevlânâ Hâce Ali Taşkendî, Mevlânâ Nûreddîn Taşkendî, Mevlânâzâde Etrârî, Mevlânâ Nasîruddîn Etrârî ve Mevlânâ İsmâil Firketî de talebelerinin meşhûrlarındandır.

Ubeydullah-i Ahrâr'ın talebelerinden biri de, Abdullah-i İlâhî'dir. Simâv-hdır. İlim edindikten sonra, Semerkand'a ve Buhârâ'ya giderek feyz aldı. İcâzetle şereflenip, Ubeydullah-i Ahrâr'a intisabı bulunan Emîr Ahmed-i Buhârî ile İstanbul'a geldi.

Ubeydullah-i Ahrâr'ın bir talebesi de Abdullah-i Semerkandî'dir. Önce, Ya'kûb-i Çerhî'ye talebe olmuş ve Nizâmeddîn-i Hâmûş'dan da feyz almıştır. Uluğ Bey Medresesi'nde müderris idi.

Ubeydullah-i Ahrâr'ın bir talebesi de Haydar Baba'dır. Kırk sene devamlı İstanbul Eyyûb Câmiî'nde i'tikâf etti. Kanunî Sultan Süleymân bu zâtın üstün hâllerini işitince, Eyyûb Nişâncası ile Haliç arasında, Cezri Kâsım Paşa Câmiî'ne inen yol üzerinde "Haydar Baba Mescidi"ni yaptırdı. Haydar Baba, 957 (m. 1550)'de vefât etti. Kabri, mescide girerken solda, sed üstündedir.

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri buyurdu ki: "Zamanımızda ehl-i irâdet, mürid (talebe) olma kabiliyetine sâhib olanlar azdır. Bir âlim, büyüklerden birine haber gönderip; "Burada mürid olacak vasıflı insan azdır; sizin orada bu vasfı taşıyan kimseler varsa bize gönderiniz!" demiştir. Bu haberi alan büyük zât, bir mektûp yazarak şöyle cevap Vermişti "Bahsettiğiniz vasıfta insanlar bizim burada yoktur. Eğer Şeyh isterseniz, istediğiniz kadar gönderelim!"

"Evliyânın meşhûrlarından olan Şiblî hazretleri, tasavvuf büyükleri yoluna girdiği sırada, babası Vâsıt şehrinin hâkimi (vâlisi) idi. Önce Muhammed Hayr'ın huzûrunda tövbe etti. Sonra Muhammed Hayr hazretleri onu Cüneyd-i Bağdadî hazretlerine gönderdi. Göndermesindeki sebep; Şiblî hazretlerinin, Cüneyd-i Bağdadî'nin akrabası olmasıydı. Böylece edebe riâyet etmiş oldu.

Şiblî, Cüneyd-i Bağdadî'ye talebe olunca; önce ona yedi sene ticâret yapmasını ve bu ticâretten elde ettiği kazancını, o zamana kadar olan günahlarının affı için sadaka olarak dağıtmasını emretti. Bunu yaptıktan sonra da, yedi sene de hela temizliği yapmasını emretti. Bunu da yaptı. Bu ondört seneden sonra onu tasavvufta yetiştirip, yüksek derecelere kavuşturdu."

Yine şöyle buyurmuştur: "Sehl bin Abdullah Tüsterî hazretleri, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için öyle ri'yâzet yapıp, zikre dalmıştı ki, birgün ağzından ve burnundan kan geldi. Yere düşen her damla kanı "Allah" yazıyordu. Bundan sonra hocası ona, tasavvufda her ân Allahü teâlâyı hatırlamak ve kendisini gördüğünü düşünmek gibi ma'nâlara gelen "Yâd-ı daşt" makamı üzere olmasını emretti." "İkindi namazından sonra öyle bir vakit vardır ki, o vakitte amellerin en iyisiyle meşgûl olmak lâzımdır. Ba'zıları demişlerdir ki: "O saatte amelin en iyisi muhâsebe, insanın kendini hesaba çekmesidir. Öyle ki, gece ve gündüz geçirdiği saatler içinde yaptığı işleri gözden geçirip, ne kadar zamanı tâat, ne kadar zamanı günâh işlemekle geçirmiş hesâb etmeli. Tâat ile geçirdiği zamanı için şükretmeli. Günâh ile geçen zamanı için de istiğfar

etmelidir.” Ba’zıları da şöyle demişlerdir: “Amellerin en iyisi, bir büyük zâtın sohbetine kavuşmak için gayret göstermek ve o zâtın sohbetinde, gönlünü Allahü teâlâdan başka herşeyden çevirmesidir” demişlerdir ki, en iyi amel, Allahü teâlâdan başka herşeyden yüz çevirip, Allahü teâlâyâ dönmektir.”

Bigâneler, gâfil ve anlayışsızlar ile birlikde bulunmanın zararı husûsunda şöyle buyurmuştur: “Birgün Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine, sohbet sırasında bir fütur, dağınıklık hâli gelmişti. Bunun üzerine; “Meclisimize bir bigâne, gâfil girmiştir. Bu hâl ondan dolaydır. Onu arayıp bulunuz” buyurdu. Talebeleri iyice aradıktan sonra, böyle birini bulamadıklarını söyleyince; “Bastonların bulunduğu yere bakınız” dedi. Talebeleri oraya bakınca, oraya bir bigânenin asasını bırakmış olduğunu anladılar, o asayı oradan çıkarıp attılar.”

Birgün Ubeydullah-i Ahrâr’ın talebelerinden biri, gâfil bir kimsenin elbisesini giyip sohbetine gelmişti. Oturduktan bir müddet sonra, hocası; “Bu mecliste bir gâfilin kokusu geliyor” dedikten sonra, o talebeye dönüp; “Bu koku senden geliyor, yoksa bir gâfilin elbisesini mi giydin?” dedi. O talebe hemen dışarı çıkıp, o elbiseyi değiştirip geldi.

“İnsanların amelleri, işleri ve ahlâkı, cansız şeylere de te’sîr eder. Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin bu husûsta çok keşfi vardır. Bu bakımdan, kötü işlerin işlendiği bir yerde yapılan ibâdet ile iyi işlerin işlendiği yerde yapılan ibâdet birbirinden kıymetçe farklıdır. Bunun içindir ki, Kâ’be’de kılınan iki rek’at, başka yerlerde kılınan namazın bin rek’atına bedeldir.”

“Şeyh Ebû Tâlib-i Mekkî buyurdu ki: “Allahü teâlâdan başka hiçbir muradın kalmayınca kadar gayret göster. Bu muradın hâsıl olunca, işin tamamdır, isterse senden kerâmetler, hâller ve tecellîler hâsıl olmasın, gam değildir.”

“Dervişlik; herkesin yükünü çekmek ve kimseye kendi yükünü çektirmemektir.”

“Allahü teâlâdan gelen belâlara sabırlı, hattâ şükredici olmak lâzımdır. Zîrâ, Allahü teâlânın birbirinden acı belâları çoktur.”

Yine şöyle buyurmuştur: “Birgün Mevlânâ Hâmûş hazretlerinin huzûruna gitmişim. Yanında bulunanlarla ilmî mes’eleleri konuşuyordu. Ben de bir yere oturmuş, hiç konuşmuyordum. Bana dönüp; “Ne dersin, konuşmak mı daha iyi, susmak mı daha iyi?” dedi. Sonra da; “Bir kimse kendi varlığının kaydından (nefsinden) kurtulmuşsa, ne yapsa iyidir. Kurtulmamışsa, ne yapsa kötü.” Ben, Mevlânâ Nizâmeddîn Hâmûş’dan bundan daha iyi bir söz işitmedim.”

“Şeyh Ebû Sa’îd Ebû’l-Hayr, Tasavvufu şöyle ta’rîf etmiştir “Şimdiye kadar evliyâdan yediyüz zât tasavvufun ta’rîfi husûsunda çeşitli sözler söylemişlerdir. Bütün bu sözlerin özü şu noktada toplanır: Tasavvuf; vakti, en değerli olan şeye sarfetmektir.”

“İnsanın kıymeti; idrâkinin, zekâsının, bu yolun büyüklerinin hakîkatlerini anladığı kadardır.”

Talebelerine şöyle buyurmuştur: “Sizden hanginizin yirmi kerre, belki daha fazla tasarruf edildiği hâlde ve nisbet sahibi kılındığı hâlde, her dışarı çıktığında kaybetmemiş olsun? Size verilen veriliyor. Fakat siz onu muhafaza edemiyorsunuz. Eline bir nûr teslim edilen kişi, onu en kıymetli şeyi bilsin. Fânî varlığını tasfiye etsin, o nûr ile kendini karanlıkta aydınlatsın.”

Yine şöyle buyurmuştur: “Benim birkaç günlük hayâtımı fırsat bilip Allahü teâlâyâ bağlanmayan sizler, ya benden sonra ne yapacaksınız? Bu fırsatı ganîmet bilin, bu ni’met elden giderse pişman olursunuz. Son pişmanlığın faydası olmaz.”

“Zikir bir kasma gibidir ki, onunla gönülden yabancı duygu dikenleri temizlenir.”

“İbâdet; emirlere uyup, amel etmek, nehyedilen şeylerden sakınmaktan ibârettir. Ubûdiyyet, kulluk da bu şekilde Allahü teâlâyâ yönelmektir.” “İnsanın yaratılmasından murâd, kulluk yapmasıdır. Kulluğun özü de, her halûkârda Allahü teâlâyı unutmamaktır.”

“İlim iki çeşittir: Biri veraset ilmi, bin de ledün ilmidir. Veraset ilmi çalışarak elde edilir. Resûlullah (aleyhisselâm); Kim bildikleriyle amel ederse, Allahü teâlâ ona bilmediklerini öğretir.” buyurdu. İlm-i ledün ise Allahü teâlânın ihsânıdır. Çalışmadan elde edilir, ilâhî bir mevhibedir. Kullarından dilediğine verir.”

“Himmet etmek; Allahü teâlânın isimleri ile münâsebeti olan bir zâtın, kalbinde yalnız bir işin yapılmasını bulundurması demektir. Bu şeye teveccüh eder. Kalbine bundan başka hiçbir şey getirmes. Yalnız, o işin yapılmasını ister. Allahü teâlâ da o işi yaratır Allahü teâlânın âdeti böyledir. Kâfirlerin himmet etdikleri şeylerin de hâsıl oldukları görülmüştür. Allahü teâlâ, bana bu kuvveti ihsân etmiştir. Fakat, bu makamda edeb lâzımdır. Edeb de, kulun kendisini Hak teâlânın irâdesine tâbi etmesidir. Kendi irâdesine tâbi olmamak, Hak teâlânın fermanını beklemek lâzımdır.”

“Çok açlık ve çok uykusuzluk, dimağı yorar. Hakikatleri ve ince bilgileri anlamağı önler. Bunun için, riyâzet çekenlerin keşifleri hatalı olur.”

“Biz bu yolu, tasavvuf kitaplarından değil, halka hizmetten elde ettik.

Herkesi bir yola götürürler. Bizi de hizmet yoluna götürdüler.”

“Bizim yolumuzda, el helâl kârda gönül ise hakîkî yârdadır.”

“Seyyidlerin bulunduğu bir memlekette ben oturamam. Zîrâ, Resûlullah (aleyhisselâm) bağı bir nesebten gelmenin şerefini taşıyanlara, lâıyk oldukları ta’zimi gösterememekten korkuyorum.”

“Söz, yüce bir şeydir. Zamanında ve yerinde olmalıdır.”

“Söz söylemek, dilin gönülle, gönlün de Hak ile olduğu zaman makbûldür.”

“Tasavvuf bilgilerinden maksad, kendini zorlamadan, uğraşmadan, her ân Allahü teâlâyı teveccüh ve ikbâldir. Ya’nî, her ân Allahü teâlâyı hatırlamaktır.”

Buyurdu ki: “Bütün hâlleri ve buluşları bize verseler, fakat Ehl-i sünnet ve cemâat itikâdını kalbimize yer-ileştirmeseler, hâlimi harâb, istikbâlimi karanlık bilirim. Eğer bütün harâblıkları, çirkinlikleri verseler ve kalbimizi Ehl-i sünnet itikâdı ile süsleseler, hiç üzelmem.”

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1078

2) Mektûbât (İmâm-ı Rabbânî) cild-1, 193 Mektûb

3) Reşehât sh. 229

4) Nefehât-ül-üns sh. 441

5) Umdet-ül-makâmât sh. 77

6) Mu’cem-ül-müellifin cild-6, sh. 245

7) Şakâık-ı Nu’maniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 269

8) Tâc-üt-tevârih cild-1, sh. 437

9) Esmâ-ül-müellifin cild-1, sh. 650

10) Rehber Ansiklopedisi cild-17, sh. 182

11) Fevâid-ül-behiyye sh. 145

12) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 139

13) Mir’ât-i kâinat cild-3, sh. 61

14) Silsilet-ül-ârifin, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd bölümü No: 2830 Varak, 28-b, 157-b, 178-a

15) Mesmû’ât, Süleymâniye Kütüphânesi Es’ad Efendi bölümü, No: 1715 Varak: 5-a, 24-a, 29-a.

16) Reşehât (Arabî) sh. 168

KÂDİ MUHAMMED ZÂHİD

Evliyânın büyüklerinden, insanları Hakka da'vet eden, doğru yolu göstererek saadete kavuşturan ve "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin ondokuzuncusudur. Semerkandlı olup, doğum târihi bilinmemektedir. 936 (m. 1529) senesinde Semerkand'a bağlı Hisâr'ın Vahş köyünde vefât etti. Kabr-i şerîfi oradadır.

Kâdî Muhammed Zâhid Semerkandî, silsile-i âliyye büyüklerinden olan Ya'kûb-ı Çerhî hazretlerinin kızının oğlu olup, torunudur. Hocası, her ilimde söz sahibi Ubeydullah-i Ahrâr'dır. Bu hocasının sohbetine kavuşmadan önce, çok gayretler sarfedip, nefis mücâhedesini yaptı. Nefsini ıslâh etmek için uğraştı. Bu hâli yıllarca sürdü. Daha sonra Ubeydullah-i Ahrâr'a 883 (m. 1429) senesinde talebe oldu. Oniki sene sohbetinde ve hizmetinde bulundu. Ondan feyz alarak kemâle erdi. Vefâtından sonra da yerine irşâd makamına geçip, insanlara feyz vermek üzere halîfesi oldu.

Kâdî Muhammed Zâhid, "Silsilet-ül-ârifîn" adlı eserinde, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine talebe olmasını şöyle anlatmıştır: "Hocama talebe oluşum şöyle vukû' bulmuştu: Şeyh Nî'metullah adında bir ilim talebesi ile Semerkand'dan Hîrat'a ilim öğrenmek için yola çıkmıştık. Şâdmân köyüne varınca, havanın çok sıcak olması sebebiyle, günlerce o köyde kaldık. Biz burada iken, Ubeydullah-i Ahrâr bu köye teşrîf etti. Bir ikinci vakti ziyâretine gittik. Bana; "Sen neredensin?" dedi. "Semerkand'danım" dedim. Sonra sohbe başladı. Çok güzel konuşuyordu. Konuşması sırasında benim kalbimden ve hatırımdan geçen şeyleri bir bir saydı. Hîrat'a gitmek için yola çıkmamın sebebini de söyledi. Bunun üzerine kalbim ona tamamen tutuldu. Sonra bana dedi ki: "Eğer maksadın ilim öğrenmekse, o iş burada kolaydır." iyice anladım ve kanâat getirdim ki, benim hatırımdan geçen şeyleri biliyordu. Buna rağmen kalbimden Hîrat'a gitme arzusu çıkmadı. Bu düşüncemi de keşfedip anladı. Sonra kalkıp bana doğru yaklaştı ve; "Hîrat'a gitmekten maksadın nedir? Söyle bana, ilim mi öğrenmek, yoksa tasavvufda mı yetişmek istiyorsun?" dedi. Heybetinden dehşete kapıldım ve sustum. Yanımdaki yol arkadaşım cevap verip; "Onun asıl maksadı Hîrat'a gidip tasavvuf yoluna girmektir, ilim öğrenmeye gidiyorum demesi, bu maksadını gizlemek içindir" dedi. O da tebessüm etti. Bunun üzerine; "Eğer böyle ise, çok iyi ve güzeldir" dedi. Sonra beni alıp, bahçesine doğru götürdü, insanların gözünden kayboluncaya kadar yürüdük. Sonra durdu, elimi tuttu. Elimi tutar tutmaz, ben kendimden geçmeye başladım. Ben kendimi kaybedinceye ve kendimden geçinceye kadar tuttu. Ayıldığım zaman bana dedi ki: "Herhalde sen benim yazımı okuyabilirsin." Sonra cebinden bir kâğıt çıkarıp okuduktan sonra katladı ve bana verdi. "Bunu muhafaza et. Bunda ibâdetin hakîkatî, itaat, huşû' ve Allahü teâlânın azameti karşısında insanın acizliği yazılıdır. Bu saadet, Allahü teâlânın muhabbetiyle ve O'nun Resûlü Seyyid-ül-evvelîn vel-âhîrîne (aleyhisselâm) tâbî olmakla ele geçer. Bunun için, din ilimlerine vâris olan âlimlerin sohbetinde bulun. Onlardan fâideli ilim öğren. Tâ ki Resûlullah (aleyhisselâm) tâbî olmak sûretiyle ma'rîfet-i ilâhiyyeye kavuşasın. Ulemâ-i sû'dan (kötü din adamlarından) uzak dur. Çünkü onlar, dîni dünyâ malı toplamak için ve makama, mevkîye kavuşmak için âlet ederler. Helâl, haram ayırmadan bulduğunu yiyen ve dîne uygun olmayan işler yapan sapık tarikatçılardan uzak dur. Yine Ehl-i sünnet i'tikâdına uymayan sapık kimselerden de uzak dur!" Sonra Fâtîha-i şerîfe okudu ve bana Hîrat'a gitmem için izin verdi. Bundan sonra emri üzerine yola çıktım. Mevlânâ Sa'düddîn Kaşgârî'ye götürmem için bir mektûp verdi. Mektûba, bana yardımcı olup, korumasını yazmıştı. Bunu görünce, kalbimi tamamen bir muhabbet, ihlâs sardı. Fakat Hîrat'a gitme azmim kırılmadı, vazgeçmedim. Mektûbu alıp yola çıktım. Yolda ilerledikçe, bindiğim hayvan yavaşladı, gücü kalmadı. Yol almaktan âciz kaldım.

Buhârâ'ya altı fersah (36 km. kadar) mesafe kalmıştı ki, yolun bu kısmında şiddetli bir göz ağrısına tutuldum. Günlerce orada kaldım, iyileşince yola çıktım. Bu sefer humma hastalığına tutuldum. O zaman anladım ki, eğer yola devam edersem helak olacağım! Gitmekten vazgeçip, Ubeydullah-i Ahrâr'ın yanına dönüp, onun sohbetinde ve hizmetinde bulunmaya karar verdim ve geri döndüm. Taşkend'e vardığım zaman, kitaplarımı, eşyayı ve binek hayvanımı bir

arkadaşıma emânet olarak bıraktım. Bu sırada Ubeydullah-i Ahrâr'ın talebelerinden biriyle karşılaştım. Ona; "Gel, beraberce Ubeydullah-i Ahrâr'ı ziyârete gidelim" dedim. Bana; "Binek hayvanın ve kitapların nerede?" dedi. "Bir arkadaşşıma emânet olarak bıraktım" dedim. "Git onları benim eve getirip, bırak. Sonra beraberce ziyârete gideriz" dedi. Ben onları almak üzere giderken, bir de baktım ki, birisi bana; "Hayvanın ve eşyâların kayboldu!" dedi. Hayret ettim, oturup düşünmeye başladım ve kalbimden; "Herhalde gelir gelmez ilk önce ziyâretine gitmediğim için Ubeydullah-i Ahrâr bana kırıldı. Bu sebeple bineğim ve eşyâlarım kayboldu" düşüncesi geçti. Herşeyden önce onu ziyârete gitmeye karar verdim. Tam bu sırada birisi gelip; "Binek hayvanın ve eşyâların bulundu" dedi. Emânet bıraktığım kimsenin yanına gittim. Bana dedi ki: "Ey Muhammed! Senin binek hayvanını emânet aldığımda, onu bir yere bağladım. Biraz sonra gözden kayboldu. Aramaya başladım, bulamadım. Üzgün üzgün geri döndüm. Dönerken bir de gördüm ki, senin binek hayvanın sokak ortasında, insanlar arasında üzerindeki eşya ile beraber aynen duruyordu. Hayret ettim, bu kadar kalabalık arasında ona kimse dokunmamıştı." Sonra binek hayvanımı ve eşyâlarımı alıp Semerkand'a Ubeydullah-i Ahrâr'ın yanına gittim. Huzûruna varınca, bana bakıp tebessüm ederek; "Hoş geldin" dedi. Bundan sonra sohbetine ve hizmetine devam edip, yanından ayrılmadım."

Kâdı Muhammed Zâhid hazretleri, asrının âlimlerinin en büyüklerinden olup, tasavvuf ilminde ve hâllerinde mütehassıs ve ilâhî sırların gizliliklerine vâkıf idi. Kendinden sonra, kız kardeşinin oğlu Derviş Muhammed, yetiştirdiği velîler arasında en büyüğüdür.

Muhammed Zâhid'in (kuddise sirruh) "Mesmûât-ı Mevlânâ Kâdı Muhammed Zâhid" ve "Silsilet-ül-ârifîn" adlı eserleri meşhûrdur. "Mesmûât" adlı eserinde, hocası Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri'nin sohbetlerinde dinlediklerini toplamıştır. Fârisî lisânda yazdığı bu eseri 155 varak olup, Süleymâniye Kütüphânesi'nde vardır. Bu eserinden ba'zı bölümler:

"İnsanın yaratılmasından maksad, kulluk yapmasıdır. Kulluğun aslı ve özü ise, her halükârda Allahü teâlâyı unutmamak, gâfil olmamak, tazarru (yalvarma) ve huşû' (korku) içinde bulunmaktır."

"İbâdet ile ubudiyet (kulluk) arasındaki fark; ibâdet, dinin emrettiği vazîfeleri yapmak; ubudiyet ise, kalbin gafletten uzak ve dâima Rabbini ta'zim eder hâlde olmasıdır."

"Temkin makamına kavuşmak için, zarûretsiz söz söylememek lâzımdır. Çok gülmek ve çok konuşmak kalbi öldürür. Temkin makamı, huzûr ve agâh! (gafletten uzak) olmaktan ibâettir ki, bu hâl, gözdeki görme, kulaktaki işitme vasfı gibi hiç kaybolmamalıdır. Kendisini Allahü teâlânın her ân gördüğünü bilmelidir. Böyle bir hâle gelen kimsenin konuşması gerekir. Bu hâle kavuştuktan sonra, (insanları irşâd için) konuşmaması gaflettir. Gaflet ise, kalbin ölmesi demektir. Kalbin gafletten uzak olması, huzûr ve agâh! olmasıylaadır. Bu nisbetin sahibi çok çalışmalı, ihtimâm göstermeli ve bu nisbet zamanını iyi muhafaza etmelidir."

Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri buyurdu ki: "Emr-i ma'rûfu ve nehyi münkeri öyle yapmalı ki, ondan netice alınsın. Bunu yaparken, insanların anlıyacağı şekilde yapmak lâzımdır. Hadîs-i şerîfte; "İnsanlara, akılları derecesinde konuş" buyuruldu." Bir defasında Moğol Hanlarından biri Ubeydullah-i Ahrâr'ın huzûruna gelmişti. Müslüman olmayan bu Hân, domuz eti yerd. Ona domuz eti yemek İslâmiyette haramdır dese, yemekten vazgeçmeyecekti. Ona dedi ki; "Domuz etini yemek birçok haysiyyeti kaybettirir. Çünkü hayvanlardan sâdece domuz, dişisini kıskanmaz. Onun etini yemek, insanda gayret ve hamıyyeti yok eder" dedi ve gayretin üstünlüğünü anlattı. O Hân bunu çok ma'kûl bulup, kendisi yemekten vazgeçtiği gibi, askerlerinin de domuz eti yemelerini yasakladı."

"Gençlik zamanı fırsat ve ganîmettir. Bu kıymetli zamanı ve nefesleri saadet vesilesi yapmayana yazıklar olsun. Se'âdet arayan kimse, Resûlullahın (aleyhisselâm) ahlâkı ile ahlâklanmalıdır. Hilim (yumuşaklık), kerem, cömertlik, tevâzu, İsrâr ve diğer ahlâk-ı hamide olan şeylerle ahlâklanmalıdır. Husûsen kalbde Allahtan başka hiçbir şeye bağlılık kalmamasına (mâsivânın terkine) çok çalışmak lâzımdır. Büyükler, "Kalbi mâsivâdan korumak lâzımdır" buyurdular. Bunun için de "Kalb bir ayna gibidir. Karşısına gelen herşeyi gösterir. Kalbden mâsivâ silinip atıldığı zaman, kalbde Allah sevgisinden başka hiçbir şey kalmaz" buyurmuşlardır."

“Nefsinin isteklerinden, hevâsından uzak dur. Başkasının (nefsinin) emri altına girme ki, Allahü teâlânın rızâsına kavuşasın.”

“Akıllı kimse, bir işi bir haftada veya bir ayda bitiren, dünyâya âit fâideleri kısa zamanda elde eden kimse değildir. Akıllı o kimse ki, bütün çalışmasını ve gayretini dinin emirlerine uymaya sarfeden, işlerini âhirette fâide verecek şekilde yapandır. Bundan daha akıllı kimse ise, bütün gayretini sarfederek, Allahü teâlâdan başka herşeyden yüz çeviren, onları kalbinden çıkarandır. Böyle yapan kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuşur.”

“Himmet, bütün düşüncüyü bir iş üzerinde toplamaktır. Büyükler buyurdular ki: “Bir işin hâsıl olması veya bir belânın kalkması için tamamen Allahü teâlâyâ yönelip istenirse, maksada kavuşulur.” Meselâ hasta olan veya hastası olan kimse; “Yâ Şâfi” diyerek Allahü teâlâyâ yalvarır, himmetini şifâ hâsıl olması için sarfederse, şifâ bulur. Fakir düşüp çaresiz kalınca, Allahü teâlânın isimlerinden olan “Gani” ismini, “Yâ Gani” diyerek söyleyip yalvarırsa, fakirlikten kurtulur. Allahü teâlânın isimlerini söyleyerek O’na yönelmek, kurtuluşa erdirdir. Himmetin te’sîri çok büyüktür. Eğer bir kimse yükselmek ve hakîkî saadete kavuşmak için himmet sarfetse, buna kavuşur. Fakat himmetini dünyâ lezzetleri için sarfederse, yolunu şaşırır. Büyükler buyurmuşlardır ki: “Kur’ân-ı kerîme ve himmete karşı durmak mümkün değildir, durulamaz!”

Eğer bir kâfir bile düşüncesini, himmetini bir işin hâsıl olması için toplayıp devamlı o işin hâsıl olmasını istese, taleb ettiği şeye gösterdiği himmet sebebiyle kavuşur. Himmeti, te’sîrini gösterir.

Peygamberler (aleyhimüsselâm), bütün varlıkları ile Allahü teâlâyâ yönelerek himmetlerini sarfedip, savaşlarda düşmanlarını perişan etmişlerdir, İbrâhim aleyhisselâmın ateşe atılırken gösterdiği tam himmet üzerine, Allahü teâlâ ateşe; “Ey ateş, İbrâhim’e serin ve selâmet ol!” (Enbiyâ-69) buyurdu ve ateş onu yakmadı.”

“Dervişlik, yalnız bir yere çekilip oturmak, gökte uçmak, dağda ve mağarada bulunmak değildir. Dervişlik; gönlü, mâsivâdan, ya’nî Allahü teâlâdan başka herşeyden çevirmektir.”

“Dünyâyâ düşkün olmayanlarla, âhiret adamlarıyla oturmak, beraber bulunmak, çok te’sîrli ve fâidelidir. Önce te’sîri anlaşılmasa bile, doğan bir çocuğun hergün yavaş yavaş büyüdüğü gibi, insan yavaş yavaş dünyâyâ düşkün olmaktan kurtulur.”

“(Herki yek câ heme câ, her ki heme câ hiç câ) Bir yerde bulunan (bir yere bağlanan), her yerde bulunur. Her yerde bulunan (her yere bağlanan), hiçbir yerde bulunamaz.”

“İbn-i Abbâs (radiyallahü anh), “Hâlbuki sen (Ey Resûlüm) onların içinde iken Allah onlara azâb verecek değildi, istiğfar ettikleri hâlde de Allah onlara azâb edecek değil” (Enfâl-33) meâlindeki âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken şöyle buyurmuştur: “İslâmiyetin mevcûd olması, Resûlullahın mevcûd olması mesabesindedir. Nasıl ki Resûlullah hayatta iken azap kaldırılmış, insanlara azap gelmemişse, İslâmiyetin bir yerde mevcûd olması ile de (İslâmiyete uymak sebebi ile de) azap kalkar, istiğfar etmek sebebi ile de azap inmez, istiğfar, azâbın gelmesine mâni olur. Bir yandan Allahü teâlânın emirlerine uymayıp, bir yandan da “Estağfirullah, Estağfirullah” demek, istiğfar değildir, istiğfarın ma’nâsı; Allahü teâlânın emirlerine uymak, yasak ettiği şeylerden sakınmaktır. Allahü teâlânın rahmetine ve mağfiretine yol açacak sebeplere yapışmak lâzımdır. Zulüm ve isyan olan işleri yapmaktan sakınmalıdır.”

Kâdı Muhammed Zâhid hazretlerinin “Silsilet-ül-ârifîn” adlı eserinden de ba’zı bölümler şöyledir:

Evliyânın büyüklerinin hâlleri: Zünnûn-i Mısırî hazretleri şöyle buyurmuştur: “Tasavvuf yolunda, cenâb-ı Hakkın dostlarından, sevgili kullarından ba’zıları o hâle gelmiştir ki, eğer bir büyük zât onlara Allahü teâlânın muhabbetinden, azamet ve celâli ile ilgili sözler söylerse, muhabbetleri sebebiyle o hâle gelirler ki, can verirler.”

Şeyh Abdülvâhid bin Zeyd (kuddise sirruh) buyurdu ki: “Bir defasında gazâyâ gitmeye niyet ettim. Bütün talebelerimi topladım. Mecliste bir şahıs meâlen; “Allah yolunda savaşıp düşmanları öldüren ve öldürülen mü’minlerin canlarını ve mallarını Allah Cennet karşılığında satın aldı” (Tövbe-111) buyurulan âyet-i kerîmeyi okudu. Bunun üzerine onbeş yaşında bir

genç ayağa kalktı. Bu gencin babası vefât etmiş, kendisine pekçok mal mîrâs kalmıştı. Âyet-i kerîmeyi okuyan zâta dedi ki: “Ey Şeyh! Allahü teâlâ mü'minlerden canlarını ve mallarını Cennet karşılığında satın aldı mı? Allah yolunda canını ve malını feda edene Cennet verilecek mi?” dedi. O zât da; “Evet. Allahü teâlânın kelâmı doğru ve va'di haktır” dedi. Genç; “Şâhid ol ki, ben nefsimi ve malımı Allahü teâlâyâ sattım” dedi. O zât; “Vallahi bu büyük bir iştir. Sen küçüksün. Korkarım ki sabredemezsin ve çaresiz kalırsın” dedi. Bunun üzerine o genç; “Ey Şeyh! Bir kimse cenâb-ı Hakla ahitleşsin ve çaresiz kalsın! Hâşâ ve kellâ. Hiç böyle şey olur mu? Şâhid ol hakîkaten ben nefsimi ve malımı Allah için feda ettim, Allah yoluna adadım ve pişman olmayacağım” dedi. Sonra bütün malını sadaka olarak dağıttı. Bizimle birlikte cihâd için sefere çıktı. Bize ve hayvanlarımıza hizmet etmeye başladı. Biz uyurken o nöbet tutardı. Gündüz oruç tutar, geceleri namaz kılardı. Hepimiz onun bu hâline hayran kalırdık. Tâ ki, Rum diyarına vardık. Biz harp hazırlıklarını yaparken, o genç kendinden geçmiş ve hayran bir vaziyette; “Aynâ-yı merdıyye'ye müştakım, ona kavuşmak istiyorum” der dururdu. O hâle gelmişti ki, arkadaşlarımız onun aklının gittiğini zannediyorlardı. Birgün onu çağırdım ve; “Bu söylediğin sözün ma'nâsı nedir?” diye sordum. Dedi ki: “Bir gün uyumuştum. Rü'yâmda gördüm ki, birisi bana; “Aynâ-yı merdıyye'ye git!” diyordu. Sonra birdenbire bir bahçe karşıma çıktı. Bu bahçenin içinde suyu berrak ve saf akan bir ırmak vardı. Irmağın kenarında hûrîler duruyordu. Hepsisi de öyle süslenmişler ve öyle güzel idiler ki, dilim onu anlatmaktan âcizdir. Beni görünce birbirlerine; “Müjde! İşte Aynâ-yı merdıyye'nin zevci” dediler. Onlara selâm verdim ve; “Aynâ-yı merdıyye sizin aranızda mı?” dedim. “Bizim aramızda değil, biz onun hizmetçileriyiz, daha ileri git” dediler, ilerledim. Bir başka bahçe gördüm, içinde her türlü güzellikler vardı. Hâlis sütün bir nehir gördüm. Nehir kenarında, benzerini o âna kadar görmediğim güzellikte hûrîler vardı. Onların güzelliğine hayran oldum. Beni görünce birbirlerine baktılar ve; “Müjde olsun ki, bu, Aynâ-yı merdıyye'nin zevcidir.” dediler. Onlara da selâm verdim ve; “Aynâ-yı merdıyye sizin aranızda mıdır?” diye sordum. “Hayır biz onun hizmetçisiyiz” dediler, ilerledim. Bir Cennet ırmağına rastladım. Etrâfında hûrîler vardı. O kadar güzeldiler ki, bunları görünce önceki gördüğüm hûrîlerin güzelliğini unuttum. Onlara da selâm verdim. “Sana da selâm olsun ey Allahü teâlânın veli kulu” dediler. “Aynâ-yı merdıyye sizin aranızda mı?” dedim. “Hayır, biz onun hizmetçileriyiz, ileriye git” dediler, ilerledim. Saf bal akan bir ırmağa vardım. Bu ırmağın da etrâfında hûrîler vardı. Bu hûrîler güzellikte öncekilerden daha üstün idi. Öyle ki, öncekilerin hepsini unuttum. Selâm verdim ve; “Aynâ-yı merdıyye sizin aranızda mı?” diye sordum. “Hayır, bu gördüklerinin hepsi onun hizmetçisidir, ileri git” dediler, ilerledim. Tek bir inciden yapılmış, ipleri nûrdan bir çadır gördüm. Kapisinde ay yüzlü bir hizmetçi bekliyordu. Bu hizmetçi öyle güzeldi ki, göz hayrette kalıyordu. Beni görünce; “Ey Aynâ-yı merdıyye! İşte sana eş olacak kimse geldi” dedi. Çadıra yaklaşıp içeri girdim. Aynâ-yı merdıyye (huri) inci ve yakut kaplı altın bir taht üzerinde oturuyordu. Onu görür görmez meftun oldum. Bana; “Hoş geldin ey Allahın evliyâ kulu” dedi. Yaklaştım. Boynuna sarılmak istedim. “Sabret, sen dünyâdasın, henüz vakit var. Yarın gece bizim yanımızda olacaksın” dedi. Bu rü'yâdan sonra birden bire uyandım. “Ey Şeyh! O güzelliğe kavuşmak için sabırsızlanıyorum. Hiç sabrım kalmadı” dedi. Sonra savaş başladı. Genç de savaşta kahramanlıklar gösterdi. Büyük bir yara alıp yere düşmüştü. Onu kaldırıp baktıklarında gülüyordu. Gülerken rûhunu teslim edip, şehîd oldu.”

Abdullah bin Zeyd (radiyallahü anh) şöyle anlatmıştır: “Bir gemiyle yolculuğa çıkmıştık. Gemi rüzgâra kapılıp bir adaya doğru sürüklendi. Adaya yaklaşıncaya, yanaşıp indik. Adada puta tapan bir adam gördüm. “Neden bu puta tapıyorsun? Bu put, ne fayda sağlar, ne de zarar” dedim. “Siz kime taparsınız?” dedi. “Herşeyi yaratan, her şeye mâlik olan ve her şeye gücü yeten Allahü teâlâyâ ibâdet ederiz” dedim. “Bunu size kim bildirdi?” dedi. “Allahü teâlâ bize kerîm bir peygamber gönderdi. Onun vasıtasıyla bize bildirdi” dedim. “O peygamber nerededir?” dedi. “Bize Allahü teâlânın gönderdiği dîni bildirip tebliğ vazifesini tamamladıktan sonra vefât etti. Allahü teâlâyâ kavuştu.” deyince; “Ondan size hiçbir alâmet kaldı mı?” dedi. “Evet, O, Allahü teâlâdan bir kitab getirdi. Şimdi o Kitâb (Kur'ân-ı kerîm) bizim yanımızdadır” dedim. “Bana gösterin” dedi. Kur'ân-ı kerîmi ona gösterdim. “Ben bunu okumasını bilmiyorum” dedi. Kur'ân-ı kerîmi açıp ona bir sûre okudum. Ben okudum, o ağladı. Sûreyi okuyup bitirince; “Lâyık olan odur ki, kimse bu kelâmın sahibine âsî olmasın” dedi ve hemen müslüman oldu. Kur'ân-ı

kerîmden birkaç sûreyi okumayı ve kendisine yetecek kadar din bilgisi öğrendi. O gece yatsı namazını kıldıktan sonra yatma zamanı geldi. O yatmayıp sabaha kadar ibâdet etti. Talebelerime dedim ki: “Bu yeni müslüman oldu. Buna aramızda biraz para toplayıp verelim ki, sıkıntı çekmesin. Parayı toplayıp götürdüğümüzde; “Bu nedir?” dedi. “Bunu al, kendine nafaka yap ki sıkıntı çekmeyesin” dedim. “La ilahe illallah. Ben daha önce bu adada iken puta tapardım. Allahü teâlâyı bilmezdim, fakat O beni zayi etmedi, korudu. Şimdi ise O’nu tanıyorum. Beni hiç zayi eder mi?” dedi. Üç gün sonra bir haber aldım ki, o yeni müslüman olan kimse hastalanıp yatağa düşmüş. Hemen yanına koştum. Bir isteğin bir hacetin var mıdır?” dedim. “Benim ihtiyâcımı, her ihtiyâcı gideren Allahü teâlâ karşıladı” dedi. Bundan bir gün sonra da vefât etti. O gece onu rû’yâmda gördüm. Bir bahçe içinde duruyor. Bahçenin üzerinde yüksek bir kubbe, kubbenin altında bir taht üzerine oturmuş. Yanına da bir hûrî oturmuş. Meâlen; “... Melekler de her kapıdan yanlarına vararak şöyle diyeceklerdir: Sabrettiğiniz için size selâm olsun! Âhîret saadeti ne güzeldir!” (Ra’d:23-24) buyurulan âyet-i kerîmeyi okuyordu.”

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1047

2) Behcet-üs-seniyye sh. 11

3) Hadâik-ül-verdiyye sh. 174

4) Umdet-ül-makâmât sh. 82

5) Mesmûât, Süleymâniye Kütübhânesi Es’ad Efendi bölümü No: 1715 Varak: 5a, 13a, 18a, 24a, 25a, 29b, 55b, 56b.

6) Silsilet-ül-ârifîn, Süleymâniye Kütübhânesi Hacı Mahmud bölümü. No: 2830 Varak 188a, 190a-b, 191a-b.

7) Hadikat-ül-evliyâ sh. 86

8) İrgâm-ül-merîd sh. 68

9) Reşehât zeyli sh. 5

10) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 300

DERVİŞ MUHAMMED

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakka da’vet eden, doğru yolu göstererek saadete kavuşturan ve kendilerine “Silsile-i âliyye” denilen büyük âlim ve velîlerin yirmincisidir. Doğum târihi bilinmemekte olup, 970 (m. 1562) senesinde vefât etti.

Rûh ilimlerinde mütehassıs idi. Büyük âlim ve kâmil bir velî olan dayısı Kâdı Muhammed Zâhid’den ders alarak yetişti. Dayısına talebe olmadan önce, onbeş sene nefsinin isteklerinden kurtulmak için mücâdele etmiş ve insanlardan uzak yaşamıştı. Birgün ellerini açıp, acizliğini ve çaresizliğini Allahü teâlâyâ yalvararak arz etmişti. Aniden Hızır aleyhisselâm gelip; “Eğer sabır ve kanâat istiyorsan, Muhammed Zâhid’in hizmet ve sohbetine kavuşmakta acele et. O sana sabır ve kanâati öğretir” buyurdu. Hemen Muhammed Zâhid’in yüksek huzûruna varıp, orada ilim tahsil etti. Güzel terbiye görüp, kemâle geldi. Hocasının vefâtından sonra yerine geçip, Semerkand’da, doğru yoldan ayrılanlarla ve dîne sonradan sokulan bid’atlerle uğraştı. Bid’atleri yok etti. Çok velî yetiştirdi.

İnsanları Allahü teâlânın yoluna çağırmada çok gayret gösterdi. Talebelerinin terbiyesi husûsunda, insanüstü bir kuvvet ve gayrete sahipti. 970 (m. 1562) senesinde, ikinci binin yenileyicisi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin dünyâyâ gelmesinden bir sene önce, Büster kasabasının Dasferar köyünde vefât etti. İnsanları irşâd için yetiştirdiği yüksek talebeleri pekçok olup, en büyüğü oğlu Hâce Muhammed İmkenegî’dir.

- 1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 997
- 2) Umdet-ül-makâmât sh. 75
- 3) Hadâik-ül-verdiyye sh. 177
- 4) Reşehât zeyli sh. 5
- 5) Hadikât-ül-n'liyâ sh. 88
- 6) Behçet-üs-seniyye sh. 8
- 7) İrgam-ül-merid sh. 67

HÂCEĞÎ MUHAMMED İMKENEGÎ

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakka da'vet eden; doğru yolu göstererek, saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin yirmibirincisidir. 918 (m. 1512) senesinde Buhârâ'nın İmkene kasabasında doğdu. 1008 (m. 1599)'de doksan yaşında iken İmkene'de vefât etti. Evliyâ'nın büyüklerinden Derviş Muhammed hazretlerinin oğlu ve Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin hocasıdır. Zâhirî ve bâtînî ilimleri babasından öğrendi. Babasından feyz alarak tasavvufda yetişip kemâle erdi. Rûh ilimlerinin mütehassısı idi. Bütün ömrü; İslâmiyete hizmetle ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) güzel ahlâkını insanlara duyurmakla ve öğretmekle geçti. Çok velî yetiştirdi.

Yetiştirdiği velî zâtlardan en başta gelen talebesi, kendisinden sonra halîfesi olan Muhammed Bâkî-billah'dır. Muhammed Bâkî-billah bir gece rû'yâsında Hâceğî Muhammed İmkenegî hazretlerini, gördü. Ona; "Ey oğul! Senin yolunu gözlüyorum" buyurdu. Bâkî-billah hazretleri buna çok sevindi. Hemen huzûruna gitti. Huzûruna varınca ona çok iltifât ve inâyet gösterip, yüksek hâllerini dinledi. Sonra üç gün üç gece birlikte bir odada başbaşa kalıp, sohbet ettiler. Hâceğî hazretleri ona feyz verip, yüksek fâidelere kavuşturdu. Sonra Bâkî-billah hazretlerine; "Sizin işiniz, Allahü teâlânın yardımı ve bu yüksek yolun büyüklerinin rûhlarının terbiyeleri ile tamâm oldu. Tekrar Hindistan'a gitmeniz îcâb ediyor. Çünkü bu silsile-i âliyyenin, orada sizin sayenizde parlıyacağını görüyorum. Bereket ve terbiyenizden çok istifâde edip, büyük işler yapacak olanlar gelecek" buyurdu.

Hâce Bâkî-billah (kuddise sirruh) kendilerini bu işe lâıyk görmediğinden, özür dilediyse de, Hâceğî İmkenegî, ona istihâre yapmasını emretti. Rû'yâlarını İmkenegî hazretlerine anlattığı zaman, şu karşılığı aldılar "Derhâl Hindistan'a gidiniz. Orada sizin bereketli nefeslerinizden bir azîz meydana gelecek, bütün dünyâ onun nûruyla dolacak. Hattâ, siz de ondan nasîbinizi alacaksınız."

Hâce Bâkî-billah hazretleri Hindistan'da Serhend şehrine geldiği zaman, kendisine; "Kutbun etrâfına geldin" diye ilham olundu. Bu kutb, İmâm-ı Rabbânî hazretleri idi. Demek ki, bu kıymetli tohum, Semerkand ve Buhârâ'dan getirilmiş, Hindistan toprağına ekilmiş oluyordu.

Hâceğî Muhammed İmkenegî hazretleri, ömrünün sonlarına doğru şu şiiri çok okurlardı:

"Zaman	zaman	ölümü	hatırlarım,
Bugün ne olacak ben de bilemem.			
İsteğim	Rabbimden	dür	(uzak)
Başka ne olursa ona râzıyım."			olmıyayım,

- 1) Tam İlmiyhâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1008
- 2) Umdet-ül-makâmât sh. 83
- 3) Hadâik-ül-verdiyye sh. 177
- 4) İrgâm-ül-merid sh. 68
- 5) Reşehât zeyli sh. 6
- 6) Zübdet-ül-makâmât sh. 14
- 7) Behcet-üs-seniyye sh. 8
- 8) Hadikat-ül-evliyâ cild-1, sh. 90

MUHAMMED BÂKÎ-BİLLAH

Evliyânın büyüklerinden, insanları Hakka da'vet eden, doğru yolu göstererek saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin yirmiikincisidir. İkinci bin yılının müceddidi ve İslâm âlimlerinin gözbebeği olan İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî hazretlerinin hocasıdır. Babasının ismi Abdüsselâm olup, faziletli bir zât idi. Annesi ise Hazreti Hüseyin'in soyundan olup, seyyide ve mübârek bir hanım idi. Muhammed Bâkî-billah hazretleri, 971 (m. 1563) senesinde Kabil şehrinde doğdu. 1012 (m. 1603)'de Delhi'de kırk yaşında iken vefât etti. Türbesi, Kutabrol denilen yerdeki kendi mescidinin yanında olup ziyâret edilmektedir.

Muhammed Bâkî-billah'ın büyüklük hâli daha çocukluk zamanlarında simasından belli olurdu. Yüksek bir zât olacağının işâretleri ve büyük fâidelere sebep olacağının alâmetleri, işlerinden, çalışmalarından ve gayretinden anlaşıldı. Daha çocukluk zamanlarında, ba'zen bütün gün odanın bir köşesinde başını önüne eğip sessizce oturur, tefekküre daldı. Gençliğinde, ilim tahsili için Kabil'den Semerkand'a gidip, zâhirî ve aklî ilimleri, zamanının en büyük âlimlerinden olan Mevlânâ Sâdık-ı Hulvânî'den öğrendi. Yüksek yaradılışı ve kabiliyeti ile kısa zamanda, hocasının talebeleri arasında en yüksek seviyeye ulaştı.

Zâhirî ilimleri öğrenip bitirmeden tasavvufa yönelip, bâtını ilimleri öğrenmek için, bu yolun büyük âlimlerinin sohbetlerine ve derslerine gitti. Yaratılıştaki zekâsının ve kabiliyetinin üstünlüğü ile, ilimlerde yüksek bir dereceye ulaştı.

Sâlih ve doğru sözlü bir zât şöyle anlatmıştır: "Hâce Muhammed Bâkî-billah, aklî ilimleri bırakıp, tasavvufa yöneldiği ilk zamanlarda, büyük zâtlardan birinin huzûruna gitmişti. O zât, Hâce Muhammed Bâkî-billah'a "Eğer Hazret-i Hâcemiz birkaç gün daha ilim mütâlâası ile meşgûl olup, kemâl ve ikmâl sahibi olsalardı ne güzel olurdu!" diyerek, Muhammed Bâkî-billah'ın, bir müddet daha zâhirî ilimleri tahsil etmiş olmasını temenni ettiğine işâret etmişti. Bunun üzerine Muhammed Bâkî-billah hazretleri şöyle dedi: "Kemâl sahibi olmaktan maksat (zâhirî ilimlerde) uzun ve zor kitapları, hakkı ile mütâlâa ve izah etmek ise, iddiasız diyebilirim ki; keskin görüşlü âlimlerin anlayabileceği hangi kitabı bize getirirler, getirenlerin hepsi tatmin olur ve tam bir fâide elde ederler." Muhammed Bâkî-billah'ın zâhirî ilimlerde hocası olan Mevlânâ Sâdık-ı Hulvânî'nin talebelerinden faziletli bir zât, Muhammed Hâşimî Keşmî'ye şöyle anlatmıştır: "Hâce Muhammed Bâkî-billah, zâhirî ilmi bırakıp tasavvufa râğbet ettiğini işittiğimizde, biz hep birden dedik ki: "Bu gençte öyle bir fıtrat ve öyle bir himmet, gayret gördük ki, imkânı yok bir işe başlasın da onu bitirmesin. Başladığı işi mutlaka bitirir." Nihâyet düşündüğümüz gibi her ne kadar zâhirî ilimleri bırakmışsa da, bu ilimlerde kemâle ulaşmıştır." Muhammed Bâkî-billah'ın, zâhirî ilimleri tahsil ettiği gençlik yıllarında, Nakşibendiyye yoluna karşı büyük bir muhabbeti vardı. Kendisini bu yolda yetiştirecek bir büyüğü arıyor, onun derslerinden ve sohbetlerinden feyz almak, faydalanmak istiyordu. Bu büyüklerin bulunduğu Mâverâünnehr'e giderek bir çoğu ile görüşüp tanıştı. Sohbetlerinde bulunarak feyz aldı.

Bundan sonra tekrar Hindistan'a gitti. Ba'zı arkadaşları ona, askerliği seçip, bu yoldan zengin olmasını tavsiye etmişlerdi. Fakat Muhammed Bâkî-billah hazretleri, bütün bağlantılardan kurtulup, tasavvufda yükselmeyi istiyor ve bu husûsda şevkle çalışıyordu. Onu seven ve sohbetinde bulunan bir zât şöyle anlatmıştır: "Bu yolda olan büyükleri öyle bir arzu ile arıyordu ve öyle bir gayret gösteriyordu ki, bundan fazlasına insan gücü yetmezdi. Lâhor şehrinin sokaklarında çamur ve kil çok olduğundan, bu sokaklarda yürümek güç olurdu. Muhammed Bâkî-billah bir gönül sahibine rastlamak için, birçok sokak geçer, harabeler, kabristanlar ve bahçeler dolaşır hiç yorulmazdı. Birgün ona arkadaşlık edip onunla beraber gideyim dedim. Her ne kadar mâni olduysa geri kalmak istemedim. Peşlerinden gidip birkaç sokak yürüdüm. Sokaklardaki çamur ve kilin çokluğundan âciz kaldım ve ayaklarım yoruldu. Hayâ ve edebimden bu hâlimi kendisine arzedemedim. Vaziyeti anlayıp, beni geri çevirdi. Nihâyet anladım ki, o başka bir kuvvet ile yürüyordu."

Muhammed Bâkî-billah hazretleri şöyle anlatmıştır: "Büyüklerin kitaplarından bir kitabı okurken, o büyükler bana göründüler, beni benden aldılar. Bahâeddîn-i Nakşibend'in (kuddise sirruh) mübârek rûhâniyetleri, bana zikir telkin edip, cezbe ile taltif eyledi."

Onu tanıyıp sevenlerden bir zât da şöyle anlatmıştır: "Bir köyde bir meczûb vardı. Yüksek hâller sahibi idi. Muhammed Bâkî-billah o meczubun hâlini anlamış idi. Yanından ayrılmak istemiyordu. Her ne zaman yanına yaklaşmak istese, mâni olmak için sert sözler söyler, taş atardı. Ba'zan da başka tarafa giderdi. Muhammed Bâkî-billah, bütün bunlara rağmen ondan vaz geçmedi. Birgün o meczûb, Muhammed Bâkî-billah'ı yanına çağırdı ve muradının hâsıl olması için teveccüh gösterip çok duâ etti. O meczûb zâtın teveccühlerinden pekçok fâidelere kavuştu."

Muhammed Bâkî-billah hazretleri bu hâdiseye temasla şöyle demiştir:

"Gerçi biz, önceki velîler gibi çetin riyâzetler çekmedik ama, intizârlar (bekleyiş) ve büyük ızdıraplar gördük ki, bunların arasında riyâzetler ve çok sert muâmeleler vardı."

Yine ilk günlerine temasla şöyle anlatmıştır: "O günlerde muhterem annem; kararsızlığımın, kudretsizliğimin ve zayıflığımın çokluğunu görünce, kırık ve mahzûn bir kalb ile ihtiyâç ve acz içinde, içli bir ağlama ile Allahü teâlâyâ yalvarıp, şöyle duâ etti: "Ey benim ve seni istemekte herşeyden vaz geçmiş ve gençliğin lezzet ve arzularından el çekmiş olan oğlumun Rabbi! Ya onu maksadına kavuştur veya beni daha yaşatma ki, oğlumun maksadına kavuşmamasına ve elemine dayanamıyorum." Annem çok defa gece yarıları sahralara çıkar, Allahü teâlâyâ böyle münâcaat ve duâ ederdi. O duâ ve yalvarmaları sebebiyle, Allahü teâlâ benim kalb gözümü açtı. Allahü teâlâ bizim tarafımızdan ona en iyi karşılıklar versin."

Muhammed Bâkî-billah hazretlerinden rivâyetle ba'zıları şöyle anlatmıştır: "Muhammed Bâkî-billah'ın ennesi, evinde kendisine hizmet eden kadın hizmetçileri olduğu hâlde, dergâhın hizmetini kendisi görürdü. Hattâ tandıra bile ekmeği kendisi kor, pişirirdi. Yemekleri pişirip hazırlardı. Taze ekmeği dergâhda bulunanlar için verir, kendisi kuru ekmek yerdi. Çoğu zaman bir kuru hasır üzerinde yatarı. Birgün Muhammed Bâkî-billah, annesinin güçsüz ve takatsiz bir hâl almış olduğunu görerek, dergâhın yemek pişirme işini bir başkasının yapmasını söyledi. Fakat annesi böyle bir hizmetten mahrûm kaldım diye ağlayarak; "Bilmiyorum, ne kabahatim oldu ki, Allahü teâlâ beni bu hizmetten mahrûm eyledi. Yaptığım en iyi iş, o faziletli oğlum Muhammed Bâkî-billah'a ve talebelerine ekmek ve yemek pişirmek idi. Onu da benden aldılar" dedi. Tevâzusunun, inkisârının kırıklığının ve edebinin çokluğundan, bu durumu oğlu Muhammed Bâkî-billah hazretlerine açıklamadı. Annesinin bu ızdırâbı, Muhammed Bâkî-billah hazretlerine bildirilince, bir ni'met olan bu hizmeti tekrar annesine verdi."

Muhammed Bâkî-billah, sâlihleri ve meczûbları aramakta çok gayret gösterir, birçok memleketi dolaşır ve temiz kalbli olanları bulur, onlardan nasîbini alırdı. Bu seyahatleri sırasında Silsile-i aliyye-i Nakşibendiyye büyüklerinden birinin sohbetine kavuştu. Ona talebe olmak ve tam bağlanmak istedi. Bunun için istihâre yaptı. Rû'yâsında Muhammed Pârisâ hazretlerini gördü. Muhammed Pârisâ (kuddise sirruh) rû'yâsında ona buyurdu ki: "Tasavvuf yolunda ilerlemek en iyi ahlâk ile ahlâklanmaktır. Bu büyük ni'met ve se'âdet ele geçince, bu yolda elde edilecek fâide, elde edilmiş demektir." Muhammed Bâkî-billah, başlangıçta ilk istifâdesini şöyle

anlatmıştır: “İlk defa günahlardan tövbe, Hâce Übeyd hazretlerinin huzûrunda oldu. Benim için Fâtîha okumasını istedim. Sonra Semerkand’da bulunan ve Ahmed Yesevî’nin yolunda olan İftihâr-i Şeyh’e talebe olmak arzusu ile tekrar tövbe ettim. Her ne kadar, “Siz gençsiniz, siz bu işe katlanamazsınız” dediyse de, arzumun çokluğunu görünce; “Bir Fâtîha okuyalım” ve “Allahü teâlâ istikâmet versin, Büyüklerin maksadına uygun azîmet nasîb eylesin, kalbinde büyük değişmeler ve nefsinde harablıklar (ıslâh) vâki olsun” dedi. Bir başka zaman Emîr Abdullah Belhî’nin huzûrunda tövbemi yeniledim. Elimi müsâfehaya yakın bir şekilde tuttu. Ümîd edilir ki, bunun bereketi kıyâmete kadar devam eder.”

Bundan sonra bir müddet daha dolaştım. Nihâyet rü’yâda, Behâeddîn Buhârî Nakşibend hazretlerinin huzûrunda tam bir tövbe yaptım. Bundan sonra bende tasavvuf yoluna girmek arzusu aşîkâr oldu. Bu yola girmek için her çâreye başvurdum. Nihâyet mübârek zâtlardan biri bana; “Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) gelen zikir, neticeye kavuşturur” dedi. Bütün gayretimle bu sözü söyleyen zâttan zikri ve murâkabeyi almak için uğraştım, iki sene o zâtın silsilesindeki zikre, murâkabeye ve tesbihlere devam ettim... Her ne kadar bu sırada gizli işâretler, diğer bir yola girmeyi gösterdiyse de, ayaklarımı yerden kaldıramadım. Böylece nefsi yenip gönül bahçeme, Allahü teâlânın izni ile büyüklerin kerem tohumunu ektim. İnşâallah o tohumu, ikram ve ihsân edip, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği nehirlerle beslerler. Bundan sonra Keşmir’e gittim ve orada Bâbâ Vâli’nin sohbetine devam edip, bereketli nazarlarına ve teveccühlerine kavuştum. Cenâb-ı Hakka hamd ve senalar olsun ki, o teveccühler ile kabûl kapısı aralandı. Keşmir’de sohbetine devam ettiğim Bâbâ Vâli, Nakşibendiyye yolundan icâzetli olduğu için, kendilerine gelen talibin istidâdına o silsile yoluyla feyz verdiler. Bâbâ Vâli’nin vefâtından sonra, bu yolda bilinen gaybet (kendinden geçme) hâli ele geçti ve büyük velîlerin rûhları müjdeler verdiler, telkinlerde bulundular. Bereketli teveccühleri ile nisbetim, irtibâtım kuvvetlendi ve gaybet dâiresi genişledi. Yol açıldı ve aydınlandı. Velhâsıl cem’iyyet ele geçti.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri, Mâverâünnehr şehirlerinden birine giderken, bir gece rü’yâsında Mevlânâ Hâcegî İmkenegî hazretlerini görmüş ona şöyle buyurmuştur: “Ey oğul, senin yolunu gözlüyordum.” Mevlânâ Hâcegî İmkenegî’nin huzûruna kavuşup, çok yardım ve ihsânlar gördü, Hocası onun yüksek hâllerini dinledikten sonra, üç gün üç gece onunla birlikte yalnız bir odada sohbet etti. Bir müddet ona feyz verdi. Muhammed Bâkî-billah, hocası olan evliyânın büyüklerinden Hâcegî İmkenegî’ye talebe olmasını şöyle anlatmıştır: “Nihâyet inâyetlerinin çekmesiyle, hakîkatler sahibi, irşâd dergâhı, Mevlânâ Hâcegî İmkenegî hazretlerinin huzûruna kavuştum. Candan bir arzu ve istek ile bî’at edip, müsâfaha eyledik. Büyükler yolunu ondan aldım. Hâcegî İmkenegî hazretlerinin sohbetinde bulunmakla ve Behâeddîn Nakşibend’in (kuddise sirruh) ve halîfelerinin yüksek rûhâniyetlerinin imdâdı ile, bu büyükler silsilesine dâhil olup, Hâcegî İmkenegî’nin halîfesi olup makamına geçtim.”

Hâcegî İmkenegî hazretleri, Muhammed Bâkî-billah’ı kısa zamanda tasavvufda yetiştirip, yüksek derecelere kavuşturduktan sonra ona şöyle buyurdu: “Sizin işiniz, Allahü teâlânın yardımı ve bu yolun büyüklerinin rûhlarının terbiyesi ile tamam oldu. Tekrar Hindistan’a gidiniz. Çünkü bu silsile-i aliyyenin sizin sayenizde parlayacağını görüyorum. Bereket ve terbiyenizden orada, sizden çok istifâde edip, büyük işler yapanlar gelecek.” Böylece ikinci bin yılının müceddidi. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin orada yetişeceğini müjdeliyordu.

Hâcegî İmkenegî hazretlerinin, Muhammed Bâkî-billah’a hilâfet ve tam bir icâzet verip, Hindistan’a gönderdiğini duyan talebelerinden ba’zıları gayrete gelip, aralarında bir huzûrsuzluk hâsıl oldu. Kendileri uzun müddet orada oldukları için yeni gelen bir gencin kısa zamanda tam bir icâzetle dönmesi onları düşündürmüştü. Hâcegî İmkenegî hazretleri bu durumu duyunca şöyle buyurmuştur: “Dostlarım bilsinler ki, bu gencin işini tamamlayıp buraya bizim yanımıza gönderdiler. Yanımıza hâllerinin doğru olup olmadığını kontrol için geldi. Şüphesiz öyle gelen böyle gider.”

Muhammed Bâkî-billah hazretleri, hocası Hâcegî Muhammed İmkenegî’nin sohbetinde yetişip icâzet aldıktan sonra, onun emriyle Hindistan’a gidip, bir sene Lâhor’da kaldı. Oradaki âlimler ve fâdılar onun sohbetine gelip, istifâde ettiler. Sonra Delhi’ye gidip, vefâtına kadar orada kalıp, insanlara doğru yolu anlattı. İki-üç sene gibi kısa bir müddet irşâd makamında bulunmasına

rağmen, pekçok âlim ve evliyâ yetiştirdi. Onun yetiştirdiği büyüklerin başında, kendisinden sonra halîfesi olan, hicrî ikinci bin yılının müceddidi, İslâm âlimlerinin gözbebeği İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî gelir, İmâm-ı Rabbânî hazretleri yetişip kemâle gelince, Muhammed Bâkî-billah bütün talebesinin yetiştirilmesini ona bıraktı. Hâce Ubeydullah ve Hâce Muhammed Abdullah adında iki oğlu vardı. Bunların da yetiştirilmesini İmâm-ı Rabbânî hazretlerine bıraktı. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin “Mektûbât”ında bunlara yazılmış mektûpları vardır. Oğulları tasavvufta yetişmiş kıymetli zâtlardan idi.

Muhammed Bâkî-billah’ın eserleri şunlardır: 1-Külliyyât-ı Bâkî-billah: Bir kitapta toplanmıştır. 2-Mektûpları, 3-Rubâ’iyyât: Bu eserini İmâm-ı Rabbânî hazretleri “Şerhu Rubâ’iyyât” adıyla şerh etmiştir.

Menkıbeleri ve kerâmetleri: Muhammed Bâkî-billah hazretleri, dâima hâllerini gizlerdi. Çok tevâzu sahibi idi. Suâl soranlara zarûret miktârınca, kısa cevap verirdi. Bununla beraber, tasavvuf yolunda karşılaşılan derin ma’nâların halli için sorulan suâlleri, soranın tamamen anlayabileceği şekilde, çok açık olarak îzâh ederdi. Belki yanlış anlar ve yanlış yola gider düşüncesiyle, bu husûsta çok dikkatli davranırdı. Dâima hüzünlü ve üzüntülü olduğu hâlde, huzûruna gelenlerle neşeli ve tebessüm ederek konuşurdu. Müslümanlara çok yardım eder, iyi işlerinde onlara faydalı olmaktan asla kaçınmazdı. Âlimlere ve büyüklere, aşırı bir ta’zim ve hürmetleri vardı.

Amele âit küçük ve büyük mes’elelerde, vera’ sahibi (şüphelilerden sakınan) fıkıh âlimlerine ve kitaplarına başvururdu. Bir talebe istifâde için huzûruna gelseydi, tevâzusunun çokluğundan ve dâima kendisini kusurlu gördüğünden, özür dileyip, bu büyük işten kendisini çekmek isterdi. Eğer, o gelen sâdık bir talebe ise, onun ni’met sofrasından, rızkını ve nasîbini almasına yardım ederdi. Gelen talebelerin metanetini, şiddetli arzusunu görünce, ona yardım kucağını açar, kendi terbiye dâiresine alırdı.

Derler ki: Horasanlı bir genç, bir müddet, Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyarî Üveysî’nin (kuddise sirruh) feyz ve nûr saçan mezârına gider. Bu mübârek zâtın rûhâniyetinden, hayatta olan bir mürşid-i kâmilin kendisine bildirilmesini ister. Muhammed Bâkî-billah (kuddise sirruh) Delhi’ye geldiği gece, rû’yâda, Nakşibendî büyüklerinden birinin geldiğini gösterirler. Rû’yâyı gören, emre uyarak, Muhammed Bâkî-billah’ın huzûruna gelip, rû’yâda gördüklerini arzeder ve kabûl edilmesi için yalvarır. Fakat cevâbında: “Bu miskin kendimi bu işe lâayık göremiyorum, herhalde başkası olsa gerek” buyurur. Çok fazla tevâzu gösterdiği ve çeşit çeşit özürler dilediği için, genç tekrar kaldığı yere döner. Ertesi gece rû’yâda kendisine; “O büyük, huzûruna çıktığın ve sana inkisarını beyân eyleyen zâttır” buyururlar. Sabahleyin tekrar huzûruna gelir, fakat bir daha geri çevrilmez, ihtimâmla kabûl edilip, her ne gördüyse orada görür.

Çok defa tevâzu’unun çokluğundan, çeşit çeşit özürler diler, sohbet ve hizmetine devam eden, hâller sahibi, akidesi doğru ve sağlam talebelerine; “Bu zavallı sizin düşündüğünüz gibi değilim. Başka yere gidiniz, eğer hakîki bir rehber, mutlak bir doğru yol gösterici bulursanız, bu fakire de haber veriniz ki, hemen huzûruna gidip ona hizmet edeyim, belki kalbimin derdine bir derman bulurum” derdi.

Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle nakletmiştir: “Muhammed Bâkî-billah’ın talebelerinden olan Hâce Hüsâmeddîn’den bizzat işittim.. Şöyle anlattı: “Muhammed Bâkî-billah’a beni talebeliğe kabûl etmesini arz ettiğimde, bana da aynı şekilde hareket etti. Tevâzu’unun çokluğundan, talebeliğe kabûl etmeye lâayık olmadığını söyledi. Hattâ bu husûsta o kadar ısrar etti ki, yanlarında durmağı edebe aykırı görüp, Akra’ya hareket ettim. Şehre gelince hayretler içinde kalıp, şaşkın bir vaziyette; “Ben şimdi ne yapayım? Gideyim, tekrar huzûrlarına kavuşup, verdiğin emri yerine getirdim, söylediğiniz şekilde bir kimse bulamadım diyeyim” dedim. Bu sırada bir evin önünden geçerken, can kulağıma, kalbleri çeken bir ses geldi. İyice dinleyince, bunun Sa’d-i Şîrâzî’nin beytlerinden olduğunu anladım.

Beyt:

“Ellerini sallarsın eteğini toplarsın,
Ayrılmaz “tatlıcıdan, sineği ne koğarsın!”

Bu beytin te'sîrinden, şaşkın ve perişan bir hâlde, o yüksek huzûrlarına gidip, gördüklerimi ve işittiklerimi onlara arzettim.”

Lahor şehrinden olup, Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin sohbetlerine kavuşarak feyz alan bir zât, sohbe kavuşmasını şöyle anlatmıştır: “Bir gece rü'yâmda Muhammed Bâkî-billah hazretlerini gördüm. Çıplak bir at üzerinde gidiyordu. Arkasında da onu ta'ib eden büyük bir kalabalık vardı. “Bu zât zamanın kutbudur” diyorlardı. Bu rü'yâdan sonra, Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin huzûruna gidip, beni talebeliğe kabûl etmesi için yalvardım. Diğer isteklilere gösterdiği tevâzu'u bana da gösterdi.

Bunun üzerine ağlayarak, feryâd-ü-figân ederek ve perişan bir vaziyette mescide gittim. Dervişlerle bir arada otururken şu sözler kendiliğinden ağızımdan çıkıverdi: “Ey yâr! Ah, bu ne naz, ne yakmaktır ki, kendini bana gösterdin, kalbimi çaldın. Nâşad (mutsuz) üzüntülü, evi barkı terketmiş benim gibi bir zavallıya, bir biçâreye böyle söylenir, böyle muâmele edilirse, ne yapar nereye gider?” Bu sözleri öyle bir eda ile söylemişim ki, orada bulunanlardan çoğu hüngür hüngür ağlamağa, derin derin üzülmeye başladı. Akılları başlarından gitti ve bir karışıklık meydana geldi. Bu karışıklık haberi Muhammed Bâkî-billah'a gidince; “Bu karışıklık nedir?” diye sordu. Vaziyeti kendisine arzettiler. Bu hâlime bakıp tebessüm etti. Sonra beni huzûruna çağırıp talebeliğe kabûl ederek tasavvufta yetişmem için ihtimâm gösterdi. Beyt:

Çocuk bakar, ne zaman süt taşıp dökülecek,
Bulut bakar, ne zaman çimen açıp gülecek?

Muhammed Bâkî-billah'ın (kuddise sirruh) âdetleri şöyle idi ki; her kimi kabûl etseler, önce tövbe ettirirdi. Eğer o talebede kendisine karşı büyük bir aşk ve muhabbet görürse, hakîkat-i câmi'a olan kalbde, kendi sûretini muhafaza etmesini, hatırlamasını emrederdi. Tasarrufunun yüksekliğinden, bu hâl esnasında sûreti şerîfleri apaçık görünürdü.

Başka hocalardan da ders almış, onların yolunda bulunmuş, icâzet almış olan, Hâce Burhan isminde bir zât, huzûruna gelip, istifâde etmek ve feyz almak arzusunu bildirince, Muhammed Bâkî-billah (kuddise sirruh) kendi sûretlerini kalbde muhafaza etmesini, hatırlamasını emir buyurdu. Gelen zât bu duruma hayret etti. Yakınlarına, sırdaşlarına: “Bu vazîfe, bu yola yeni girmiş olanların hâline münâsiptir, kerem etsinler ve daha yüksek bir murâkabe gösterebilirler” dedi. Dostları, yakınları; “Emre itaat edip uymak ve fazlasından kaçmak, sakınmak lâzımdır” dediler. Bunun üzerine Muhammed Bâkî-billah'a sevgi ve bağlılığı arttı. Mübârek sûretini hep kalbinde tuttu, İki gün geçmeden büyük hâllere kavuştu.

Talebelerden çoğuna, büyükler yolundaki kalb ile zikri gösterirdi. Ba'zılarına zikr-i nefyi (la ilahe demeyi) ve isbâtı (illallah, demeyi) ba'zılarına yalnız isbâtı, ya'nî, yalnız Allahü teâlânın zâtının ismini söylemesini emrederlerdi. Nisbeti, te'sîri o kadar çoktu ki, birçokları yalnız yüzünü görmekle, cezbeye kapılır ve tasavvuf hâllerine mağlûp olurlardı.

Ramazân-ı şerîf ayında bir gece, İmâm-ı Rabbânî hazretleri, (kuddise sirruh) hizmetçilerinden birisi ile yüksek üstadına yoğurt göndermişti. Getiren şahıs hizmetçilerine değil de, doğrudan Muhammed Bâkî-billah'ın (kuddise sirruh) kapısına gitti. Kapıyı çaldı. Muhammed Bâkî-billah bir başkasını uyandırmayıp kendisi kalktı. Yoğurt kabını elinden alıp: “İsmin nedir, nereden geliyorsun?” buyurdu. “İsmim Bâbâ'dır. Şeyh Ahmed'in (İmâm-ı Rabbânî'nin) hizmetçisiyim” dedi. Bunun üzerine; “Madem ki bizim Şeyh Ahmed'in hizmetçisisin, bizimle berabersin” buyurdu. Bu kadarcık bir görüşmeden, hizmetçide bir sekr, kendinden geçme hâli hâsıl oldu. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna gitti. İmâm-ı Rabbânî hazretleri: “Hâlin nedir? Sana ne oldu?” dedi. Kendinden habersiz, mest olmuş bir vaziyette; “Her yerde, taşlarda, ağaçlarda, yerde, gökte, anlatılamayan, vafedilmeyen, nihâyetsiz bir nûr görüyorum. Nasıl anlatayım, ifâdeye, beyâna sığmaz” dedi. İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh) hocası Muhammed Bâkî-billah'ı kasd ederek; “Muhakkak o mübârekler, bu biçârenin karşısında durup, karşılarında duran bu zerre üzerine bu güneşten bir şua aksetti” buyurdu. Ertesi gün İmâm-ı Rabbânî, hocasının (kuddise sirruh) huzûruna gidince, hocası ona tebessüm etti. Beyt:

Mahşer gününde şehîdler, kan bahâsı isterler,
Sen, bir tebessüm eyle, hepsi sükût etsinler.

Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: “Efendim, kurtarıcım, Mir Muhammed Nu’mân buyurdu ki: “Birgün kızımı hocamın huzûruna gönderdim. Hocam Muhammed Bâkî-billah, daha meme emmekte olan bu çocuğu mübârek kucaklarına alıp, şefkat ve merhamet gösterdi. Çocuk elini mübârek sakalına getirip çekerken, mübârek sakallarından bir kıl elinde kaldı. Buyurdular ki: “Mir, senin çocuğun, bizden bir yadigâr aldı.” O sıralarda âhirete irtihâl eyledi. Ve o mübârek sakalından bir kıl, teberrüken ve yadigâr olarak bizde kaldı. Beyt:

Saçlarından bir tel beni mest eder,
Hattâ çok söyledim, kokusu yeter.”

Muhammed Bâkî-billah’ın kalblere teveccüh ederek, kalbleri, Allah, Allah diye zikrettirmesi inâyeti umûmî idi. Birgün İmâm-ı Rabbânî (r.aleyh) buyurdu ki: “Bu ni’metin şümûllü ve umûmî olması, ya’nî kalbin zikretmesi ve bu yolun daha başlangıcında cezbe hâsıl olması, hocamız Muhammed Bâkî-billah’ın bu yolda lâzım olan bereketli bir ilavesidir.” Muhammed Hâşim-i Keşmî, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine: “Daha evvel bu yoldaki büyüklerde bu yok mu idi?” diye sorunca, buyurdu ki: “Vardı, ama başlangıçta bu kadar umûmî değildi.” Ve yine buyurdu ki: “Bu şümûlün ve bu umûmîliğin sırrını, Muhammed Bâkî-billah’dan sorduğum zaman, buyurdu ki: “O zamandan bu zamana kadar isteyenlerin, talebelerin arzu ve himmetleri azaldı ve karıştı; talebelerin anlama ve gayretleri de azaldı. Şefkatin çokluğu sebebiyle onlar mücâhede etmeksizin, uğraşmaksızın, büyük gayret sarfetmeksizin bu yola alınıyorlar. Böylece arzu ve istek sahrasında yaya olarak yürüyenler, bineğe kavuşuyorlar ve soğuklukları sıcağa dönüyor.” Muhammed Hâşim-i Keşmî demiştir ki: “İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh) bu sözleri anlatıp bitirince, bir âh çekti ve şöyle duâ etti: “Allahü teâlâ ona, talebeleri tarafından, büyük ve hayırlı karşılıklar versin!”

Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin şefkati ve merhameti o kadar çok idi ki, bir defasında Lahor şehrinde kıtlık vâki olup, yaşamak güçleşmişti. O günlerde o da, Lâhor’da bulunuyordu. Hattâ birkaç gün yemek bile yemedi. Her ne zaman huzûrlarına yemek getirse; “İnsanlar, sokaklarda açlıktan can verirken, bizim yememiz insafa sığmaz” derdi. Getirilen yemeklerin hepsini açlara dağıtırdı. Lâhor’dan Delhi’ye giderken çok defa, daha bir-iki kilometre yol almadan, yaya yürüyen bir zavallıyı görür, hayvandan inip, onu bindirir, kendisi yaya yürürdü. Hattâ tanıdıklarından biri bu yaptığını görerek; “Kendisi yaya gidiyor” demesini diye, tevâzu’undan sarığını başına iyice geçirerek kendisini belli etmezdi. Şehre yaklaşıncâ hâllerini gizlemek niyetiyle, tekrar hayvana binerdi. Şefkati ve acıması o kadar çoktu ki, hayvanlara bile şâmildi.

Derler ki: “Bir gece teheccüde kalkmıştı. Bir kedi gelip yorganının üzerinde uyumuştı. Sabaha kadar sıkıntı ve mihnetlere katlanıp kediyi uyandırmadı. Eğer kendisinden bir hârika, bir kerâmet zuhur etseydi, Allahü teâlânın mahlûkâtına olan aşırı şefkatinden, acımasından dolayı olurdu.”

Delhi şehrindeki faziletli zâtlardan biri, muradının hâsıl olması için ahdetmişti. Ya’nî evliyâlık hâllerinin hâsıl olması için ne yapmak lazımsa hepsini göze almıştı. Bunun için her tarafa başvurdu. Senelerce dolaştı, fakat kalb gözü açılmadı. Maksudına ulaşması için edilen duâlardan bir te’sîr görmedi. Arayış içinde olan bu faziletli zât, Muhammed Bâkî-billah’ın hâlini ve kemâlini, tasavvuftaki üstün derecesini duymuştu. Birgün hâlini ona arzetmeye karar verip, birgün Muhammed Bâkî-billah at üzerinde giderken yanına yaklaştı. Atının dizginlerini tutup, büyük ve içli bir yalvarma ile vaziyetini arzetti. Ve meşakkatinin son bulmasını istedi. Muhammed Bâkî-billah (kuddise sirruh) ona merhamet ederek atından indi ve onu şefkatle kucakladı. Kuvvetlice boynuna sarılıp sıktı. “Allahü teâlâ senin kalb gözünü açsın” dedi. O anda teveccüh için yalvaran kimse kalb gözünün açıldığını müşâhede etti. Muhammed Bâkî-billah’ın teveccühü ile kalb gözü açıldı.

Bir başka kerâmeti de şöyledir: Üç-dört yaşlarında küçük bir çocuk, İran’da Şîrâz’ın güneyindeki Fîrûz-âbâd kal’asının onbeş-yirmi metre yüksekliğindeki duvarından, zemini taş olan yere düşmüştü. Öyle ki çocuğun kulaklarından kan gelip nefesi kesilmişti. Çocuğun annesi bu hâdise karşısında çocuğunu kucaklayıp, çaresizlikler içerisinde ağlayıp inleyerek, doğruca büyük bir evliyâ zât olduğunu bildiği Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin huzûruna gitti. Derin

bir üzüntü ve içli bir yalvarışla çocuğunun kurtulması için himmet ve duâ istedi. Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin âdeti şöyleydi ki; teveccüh ve tasarruflarını, ma'nevî yardımlarını, sebebler altında gizlerdi. Bu durum karşısında da himmetini gizleyip bir tıp kitabı istedi. Kitabı alıp; "Öyle anlıyorum ki bu çocuk ölmeyecek!" buyurdu. Orada bulunanlar hayretler içerisinde kaldılar. Muhammed Bâkî-billah hazretleri bundan sonra bir müddet sessizce durup çocuğa himmet ve duâda bulundu. Bir de baktılar ki çocuk eski hâline gelip sapa sağlam oldu. Bu hâdiseye şahid olanların şaşkınlığı bir kat daha arttı.

Doğruluktan ve mürüvvetten uzak olan bir asker, Muhammed Baki billah'ın komşularından birine eziyet etmekte idi. Muhammed Bâkî-billalı hazretleri, bu zulmü görerek, rahat edemeyip, o askere nasihat etti. Fakat o zâlim asker nasihatlerini kabûl etmedi. Bâkî-billah, mazlûma merhametinin çokluğundan, o zâlime şöyle dedi: "Merhameti gibi gayreti de çok olanların (büyük velîlerin), komşularına yaptığınız bu iş sizi helak eder. Haberiniz olsun!" İki-üç gün sonra o zâlim askeri açıkça hırsızlık yapma suçundan yakaladılar ve öldürdüler.

Muhammed Bâkî-billah'ın komşularından bir genç içki içer ve her çeşit kötülüğü yapardı. Bunu duyar ve ıslâhı için bekleyip tahammül ederdi. Birgün Hâce Hüsâmeddîn'in haber vermesiyle, görevliler o genci yakaladılar ve habse attılar. Muhammed Bâkî-billah bunu duyunca, Hâce Hüsâmeddîn'i çağırıp darıldı. Hâce Hüsâmeddîn: "Öyle fâsık, öyle kötü bir kimsedir ki, kötülükleri sayısız ve başkalarına zarar verir hâldedir" deyince, üzüntülü bir şekilde, derin bir âh çekip buyurdu ki: "Sen kendini sâlih, temiz ve hayırlı gördüğünden senin nazarında o, fâsık, kötü ve şerir görünüyor. Fakat biz ki, hiçbir şekilde kendimizi ondan farklı görmüyoruz. Nasıl olur da onun zararına bir söz söyleriz?" Sonra o genci, araya girerek hapisten çıkardılar. O genç, komşusu Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin yakın alâkası ve şefkati karşısında son derece memnun olup, günahlarına tövbe etti. Kötü işlerden vaz geçti ve sâlih bir kimse oldu.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri çok tevâzu gösterir ve inkisar (kırıklık) içinde hâllerini hep kusurlu görürdü. Bu hâl kendisini o kadar kaplamıştı ki, eğer talebesinden biri bir kusur etse ve bunu işitse: "Bunlar bizim fenâ sıfatlarımızın akisleridir. Biz fenâ olunca onlara da akseder onlar ne yapabilirler, ellerinden ne gelir?" buyurarak yüksek bir tevâzu gösterirdi.

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yaparken, iyilikleri bildirip, kötülüklerden sakındırırken, şiddet ve sertlik göstermezdi. Bir kimse dîne uygun olmayan bir iş yapsa veya söz söylese, yumuşaklıkla, kinâye ve îmâ ile sakındırır, kalb kırmak istemezdi. Emr-i ma'rûf yaparken, kendini diğer insanlardan ayırmamak ve üstün görmemek için çok gayret sarfederdi. Hiçbir zaman dilinde, meclisinde ve sohbetlerinde hiçbir müslüman kötülenmezdi. Huzûrunda bulunanlardan birinin kalbinden bir müslüman hakkında kötü bir düşünce veya hafife alma düşüncesi geçse, Muhammed Bâkî billah hazretleri derhal, hakkında kötü düşünülen kimseyi medhedici sözler söyleyerek konuşmaya başladı.

Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: "Birgün câmilerden birinin yanında talebelere ayrılmış bir odada oturuyordum. Bir talebe diğer bir talebe ile evliyânın hâlleri üzerinde konuşuyordu. Bir ara bu talebelerden biri, Muhammed Bâkî-billah'dan bahsedip "Bu güne kadar çok yerler gezdim. Bu zamanda onun gibi nefsinı terketmiş, cefâlar çekmiş, kimse yoktur" diyerek şöyle anlattı:

"Hâce Kutbüddîn hazretlerinin mübârek mezârlarının başındaydım. Aniden "Muhammed Bâkî-billah hazretleri geliyor" dediler. Mezara hizmet eden hizmetçi, mezara yakın bir yere, onlar için bir iskemle ve üzerine minder ve örtü koydu. Muhammed Bâkî-billah hazretleri için hazırladı. Muhammed Bâkî-billah daha teşrîf etmeden önce, kendinden habersiz biri içeriye girdi. Gözü iskemleyi ve üzerindeki örtüyü görünce; "Bu nedir ve kimin içindir?" dedi. Hizmetçi; Muhammed Bâkî-billah'ı göstererek; "Gelen şu azîz içindir" dedi. O kendinden habersiz adam kızarak, kötü söyleyerek, Muhammed Bâkî-billah (kuddise sirruh) için bağırmağa, sövüp saymağa başladı. Bu sırada Hazret-i Hâce Bâkî-billah içeri girdi. Söven kimse, onu görünce huzûrunda, yüzüne karşı daha kötü sözler söyledi ve; "Ey filân! Sen buna lâîk mısın ki, senin için buraya minder koysunlar?" dedi. Adam bağırıp çağırmaktan ter içinde kalmıştı. Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin orada bulunan talebelerinden bir çoğu, onu îkâz etmek istediler. Muhammed Bâkî-billah hepsini göz işâreti ile bu işten vazgeçilip kendisi kötü sözler söyleyen o kızgın adamın

yanına gidip, yumuşak ve tatlı bir ifâde ile, “Evet, senin dediğin gibidir, ben öyleyim, ben ona nasıl lâıyk olurum, benim haberim olmadan bu işi yaptılar. Af ediniz efendim ve kalbinizi, bana karşı kötü düşünceden boşaltınız” deyip, kaftanlarının kolu ile o bağırان adamın alnının terlerini sildi. Sonra ona birkaç altın verdi. Böylece adamın öfkesi yatıştı. Bu hâdiseyi nakleden kimse sonra şöyle dedi: “Ben o adamın bağırıp çağırmaları karşısında Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin hâlinde ve konuşmasında en ufak bir değışme görmedim, işte o zaman yeryüzünde, melek sıfatlı bir kimsenin bulunduğunu yakînen anladım.”

Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin zamanında kendisini seven vâliler kendisi ve fakirlere dağıtması için, altın ve gümüş paralar gönderirlerdi. Muhammed Bâkî-billah hazretleri de bu paraları fakirlere dağıtırdı. Maksaddan ve hakîkatten uzak olan ba’zı zavallılar onu kendileri gibi zannedip dil uzatırlardı. Talebeleri böyle hâdiselere mâni olmak, müdâhele etmek istedikleri zaman, buna mâni olur yumuşaklık, tatlılık ve güzel vasıflar ile sıfatlanmalarını sağlardı. Talebelerine, sözle, hareketle, kendilerini kusurlu ve küçük görme hâlini ve yapılan cefâlara katlanmayı dâima gösterir ve buna; “Maksada kavuşturucu bir delîl ve irfan yolunun rehberi” derdi. Talebelerinden buna uymayan birşey meydana gelseydi, kırılarak çok nasihat ederdi.

Hân-ı Hânân ismi ile meşhûr Abdürrahîm Hân onu sevenlerden olup, tam bir muhabbetle bağlı idi.

Bâkî-billah hazretlerinin hacca gideceklerini duyunca, yüzbin rub’iyye (o zamanın parası) kendisinin ve talebelerinin yemek ve yol parası olarak gönderdi. “Bu hediye mi, merhamet ederek kabûl etsinler” dedi. Muhammed Bâkî-billah hazretleri bunu duyunca durup; “Bizim gibilerin hacca gitmesi müslümanların altın ve gümüşlerini kendimize sarfetmenin karşılığı olmaz!” deyip, kabûl etmedi ve geri döndü.

Giymede, yemede, oturmada hiçbir şeye özenmez ve heves etmezdi. Şöyle ki: sevmediği ve tabiatının arzu etmediği bir yemeği birkaç gün üst-üste önüne getirseler; “Bir başka yemek getirin” demezdi. Bunun gibi, bir elbise uzun bir zaman üzerinde kalsaydı, “Bir başkasını getirin giyeyim” demezdi.

Bedenen zayıf olup, dâima abdestli olmağa, daha çok ibâdet ve tâat yapmağa uğraşırdı. Yatsı namazından sonra odasına döner bir miktar murâkabe ile meşgûl olur, a’zâlarının zayıflığı galebe gösterince, kalkar abdest alır, iki rek’at namaz kılar, yeniden otururdu. Bedeninde hâlsizlik ve yorgunluk vâki olunca, tekrar abdest alır, gecenin çoğu böyle geçerdi.

Yemek yemede ihtiyâtı o kadar çok idi ki, bir hediye gelseydi, onu; “Biz hediyeyi geri çevirmeyiz” hadîs-i şerîfine göre geri çevirmez, ama husûsi işlerine de sarf etmezdi. Daha temiz ve daha iyi yerden borç alır ve fıkhîta bildirildiği şekilde “Bu daha helâldir ve daha iyidir” hükmü ile hareket eder ve hediyeyi oraya verirdi. Yemek pişirenin abdestli olmasını, hattâ huzûr ve safa sahiplerinden olmasını, yemek pişirirken çarşı, pazar ve dünyâ kelâmı söylenmemesini iyice tenbîh ederdi. “Huzûr ve ihtiyât sahibi olmayanın yemeklerinden, bir duman çıkar ki, feyz kapısını kapatır ve feyzin gelmesine engel olur, feyze vesile olan temiz rûhlar, kalb aynasının karşılarında durmazlar” derdi. Bütün talebelerini bu husûsa riâyete teşvik eder, az bile olsa, riâyet etmeyenlerin hâllerinden bunu anlardı.

Birgün hâl ve keşf sahibi dostlarından biri gelip; “Hâlimde bir bağlanma, bir kapanma, kalbimde bir karartı görüyorum ve hissediyorum, ne kabahat işlediğimi bilemiyorum” deyince, Hâce hazretleri; “Yemeklerde ihtiyâtsizlik vâki oldu” buyurdu. “Yemekler, her günkü yemeklerdi” deyince, Muhammed Bâkî-billah hazretleri; “İyi düşününüz, iyi düşününüz ki, bundan başkası olmasa gerek. Muhakkak ufak bir ihtiyâtsizlik bu hâle sebep olmuştur” dedi. İyice düşününce; “Yemek pişerken, ihtiyâtlı olmayan, helâl olduğu şüpheli iki üç odunun da yemek pişirmek için yakıldığını hatırladım” dedi. Bunun gibi, her işte azîmet ve en evlâ olan şekliyle hareket ederdi. Ya’nî şüphelilerden sakındığı gibi, mübahların da fazlasından sakınır, mübahları zarûret miktarı kullanırdı.

Yemek husûsundaki bu ihtiyâtı, onların mübârek yollarının ve hâllerinin letâfett ve temizliği sebebiyle idi. Temiz bir aynaya, bir nefesin bile te’sîr edeceği kadar, saf ve temiz idi. Bu

sebepten, talebeleri toplanınca, etrâflarında en temiz ve en muhlis olanları oturturlardı. Aralarında bir yabancı olsa, hemen onun gafleti, noksanlığı, düşünceleri mübârek kalb aynasına aks ederdi.

Birgün dervişlerden birinin bir yorgana ihtiyâcı oldu. Hatırından, ondan bir yorgan istemeği geçirdi. Muhammed Bâkî-billah hazretlerine bu düşüncesi, zâhir olup, namazdan sonra; “Filân dervişe ve yorgan ihtiyâcı olanlara, yorgan veriniz” buyurdu. O derviş; “O günden beri Muhammed Bâkî-billah hazretlerini üzecek bir düşüncenin kalbimden geçeceğinden korktum” demiştir.

Birgün, azîzlerden biri, onun muhlis talebelerinden birine, arzu ve istek dolu bir mektûp gönderdi. Bu mektûp Muhammed Bâkî-billah hazretlerine takdim edildi. Yüksek bir tevâzu ile mektûbun arkasına şöyle yazdı: “Maalesef bu âcizde iş yapacak kuvvet kalmadı. Allahü teâlâ, bu geride kalmış günlerinin matemini tutana birkaç gün ömür verirse, en büyük gayretle maksadı ararım, hayâtımı bu yolda veririm. Allahü teâlâ bu miskine, her iki cihandaki işini, kudreti ilâhiyyeye bırakmasını ve bütün tutulmalardan kurtulmasını, ihsân etsin. Amin Yâ Rabb-el-âlemin! O kardeşime rica ederim ki, bu arzunun husulü için, yüzünüzü yerlere sürünüz. Ve fakirin bu arzusuna kavuşması için Allahü teâlâya duâ ediniz. Zîrâ arkadan, giyaben yapılan duâları, Allahü teâlâ hemen kabûl eder. Duâlar ederim efendim.”

Muhammed Hâşim-i Keşmî, Şeyh Tâceddîn'den şöyle nakletmiştir “Birgün Muhammed Bâkî-billah hazretleri, nehre doğru gidiyordu. Muzdarib, garîb, çok üzüntülü olduğu anlaşıyordu. Ben de onun arkasından gidiyordum. Biraz sonra, arkasından gittiğimi anladı, âh ederek, içli bir ses ile; “Ey Tâceddîn, varidat, feyzler, nûrlar, hâller ve esrârı o kadar üzerime yağdırıyorlar ki, bu nehir mürekkebe olsa, onları yazamadan biter. Amma benim için bunlardan ne çıkar. Benim aradığım görülemez, bilinemez, istek anlatılamaz, istenen vâsfedilemez” buyurdu. Beyt:

Ne taleb dile gelir, ne matlûb anlatılır,
Ne onun bir benzeri, ne bunun misli vardır.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri, tasavvuf hâlleri içinde kendinden geçmiş bir durumda olmasına rağmen, iki sene talebelerini yetiştirmekle meşgûl oldu. Talebelerinin en büyüğü ve en üstünü olan İmâm-ı Rabbânî hazretleri tasavvufda yetişip kemâle ulaşınca, kendini sohbetten ta’lim ve telkinden çekip, dostlarını ve talebelerinin yetiştirilmesini ona havale etti. Kendini bu işten çekip, yalnızlığı tercih etti. Âhirete âit büyük bir elem ve üzüntü ile yalnız kaldı. Sâdece cemâatle namaz kılmak için dışarı çıkardı.

Muhammed Bâkî-billah hazretlerini kim görse; “Yeryüzünde yürüyen bir meyyite kim bakmak ister ise, Ebû Kuhâfe'nin oğluna, ya'nî Ebû Bekr Sıddîk'a (radiyallahü anh) baksın” hadîs-i şerîfini hatırlardı. Bununla berâber, nazarlarının heybet ve te'sîri duvarlara işlerdi. Gâfiller, kendisini görünce; “Onları görenler Allahı hatırlarlar” hadîs-i şerîfini hatırlarlardı. Hattâ öyle ki; birgün Hindû'ların tarlalarının bulunduğu bir köyden geçiyordu. Orada bulunanların gözleri Muhammed Bâkî-billah hazretlerine takılınca, birbirlerine; “Bu nasıl bir insandır ki, onu görünce Allah hatırımıza geldi” dediler.

Bir zât şöyle anlatmıştır: “Birgün, gelip namaza yetiştim ve Muhammed Bâkî-billah'ın da bulunduğu cemâate dâhil oldum. Her taraf dolu idi. Yalnız Muhammed Bâkî-billah'ın yanı boş idi. Ben, Muhammed Bâkî-billah'ı yakînen tanıımıyordum. O boşluğa oturdum. Biraz sonra Muhammed Bâkî-billah'ın heybet ve azametleri kalbime hücum etti. Hattâ ondan bir hayli uzaklaştığım hâlde sükûnet bulamadım. Elimde olmayarak, biraz daha arkaya çekildim. Böylece, öyle bir yere geldim ki, ayağımı biraz daha arkaya götürsem sofadan düşecektim. Bu hâl bana çok te'sîr etti o günden sonra, o âriflerin büyüğünün muhlislerinden, sevenlerinden oldum.”

Bütün bu heybeti ile beraber, ızdırabının coşması ve şöhretten kaçarak kendini halkın gözünden düşürmek arzusu ile, yalnız başına sokaklarda ve pazarda dolaşır ve bir duvarın gölgesinde toprağın üstünde otururdu. Bu kendinden geçme ve hayret zamanlarında, dinden kıl ucu kadar ayrılmaz, azîmetle olan amellerinde bir gevşeklik olmazdı.

Eğer talebelerinden birinin bir edebi terk ettiğini bilse, zâhirde kızmaz, dile almaz ama yakın oldukları hâlde, bâtinlerini ondan çekerler, ayırırlardı. Ba'zan rû'yâda îkâz eden emirler verirdi. Hatâ ve eksikliklerini talebelerine bu yollarla bildirirdi. Mısra':

Ey güzellik mecmûası, hangisinden bahsedeyim..

Mertebesinin yüksekliğine en büyük delil şudur: İki-üç sene irşâd makamında kaldı. Bu kısa zamanda, nice insanlar onun şerefli sofrasından nasîb aldılar. Hindistan memleketi, onların bereket ve ihsânları ile doldu ve bu diyarda garîb olan, bilinmiyen Ahrâriyye yolu büyük revaç görüp, bu yoldan çok büyüklerin yetişmeleri, onların sayesinde mümkün oldu.

Muhammed Hâşim-i Keşmî faziletli bir zâtın şöyle dediğini nakleder "Söz ve hâl sahibi birçok büyük, Hindistan'da altmış-yetmiş sene hocalık yaptı. Onlardan kimlerin ve neyin kaldığını herkes biliyor. Muhammed Bâkî-billah'ın büyüklüğüne şu kâfidir ki; kırk yaşında vefât etti ve iki-üç sene irşâd ve hidâyet makamında bulunup, bütün âlemi bereketlendirdi."

Şeyh Muhammed bin Fadlullah da onun hakkında şöyle demiştir: "Bu büyüğün yüksekliğinin nişanı şudur ki; üç-dört seneden daha fazla hidâyet ve irşâd ile meşgûl olmadı. Fakat bu güne kadar onun yüksek te'siri ve bereketleri devam ediyor."

Derler ki: Bu hidâyet güneşinin doğmasından sonra, Delhi şehrinde bulunan ba'zı büyük şeyhler gayrete geldiler. Fakat kendilerinde, zarardan başka bir fâide göremeyip, hepsi gelerek Muhammed Bâkî-billah'ın muhlis talebelerinden oldular. Pekçok istekli sohbetlerine kavuşmuş, bir kısmı da, yanına giderken hazretin vefâtı haberini duydular.

Mîr Muhammed Nu'mân şöyle anlatmıştır: "Horasanlı bir genci, Akra'da hastahânedeki hasta yatar gördüm. Hastalığını sorduğumda dedi ki: "Ben sağlam bir insan idim. Dekken'de Hazret-i Hâce Bâkî'yi rû'yâda gördüm. Onların aşkı ile buraya kadar geldim. Vefâtı haberlerini duyunca, çok üzüldüm ve şimdi hastayım. Bu hastalığım ve harab hâlim, o büyüğe olan muhabbetimdir." Bunu söyledikten sonra hüngür hüngür ağladı.

Vefâtı: Muhammed Bâkî-billah hazretleri, insanların olgunluk yaşı olup, ma'nevî kemâllerin de yaşı olan kırk yaşına gelince, bu sıkıntılarla dolu cihanın darlığından kurtulmak istedi. Bu günlerde birinin vefât haberini işitip serapa dertli olan kalbinden içli bir âh sesi duyuldu. Ve; "Çok iyi oldu, kurtuldu" buyurdu. Bundan maksadı, mevhum olan varlık libâsından kurtulmaktır. Zîrâ dünyâda olanlar, yalnız matlûbu duymakla kalırlar. Şöyle ki, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (kuddise sirruh) vefâtı zamanında, bu esrârî terennüm eyledi. Beyt:

Ben tenden kurtulurum, o hayâlden kurtulur,
Gideyim, kavuşmanın sonu böyle bulunur.

Vefâtı yaklaştığı son günlerde hanımına: "Ben kırk yaşına gelince, büyük bir hâdisi önüme gelir" buyurdu. Mübârek ellerini açtı ve; "Elimde olan çizgi, sana söylediğim sözün nişanıdır" dedi. Yine bu günlerden birgün, eline bir ayna alıp, hanımını çağırdı ve; "Gel beraber bu aynaya bakalım" dedi. O afife hâtun şöyle demiştir; "Aynada, onu tamamen beyaz sakallı gördüm ve korktum. Bana böyle görünmeyiniz, bakmaya gücüm yetmiyor" dedim. Tebessüm etti ve kendini asıl şeklinde gösterdi.

Yine bu günlerde idi. Kendi keşflerini, bir rû'yâ görmüş gibi anlatmaları âdeti olduğundan, "Evliyâullahdan birine, bu yakınarda Nakşibendî silsilesinin büyüklerinden biri âhirete intikâl edecektir. Delhi şehrinin kenarında bir yere gömülsün ve insanlara karışmaktan kurtulsun diye bildirildi" dedi. Bu zâtın kim olduğu husûsunda, ba'zı talebeleri istihâre eylediler, izin verilmediğini anlayınca, istihâreden vaz geçtiler.

Yine birgün kendisi için: "Bana şöyle bildirdiler ki; Senin dünyâyâ gelmekten maksadın, tamam oldu. Dünyâda işin kalmadı, artık sefere çıkmak icâb ediyor" buyurdu. Ve yine; "Görüyorum ki, kutb-i zaman öldü diyorlar, bu zamanda kendime mersiye olarak, güzel bir kaside okuyorum ve içinde çok yüksek ma'rifetler bulunduğunu anlıyorum" buyurdu.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri Hicrî binoniki senesinin Cemâzil-âhır ayı gelince, bir hastalığa tutuldu. Bu günlerde şöyle buyurdu: "Hâce Ubeydullah-i Ahrâr'ı (r.aleyh) rû'yâda

gördüm ve bana; “Gömlek giyiniz” buyurdu. Bu rû'yâyı anlattıktan sonra, tebessüm etti ve; “Eğer yaşarsam öyle yaparım, yaşamazsam, gömleğim kefenimdir” buyurdu.

Bu günlerde sefere çıkmak isteyen muhlis talebelerinden birine de; “Birkaç gün bir yere gitmeyiniz, son günlerimi yaşıyorum” dedi. Sâdık talebelerinden birçokları gelmişlerdi. Za'fiyetinin, hastalığının çok olduğu zamanlar, derin ilimler beyân eyleyip, çok yüksek hakikatlerden bahsetti. Bir gece, hastalık ve za'fiyet o hâle geldi ki, gören can vermekte olduğunu sanırdı. Bir müddet sonra kendine gelip; “Eğer ölmek bu ise, ne büyük bir ni'mettir. Bu hâlden kurtulmak istemiyorum” buyurdu. Cemâzil-âhır ayının yirmibeşinde Cumartesi günü, hazırlık ve ayrılık eserleri görünmeğe başladı. Bütün dostlarına bakışları ile veda ederken, talebeleri, eshâbı ve dostları ağlamağa başladılar. Muhammed Bâkî-billah ise tebessüm buyurup hayretle bakıyor ve sanki: “Siz nasıl dervişlersiniz, kazaya rızâ dâiresinden çıkıp ağlarsınız” diye söylemek istiyordu. Bu sırada talebelerinden biri; “Yâ İlâh-el-âlemîn” mübârek kelimesini söyledi. Sûr'atle onun tarafına bakıp, mübârek yüzünü onun tarafına çevirdi. Orada olanlardan biri “Onların bu hareket ve teveccühü hakîkî mahbûbun ismini duyma şevkindendir” buyurunca, bu sözün te'sîri ile mübârek gözleri yaş ile doldu, ikinci vakti yaklaşmıştı. Sesli olarak Allahü teâlânın ismini zikretmekle meşgûl olup böylece: “Allah, Allah...” diye diye rûhunu teslim eyledi. Vefâtından sonra, en sâdık talebeleri, karar verdikleri bir yere mezarlarını kazdılar. Fakat tabutu oraya götüremediler. Telâşla bir başka yere göturdüler. Tabutu yere indirdikten sonra, ne görsünler! Orası bir defasında Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin talebeleri ile geldikleri bir yer idi. Burayı beğenmişti. Burada abdest alıp, iki rek'at namaz kılmıştı. O temiz yerden bir miktar toprak eteğine yapışmıştı ve; “Bu yerin toprağı bizim eteğimizi tuttu” buyurmuştu. Ana caddeye yakın olan bu yerde kabrini kazdılar. Bu irşâd memleketinin pâdişâhını, içli üzüntülerle mezara indirdiler. Hâce Hüsâmeddîn hazretlerinin gayretleri ile, mezârın etrâfına; ağaçlar, meyveler, çiçekler dikip, orasını gayet güzel bir bahçe yaptılar. Kabr-i şerîfini ziyâret edenler bereket ve şifâ bulurlar.

Beyt:

Mağfîret nûru parlasın, mezârında mum yerine,
Kapına gelenin kalbi gark olsun nûr denizine.

Faziletli zâtlar ve ârifler vefât târihi için mersiyeler yazdılar. Bu şiirlerden birinin son mısraında geçen “Bahr-ı ma'rîfet” ifâdesi, ebced hesabına göre, Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin vefât tarihi olan hicri “1012” senesini göstermektedir. Bu şiirin tercümesi şöyledir:

“Bir zât ki mahbûbu ile bâkî oldu,
Ve sıfatlarından hep fâni oldu,
Hâlikına âşık, tam bir aşk ile,

Mahlûkâta çok merhametli oldu.
Onun vasl senesi susuz dilime,
Bak ne güzel “Bahr-i ma'rîfet oldu.”

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, yazdığı kitaplarda hocası Muhammed Bâkî-billah'ı methetmiş, büyüklüğünü bildirmiştir. Meselâ; “Mebde' ve Me'âd” risalesinde şöyle buyurmuştur: “Hayr-ül-beşer olan Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmi görmek ve o zamanda bulunup, sohbetine kavuşmakla şereflenemedik ama, Muhammed Bâkî-billah'ın sohbetine kavuşmaktan da mahrûm kalmadık. Kavuştuğumuz ni'metlere şükürler olsun.”

Muhammed Bâkî-billah'ın talebelerinden olan ve Hindistan'ın meşhûr hadîs âlimi Abdülhak-ı Dehlevî de şöyle demiştir: “Murâkabe, zikir, rabita ve huzûru yâd-ı dâşt (devamlı Allahü teâlâyı hatırlamak) hâllerini, ancak Hindistan'a gelip, üstâdların üstadı olan Hâce Muhammed Bâkî-billah'ın sohbetine kavuştuktan sonra elde edebildim. Muhammed Bâkî-billah hazretleri Hakkı arayan, talibleri irşâd eden büyük bir mürşid-i kâmil olup, Hindistan'da bizim hocamız, rehberimiz idi.”

Yine Hindistan'da daha sonraki asırlarda yetişen, meşhûr hadîs âlimi Şah Veliyyullah-ı Dehlevî de; “El İntibah fî selâsil-il-evliyâ” adlı eserinde şöyle demiştir: “Muhammed Bâkî-billah, Hindistan'da sûfîlerin kendisine tâbî olduğu bir zât idi. Onun irşâdı bütün âleme yayılmıştır.”

“Târih-i Hafî Hân” adlı eserde de şöyle kaydedilmiştir: “Hâce Muhammed Bâkî-billah, zamanında kendisine uyulan, tâbi olunan bir mürşid-i kâmil idi. O, o kadar büyük bir evliyâ idi ki, kalem onun büyüklüğünü yazmaktan ve anlatmaktan âciz kalmaktadır... Aklî ve naklî ilimlerde büyük bir âlim idi.”

Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin mektûplarından kırk bir tanesi, “Zübdet-ül-makâmât” kitabında ayrı bir bölüm olarak yazılmıştır. Mektûblarından ba’zıları şunlardır:

6. Mektûp (Bu mektûp, Şeyh Tâceddîn’e gönderilmiştir.):

“Devamlı abdestli bulunmak, helâl yemek yemeğe dikkat etmek, bütün günahlardan, gıybetten, söz taşıyıcılıktan, mü’mini aşağılamaktan, müslümana düşman olmaktan, kin tutmaktan, eli altında olanlara kızmaktan ve sert davranmaktan sakınmak lâzımdır. Bizim yolumuzun esâsı budur. Bunlarsız iş sağlam olmaz. Ama bu sayılanlarda arada bir gevşeklik olursa, bu işi, ya’nî büyüklerin verdiği vazîfeleri ve o yolun îcâblarını terk etmemeli, aksine tövbe ve istiğfar etmeli, aldığı ve yapmakta olduğu vazîfelere daha sıkı sarılmalıdır ki; “Muhakkak ki, sevâblar, günahları götürür” âyetinin sırrı ortaya çıksın. Doğru yolda bulunanlara selâm olsun!”

82. Mektûp:

“Hazret-i Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) insan idi. İnsanların en yüksek ve en temiz yaratılışlı idi. Zâhiren bir kimseden ders almamıştı, okumamıştı. Doğduğu ve büyüdüğü şehirdekiler de onu okutmamışlardı. Evet, onun dedeleri, insanlara lâzım olan şeyleri çok iyi bilirdi ve yeryüzünün en iyi insanları idiler ama, zaman geçtikçe onların da ilimleri azaldı ve neredeyse bitti. İşte o zaman Allahü teâlâ Muhammed’i (aleyhisselâm) yarattı ve kendinin mahbûbu eyledi. Hak teâlâyı O’ndan daha iyi bilen olmadı. Melek gönderip, Muhammed’e (aleyhisselâm) bildirdi ki: “Benim sıfatlarımı insanlara ve cinlere bildirsin, benim rızâmın bulunmadığı her şeyden onları men etsin. Namazı, orucu, zekâtı, haccı ve kâfirlerle Allah yolunda cihâd onlara öğretsin.” Önce, melek bunları Allahü teâlânın buyurduğu ve bildirdiği şekilde Muhammed’e (aleyhisselâm) ulaştırdı. Bundan sonra Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm), mübârek yüzünü görmekle şereflenen cemâate, ya’nî Eshâb-ı kirâmına (aleyhimürrıdvân) bildirdi. Allahü teâlâ, ismi Kur’ân-ı kerîm olan şerefli kitabı, Muhammed Mustafâ’nın (aleyhisselâm) vasıtasıyla, insanlara ve cinlere gönderdi, işte mü’min olan bir kul, kalbinden yakın ile; “Bu kitapta olanların ve O’nun insanlara seçip gönderdiği peygamberi Muhammed Mustafâ’nın (aleyhisselâm) söylediklerinin hepsi doğrudur” diye inanmalı, kabûl etmeli ve dili ile de; “Allahdan başka ma’bûd yoktur, O birdir ve Muhammed (aleyhisselâm) O’nun peygamberidir” demelidir.

Bu kadarını bildikten sonra, âlimlere gidip; “Bize bu kitapta neler buyurmuştur? Hangi şeyleri bilmeliyiz, hangi şeyleri, amelleri yapmalıyız, yâhud yapmamalıyız” diye sormak lâzımdır.

İşte Kur’ân-ı kerîmde buyuruldu ki: “Ben Hayy’im diriylim. Her şeye Kâdirîm. Dilediğimi yaparım. Herşeyi iştirim. Herşeyi görürüm. Herkese boynundaki şah damarından daha yakınam. Herşeye galibim, herkese hâkimim, Kahrî ve Cebbârım. Bununla beraber herkesten merhametliyim. Bütün âlemi, insanları, cinleri, melekleri, yeri, göğü, taşı, toprağı, ağaçları, yerde ve göklerde olanları ben yarattım, ben yaptım ve yaratmaktayım. Var olan herşeyi var eden benim. Yok olanı da yok eden benim. Ama ateşin o şeye ulaşması bahâne kılınmıştır. Böylece herkes onu bilsin ve onun yaptığını görmesin. Biliniz ki, O birdir. Fiilinde, yaptıklarında ortağı, yardımcısı hiç yoktur. Herşeyi O yarattı.”

Yine O kitapta buyuruldu ki: “Bana kulluk ediniz, ibâdetten geri kalmayınız. Kulluk ve ibâdetlerin esâsı; namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hac yapmak ve kâfirlerle cihâd etmektir. Biri de, hak sahiblerinin haklarını gözetmenizdir. Ana-baba ve benzeri hak sahiplerinin haklarına riâyet etmektir. Hiç kimseye zulüm ve haksızlık etmeyiniz. Böyle bilgiler çoktur. Âlimlerden yavaş yavaş öğreniniz.

Biliniz ki, Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) insanların en sevimlisi ve en güzel ahlâklısı idi. Zâtı bütün zâtlardan temiz, kalbi bütün kalplerden nurludur. Evliyânın hepsi, onun yüce kapısının dilencileridir. Her insanda olan iyiliğin daha çoğu onda vardı. Allahü teâlâ O’nun

mübârek kalbiri kendi evi yapmıştı. Ne söylese Haktan söylerdi, ne bildirse. Haktan bildirirdi. Ne yaptıysa, Hakkın kudretiyle yapardı. Şimdi de öyledir, ileride de öyle olacaktır”

Muhammed Bâkî-billah hazretleri buyurdular ki:

“Kalbinde ma’rifet-i ilâhî isteği olmayanla sohbet etme, arkadaşlık yapma, İlmini: mevkî, makam ve övünmek için vesile eden âlimlerden, aslandan kaçır gibi kaçınız.”

“Câhil tarikatçılarla beraber bulunmaktan sakınınız.”

“Ma’rifetin kısım ve mertebeleri çoktur. İşin esâsı, dînimizin esâsı üzere olmaktır.”

“Oruç tutmak, Allahü teâlânın sıfatıyla sıfatlanmaktır Zîrâ Allahü teâlâ yemekten ve içmekten münezzektir.”

“Bu yolun büyükleri son derece gayretli ve nâziktirler. Onların yolu, hiç eksiksiz Resûlullahın yoludur.”

“Rızâ sahiblerine, belâlar musibet değildir. Onlar belâları beğenmemezlik etmezler. Çünkü, belâları veren yine Allahü teâlâdır.”

“Resûlullahı tâbi olmak, Ehl-i sünnet vel-cemâat i’tikâdında bulunmak ve bu büyüklerin nisbetini (bağlılık ve muhabbetlerini) kalbinde saklamak, dünyânın her ni’metinden iyidir.”

“Sâdıklar ve hakîkate erenler sözbirliği ile diyoruz ki: “Sırât-ı müstekim, ya’nî şaşmayan doğru yol, Ehl-i sünnet vel-cemâatin yoludur.”

“Müslümanlık; yapmak, yaşamak, ahkâm-ı ilâhîyi yerine getirmek demektir.”

“Sözün özü şudur ki: Gönül dostla olmalı, beden de işte bulunmalıdır.”

“Sakin helâl ve haramdan her bulduğunu korkusuzca yiyenlerden olma!”

“Haram ve şüpheli bir lokma yememek için, çok gayret ve dikkat etmelidir.”

“Ümîd ipinin ucunu hiçbir zaman elden bırakmamalıdır.”

“Tevekkül, sebebe yapışmayıp, tembel oturmak değildir. Çünkü böyle olmak, Allahü teâlâyâ karşı edepsizlik olur. Müslümanın meşrû olan bir sebebe yapışması lâzımdır. Sebebe yapıştıktan ve çalışmaya başladıktan sonra tevekkül edilir. Ya’nî istenilen şey, bunun hâsıl olmasına sebep olan şeyden beklenilmez. Çünkü Allahü teâlâ sebebi, istenilen şeye kavuşmak için, bir kapı gibi yaratmıştır. Birşeyin hâsıl olmasına sebep olan işi yapmayıp da, sebepsiz olarak gelmesini beklemek, kapıyı kapayıp pencereden atılmasını istemeğe benzer ki, edepsizlik olur. Allahü teâlâ ihtiyaçlarımıza kavuşmak için kapıyı yaratmış ve açık bırakmıştır. Onu kapamamız doğru değildir. Bizim vazîfemiz kapıya gidip beklemektir. Sonrasını O bilir. Çok zaman kapıdan gönderir. Dilediği zaman da pencereden atarak verir.”

1) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî

2) Tam İlmiyhâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1040

3) Mebde’ ve Me’âd risalesi sh. 59

4) Mükâşefât-ı gaybiyye sh. 241

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 314

6) Zübdet-ül-makâmât sh. 5

7) Umdet-ül-makâmât sh. 84

8) Hadarât-ül-Kuds sh. 34

- 9) Hadâik-ül-verdiyye sh. 178
- 10) İrgâm-ül-merîd sh. 68
- 11) Behçet-üs-seniyye sh. 77
- 12) Hadikat-ül-evliyâ cild-1, sh. 92
- 13) Külliyyât-ı Bakî-billah
- 14) İrfaniyyatı Bâki sh. 7, 8, 9, 10
- 15) Hulâsat-ül-eser cild-4, sh. 288
- 16) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 287